

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ГОРОДЕЦЬКА ІРИНА АЛЬБІНІВНА

УДК 342.951

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ
ТВАРИННОГО СВІТУ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право
(081 – Право)

**Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
(доктора наук)**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І. А. Городецька
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий консультант –
Курило Володимир Іванович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Городецька І. А. Адміністративно-правове регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук (доктора наук) за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний університет біоресурсів і природокористування України. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2019.

У дисертації розроблено концептуальні теоретичні засади адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні, сформульовано науково обґрунтовані висновки та пропозиції щодо його розвитку й удосконалення.

Доведено, що сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу виявляється крізь призму співвідношення потреб (інтересів) суб'єктів цих відносин (які можливо задовольнити завдяки інструментарію адміністративно-правового регулювання) і мети адміністративно-правового регулювання, за умови кореляції останньої із загальною метою правового регулювання досліджуваних суспільних відносин. Визначено ознаки та сформульовано поняття адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, як здійснюваного за допомогою комплексу адміністративно-правових засобів правового впливу на ці суспільні відносини, спрямованого на досягнення загальної мети адміністративно-правового регулювання у процесі забезпечення належних умов для сталого розвитку розглядуваних суспільних відносин, що дозволяє задовольнити екологічні, економічні, соціальні потреби нинішнього покоління, без ризику для можливостей задоволення

цих потреб наступними поколіннями. Сформульовано теоретичне визначення поняття та визначено внутрішню будову механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Визначено ознаки та сформульовано поняття адміністративно-правових норм, якими регулюються суспільні відносини в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, здійснено їх класифікацію за такими критеріями: залежно від цілей адміністративно-правового регулювання; за адресатом приписів; за функціональним призначенням.

З'ясовано місце та роль адміністративних правовідносин у механізмі адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Виокремлено основні критерії класифікації («функціональна спрямованість», «сфера виникнення», «склад учасників») та виділено на їх підставі відповідні види адміністративних правовідносин у досліджуваній галузі. Видовий поділ адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу за першим критерієм на регулятивні та правоохоронні, відображає два найістотніші напрями адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у цій галузі, а також співвідношення з аналогічним критерієм поділу адміністративно-правових норм, на підставі яких виникають відповідні види правовідносин, за другим критерієм – акцентує на основних групах відносин у досліджуваній галузі, які перебувають у сфері адміністративно-правового регулювання, за третім критерієм – відображає коло основних учасників та специфіку суб'єктного складу цих відносин. З'ясовано структурні складові адміністративних правовідносин у досліджуваній галузі та здійснено їхню загальну характеристику.

Визначено систему суб'єктів адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. Здійснено аналіз повноважень і компетенції суб'єктів адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення

тваринного світу, визначено наявні недоліки та напрями вдосконалення функціонування системи публічного управління та регулювання в цій галузі.

З'ясовано сутність та роль актів реалізації прав і обов'язків у механізмі адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Виокремлено та охарактеризовано форми реалізації адміністративно-правових норм, що регулюють відносини в досліджуваній галузі.

Обґрунтовано, що державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу слід розглядати як: складову системи державного контролю в сфері охорони навколишнього природного середовища; інструмент реалізації національної екологічної політики; функцію (напрямо) державного управління в досліджуваній галузі, що полягає в оцінюванні правомірності діяльності підконтрольних суб'єктів; діяльність уповноважених законом суб'єктів публічної влади, спрямовану на забезпечення додержання всіма учасниками суспільних відносин у цій галузі вимог відповідного законодавства, попередження, своєчасне виявлення правопорушень і вжиття заходів щодо їх усунення.

На підставі аналізу концептуальних правових актів з питань реформування системи нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, а також джерел, присвячених діагностиці ефективності реалізації національної екологічної політики, визначено головні групи причин, що призвели до проблеми незадовільного рівня здійснення державного контролю та моніторингу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Окреслено коло суб'єктів, на які відповідно до чинного законодавства покладено здійснення державного контролю в цій галузі, досліджено організаційно-структурну побудову та компетенцію вповноважених центральних органів виконавчої влади щодо державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу. Для чіткого уявлення про процес реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища

здійснено аналіз правових актів щодо його впровадження та реалізації, розглянуто хронологію структурних і функціональних змін цієї системи. Запропоновано напрями підвищення ефективності здійснення державного контролю в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Сформульовано поняття та визначено особливості адміністративного примусу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. При класифікації заходів адміністративного примусу обґрунтовано доцільність використання критерію цільового призначення цих заходів (мети застосування адміністративного примусу). З огляду на відсутність у законодавстві та наукових джерелах єдиного переліку заходів адміністративного попередження (запобігання) та заходів адміністративного припинення в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, на основі аналізу численних нормативно-правових актів, здійснено їх авторську систематизацію. Визначено особливості, які характеризують означені заходи, а також основні критерії їх розмежування.

Визначено особливості та сформульовано поняття адміністративної відповідальності за правопорушення в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Здійснено юридичну характеристику складів адміністративних проступків у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, сформульовано й запропоновано пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази в цій галузі.

На підставі опрацювання значної кількості нормативних актів, якими врегульовуються відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища в Республіці Білорусь, Республіці Казахстан, Республіці Молдова, аналізу статистичних даних, довідкових видань та екологічної інформації, що міститься на національних інтернет-порталах досліджено особливості адміністративно-правового регулювання відносин у цій галузі у відповідних державах. Зокрема, здійснено комплексний аналіз нормативно-правової бази адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони й використання тваринного світу в означених країнах, визначено коло

основних суб'єктів такого регулювання та розглянуто їхні повноваження, досліджено окремі питання ведення державного обліку, кадастру і моніторингу тваринного світу, інформаційного забезпечення, державного контролю та адміністративної відповідальності за порушення законодавства в цій галузі. Визначено позитивні аспекти досвіду Республіки Білорусь та Республіки Казахстан щодо адміністративно-правового регулювання в галузі охорони й використання тваринного світу, які слід враховувати в процесі пошуку шляхів удосконалення такого регулювання в Україні, низку існуючих проблем та позитивних тенденцій притаманних адміністративно-правовому регулюванню в умовах реформаційних процесів, спрямованих на зміцнення інституційного потенціалу у відповідній сфері в Республіці Молдова.

Сформульовано загальні напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання в досліджуваній галузі: 1) досягнення максимальної кореляції мети (цілей) правового (адміністративно-правового) регулювання із потребами (інтересами) суб'єктів суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу; 2) підвищення ефективності адміністративно-правових засобів за допомогою яких здійснюється безпосередній правовий вплив на ці відносини; 3) посилення інституційної та функціональної спроможності суб'єктів, що здійснюють адміністративно-правове регулювання в цій галузі, забезпечення дієвого механізму їх взаємодії; 4) підвищення рівня правосвідомості та правової культури суб'єктів права. Окреслено коло основних проблем, що детермінують зазначені напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу та визначено можливі шляхи їхньої реалізації.

***Ключові слова:** адміністративно-правове регулювання, адміністративно-правові норми, адміністративні правовідносини, державний контроль, адміністративний примус, адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, галузь охорони, використання і відтворення тваринного світу.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Городецька І. А. Адміністративно-правове регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні: теоретико-правові проблеми: монографія / за заг. ред. В. І. Курила. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 378 с.
2. Городецька І. А. Система адміністративно-правових повноважень спеціальних підрозділів (інспекцій), що здійснюють державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу України. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 177–181.
3. Городецька І. А. Компетенція Державної екологічної інспекції України та її територіальних органів щодо державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2013. Вип. 23. Ч. II. Т. 2. С. 110–113.
4. Городецька І. А. Предмет правового регулювання: окремі аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. Вип. 3. Т. 1. С. 17–21.
5. Городецька І. А. До розуміння та визначення поняття «тваринний світ». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 9–2. Т. 2. С. 40–42.
6. Городецька І. А. Законодавчі та наукові підходи до змісту понять «охорона тваринного світу», «використання тваринного світу», «відтворення тваринного світу». *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. № 4 (1). С. 223–230.

7. Городецька І. А. Ознаки суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу як об'єкта правового регулювання. *Публічне право*. 2015. № 3 (19). С. 339–345.

8. Городецька І. А. Щодо проблем адміністративно-правового регулювання охорони та використання тваринного світу (у контексті виконання Стратегії державної екологічної політики України). *Адміністративне право і процес*. 2015. № 4 (14). С. 79–85.

9. Городецька І. А. Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2016. № 1. С. 60–66. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_12.pdf

10. Городецька І. А. Поняття й ознаки адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Журнал східноєвропейського права: електрон. наук. фахове вид.* 2016. № 27. С. 80–87. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2016/05/horodetska_27.pdf

11. Городецька І. А. Механізм адміністративно-правового регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу: теоретичні аспекти. *Публічне право*. 2016. № 3 (23). С. 117–124.

12. Курило В. І., Городецька І. А. Місце та роль адміністративних правовідносин у механізмі адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2017. № 4 (4). С. 30–35.

13. Городецька І. А. Класифікація адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 91–94.

14. Городецька І. А. До питання структури адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 5 (20). С. 133–136.

15. Городецька І. А. Система суб'єктів адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 47. Т. 2. С. 99–101.

16. Городецька І. А. Повноваження суб'єктів адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 110–116.

17. Городецька І. А. Щодо розуміння і співвідношення державного контролю та нагляду у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Т. 1. С. 156–161.

18. Городецька І. А. Акти реалізації прав і обов'язків як складник механізму адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2017. Вип. 6. Т. 2. С. 44–48.

19. Городецька І. А. Сучасні проблеми державного контролю та моніторингу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 1. Т. 1. С. 184–188.

20. Городецька І. А. Державний контроль у галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу в Україні: сучасний стан і напрями реформування. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Ч. 3. С. 74–80.

21. Городецька І. А. Адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу в Україні: поняття й особливості. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 153–157.

22. Городецька І. А. Форми державного контролю в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Порівняльно-*

аналітичне право: електрон. наук. фахове вид. 2018. № 1. С. 186–189. URL: http://www.pap.in.ua/1_2018/54.pdf

23. Городецька І. А. Поняття й особливості адміністративного примусу в галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки».* 2018. № 3 (8). С. 7–12.

24. Городецька І. А. Адміністративно-правове регулювання в галузі охорони й використання тваринного світу: досвід Республіки Білорусь. *Порівняльно-аналітичне право: електрон. наук. фахове вид.* 2018. № 2. С. 192–195. URL: http://pap.in.ua/2_2018/56.pdf

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

25. Horodetska Irina. To the problem of understanding of the purpose of administrative-legal regulation. *European Journal of Law and Political Sciences*, «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. 2016. № 1. P. 16–19.

26. Irina Horodetska. Administrative-legal norms as an element of the mechanism of administrative-legal regulation in area of protection, use and reproduction of animal world. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/2. P. 87–92.

27. Городецька, І. Класифікація адміністративно-правових норм, що регулюють суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Evropský politický a právní diskurz*. 2016. Svazek 3. 6. vydání. S. 114–118.

28. Horodetska Irina. Administrative responsibility for illegal export from Ukraine and import on its territory of objects of animal world. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*, «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. № 1–2, 2017. P. 225–230.

29. Ирина Городецкая. Административно-правовое регулирование в области охраны и использования животного мира: опыт Республики Молдова. «*Legea si Viata*». 2018. № 9-2. С. 47–51.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

30. Городецька І. А. Адміністративна відповідальність за порушення правил використання об'єктів тваринного світу. *Achievement of high school – 2013*: матеріали за 9-а Международна научна практична конференция, 17–25 November 2013 г. София: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2013. Т. 1: Закон. С. 78–80.

31. Городецька І. А. Предмет і об'єкт правового регулювання: співвідношення понять. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов*: матеріали Международной науч.-практ. конф. (1; 2014; Кишинев), 7–8 ноября 2014 г. Кишинев, Б. и., 2014 (Типogr. «Cetatea de Sus»). Ч. 1. 2014. С. 24–26.

32. Horodetska I. A. To the question of location of legal regulation of public relations in area of protection, use and reproduction of animal world in the system of right of Ukraine. *Dynamika naukowych badan – 2015*: materialy XI Miedzynarodowej nauk.-prakt. конф., 07–15 lipca 2015 r. Przemysl: Nauka i studia, 2015. Volume 2: Pedagogiczne nauki. Prawo. Politologija. Filozofia. S. 47–49.

33. Городецька І. А. Деякі аспекти адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з дикими тваринами. *Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov*: zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie, 27–28 novembra 2015 r. Paneuropska vysoka škola, Bratislava, Slovenská republika. 2015. С. 109–112.

34. Horodetska I. A. To the question of implementation of the state policy in the area of protection, use and reproduction of the animal world. *Economics, management, law: problems of establishing and transformation*: Collection of scientific articles. Al Ghurair Printing and Publishing LLC, Dubai, UAE. 2016. P. 295–298.

35. Городецька І. А. Проблемні питання державного управління у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law: collection of international scientific papers: in 2 parts. Part 2. (April 19–23, 2016, SLOVAK REPUBLIC-POLAND).* Chernihiv: CNUT, 2016. P. 298–301.

36. Городецька І. А. До розуміння загальних ознак адміністративно-правових норм, які регулюють суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Państwo i Prawo. East European Conference: Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (Poznan, 29.11.2016–30.11.2016).* Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. S. 30–32.

37. Horodetska I. A. The stages of administrative-legal regulation public relations in area of protection, use and reproduction of animal world in Ukraine. *Conduct of modern science – 2016: Materials of the XII International scientific and practical conference, 30 Nov – 07 Dec 2016.* Science and Education Ltd (England), 2016. Volume 5: Law. P. 60–63.

38. Городецька І. А. Щодо адміністративних послуг у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Одеса, 29–30 грудня 2017 р.); за ред. Г. О. Ульянової, уклад.: О. В. Дикий, Ю. Д. Батан.* Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 122–125.

39. Городецька І. А. Щодо адміністративної відповідальності за порушення правил створення, поповнення, зберігання, використання або державного обліку зоологічних колекцій та торгівлі ними. *Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у XXI ст.: тези доповідей Міжнародної наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 26–27 січня 2018 р. / за заг. ред. Т. О. Коломoeць.* Запоріжжя: ЗНУ, 2018. С. 57–60.

40. Городецька І. А. Адміністративна відповідальність за порушення вимог щодо охорони видів тварин, занесених до Червоної книги України.

Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Херсон, 9–10 лютого 2018 р. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 56–60.

41. Городецька І. А. До питання адміністративної відповідальності за перевищення лімітів та нормативів використання об'єктів тваринного світу. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., м. Ужгород, 16–17 лютого 2018 р. Ужгород: Ужгородський нац. ун-т, 2018. С. 98–100.

42. Городецька І. А. Адміністративна відповідальність за виготовлення, збут, зберігання чи рекламу заборонених знарядь добування об'єктів тваринного світу. *Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави*: збірник матеріалів Міжнародної юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 28 лютого 2018 р. Київ: Центр учбової літератури, 2018. С. 48–51.

43. Городецька І. А. Об'єкт державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні: проблеми визначення. *Актуальні проблеми публічного права*: збірник тез Всеукраїнської наукової інтернет-конференції, присвяч. 120-річчю університету (24–26 квітня 2018 р., м. Київ, Україна) / Упор. Яра О. С., Курило В. І., Ладиченко В. В., Янчук Ю. В. Київ, 2018. С. 114–118. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u123/zbirnik_materialiv_konferenciyi_nov.pdf.

44. Городецька І. А. Компетенція Державного агентства лісових ресурсів України щодо державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Суми, 25–26 квітня 2018 р.). У 2-х частинах. Суми, 2018. Ч. 1. С. 68–70.

45. Городецька І. А. Методи державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень*: тези

доповідей Міжнародної наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 11–12 травня 2018 р. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. С. 42–46.

46. Городецька І. А. Адміністративно-запобіжні заходи в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Розбудова правової держави в Україні: реалії та перспективи*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф (м. Одеса, 25–26 травня 2018 р.); за ред. Г. О. Ульянової, уклад.: О. В. Дикий, Ю. Д. Батан. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 76–79.

SUMMARY

Horodetska I. A. Administrative-legal regulation of protection, use and reproduction of the animal world of Ukraine. – *Qualifying scientific works as the manuscript.*

The thesis for a Doctor's of Law degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law. – National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. – The Dnipropetrovs'k State University of Internal Affairs, Dnipro, 2019.

The dissertation presents the concept of administrative-legal regulation of the public relations in area of protection, use and reproduction of animal world in Ukraine, and gives formulations of scientifically substantiated conclusions and proposals on its development and improvement.

It is proven, that the essence of administrative-legal regulation of the public relations in area of protection, use and reproduction of animal world is manifested through the prism of the ratio of needs (interests) of the subjects of these relations (which may be met through the tools of administrative-legal regulation) and the purpose of administrative-legal regulation, provided that the latter is correlated with the general objective of legal regulation of the considered social relations. The features and formulation of the concept of administrative-legal regulation of the public relations in area of protection, use and reproduction of animal world, as implemented through a complex of administrative-legal means of legal influence

on these social relations, aimed at achieving the general objective of administrative-legal regulation in the process of ensuring appropriate conditions for sustainable development of the considered social relations that allows to satisfy the ecological, economic, and social needs of the current generations, without risk for opportunities to meet these needs by subsequent generations, are given. The theoretical definition of the concept is formulated and the internal structure of the mechanism of administrative-legal regulation of relations in the area of protection, use and reproduction of the animal world is defined.

The features and formulation of the notion of administrative-legal norms, which regulate relations in the area of protection, use and reproduction of animal world are determined, their classification is carried out according to the following criteria: depending on the objectives of administrative-legal regulation; by the addressee of the orders; by functional purpose.

The place and role of administrative legal relations in the mechanism of administrative-legal regulation in the area of protection, use and reproduction of animal world are determined. The main criteria of classification ("functional orientation", "sphere of origin", "composition of participants") are singled out and the corresponding type's administrative legal relations in the investigated branches are allocated on their basis. The distinctive division of administrative legal relations in the area of protection, use and reproduction of animal world by the first criterion on regulatory and law-enforcement types, reflects the two most important directions of administrative-legal regulation of social relations in this area, as well as the relation with the same criterion of division of administrative-legal norms, on the basis of which the corresponding types of legal relationship appear, according to the second criterion – it focuses on the main groups of relations in the field under consideration, which are in the administrative-legal regulation area, according to the third criterion – reflects the range of key participants and the specifics of the subject structure of the studied relations. The structural components of administrative legal relations in the area of protection, use and

reproduction of animal world in Ukraine have been ascertained and their general characteristics have been made.

The system of subjects of administrative-legal regulation in the area of protection, use and reproduction of animal world in Ukraine is determined. The powers and competence of the subjects of administrative-legal regulation in the area of protection, use and reproduction of animal world are analyzed, the shortcomings and directions of improving the functioning of the system of public administration and regulation in this field are identified.

The essence and role of acts of realization of rights and obligations in the mechanism of administrative-legal regulation in the area of protection, use and reproduction of animal world are ascertained. Forms of realization of administrative-legal norms that regulate relations in the investigated branch are distinguished and characterized.

It is substantiated that state control in the area of protection, use and reproduction of animal world should be considered as: an integral part of the system of state control in the field of environmental protection; instrument for implementation of national environmental policy; function (direction) of public administration in the industry, which consists in assessment of the legality of the activities of controlled entities; the activities of authorized public authorities, aimed at ensuring that all participants in public relations in this area comply with the requirements of the relevant legislation, prevention, timely detection of offenses and are taking measures to eliminate them.

Based on the analysis of conceptual legal acts on the issues of reforming the system of supervision (control) in the field of environmental protection, as well as sources devoted to the diagnosis of the effectiveness of the implementation of the national environmental policy, the main groups of reasons that led to the problem of unsatisfactory level of implementation of state control and monitoring in area of protection, use and reproduction of the animal world have been identified. The circle of subjects, which in accordance with the current legislation are entrusted with the implementation of state control in this area, is investigated, and the

organizational-structural construction and competence of authorized central executive authorities regarding state control over the protection, use and reproduction of the animal world are investigated. For having a clear idea of the process of reform of the system of state supervision (control) in the field of environmental protection, an analysis of legal acts on its implementation and realization was carried out, a chronology of structural and functional changes in this system was considered. The directions of increasing the effectiveness of state control in the area of protection, use and reproduction of animal world are proposed.

The concept and features of administrative coercion in the area of protection, use and reproduction of the animal world are formulated. With classification of measures of administrative coercion in the area of protection, use and reproduction of the animal world the justification of the feasibility of using the criterion of the purpose of these measures (the purpose of the application of administrative coercion) was given. Given the lack of a single list of administrative warning and administrative cessation measures in the area of protection, use and reproduction of the animal world in the legislation and scientific sources on the basis of the analysis of numerous legal acts they were systematized. The features that characterize measures of administrative warning (prevention) and measures of administrative cessation in the area of protection, use and reproduction of the animal world are determined, as well as the main criteria for their demarcation.

The features and the concept of administrative responsibility for offenses in the area of protection, use and reproduction of the animal world are defined. A legal description of the complexes of administrative misconduct in the field of protection, use and reproduction of the animal world has been made, proposals have been formulated and suggested to improve the legal and regulatory framework in this area.

On the basis of the elaboration of a large number of normative acts regulating relations in the field of environmental protection in the Republic of Belarus, the Republic of Kazakhstan, the Republic of Moldova, the analysis of statistical data, reference publications and environmental information contained on the national Internet portals, the features of administrative and legal regulation relations in this

field in the respective states are investigated. In particular, a comprehensive analysis of the regulatory and legal framework for the administrative-legal regulation of relations in the area of protection and use of the animal world in the designated countries was carried out, the circle of the main subjects of such regulation was determined and their authorizations reviewed, certain issues of state accounting, cadastre and monitoring of the animal world, information support, state control and administrative responsibility for violating the legislation in this area are investigated. The positive aspects of the experience of the Republic of Belarus and the Republic of Kazakhstan in relation to the administrative-legal regulation in the area of protection and use of the animal world, which should be taken into account in the process of seeking ways to improve such regulation in Ukraine, are defined, a number of existing problems and positive tendencies inherent in the administrative-legal regulation in the conditions of the reform processes, aimed at strengthening the institutional capacity in the relevant area in the Republic of Moldova are determined.

The general directions of improvement of administrative-legal regulation in the investigated branch are formulated: 1) achievement of the maximum correlation of the purpose (goals) of legal (administrative-legal) regulation with the needs (interests) of subjects of public relations in the area of protection, use and reproduction of the animal world; 2) increase of efficiency of administrative-legal means, by which the direct legal influence on these relations is carried out; 3) strengthening the institutional and functional capacity of the entities that carry out administrative and legal regulation in this area, providing an effective mechanism for their interaction; 4) raising the level of legal awareness and legal culture of subjects of law.

The main problems that determine the mentioned directions of improvement of administrative-legal regulation in the area of protection, use and reproduction of the animal world and the possible ways of realization of such improvements are defined.

Key words: administrative-legal regulation, administrative-legal norms, administrative legal relations, state control, administrative coercion, administrative liability, administrative offenses, the area of protection, use and reproduction of the animal world.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Городецька І. А. Адміністративно-правове регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні: теоретико-правові проблеми: монографія / за заг. ред. В. І. Курила. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 378 с.
2. Городецька І. А. Система адміністративно-правових повноважень спеціальних підрозділів (інспекцій), що здійснюють державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу України. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 177–181.
3. Городецька І. А. Компетенція Державної екологічної інспекції України та її територіальних органів щодо державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2013. Вип. 23. Ч. II. Т. 2. С. 110–113.
4. Городецька І. А. Предмет правового регулювання: окремі аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. Вип. 3. Т. 1. С. 17–21.
5. Городецька І. А. До розуміння та визначення поняття «тваринний світ». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 9–2. Т. 2. С. 40–42.
6. Городецька І. А. Законодавчі та наукові підходи до змісту понять «охорона тваринного світу», «використання тваринного світу», «відтворення тваринного світу». *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. № 4 (1). С. 223–230.

7. Городецька І. А. Ознаки суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу як об'єкта правового регулювання. *Публічне право*. 2015. № 3 (19). С. 339–345.

8. Городецька І. А. Щодо проблем адміністративно-правового регулювання охорони та використання тваринного світу (у контексті виконання Стратегії державної екологічної політики України). *Адміністративне право і процес*. 2015. № 4 (14). С. 79–85.

9. Городецька І. А. Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2016. № 1. С. 60–66. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_12.pdf

10. Городецька І. А. Поняття й ознаки адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Журнал східноєвропейського права: електрон. наук. фахове вид.* 2016. № 27. С. 80–87. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2016/05/horodetska_27.pdf

11. Городецька І. А. Механізм адміністративно-правового регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу: теоретичні аспекти. *Публічне право*. 2016. № 3 (23). С. 117–124.

12. Курило В. І., Городецька І. А. Місце та роль адміністративних правовідносин у механізмі адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2017. № 4 (4). С. 30–35.

13. Городецька І. А. Класифікація адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 91–94.

14. Городецька І. А. До питання структури адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 5 (20). С. 133–136.

15. Городецька І. А. Система суб'єктів адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 47. Т. 2. С. 99–101.

16. Городецька І. А. Повноваження суб'єктів адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 110–116.

17. Городецька І. А. Щодо розуміння і співвідношення державного контролю та нагляду у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Т. 1. С. 156–161.

18. Городецька І. А. Акти реалізації прав і обов'язків як складник механізму адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2017. Вип. 6. Т. 2. С. 44–48.

19. Городецька І. А. Сучасні проблеми державного контролю та моніторингу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 1. Т. 1. С. 184–188.

20. Городецька І. А. Державний контроль у галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу в Україні: сучасний стан і напрями реформування. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Ч. 3. С. 74–80.

21. Городецька І. А. Адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу в Україні: поняття й особливості. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 153–157.

22. Городецька І. А. Форми державного контролю в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Порівняльно-*

аналітичне право: електрон. наук. фахове вид. 2018. № 1. С. 186–189. URL: http://www.pap.in.ua/1_2018/54.pdf

23. Городецька І. А. Поняття й особливості адміністративного примусу в галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки».* 2018. № 3 (8). С. 7–12.

24. Городецька І. А. Адміністративно-правове регулювання в галузі охорони й використання тваринного світу: досвід Республіки Білорусь. *Порівняльно-аналітичне право: електрон. наук. фахове вид.* 2018. № 2. С. 192–195. URL: http://pap.in.ua/2_2018/56.pdf

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

25. Horodetska Irina. To the problem of understanding of the purpose of administrative-legal regulation. *European Journal of Law and Political Sciences*, «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. 2016. № 1. P. 16–19.

26. Irina Horodetska. Administrative-legal norms as an element of the mechanism of administrative-legal regulation in area of protection, use and reproduction of animal world. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/2. P. 87–92.

27. Городецька, І. Класифікація адміністративно-правових норм, що регулюють суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Evropský politický a právní diskurz*. 2016. Svazek 3. 6. vydání. S. 114–118.

28. Horodetska Irina. Administrative responsibility for illegal export from Ukraine and import on its territory of objects of animal world. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*, «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. № 1–2, 2017. P. 225–230.

29. Ирина Городецкая. Административно-правовое регулирование в области охраны и использования животного мира: опыт Республики Молдова. «*Legea si Viata*». 2018. № 9-2. С. 47–51.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

30. Городецька І. А. Адміністративна відповідальність за порушення правил використання об'єктів тваринного світу. *Achievement of high school – 2013*: матеріали за 9-а Международна научна практична конференция, 17–25 November 2013 г. София: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2013. Т. 1: Закон. С. 78–80.

31. Городецька І. А. Предмет і об'єкт правового регулювання: співвідношення понять. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов*: матеріали Международной науч.-практ. конф. (1; 2014; Кишинев), 7–8 ноября 2014 г. Кишинев, Б. и., 2014 (Типogr. «Cetatea de Sus»). Ч. 1. 2014. С. 24–26.

32. Horodetska I. A. To the question of location of legal regulation of public relations in area of protection, use and reproduction of animal world in the system of right of Ukraine. *Dynamika naukowych badan – 2015*: materialy XI Miedzynarodowej nauk.-prakt. конф., 07–15 lipca 2015 r. Przemysl: Nauka i studia, 2015. Volume 2: Pedagogiczne nauki. Prawo. Politologija. Filozofia. S. 47–49.

33. Городецька І. А. Деякі аспекти адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з дикими тваринами. *Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov*: zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie, 27–28 novembra 2015 r. Paneuropska vysoka škola, Bratislava, Slovenská republika. 2015. С. 109–112.

34. Horodetska I. A. To the question of implementation of the state policy in the area of protection, use and reproduction of the animal world. *Economics, management, law: problems of establishing and transformation*: Collection of scientific articles. Al Ghurair Printing and Publishing LLC, Dubai, UAE. 2016. P. 295–298.

35. Городецька І. А. Проблемні питання державного управління у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law: collection of international scientific papers: in 2 parts. Part 2. (April 19–23, 2016, SLOVAK REPUBLIC-POLAND).* Chernihiv: CNUT, 2016. P. 298–301.

36. Городецька І. А. До розуміння загальних ознак адміністративно-правових норм, які регулюють суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Państwo i Prawo. East European Conference: Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (Poznan, 29.11.2016–30.11.2016).* Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. S. 30–32.

37. Horodetska I. A. The stages of administrative-legal regulation public relations in area of protection, use and reproduction of animal world in Ukraine. *Conduct of modern science – 2016: Materials of the XII International scientific and practical conference, 30 Nov – 07 Dec 2016. Science and Education Ltd (England), 2016. Volume 5: Law. P. 60–63.*

38. Городецька І. А. Щодо адміністративних послуг у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Одеса, 29–30 грудня 2017 р.); за ред. Г. О. Ульянової, уклад.: О. В. Дикий, Ю. Д. Батан. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 122–125.*

39. Городецька І. А. Щодо адміністративної відповідальності за порушення правил створення, поповнення, зберігання, використання або державного обліку зоологічних колекцій та торгівлі ними. *Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у XXI ст.: тези доповідей Міжнародної наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 26–27 січня 2018 р. / за заг. ред. Т. О. Коломoeць. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. С. 57–60.*

40. Городецька І. А. Адміністративна відповідальність за порушення вимог щодо охорони видів тварин, занесених до Червоної книги України.

Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Херсон, 9–10 лютого 2018 р. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 56–60.

41. Городецька І. А. До питання адміністративної відповідальності за перевищення лімітів та нормативів використання об'єктів тваринного світу. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., м. Ужгород, 16–17 лютого 2018 р. Ужгород: Ужгородський нац. ун-т, 2018. С. 98–100.

42. Городецька І. А. Адміністративна відповідальність за виготовлення, збут, зберігання чи рекламу заборонених знарядь добування об'єктів тваринного світу. *Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави*: збірник матеріалів Міжнародної юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 28 лютого 2018 р. Київ: Центр учбової літератури, 2018. С. 48–51.

43. Городецька І. А. Об'єкт державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні: проблеми визначення. *Актуальні проблеми публічного права*: збірник тез Всеукраїнської наукової інтернет-конференції, присвяч. 120-річчю університету (24–26 квітня 2018 р., м. Київ, Україна) / Упор. Яра О. С., Курило В. І., Ладиченко В. В., Янчук Ю. В. Київ, 2018. С. 114–118. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u123/zbirnik_materialiv_konferenciyi_nov.pdf.

44. Городецька І. А. Компетенція Державного агентства лісових ресурсів України щодо державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Суми, 25–26 квітня 2018 р.). У 2-х частинах. Суми, 2018. Ч. 1. С. 68–70.

45. Городецька І. А. Методи державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень*: тези

доповідей Міжнародної наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 11–12 травня 2018 р. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. С. 42–46.

46. Городецька І. А. Адміністративно-запобіжні заходи в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Розбудова правової держави в Україні: реалії та перспективи*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф (м. Одеса, 25–26 травня 2018 р.); за ред. Г. О. Ульянової, уклад.: О. В. Дикий, Ю. Д. Батан. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 76–79.

ЗМІСТ

ВСТУП	1
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ	15
1.1. Охорона, використання і відтворення тваринного світу як об’єкт правового регулювання.....	15
1.2. Поняття та сутність адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні.....	48
Висновки до розділу 1.....	71
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ В УКРАЇНІ	75
2.1. Поняття та складові частини механізму адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.....	75
2.2. Адміністративно-правові норми як основна складова механізму адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні	88
2.3. Місце та роль адміністративних правовідносин у механізмі адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні	103
2.4. Акти реалізації прав і обов’язків як складник механізму адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні.....	145

Висновки до розділу 2	163
РОЗДІЛ 3. АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС І АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ В УКРАЇНІ	171
3.1. Державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу: сучасний стан і перспективи реформування	171
3.2. Заходи адміністративного примусу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу та особливості їх застосування.....	209
3.3. Загальна характеристика складів адміністративних проступків у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.....	233
Висновки до розділу 3	282
РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ В УКРАЇНІ.....	288
4.1. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання відносин охорони, використання і відтворення тваринного світу	288
4.2. Шляхи підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні.....	323
Висновки до розділу 4.....	341
ВИСНОВКИ	345
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	363
ДОДАТКИ.....	432

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АР Крим	Автономна Республіка Крим
ВР України	Верховна Рада України
Держекоінспекція	Державна екологічна інспекція України
Держлісагентство	Державне агентство лісових ресурсів України
Держлісоохорона	Державна лісова охорона
Держпродспоживслужба	Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів
Держрибагентство	Державне агентство рибного господарства України
ЄС	Європейський Союз
КМ України	Кабінет Міністрів України
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
Мінагрополітики	Міністерство аграрної політики та продовольства України
Мінприроди	Міністерство екології та природних ресурсів України
Національний план дій	Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища
Ст.	стаття
Стратегія	Стратегія державної екологічної політики на період до 2020 року

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Тенденції прогресуючої екологічної кризи не лише в Україні, а й світі зумовлюють необхідність перегляду існуючих і пошуку нових підходів до охорони, збалансованого використання та відтворення природних ресурсів, у тому числі й тваринного світу. Перед Україною, як державою, що прагне стати повноцінним суб'єктом європейського співтовариства, постають важливі виклики, зокрема, пов'язані з необхідністю охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки, як невід'ємної умови сталого економічного та соціального розвитку. На превеликий жаль, слід констатувати, що наслідком надмірної експлуатації природних ресурсів і погіршення стану навколишнього природного середовища є збільшення кількості видів тварин, які перебувають під загрозою зникнення, зменшення чисельності деяких видів мисливських тварин, катастрофічне зменшення запасів водних біоресурсів, знищення середовищ існування диких тварин, що, у свою чергу, потребує невідкладного реагування з боку держави, спрямованого на припинення означених негативних процесів.

Зважаючи на тенденції переходу світового співтовариства до моделі сталого розвитку та важливість функцій, а саме екологічної, соціальної, економічної, які виконує тваринний світ у життєдіяльності людини та розвитку суспільства, актуальними є питання забезпечення ефективного правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, у тому числі й адміністративно-правового. Останнє, як свідчить проведений аналіз концептуальних правових актів з питань реформування системи нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, а також джерел, присвячених діагностиці ефективності реалізації національної екологічної політики, здійснюється на рівні, який можна оцінити як кризовий, що, в свою чергу, не сприяє створенню належного підґрунтя для подальшого сталого розвитку

суспільних відносин у досліджуваній галузі. Таким чином, постає необхідність системного аналізу теоретичних і практичних питань адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Науково-теоретичною основою дисертаційного дослідження стали праці таких відомих українських учених-правознавців у галузі адміністративного права, як В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурка, А. І. Берlach Н. А. Берlach, Ю. П. Битяк, О. Г. Бондар, І. Л. Бородін, В. В. Галуцько, І. П. Голосніченко, с. Т. Гончарук, Ю. В. Гридасов, І. С. Гриценко, П. В. Діхтієвський, О. В. Дуліна, О. М. Єщук, Г. Г. Забарний, В. В. Зуй, А. А. Іванищук, Р. А. Калюжний, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, В. І. Курило, Є. В. Курінний, Д. М. Лук'янець, Т. О. Мацелик, О. І. Миколенко, В. І. Олефір, О. І. Остапенко, І. Д. Пастух, с. В. Петков, О. Ю. Піддубний, О. П. Світличний, А. О. Собакарь, с. Г. Стеценко, О. Г. Стрельченко, О. І. Харитонova, В. К. Шкарупа, І. М. Шопіна та ін., представників еколого-правової науки – В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, А. П. Гетьман, І. В. Гиренко, О. В. Головкін, В. В. Костицький, М. В. Краснова, Н. Р. Малишева, А. К. Соколова, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга та ін., а також учених, які досліджували різні аспекти правового регулювання відносин у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів – О. В. Артеменко, Д. А. Арутюнян, Р. В. Афанасієв, М. Т. Гаврильців, Н. І. Золотарьова, В. А. Зуєв, І. Д. Казанчук, Н. Р. Кобецька, Л. П. Коваленко, А. В. Котелевець, К. С. Кучма, В. А. Лазаренко, О. Я. Лазор, Ю. О. Легеза, В. І. Олійник, І. Г. Петрова, К. А. Рябець, В. В. Стрельник, О. О. Сурілова, В. М. Тюн, О. А. Улютіна та ін., у тому числі тваринного світу – Н. С. Бондаренко, М. П. Волик, Т. В. Григор'єва, Т. В. Єрмолаєва, В. І. Книш, Л. Д. Нечипорук, В. В. Овдiєнко, О. О. Онищук, В. В. Петренко, О. Р. Проців, Т. І. Сухоребра, П. В. Тихий, О. О. Томин, В. О. Турська, В. С. Шахов, В. В. Шеховцов, К. В. Ящук та ін.

Серед сучасних наукових досліджень із якими безпосередньо має зв'язок тема дисертації, слід виділити дисертаційні роботи К. В. Ящука «Адміністративна відповідальність за правопорушення, що посягають на тваринний світ України» (2014 р.), В. В. Петренка «Адміністративна відповідальність за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів в Україні» (2015 р.), Н. С. Бондаренко «Адміністративна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами (порівняльно-правова характеристика законодавства України та країн СНД)» (2016 р.), В. О. Турської «Адміністративно-правове регулювання захисту тварин від жорстокого поводження» (2016 р.), Н. І. Золотарьової «Адміністративна діяльність правоохоронних органів з охорони навколишнього природного середовища: теорія та практика» (2018 р.), Ю. О. Легези «Адміністративно-правові засади публічного управління у сфері використання природних ресурсів» (2018 р.). При цьому слід зауважити, що попри значний внесок цих учених у розв'язання окремих аспектів проблеми адміністративно-правового регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу, теоретичні та практичні питання останньої розглядались фрагментарно або в межах ширшої адміністративно-правової проблематики.

Таким чином, відсутність фундаментального комплексного наукового дослідження з означеної проблематики в сучасних умовах реформування державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища й надмірного динамізму права, існування значної кількості проблем у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, низька результативність адміністративно-правового регулювання відносин у цій галузі та необхідність пошуку шляхів його вдосконалення свідчать про актуальність та своєчасність теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає вимогам Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», основним положенням Концепції Загальнодержавної програми збереження

біорізноманіття на 2005–2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2004 р. № 675-р. та Конвенції про охорону біологічного різноманіття, ратифікованої Законом України від 29 листопада 1994 р., Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 р. № 616-р.; виконана у межах планових науково-дослідних робіт юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України та безпосередньо пов'язана з адміністративно-правовими аспектами науково-дослідної роботи за темою «Організаційно-правові засади раціонального використання та охорони природних ресурсів» (номер державної реєстрації 0115U003454).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на підставі аналізу теоретичних джерел, чинних нормативно-правових актів і практики їх реалізації розробити концептуальні теоретичні засади адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні, а також сформулювати науково обґрунтовані висновки і пропозиції щодо його розвитку й удосконалення.

Відповідно до поставленої мети в дисертації передбачається вирішення таких *завдань*:

– поглибити теоретико-методологічні підходи до розуміння охорони, використання і відтворення тваринного світу як об'єкта правового регулювання;

– виявити сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, визначити його ознаки та поняття;

– сформулювати теоретичне визначення поняття та визначити внутрішню будову механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення

тваринного світу;

– визначити ознаки адміністративно-правових норм як основної складової механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, провести їх класифікацію;

– з'ясувати місце та роль адміністративних правовідносин у механізмі адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;

– охарактеризувати систему, повноваження та компетенцію суб'єктів адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, визначити напрями вдосконалення їх функціонування;

– з'ясувати сутність та роль актів реалізації прав і обов'язків у механізмі адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, виокремити й охарактеризувати форми реалізації адміністративно-правових норм, які регулюють відносини в цій галузі;

– визначити проблеми та напрями підвищення ефективності державного контролю в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в контексті реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища;

– сформулювати поняття та виявити особливості адміністративного примусу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, систематизувати заходи адміністративного попередження та заходи адміністративного припинення, виокремити особливості, що їх характеризують;

– визначити особливості адміністративної відповідальності в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, охарактеризувати склади адміністративних проступків у цій галузі;

– узагальнити зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання

в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу та виявити можливі до використання його позитивні аспекти;

– розробити пропозиції з удосконалення адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу України.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становить сукупність філософських, загальнонаукових і спеціальних наукових методів пізнання. Системний, потребовий, інструментальний, діяльнісний та інтегративний підходи є основою методологічної конструкції всієї дисертаційної роботи і визначають стратегію дослідження характеристик сутності та механізму адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Основним серед філософських методів був діалектичний, який дозволив забезпечити достовірність наукового пізнання проблеми в єдності її соціального змісту та юридичної форми, здійснити дослідження засобів правового впливу на суспільні відносини в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в їхньому розвитку, багатоманітності та зв'язку (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4). Використання прийомів формально-логічного методу (аналізу і синтезу, абстрагування, індукції та дедукції, класифікації) дозволило охарактеризувати адміністративно-правове регулювання в досліджуваній галузі та його механізм через його складові як елементи складного цілого (підрозділ 1.2, розділ 2), виявити основні ознаки та сформулювати визначення нових правових категорій і теоретичних конструкцій (розділи 1, 2, 3), виокремити види адміністративно-правових норм, адміністративних правовідносин, заходів адміністративного примусу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу (підрозділи 2.2, 2.3, 3.2). Системний, структурний і функціональний методи надали

можливість дослідити внутрішню будову механізму адміністративно-правового регулювання в досліджуваній галузі, визначити функціональне призначення його основних складових частин, виявити їх взаємозв'язок та взаємозалежність, систему суб'єктів, що здійснюють державне управління та регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу (розділи 2, 3). Використання методу порівняльного правового дослідження дозволило здійснити аналіз зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання в галузі охорони й використання тваринного світу (підрозділ 4.1), методів моделювання та екстраполяції – визначити напрями підвищення його ефективності (підрозділ 4.2).

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, міжнародні нормативно-правові акти.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять: узагальнення практичної діяльності суб'єктів публічного управління; досвід зарубіжних країн; політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистичні матеріали Державної служби статистики України та державних органів зарубіжних країн тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є одним із перших у вітчизняній адміністративно-правовій науці комплексним науковим дослідженням теоретичних та практичних проблем адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано нові наукові положення та висновки, запропоновані особисто здобувачем.

Основні наукові положення, які виносяться на захист:

– сформовано концептуальні теоретичні засади адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні, що: являють собою систему

взаємопов'язаних між собою якісно нових наукових поглядів щодо сутності, механізму та основних складових останнього (адміністративно-правові норми, адміністративні правовідносини, акти реалізації прав і обов'язків), забезпечення попередження правопорушень і протидії протиправним діям, що посягають на ці відносини; дають цілісне уявлення про предмет дослідження; спрямовані на розвиток означених відносин відповідно до об'єктивних потреб та інтересів людини, суспільства і держави;

– доведено, що сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу виявляється крізь призму співвідношення потреб (інтересів) суб'єктів цих відносин (які можливо задовольнити завдяки інструментарію адміністративно-правового регулювання) і мети адміністративно-правового регулювання, за умови кореляції останньої із загальною метою правового регулювання досліджуваних суспільних відносин;

– запропоновано теоретичне визначення поняття «адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу», під яким слід розуміти здійснюваний за допомогою комплексу адміністративно-правових засобів правовий вплив на ці суспільні відносини, спрямований на досягнення загальної мети адміністративно-правового регулювання в процесі забезпечення належних умов для сталого розвитку таких відносин, що дозволяє задовольнити екологічні, економічні, соціальні потреби нинішнього покоління, без ризику для можливостей задоволення цих потреб наступними поколіннями;

– механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу пропонується розглядати як комплекс адміністративно-правових засобів, за допомогою яких забезпечується функціонування адміністративно-правового регулювання цих відносин відповідно до цілей (мети) останнього, які (цілі) становлять змістовну ознаку цього механізму, тоді як його основні складові частини (адміністративно-правові норми, адміністративні правовідносини,

акти реалізації прав і обов'язків) у поєднанні з іншими, кількісний склад яких варіативний, – формальну ознаку;

– запропоновано доповнити розділ I «Загальні положення» Закону України «Про тваринний світ» статтею «Визначення основних термінів», що дозволить тлумачити і, відповідно, застосовувати норми закону на якісному рівні;

– удосконалено класифікацію адміністративно-правових норм, що регулюють суспільні відносини в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, яку здійснено за такими критеріями – «залежно від цілей адміністративно-правового регулювання», «за адресатом приписів», «за функціональним призначенням», що сприяє розумінню місця та ролі цих норм у механізмі адміністративно-правового регулювання в досліджуваній галузі, розкриттю їх взаємозв'язку між собою;

– наукові підходи до класифікації адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Зокрема, визначені основні критерії класифікації («функціональна спрямованість», «сфера виникнення», «склад учасників») та виділені на їх підставі відповідні види адміністративних правовідносин у цій галузі, що дозволяє відобразити: два найістотніші напрями адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, а також співвідношення з аналогічним критерієм поділу адміністративно-правових норм, на підставі яких виникають відповідні види правовідносин; основні групи відносин у розглядуваній галузі, які перебувають у сфері адміністративно-правового регулювання; коло основних учасників та специфіку суб'єктного складу досліджуваних відносин;

– наукові положення щодо розуміння змісту державного контролю в галузі охорони використання і відтворення тваринного світу, який пропонується розглядати як: складову системи державного контролю в сфері охорони навколишнього природного середовища; інструмент реалізації національної екологічної політики; функцію (напрямо) державного управління

у розглядуваній галузі, що полягає в оцінюванні правомірності діяльності підконтрольних суб'єктів; діяльність уповноважених законом суб'єктів публічної влади, спрямовану на забезпечення додержання всіма учасниками суспільних відносин у цій галузі вимог відповідного законодавства, попередження, своєчасне виявлення правопорушень і вжиття заходів щодо їх усунення;

- систематизація заходів адміністративного запобігання та заходів адміністративного припинення в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;

- юридична характеристика складів адміністративних правопорушень у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, здійснена з урахуванням змін та доповнень, внесених до нормативно-правових актів, які регулюють відносини у цій галузі;

- наукові положення щодо: визначення поняття «тваринний світ» і системних аспектів, які розкривають його зміст, а саме – цілісність, ієрархічність, взаємозалежність системи та середовища; доцільності розгляду «охорони тваринного світу», «використання тваринного світу», «відтворення тваринного світу» у правовому (теоретичному і діяльнісному) аспекті, як взаємозалежних складових органічної системи (галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу), інтегративний зв'язок між якими дозволяє у повній мірі розкрити специфічні риси (ознаки) системи; характерних ознак суспільних відносин у досліджуваній галузі як об'єкта правового регулювання;

- визначення потребних проблем адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в контексті виконання Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року, а також основних потреб суб'єктів цих відносин, які можливо та необхідно задовольнити завдяки юридичному інструментарію адміністративно-правового регулювання;

– теоретичне визначення мети правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу та мети адміністративно-правового регулювання;

– наукові положення щодо поняття й особливостей адміністративно-правових норм, які регулюють відносини в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, адміністративних правовідносин у цій галузі, а також функціонального призначення останніх у механізмі адміністративно-правового регулювання;

– дослідження системи суб'єктів адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні, до якої віднесено органи державної влади (загальної та спеціальної компетенції), органи місцевого самоврядування, громадські інституції;

– визначення проблем, які вказують на низьку ефективність системи державного (публічного) управління і регулювання в досліджуваній галузі та шляхів удосконалення її функціонування;

– наукові положення щодо обов'язкового елемента (структурної складової) механізму адміністративно-правового регулювання відносин у досліджуваній галузі, який відображає основний зміст завершальної стадії процесу цього регулювання – актів реалізації прав і обов'язків, форм реалізації адміністративно-правових норм, які регулюють відносини в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;

– визначення основних проблем та першочергових напрямів підвищення ефективності державного контролю в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в контексті реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища;

– наукові положення щодо поняття й особливостей адміністративного примусу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, адміністративної відповідальності за правопорушення в цій галузі;

– розуміння позитивних аспектів досвіду окремих зарубіжних країн щодо адміністративно-правового регулювання в галузі охорони й використання тваринного світу, які слід враховувати в процесі пошуку шляхів удосконалення такого регулювання в Україні;

– наукові положення щодо напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання в досліджуваній галузі та можливих шляхів їх реалізації.

Особистий внесок здобувача. Роботу виконано дисертантом самостійно. Положення та висновки, що викладені в дисертації та складають її наукову новизну, розроблені автором особисто. У співавторстві з В. І. Курилом опубліковано наукову статтю «Місце та роль адміністративних правовідносин у механізмі адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні», в якій дисертантом розроблено загальну концепцію статті, здійснено аналіз сучасних підходів до розуміння категорії «адміністративні правовідносини», сформульовано висновки. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертації не використовувалися. Наукові положення і результати, які виносилися на захист у кандидатській дисертації здобувача, повторно на захист не виносяться.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані у:

– науковій діяльності – як підґрунтя для подальших наукових досліджень із відповідної проблематики (акти впровадження Національного університету біоресурсів і природокористування України від 28.08.2018 № 31; Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя від 18.09.2018 № 18/1119);

– правотворчій діяльності – з метою вдосконалення нормативно-правових актів з питань охорони та використання природних ресурсів (акт впровадження Департаменту агропромислового розвитку, екології та

природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації від 01.10.2018 № 12-10/3137);

– практичній діяльності – для покращення діяльності суб'єктів, що здійснюють управління та регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу (акт впровадження державного підприємства «Ніжинське лісове господарство» Чернігівського обласного управління лісового та мисливського господарства Державного агентства лісових ресурсів України від 05.10.2018 № 471);

– освітньому процесі – при викладанні дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративна відповідальність», «Екологічне право» та підготовці відповідних навчально-методичних матеріалів (акти впровадження Національного університету біоресурсів і природокористування України від 05.09.2018 № 32; Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя від 18.09.2018 № 18/1118).

Апробація матеріалів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації, викладені у дослідженні, було оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Achievement of high school – 2013» (м. Софія, 2013 р.); «Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов» (м. Кишинів, 2014 р.); «Dynamika naukowych badan – 2015» (м. Пржемисл, 2015 р.); «Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov» (м. Братислава, 2015 р.); «Economics, management, law: problems of establishing and transformation» (м. Дубай, 2016 р.); «Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law» (Словацька Республіка – Польща, 2016 р.); «Państwo i Prawo. East European Conference» (м. Варшава, 2016 р.); «Conduct of modern science – 2016» (м. Шеффілд, 2016 р.); «Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві» (м. Одеса, 2017 р.); «Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у ХХІ ст.» (м. Запоріжжя, 2018 р.); «Законодавство України:

недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку» (м. Херсон, 2018 р.); «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 2018 р.); «Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави» (м. Київ, 2018 р.); «Актуальні проблеми публічного права» (м. Київ, 2018 р.); «Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри» (м. Суми, 2018 р.); «Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень» (м. Запоріжжя, 2018 р.); «Розбудова правової держави в Україні: реалії та перспективи» (м. Одеса, 2018 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із основної частини (вступу, чотирьох розділів, що містять одинадцять підрозділів, висновків), списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 474 сторінки, з яких 362 сторінки основного тексту. Список використаних джерел налічує 592 найменування та займає 69 сторінок, 2 додатки розміщено на 14 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВІДНОСИН ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ
ТВАРИННОГО СВІТУ

1.1. Охорона, використання і відтворення тваринного світу як об'єкт правового регулювання

Важливість регулювання суспільних відносин щодо охорони, науково обґрунтованого, невиснажливого використання і відтворення тваринного світу важко переоцінити, адже він є одним з компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей [462].

У конструкції «охорона, використання і відтворення тваринного світу як об'єкт правового регулювання» поєднано дві складові, а саме «охорона, використання і відтворення тваринного світу» та «правове регулювання». Тож розпочати наше дослідження слід з останньої, оскільки правове регулювання є вихідною, базовою категорією, що дає змогу виявити особливості впливу права на регламентовані ним суспільні відносини. Слід зазначити, що правове регулювання як комплексній правовий феномен має багато аспектів, які в теорії права донині залишаються дискусійними, тому для процесу правового пізнання обраної теми дослідження важливим є осмислення та систематизація різних поглядів щодо поняття правового регулювання.

Аналіз наукової та навчальної літератури свідчить про багатоманітність тлумачень категорії «правове регулювання» [144, с. 41; 268, с. 30; 258, с. 290;

478, с. 153; 524, с. 270; 532, с. 196; 533, с. 146; 563, с. 36]. На нашу думку, найбільш комплексно до визначення особливостей формулювання поняття правового регулювання, відповідно до існуючих сьогодні в праві концептуальних підходів, підійшла в своєму дисертаційному дослідженні на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук І.М. Шопіна. Проаналізувавши наявні в теорії права численні, часто такі, що суперечать одне одному, визначення поняття правового регулювання, автор змістовно висвітлює їхню специфіку та виділяє основні підходи щодо розуміння даної дефініції, зокрема: як «<...> пов'язаного із ототожненням правового регулювання з правовим впливом або з визнанням першого складовою частиною останнього» [576, с. 39]; як процесу [576, с. 45]; як методу [576, с. 47]; як встановлення, закріплення або упорядкування суспільних відносин у певній сфері [576, с. 48]; як діяльності [576, с. 49]; телеологічний; комунікативний; феноменологічний [576, с. 50]. Виділення найбільш загальних закономірностей кожного підходу, на думку І.М. Шопіної, дозволяє розглянути феномен правового регулювання у кількох аспектах, а саме: інструментальному, інституційному, нормативно-юридичному та діяльнісному [576, с. 51-52; 577; 578, с. 1059]. Слід погодитись із тим, що широке розмаїття поглядів щодо категорії правового регулювання обумовлене різноманітністю підходів до праворозуміння [578, с. 1059], а можливість неоднозначного праворозуміння породжується складноструктурністю, різнорівневістю, багатоаспектністю, багатоякісністю того явища, яке відображають терміно-поняттям «право» [480, с. 14].

Отже, багатоаспектність категорії «правове регулювання» у сучасний період наповнення останньої новим змістом потребує постійного осмислення та ґрунтовного аналізу з урахуванням існуючих у праві концептуальних підходів, а особливості правового регулювання багато в чому обумовлені характером і змістом суспільних відносин, опосередкованих правом, які в сучасних умовах соціальної дійсності зазнають значних трансформаційних

перетворень і, як відомо, становлять предмет правового регулювання.

Як комплексний правовий феномен правове регулювання має свій специфічний предмет. Перш ніж перейти до наявних у теорії права уявлень про предмет правового регулювання, слід звернутись до визначення предмета з позиції філософії. Наприклад, предмет визначається як: категорія, що позначає певну цілісність, виділену з множини об'єктів у процесі діяльності чи пізнання [554, с. 525]; всякий об'єкт, що виступає як обмежений або завершений; те, чому можуть належати властивості і що може знаходитися у певних відносинах з іншими об'єктами [553]; річ, об'єкт у найширшому сенсі, всяке суще, яке завдяки наочному образу або внутрішній смисловій єдності виступає як обмежене і в собі завершене [225].

З позиції юридичної науки, у найбільш загальному вигляді, під предметом правового регулювання розуміють сукупність суспільних відносин, урегульованих правом [60, с. 104; 478, с. 155; 501, с. 258]. Як зазначає О.Ф. Скакун, предмет правового регулювання вказує, на яку сферу (або коло) суспільних відносин спрямований вплив норм права, зокрема їх диспозицій (прав і обов'язків) [501, с. 258].

Проте потребує уточнення питання специфіки суспільних відносин з точки зору їх потенційної можливості бути предметом правового регулювання, адже у юридичній науці склалися дещо відмінні позиції. Саме з цієї точки зору Н.В. Сильченко всю сукупність суспільних відносин поділяє на два первинних типи – правові та неправові за своїм змістом (природою), причому перші складають для права своєрідний «загальноправовий» предмет правового регулювання, другі ж можуть зазнавати правового впливу [498, с. 62].

Виділяючи групи суспільних відносин, а саме такі, що добре піддаються правовому регулюванню, чуйно резонують на зміни в нормуванні, але все таки можуть існувати поза правовим регулюванням, такі, що відторгають правове регулювання або залишаються індиферентними до нього, такі, що ініціюються правом і здатні існувати лише в рамках

правових норм, Ю.В. Сорокіна зазначає, що всі три типи відносин можуть зазнавати впливу з боку позитивного права, але предметом правового регулювання в чистому вигляді здатні бути перший і третій тип відносин [512, с. 277, 278]. І з цим важко не погодитись, адже предмет правового регулювання складають не всі суспільні відносини, а ті з них, які відповідають певним ознакам.

Зокрема, автори підручника «Теорія держави і права» за редакцією С.Л. Лисенкова до суспільних відносин, які є предметом правового регулювання, відносять такі, що потребують і піддаються юридичній регламентації [258, с. 291], Л.М. Шестопалова – такі, що потребують і зазнають юридичної регламентації [533, с. 148], О.М. Мельник – такі, що потребують нормативно-організаційного впливу і можуть піддаватися юридичному регулюванню [268, с. 72], О.Ф. Скакун – такі, що мають потребу у регулюванні правом [501, с. 259], Ю.В. Сорокіна – такі, що можуть «відзиватися» на нормативне регулювання [512, с. 280].

У словнику української мови дається таке тлумачення термінів: «піддаватися» – мати здатність, властивість змінюватися під дією чого-небудь; відчувати на собі вплив, ставати сприйнятливим до чого-небудь [508, т. 6, с. 421]; «потреба» – необхідність у кому-, чому-небудь, що вимагає задоволення; потрібність; те, без чого не можна обійтись; вимоги, які необхідно задовольнити [508, т. 7, с. 422]; «зазнавати» – під дією чого-небудь мати певні зміни у своєму складі [505, с. 128]; «відзиватися» – відповідати на чий-небудь поклик, звертання; казати що-небудь у відповідь; відгукуватися, відкликатися [504, с. 585].

Зважаючи на змістове навантаження розглядуваних термінів, а також те, що не всі суспільні відносини, як то моральні, етичні, ідеологічні та ін., допускають юридичне впорядкування, а ті що допускають – повинні мати потребу в цьому, на нашу думку, є логічним і термінологічно точним при характеристиці суспільних відносин у розглядуваному аспекті використовувати терміни «піддаються» і «потребують».

Розглядаючи питання специфіки суспільних відносин з точки зору їх потенційної можливості бути предметом правового регулювання, слід зазначити, що у теорії пізнання та практичній діяльності необхідно розрізняти абстрактні (формальні) й реальні (конкретні) можливості. Реальною вважається можливість, для перетворення на дійсність якої є всі умови [554, с. 87; 555]. Тому, враховуючи вищезазначене та погоджуючись у цілому з твердженням С.С. Алексєєва, що предметом правового регулювання є різноманітні суспільні відносини, які об'єктивно, за своєю природою можуть піддаватися нормативно-організаційному впливу і в існуючих соціально-політичних умовах вимагають такого впливу [10, с. 211], слід уточнити його і зазначити, що предметом правового регулювання є суспільні відносини, які реально, за своїм змістом, можуть піддаватися правовому регулюванню і в існуючих умовах соціальної дійсності потребують такого регулювання.

Серед науковців набула поширення позиція, згідно з якою предмет правового регулювання складають відносини: що виникають між людьми та їх об'єднаннями; суб'єкти яких є свідомими й вольовими їх учасниками. При цьому вони зазначають, що не є предметом правового регулювання явища об'єктивної дійсності, які розвиваються за законами природи, або ж право не може регулювати дії, що не залежать від свідомої волі людини (психічно хворих людей або тих, що перебувають під гіпнозом) [258, с. 290; 533, с. 204]. Але така аргументація, на наш погляд, є дещо спрощеною та повною мірою не характеризує суб'єктну складову суспільних відносин, які можуть бути предметом правового регулювання.

У зв'язку з цим становить інтерес позиція В.І. Іванова, який, досліджуючи механізм формування суттєвих особливостей предмета правового регулювання і визначаючи суспільні відносини як стійкий відтворюючий зв'язок взаємодіючих суб'єктів через їх взаємно погоджену і відповідну поведінку, за якої поведінкові акти одного суб'єкта обумовлюють прояви відповідних поведінкових актів іншого, доходить висновку, що саме

у рамках функціонально-цільової згоди (погоджена взаємодія індивідів, які переслідують певну мету) визначаються заходи правомочної і зобов'язаної поведінки (права і обов'язки) суб'єктів [170, с. 223, 225].

Суттєвою ознакою врегульованих правом суспільних відносин, на думку С.С. Алексєєва, О.М. Мельник, Ю.В. Сорокіної та інших, є те, що вони можуть бути предметом правового регулювання лише остільки, оскільки виступають як вольові відносини, тобто відображаються у вольовій поведінці [10, с. 211; 268, с. 64; 512, с. 282].

Зважаючи на те, що воля – це свідома саморегуляція поведінки, умисна мобілізація поведінкової активності для досягнення цілей, що усвідомлюються суб'єктом як необхідність і можливість [150, с. 143], а суспільні відносини розкриваються через зв'язок взаємодіючих суб'єктів, на нашу думку, до суспільних відносин з точки зору їх потенційної можливості бути предметом правового регулювання слід віднести такі, в яких характер взаємодії суб'єктів є вольовим, повторюваним і стійким та зумовлений необхідністю погодження їх взаємних цілей та інтересів, що кореспондуються з прийнятою в суспільстві соціальною системою цінностей.

Характеризуючи ознаки суспільних відносин, що можуть складати предмет правового регулювання, деякі вчені відносять до них такі, які з погляду держави мають принципове значення для неї, об'єднують людей, конкретних осіб [258, с. 290; 533, с. 148]. Проте, на нашу думку, таке твердження не відображає змісту суспільних відносин, що можуть бути предметом правового регулювання, і виступає не ознакою, а відносною характеристикою останніх. Із цього приводу вдалою вбачається позиція С.С. Алексєєва, який, виділяючи зони інтенсивного та неінтенсивного правового регулювання, зазначає, що надзвичайно інтенсивне або недостатньо інтенсивне правове регулювання може настати в силу суб'єктивних причин (насамперед в силу зайвої або, навпаки, недостатньої законодавчої діяльності компетентних органів, помилкових в цій сфері рішень), але в той же час потрібно враховувати, що міра інтенсивності

правового регулювання залежить від його предмета та інших чинників [10, с. 214].

Підсумовуючи зазначене, можна дійти висновку, що до суспільних відносин з точки зору їх потенційної можливості бути предметом правового регулювання слід віднести такі, що мають певні ознаки. Це суспільні відносини:

1) які реально, за своїм змістом, можуть піддаватися правовому регулюванню і в існуючих умовах соціальної дійсності потребують такого регулювання;

2) в яких характер взаємодії суб'єктів є вольовим, повторюваним і стійким та зумовлений необхідністю погодження їх взаємних цілей та інтересів, що кореспондуються з прийнятою в суспільстві соціальною системою цінностей [119, с. 17-21].

У межах дослідження даного підрозділу потребує уваги питання співвідношення понять «предмет правового регулювання» і «об'єкт правового регулювання», адже здебільшого у наукових роботах, присвячених правовому регулюванню тих чи інших суспільних відносин, ці поняття співпадають.

До згаданої проблематики у своєму дисертаційному дослідженні на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зверталась О.М. Мельник, яка на основі уявлень щодо об'єкта і предмета дослідження, об'єкта правовідносин доходить висновку, що суспільні відносини є найзагальнішим об'єктом впливу права, а безпосереднім предметом правового регулювання виступають дії, діяльність учасників цих відносин [268, с. 69]. На наш погляд, таке твердження не вирішує означену проблему, крім того, з ним не можна погодитись. Адже, як слушно зазначає С.С. Алексєєв, як безпосередній предмет правового регулювання виступає вольова поведінка учасників суспільних відносин, при цьому право здатне впливати на різні рівні поведінки людей та їх колективів – дії, операції, діяльність [10, с. 211-212].

Розглядаючи питання стосовно співвідношення понять «предмет правового регулювання» і «об'єкт правового регулювання», слід звернутись до загальнонаукового джерела знань – філософії.

Вище нами вже наводились визначення категорії «предмет» з позицій філософії, у яких остання розкривається через термін «об'єкт», який, у свою чергу, досить часто використовується у філософському розумінні в контексті його відношення до суб'єкта. Зокрема, об'єкт (objectum – предмет, від лат. objicere – кидаю вперед, протиставляю) – це: те, на що спрямована активність (реальна та пізнавальна) суб'єкта; те, що протистоїть суб'єкту в його предметно-практичній і пізнавальній діяльності [554, с. 453]. При цьому і в філософії, і в наукових дослідженнях поняття предмета часто ототожнюють з поняттям об'єкта.

Таким чином, у рамках досліджуваної проблематики, з урахуванням наявних у теорії права уявлень щодо предмета правового регулювання, а також синтезу філософського розуміння категорій «предмет» і «об'єкт», можна дійти висновку, що, якщо предметом правового регулювання є суспільні відносини у певній сфері, урегульовані нормами права, то об'єктом виступають ті ж суспільні відносини, але з точки зору їх пізнавальної чи діяльнісної активності суб'єкта [118, с. 24-26].

Для подальшого дослідження суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, що становлять предмет правового регулювання, насамперед необхідно з'ясувати зміст поняття «тваринний світ».

На законодавчому рівні в Україні визначення тваринного світу відсутнє. Разом із тим Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» наводить такі визначення термінів:

– тварини – біологічні об'єкти, що відносяться до фауни: сільськогосподарські, домашні, дикі, у тому числі домашня і дика птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові;

– дикі тварини – тварини, природним середовищем існування яких є дика природа, у тому числі ті, які перебувають у неволі чи напіввільних умовах;

– домашні тварини – собаки, коти та інші тварини, що протягом тривалого історичного періоду традиційно утримуються і розводяться людиною, а також тварини видів чи порід, штучно виведених людиною для задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні, що, як правило, не мають життєздатних диких популяцій, які складаються з особин з аналогічними морфологічними ознаками, та існують тривалий час у їх природному ареалі;

– сільськогосподарські тварини – тварини, що утримуються та розводяться людиною для отримання продуктів і сировини тваринного походження;

– безпритульні тварини – домашні тварини, що залишилися без догляду людини або утворили напіввільні угруповання, здатні розмножуватися поза контролем людини;

– експериментальна тварина – тварина, що використовується для проведення наукових дослідів, експериментів [422].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про тваринний світ» відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, об'єкти якого перебувають у стані природної волі, у напіввільних умовах чи в неволі, на суші, у воді, ґрунті та повітрі, постійно чи тимчасово населяють територію України або належать до природних багатств її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, регулюються Конституцією України, цим Законом, законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про мисливське господарство та полювання» та іншими нормативно-правовими актами [462].

Загальний перелік об'єктів тваринного світу у національному законодавстві закріплений у ст. 3 Закону України «Про тваринний світ». Проте зазначена стаття не містить визначення категорії «об'єкт

тваринного світу», а наводить лише їх перелік. Так, до об'єктів тваринного світу належать:

- дикі тварини – хордові, в тому числі хребетні (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) в усьому їх видовому і популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі;

- частини диких тварин (роги, шкіра тощо);

- продукти життєдіяльності диких тварин (мед, віск тощо). Крім того, у ч. 2 ст. 3 вказаного закону зазначено, що нори, хатки, лігва, мурашники, боброві загати та інше житло і споруди тварин, місця токування, линяння, гніздових колоній птахів, постійних чи тимчасових скупчень тварин, нерестовищ, інші території, що є середовищем їх існування та шляхами міграції, підлягають охороні [462].

Таким чином, у Законі України «Про тваринний світ» закріплено загальний перелік об'єктів тваринного світу (який деталізується в інших нормативно-правових актах), перелік об'єктів, які підлягають охороні поряд з об'єктами тваринного світу, і ознаки останніх, а саме: приналежність їх до дикої фауни; перебування диких тварин у стані природної волі (природним середовищем існування яких є дика природа) або утримання їх у напіввільних умовах чи в неволі; постійне чи тимчасове перебування на території України або приналежність до природних багатств її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони.

Разом з тим у наукових працях щодо розуміння змісту поняття «тваринний світ» склалися дві відмінні точки зору.

Зокрема, сьогодні в юридичній науковій та навчальній літературі домінуючою є позиція, яка в загальному зводиться до ототожнення об'єктів тваринного світу в першу чергу з поняттям «дика тварина». У більшості дисертаційних робіт, присвячених тим чи іншим проблемам правового регулювання тваринного світу, зокрема таких авторів, як Л.О. Белих,

Р.Х. Гіззатуллін, Т.В. Григор'єва, В.І. Книш, Л.Д. Нечипорук, П.В. Тихий, В.В. Шеховцов, А.М. Щеколодкін, акцентується на ознаках, що дозволяють відносити тварин до об'єктів тваринного світу. Для більш повного розуміння поглядів вчених щодо останніх скористуємось запропонованою П.В. Тихим у своєму дисертаційному дослідженні на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук системою поділу ознак на види (біологічні, середовищні, територіальні) [536, с. 16].

Розглядаючи *біологічні ознаки*, слід зазначити, що Закон України «Про тваринний світ» відносить до диких тварин хордових, в тому числі хребетних (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) і безхребетних (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) в усьому їх видовому і популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо) [462]. Але слід наголосити, що перелічені біологічні ознаки характерні не лише для диких, а для всіх тварин взагалі, вони не вирішують проблеми віднесення тварин до об'єктів тваринного світу.

Вдаючись до поглибленого дослідження біологічних особливостей тварин, А.М. Щеколодкін доходить висновку, що об'єктами тваринного світу слід вважати будь-які багатоклітинні організми тваринного походження, починаючи зі стадії зиготи (заплідненої яйцеклітини) або незаплідненої яйцеклітини (у разі партеногенезу) – консументи або редуценти (тобто м'ясоїдні і рослиноїдні тварини, паразити і сапрофаги, які живляться органічними рештками), що володіють нервовими клітинами і нервовою мережею (системою) і які не відносяться до сільськогосподарських, одомашнених або домашніх тварин [580, с. 13]. Проте перевантаженість такого визначення спеціальними біологічними термінами, на нашу думку, лише ускладнює юридичну індивідуалізацію об'єктів тваринного світу.

Аналізуючи норми фауністичного законодавства, П.В. Тихий виділяє дві біологічні ознаки, які вказують на певний внутрішній стан тварин, – їх існування як живих істот та стан дикості. З приводу першої дослідник зазначає, що мертві тварини об'єктивно не можуть належати до об'єктів

тваринного світу і, відповідно, до об'єктів відносин, які регулюються екологічним законодавством [536, с. 16-17]. Але ж Законом України «Про тваринний світ» до об'єктів тваринного світу крім диких тварин віднесено частини диких тварин і продукти їх життєдіяльності (ст. 3) або, наприклад, регулюються відносини щодо створення, поповнення, зберігання, використання, відчуження зоологічних колекцій (у вигляді колекцій опудал, препаратів, частин і залишків тварин) (с. 46). З приводу другої – то дійсно, стан дикості можна віднести до суттєвої ознаки, оскільки вона, і з точки зору біології і змісту ст. 2 Конвенції про біологічне різноманіття, є ідентифікаційним маркером розмежування тварин, на еволюцію яких впливає людина, і всіх інших тварин (тобто диких).

Середовищні ознаки визначають зовнішній стан тварин, тобто стан їх існування стосовно навколишнього природного середовища [536, с. 19]. Переважна більшість вчених вважає, що основна ознака, яка дозволяє відносити тварин до об'єктів тваринного світу, – це стан природної свободи, функціонування в складі екологічних систем природи [186, с. 15]. Тобто окремо взятий об'єкт тваринного світу чи їх популяція існують тільки як невід'ємна функціонуюча частина єдиного природного механізму, де виконують свою біологічну роль і знаходяться в природній залежності від природи, а не людини [34, с. 23; 70, с. 18; 287, с. 28-29]. Багатьма теоретиками екологічного права акцентується саме на нерозривному зв'язку тварин з навколишнім природним середовищем, в іншому випадку вони перестають бути об'єктами екологічних відносин і при докладанні певної людської праці перетворюються на товарно-матеріальні цінності [147, с. 217; 186, с. 15].

Проте стосовно тварин, які втратили такий зв'язок, а саме утримуються у напіввільних умовах чи в неволі і водночас віднесені законом України до об'єктів тваринного світу, то П.В. Тихий і Т.В. Григор'єва з цього приводу зазначають, що об'єкти дикої фауни можуть бути вилучені з природного

середовища у живому стані, і доки цей (живий) стан не буде змінено, тварини (в тому числі водні живі ресурси) здатні взаємодіяти з навколишнім середовищем, мати з ним певний зв'язок і, крім того, можуть бути повернуті у природне середовище [134, с. 21-22; 536, с. 20-21].

При вирішенні проблеми законодавчого збереження статусу дикої тварини навіть у випадку її вилучення з навколишнього природного середовища, з одного боку, і втрати такого статусу у випадку вилучення з нього (тварини стають товарно-матеріальними цінностями з іншим правовим режимом) – з іншого, В.В. Шеховцов доходить висновку, що єдиним логічним поясненням пролонгації статусу диких тварин і, як наслідок, регулювання їхнього статусу, а також відносин власності щодо них нормами спеціального фауністичного законодавства, на тварин, що вилучені зі стану природної волі та перебувають у неволі або напіввільних умовах, є можливість їх вільного або з мінімальними витратами повернення до нормальних умов існування у стані природної волі [571, с. 59, 61].

Відповідно до такої середовищної характеристики (врахованої і законодавцем), як перебування диких тварин на суші, у воді, ґрунті та повітрі, ряд науковців виділяють таку ознаку, як відокремленість і самостійність, при цьому зазначаючи, що на певній стадії життєвого циклу тварини існують як органічно невід'ємні компоненти інших елементів природного середовища або інших живих організмів (паразитуючі організми, мікрофауна ґрунту і таке інше) і, відповідно, їх доцільно виключати з числа об'єктів тваринного світу, а питання про охорону та використання зазначених організмів слід відносити до правового регулювання тих природних компонентів, невід'ємною частиною яких вони є [202, с. 62; 287, с. 25-26, 34; 536, с. 23]. У зв'язку з цим виникає багато спірних питань, як, наприклад, недоцільність визнання ембріонів як самостійних об'єктів тваринного світу [536, с. 23], з чим не можна погодитись, так як тварини на самих ранніх (аж до яйцеклітини) стадіях розвитку є об'єктами тваринного світу і, відповідно, збір пташиних яєць, яєць плазунів або будь-яких інших

об'єктів тваринного походження (ікри, яєць або лялечок комах, коконів і тому подібних), що є вмістилищем повноцінного тваринного організму на певній стадії його розвитку, є не що інше, як вилучення об'єктів тваринного світу із середовища перебування [580, с. 13].

Територіальна ознака впливає зі змісту ст. 1 Закону України «Про тваринний світ», зокрема це постійне чи тимчасове перебування об'єктів тваринного світу на території України або приналежність до природних багатств її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони [462]. Таким чином, до тваринного світу відносяться ті тварини, які постійно перебувають у межах державного кордону України (лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору [368]) або відносяться до мігруючих видів. Зокрема, Україна як держава приєдналася до Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (відповідно до Закону України від 19.03.1999), згідно з якою: мігруючий вид – означає всю популяцію або географічно ізольовану частину популяції будь-якого виду диких тварин або будь-якого таксону цих тварин нижчого рангу, значна частина якої циклічно і передбачливо пересікає один або більше кордонів національної юрисдикції; ареал – означає всю територію суші або акваторії, на якій мешкають тварини певного мігруючого виду, а також яку вони пересікають або над якою вони перелітають під час міграцій [213]. До тваринного світу відносяться також тварини, що належать до природних багатств її континентального шельфу (розмір континентального шельфу визначається відповідно до ст. 76 Конвенції з морського права 1982 р., ратифікованої Законом України від 03.06.1999 р. [212]) та виключної (морської) економічної зони (морські райони, зовні прилеглі до територіального моря України, включаючи райони навколо островів, що їй належать; ширина виключної (морської) економічної зони становить до 200 морських миль, відлічених від тих самих вихідних ліній, що і територіальне море України [364]). Порядок охорони, використання і

відтворення об'єктів тваринного світу в межах континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України регулюється законами України і нормами міжнародного права.

Вище ми зазначали про існування двох відмінних точок зору щодо розуміння змісту поняття «тваринний світ». Відповідно, згідно з другою цим поняттям повинні охоплюватись усі тварини, а не лише дикі.

Зокрема, піддаючи критиці визначення тваринного світу, що міститься в законодавстві і літературних джерелах, російський вчений М.Н. Веденін зазначає, що в науковому сенсі поняття «тваринний світ» повинно охоплювати всі різновиди тваринного світу, включаючи домашніх тварин, які в юридичній літературі нерідко виводяться за його межі та розглядаються лише як товарно-матеріальні цінності, об'єкти права власності й інших прав, і, як далі наголошує автор, не повинна відбуватися підміна одних понять іншими, як це відбулося в даному випадку: одне, більш широке поняття (тваринний світ), було замінено іншим, більш вузьким – дика фауна [49, с. 40-41].

Абсолютно аналогічна точка зору висловлюється і в дисертаційному дослідженні Л.Д. Нечипорук «Еколого-правове регулювання раціонального використання об'єктів тваринного світу» [287, с. 21-22, 33].

Проте, на нашу думку, у поняття «тваринний світ» треба вкладати дещо інший зміст, аніж сукупність усіх різновидів тварин, як то диких, домашніх, сільськогосподарських і так далі. Для узагальненого позначення останніх існує поняття «тварини», яке міститься в Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження» і означає біологічні об'єкти, що відносяться до фауни: сільськогосподарські, домашні, дикі, у тому числі домашня і дика птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові [422].

На наш погляд, використання системного підходу для розуміння поняття тваринного світу дозволяє розкрити останній як цілісну систему, що включає сукупність живих організмів усіх видів диких тварин (елементи системи), в якій кожен елемент системи знаходиться в складних причинних

взаємозв'язках з іншими. Таке розуміння поняття «тваринного світу» базується на таких аспектах:

– цілісність – самодостатність тваринного світу по відношенню до світу людини, що обумовлено здатністю до саморегуляції (відновлення основних властивостей після природних або антропогенних змін) завдяки сукупності складних і різноманітних причинних взаємозв'язків кожного елемента системи з усіма іншими;

– ієрархічність – наявність рівнів структурно-функціональної організації (організмів, популяційно-видовий), при цьому тваринний світ як система є елементом системи більш високого рангу – екосистеми, водночас складається з елементів (живі організми усіх видів диких тварин) – підпорядкованих їй систем нижчого рангу;

– взаємозалежність системи і середовища – нерозривна єдність тваринного світу з навколишнім природним середовищем, у процесі взаємодії з яким тваринний світ функціонує, формує свої властивості і проявляє свою цілісність [106, с. 40-42].

Для розкриття питання охорони, використання і відтворення тваринного світу як об'єкта правового регулювання логічним вбачається дослідити сучасні наукові та законодавчі підходи щодо змісту понять «охорона тваринного світу», «використання тваринного світу», «відтворення тваринного світу».

Безпосередньо ті чи інші проблеми охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу досліджувало багато вчених, серед яких: Л.О. Белих [34], М.М. Веденін [49; 50], М.П. Волик [59], А.П. Гетьман [355], Р.Х. Гізатуллін [70], Т.В. Григор'єва [134], В.І. Книш [187], О.С. Колбасов [202], С.С. Константініді [217], В.В. Костицький [220], Т.М. Малая [263], В.Л. Мунтян [281], Л.Д. Нечипорук [287], В.В. Овдієнко [323], О.О. Онищук [326], П.В. Тихий [536], В.С. Шахов [567], В.В. Шеховцов [571], А.М. Щеклодкін [580], К.В. Ящук [585] та інші. Крім того, у 2010 р. за редакцією Г.І. Балюк видано постатейний

науково практичний коментар Закону України «Про тваринний світ», в авторський колектив якого входять такі провідні фахівці у галузі права, як: А.П. Гетьман, І.С. Гриценко, О.О. Погрібний, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга та інші [530].

Відповідно до ч. 1 ст. 36 Закону України «Про тваринний світ» охорона тваринного світу включає систему правових, організаційних, економічних, матеріально-технічних, освітніх та інших заходів, спрямованих на збереження, відтворення і використання об'єктів тваринного світу [462]. Дане формулювання поєднує дві базові складові, що становлять зміст охорони тваринного світу, а саме систему заходів і магістральні напрямки охорони тваринного світу. Не маючи на меті здійснювати характеристику перелічених у цій статті заходів, слід зазначити, що вони (крім власне правових) мають різногалузеве походження і водночас опосередковані в праві та законодавстві [530, с. 150]. Крім того, у ст. 37 Закону України «Про тваринний світ» наведено перелік заходів, який, до речі, не є вичерпним і кожен з яких, за окремими винятками, закріплений у відповідних статтях указанного Закону.

В юридичній науковій і довідковій літературі у поняття «охорона тваринного світу» здебільшого вкладається той же зміст, що і законодавцем. Проте слід мати на увазі, що поняття «охорона тваринного світу» і «правова охорона тваринного світу» не є тотожними, адже перше є ширшим, так як включає не лише правову охорону об'єктів тваринного світу, а й економічну, організаційну, технічну тощо.

Досліджуючи погляди науковців щодо змісту терміна «правова охорона тваринного світу» В.І. Книш доходить висновку, що кожному з них характерні як позитивні моменти, а саме «...намагання авторів чітко сформулювати напрямки охорони тваринного світу (збереження, використання, відтворення), способи такої охорони (через видання правових актів), визначити учасників цього процесу (державні та громадські утворення), а також види об'єктів тваринного світу, які підлягають охороні

(дика фауна, місця існування тварин тощо)», так і негативні – відсутність відповіді на питання про співвідношення таких термінів, як «правова охорона» та «правовий захист» об'єктів тваринного світу, і пропонує під правовою охороною тваринного світу розуміти систему правових норм, спрямованих на регулювання діяльності державних та недержавних суб'єктів, пов'язану із збереженням, раціональним використанням і відтворенням об'єктів тваринного світу, а також застосуванням санкцій до осіб, які не виконують вимог цих норм та заохочення осіб, що плідно здійснюють охорону фауни [186, с. 12-13]. Далі автор акцентує на різних підходах щодо тлумачення розглядуваного терміна у наукових дослідженнях і законодавстві.

Подібної точки зору при дослідженні змісту правової охорони тваринного світу дотримується і Т.В. Єрмолаєва у колективній монографії «Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку» (2014 р.) [355, с. 465-468]. Як наслідок, авторка доходить висновку, що правова охорона тваринного світу здійснюється в декількох напрямках, а саме: збереження генетичного фонду об'єктів тваринного світу; охорона середовища їх перебування; організація раціонального використання об'єктів тваринного світу, регулювання чисельності тварин і їх відтворення [355, с. 468]. У свою чергу, Т.В. Григор'єва визначає правову охорону водних живих ресурсів як сукупність установлених державою правових норм та виникаючих внаслідок їх реалізації правовідносин, спрямованих на виконання системи правових, організаційних, економічних, матеріально-технічних, освітніх та інших заходів, що забезпечують збереження, відтворення й раціональне використання водних живих ресурсів [134, с. 8].

Таким чином, проведений аналіз законодавчих і наукових підходів до розуміння змісту понять «охорона тваринного світу» і «правова охорона тваринного світу» дозволяє стверджувати, що і перше, і друге у змістовому навантаженні обов'язковим чином опосередковані у тій чи іншій варіації

термінами «використання тваринного світу» і «відтворення тваринного світу».

Розглянемо тепер більш детально поняття «використання тваринного світу», що містяться у законодавстві та теоретичних джерелах.

Стаття 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» гарантує громадянам право загального і спеціального використання природних ресурсів [440]; Закон України «Про тваринний світ» містить розділ «Використання об'єктів тваринного світу», яке, відповідно, здійснюється на праві загального і спеціального використання [462].

Слід зазначити, що у законодавстві різних країн, зокрема Республіки Білорусь [294], Республіки Вірменія [293], Киргизької Республіки [292], Республіки Молдова [295], Російської Федерації [297], Туркменістану [296], відповідні розділи називаються «Користування об'єктами тваринного світу» або «Користування тваринним світом». Тобто законодавець оперує різними термінами. Зокрема, під користуванням тваринним світом розуміється: використання об'єктів тваринного світу, корисних властивостей і (чи) продуктів життєдіяльності об'єктів тваринного світу при здійсненні господарської й іншої діяльності [294]; добування об'єктів тваринного світу або отримання іншими способами користі від указаних об'єктів для задоволення матеріальних або духовних потреб людини з вилученням їх із середовища існування або без такого [292]; користування тваринним світом, його корисними властивостями з вилученням або без вилучення об'єктів із середовища існування [296]. Використання тваринного світу визначається як вивчення, вирощування, розмноження, промисел та інші види діяльності з вилученням або без вилучення об'єктів тваринного світу з природного середовища в цілях задоволення матеріальних і духовних потреб людей [291].

До речі, у Федеральному законі РФ «Про тваринний світ» поняття «використання тваринного світу» і «користування тваринним світом» чітко розмежовані. Так, у розділі «Загальні положення» (ст. 1) наводяться такі визначення понять: використання об'єктів тваринного світу – вивчення,

добування об'єктів тваринного світу або одержання іншими способами користі від зазначених об'єктів для задоволення матеріальних або духовних потреб людини з вилученням їх із середовища існування або без такого; користування тваринним світом – юридично обумовлена діяльність громадян та юридичних осіб щодо використання об'єктів тваринного світу [297]. Як зазначає А.М. Щеколодкін, законодавець вірно і обґрунтовано відокремив різноманітну діяльність по використанню диких тварин (адже людство з часу свого зародження і по цю пору винайшло безліч видів і способів вживання тварин, продуктів їх життєдіяльності або певних властивостей для власної користі) від суворо регламентованих нормами права конкретних видів діяльності по використанню об'єктів тваринного світу, що об'єктивно потребують правового регулювання [580, с. 87-88].

У своєму дисертаційному дослідженні «Еколого-правове регулювання спеціального використання дикої фауни» (2000 р.) П.В. Тихий, проаналізувавши співвідношення термінів «природокористування», «фаунокористування» і «використання дикої фауни», дійшов висновку, що «...для позначення діяльності людей з вилучення та споживання корисних властивостей об'єктів дикої фауни більш виправданим є вживання терміна «використання», який дозволяє враховувати як діяльність користувачів так і власників таких об'єктів», а під використанням дикої фауни необхідно розглядати врегульовану нормами права діяльність людей, яка полягає у вилученні та споживанні корисних властивостей відповідних об'єктів, а також діяльність, яка безпосередньо спрямована на таке вилучення та споживання [536, с. 144-145].

Аналогічний підхід до означеної проблеми та тотожні визначення містяться в дисертаційних дослідженнях Т.В. Григор'євої «Правове регулювання використання й охорони водних живих ресурсів» (2005 р.) [134, с. 51-53, 66] та Л.Д. Нечипорук «Еколого-правове регулювання раціонального використання об'єктів тваринного світу» (2009 р.) [287, с. 10, 93-96].

Таким чином, використовувані у законодавстві різних країн терміни «користування тваринним світом» або «використання тваринного світу» несуть по суті однакове змістове навантаження і застосовуються у найбільш загальному сенсі для позначення діяльності фізичних або юридичних осіб по вилученню корисних властивостей об'єктів тваринного світу для задоволення матеріальних чи духовних потреб. Ученими для позначення такої діяльності обґрунтована доцільність вживання терміна «використання тваринного світу», яке, в свою чергу, розглядається крізь призму юридичних форм експлуатації [536, с. 144] чи юридичних форм використання об'єктів тваринного світу – на праві власності і на праві користування [146, с. 415; 149, с. 244]. Останнє розглядають у трьох якостях, а саме як правовий інститут (сукупність правових норм про цей вид природокористування), правовідношення (права і обов'язки суб'єктів з приводу використання об'єктів тваринного світу), сукупність правомочностей конкретного користувача (правомочності володіння, користування і розпорядження об'єктами тваринного світу) [34, с. 115-116] або в об'єктивному та суб'єктивному значенні, використовуючи при цьому термін «право використання тваринного світу» [146, с. 415; 536, с. 147].

У Законі України «Про тваринний світ» не міститься нормативного визначення поняття «відтворення тваринного світу», яке, в свою чергу, застосовується в контексті регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу або безпосередньо використання чи охорони тваринного світу. Зокрема, розділ Закону «Використання тваринного світу» містить норми щодо вилучення з природного середовища тварин та подальшого їх утримання і розведення у напіввільних умовах чи в неволі (ст. 31), обов'язку користувачів об'єктами тваринного світу, які здійснюють ведення мисливського та рибного господарства, проводити комплексні заходи, спрямовані на відтворення, в тому числі штучне, диких тварин, збереження і поліпшення середовища їх існування (п. 3 ч. 2 ст. 34), а розділ «Охорона тваринного світу» – норми

щодо розведення (у тому числі й штучного) в неволі рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин, створення центрів та «банків» для збереження генетичного матеріалу (ст. 45), схрещування диких тварин (ст. 50) [462].

Виходячи з положень ст. 4, 10, 11 Закону України «Про Червону книгу України», охорона та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного світу розглядається як особливий комплекс заходів (організаційних, правових, економічних, наукових та ін.), а відтворення зазначених об'єктів забезпечується шляхом: сприяння природному відновленню популяцій рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного світу, інтродукції та реінтродукції таких видів у природні умови, де вони перебували; утримання і розведення у штучно створених умовах. Крім того, у ч. 4 ст. 11 наведено перелік інших заходів щодо забезпечення охорони і відтворення цих об'єктів [468].

У Законі України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» наводиться визначення терміна «відтворення водних біоресурсів», під яким розуміється природне чи штучне (розведення, переселення тощо) поновлення чисельності водних біоресурсів (ретрансформація), яка зменшується у процесі їх використання чи природної смертності [456].

Таким чином, попри відсутність у національному законодавстві нормативного визначення поняття «відтворення видів тваринного світу», останнє в загальному вигляді позиціонується як комплекс біотехнічних та інших заходів, спрямованих на охорону та відтворення тварин, збереження і поліпшення середовища їх перебування або як природне чи штучне поновлення чисельності диких тварин [431; 456; 462; 468].

Слід зазначити, що одним з позитивів у базовому фауністичному законодавстві інших країн є наявність статті, що містить терміни та поняття, застосовувані в цілях відповідного закону, та їх визначення. Зокрема, відтворення диких тварин у Законі Республіки Білорусь «Про тваринний

світ» визначається як природний (регульований або нерегульований) або штучний процес відновлення диких тварин, відновлення їх якісних і кількісних характеристик у складі популяції, а ст. 21 «Відтворення диких тварин» містить норми стосовно конкретних заходів забезпечення створення умов для їх природного і штучного відтворення [294]. У Законі Республіки Казахстан «Про охорону, відтворення і використання тваринного світу» відтворення видів тварин визначається як природне розмноження видів тварин у природних умовах і їх штучне розведення [316]. На нашу думку, підхід щодо нормативного закріплення основних термінів слід використати і в Законі України «Про тваринний світ», доповнивши розділ I «Загальні положення» статтею «Визначення основних термінів», що, в свою чергу, дозволить тлумачити і, відповідно, застосовувати норми закону на якісному рівні.

У науковій літературі відтворення тваринного світу розглядається як один із напрямів або завдання охорони тваринного світу [186, с. 13; 355, с. 466], як комплекс заходів [530, с. 13], крізь призму суб'єктивного права відтворення тваринного світу [134, с. 122].

Таким чином, на основі аналізу законодавчих і наукових підходів до змісту розглядуваних понять, а також з урахуванням методологічного принципу наукового пізнання діалектичного взаємозв'язку частини і цілого можемо констатувати, що «охорону тваринного світу», «використання тваринного світу», «відтворення тваринного світу» у правовому (теоретичному і діяльнісному) аспекті слід розглядати як взаємозалежні складові органічної системи (галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу), інтегративний зв'язок між якими дозволяє повною мірою розкрити специфічні риси (ознаки) системи [107, с. 223-230].

Отже, подальші наукові пошуки доцільно продовжити саме в контексті характеристики суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу як об'єкта правового регулювання, а саме визначенні їх характерних ознак. Але попередньо, на наш погляд, необхідно

з'ясувати наукові позиції щодо місця правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в системі права України.

У теорії права структурними складовими системи права традиційно вважають міжгалузеві правові комплекси, галузі (базові (фундаментальні), профілюючі (спеціальні, конкретизуючі) та комплексні [501, с. 305]), підгалузі, інститути права. Зважаючи на складний характер внутрішньої будови системи права питання критеріїв поділу останньої на складові частини лишається в полі дискусій науковців, проте найбільш поширеними є об'єднання норм права у певні угруповання на основі особливостей предмета і методу правового регулювання [204, с. 62; 258, с. 200].

З-поміж інших відносини з приводу охорони, відтворення та раціонального використання природних ресурсів (одним з яких є і тваринний світ) у переважній більшості науковцями віднесено до предмета екологічного права. Останнє, в свою чергу, є предметом триваючих наукових дискусій стосовно його місця в системі права України.

Зокрема, одні науковці вважають, що екологічне право слід розглядати як самостійну галузь права, аргументуючи це: єдиним предметом правового регулювання – суспільні відносини, які складаються з приводу раціонального використання й охорони природних ресурсів [57, с. 9-13]; єдиними й однорідними екологічними відносинами, що мають декілька різновидів (земельні, водні, лісові, гірничі, фауністичні, атмосфероповітряні та інші), для яких характерні свої специфічні особливості та спеціальні правові форми у вигляді однойменних підгалузей екологічного права [148, с. 10-11; 149, с. 13-14]; переважним оперуванням юридичними конструкціями, відмінними від тих, що використовують інші галузі в правовій системі України [157, с. 81-86].

Водночас позиція інших дослідників полягає у тому, що екологічне право – це комплексна галузь права. Проте комплексність обґрунтовують по-різному. Так, В.І. Андрейцев розглядає екологічне право як інтегровану

спільність і комплексну галузь права, яка об'єднує такі складові, як природоресурсове право, природоохоронне право (право навколишнього природного середовища, середовищеохоронне) та комплексну галузь – право екологічної безпеки [16, с. 4], а в останніх дослідженнях автор відносить екологічне право до інтегрованої супергалузі з галузевою та підгалузевою підсистемами [17, с. 24]. Натомість І.І. Каракаш, не заперечуючи плідності такого концептуального підходу до інтеграції екологобезпечних, природноресурсових і природоохоронних відносин, вважає, що природноресурсове й екологічне право в сучасній українській правовій системі мають рівні підстави для відносно самостійного існування, оскільки є різними за юридичною природою, цілями й завданнями, предметом і методами, принципами й джерелами правового регулювання тощо [181, с. 84; 358, с. 12-15].

Автори академічного курсу екологічного права за редакцією Ю.С. Шемшученка пояснюють комплексність галузі екологічного права комплексністю його предмета, який складають чотири групи суспільних відносин: щодо охорони навколишнього природного середовища; щодо використання природних ресурсів; щодо забезпечення екологічної безпеки; щодо формування, збереження та раціонального використання екомережі. А характерною особливістю екологічного права як комплексної галузі, на думку науковців, є включення до неї інших галузей права (земельного, гірничого, водного, лісового, фауністичного і атмосфероохоронного), які у системі екологічного права фактично є його підгалуззями [146 с. 13-16, 18].

На думку В.В. Костицького, особливістю екологічного права як комплексної галузі є те, що воно включає земельне, водне, лісове, гірниче, фауністичне, флористичне, атмосфероохоронне, заповідне законодавство, які або вже сформувалися в окремі галузі права (земельне, водне, лісове, гірниче) і разом становлять природоресурсове право, або ж існують як галузі законодавства, процес формування яких у галузі права триває, а також право екологічної безпеки [220, с. 197-198].

Білоруські правознавці вважають, що екологічне право (як галузь права) відноситься до комплексних правових утворень, адже: спирається на досягнення, теоретичний і нормативний правовий багаж, наявний в арсеналі так званих класичних галузей (адміністративного, цивільного, кримінального права), відмітними ознаками яких є їх предмет і метод правового регулювання [582, с. 14-15]; включає загальні норми і шість самостійних галузей (земельне, водне, лісове, гірниче, охорони і використання тваринного світу, охорони атмосферного повітря) [30, с. 13].

Серед російських вчених дістали розвитку концепції «широкого» і «вузького» розуміння екологічного права. Зокрема, наводяться аргументи як на користь позиції, згідно з якою необхідно включати у склад екологічного права як галузі права всі природоресурсні галузі (екологічне право в широкому розумінні), так і такої, що полягає в розмежуванні екологічного права і природоресурсних галузей (земельне, водне, гірниче і т.д.) права [22, с. 3-9; 481, с. 29-36].

Зважаючи на викладене вище, можемо констатувати, що питання віднесення фауністичного права (іноді його ще називають правом охорони і використання тваринного світу) до галузі, підгалузі чи інституту права лежить в площині дискусій науковців і обумовлено здебільшого різними науковими підходами до розуміння місця екологічного права та природоресурсного права в системі права [591, с. 47-49].

Для з'ясування юридичної природи суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу як об'єкта правового регулювання доцільним вбачається визначення їх характерних ознак.

Зокрема, В.І. Книш зазначає, що правова охорона тваринного світу представляє собою комплексне утворення, а у її підґрунтя покладено численні правові норми, які відносяться до різних галузей права [186, с. 19]. У зв'язку з цим автором обґрунтовується можливість виділення у структурі правової охорони тваринного світу конституційно-правової, кримінально-правової, цивільно-правової, адміністративно-правової та міжнародно-

правової охорони тваринного світу [187, с. 7]. Досліджуючи особливості правового забезпечення охорони та раціонального використання об'єктів тваринного світу як системного утворення, Л.Д. Нечипорук наголошує, що законодавство про використання об'єктів тваринного світу є комплексним, що гармонійно поєднує норми різних галузей права (екологічне, цивільне, адміністративне, кримінальне і т.д.) [287, с. 173]. У свою чергу, Л.О. Белих обґрунтовує положення, згідно з яким правове регулювання тваринного світу має як свій предмет такі групи суспільних відносин: з приводу тваринного світу як об'єкта власності; з приводу тваринного світу як об'єкта користування; з приводу державного управління тваринним світом; з приводу охорони об'єктів тваринного світу [34, с. 162-163]. Зважаючи на те, що зазначена сукупність суспільних відносин регулюється нормами публічного (адміністративного) та приватного права, авторка розглядає охорону і використання тваринного світу як комплексний (міжгалузевий) правовий інститут [34, с. 8, 13].

Дійсно, разом із розвитком фауністичного законодавства (законодавства про тваринний світ) [147, с. 212-216; 355, с. 442-446; 530, с. 8-10] поліструктурність суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, що потребують правового регулювання, обумовила врегульованість останньої нормами різних галузей права.

Зокрема, норми конституційного права мають визначальне значення як для регулювання найважливіших суспільних відносин взагалі, так і для регулювання відносин у галузі охорони та використання тваринного світу зокрема. Аналіз статей 13, 14, 16, 41, 50, 66, 85, 92, 106, 116, 119, 137, 138, 142 Основного Закону свідчить про наявність конституційно-правових норм, які: визначають належність природних ресурсів на праві власності Українському народу, від імені якого ці права власника покладаються на органи державної влади і місцевого самоврядування у визначених Конституцією України межах (ч. 1 ст. 13, ч. 1 ст. 142), закріплюють право кожного громадянина на користування природними об'єктами права

власності народу відповідно до закону (ч. 2 ст. 13); покладають на державу обов'язок із забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України (ст. 16); встановлюють право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ч. 1 ст. 50) і, разом із тим, обов'язок не заподіювати шкоду природі, відшкодовувати завдані збитки (ст. 66); визначають основи діяльності та закріплюють компетенцію органів державної влади і місцевого самоврядування та їх посадових осіб у сферах охорони природи, екологічної безпеки і природокористування (ст. ст. 85, 106, 116, 119, 137, 138, 142) та інших норм загального характеру, які є основою для правової регламентації розглядуваних суспільних відносин [218].

У ст. 9 Конституції України проголошено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [218]. Україна як самостійна держава підписала й ратифікувала низку міжнародних договорів, що регулюють використання та охорону тваринного світу, зокрема: «Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття» від 29 листопада 1994 р. [454], «Про участь України в Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів» від 29 жовтня 1996 р. [466], «Про приєднання України до Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин» від 19 березня 1999 р. [449], «Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення» від 14 травня 1999 р. [450], «Про приєднання України до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття» від 12 вересня 2002 р. [448], «Про ратифікацію Угоди про виконання положень Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10 грудня 1982 року, які стосуються збереження транскордонних рибних запасів та запасів далеко мігруючих риб і управління ними» від 28 листопада 2002 р. [455] та ін.

На думку Л.Д. Нечипорук, міжнародні договори щодо використання і охорони тваринного світу можна об'єднати у дві групи: договори, спрямовані на використання та охорону флори й фауни в цілому, та договори, що регулюють використання та охорону певної популяції (вид, сімейство) [287, с. 64].

Слід зазначити, що в сучасних умовах, з огляду на складну екологічну ситуацію в Україні та світі, інтеграційні процеси в суспільстві, актуалізуються проблеми гармонізації законодавства України і країн Європи взагалі та у розглядуваній сфері зокрема. Останнім часом дедалі більше з'являється наукових праць, присвячених правовим проблемам екологічної політики Європейського Союзу та України [69], аналізу стратегії та принципів конвергенції (зближенню) екологічного законодавства Європейського Союзу та України [260, с. 341-361], теоретичним та практичним аспектам реалізації міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища [266].

Величезна роль у врегулюванні суспільних відносин у галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу належить нормам адміністративного права. У низці наукових досліджень, присвячених тим чи іншим проблемам правового регулювання тваринного світу, зокрема таких авторів, як Л.О. Белих, М.М. Веденін, В.І. Книш, Л.Д. Нечипорук, наголошується на питомій вазі саме норм адміністративного права у правовому регулюванні охорони та використання тваринного світу [34, с. 35-37; 49, с. 40-47; 186, с. 24, 36-40; 287, с. 61-62]. Значна частина відносин, які формуються у ході: державного управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу; діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій, наділених владно-розпорядчими державними функціями стосовно іншого суб'єкта правовідносин у розглядуваній галузі; надання суб'єктами публічної адміністрації адміністративних (управлінських) послуг у вигляді дозвільно-ліцензійних, реєстраційних та інших подібних дій; застосування заходів адміністративного примусу та адміністративної відповідальності у галузі

охорони використання і відтворення тваринного світу та інших, – регулюються нормами адміністративного права.

Кримінально-правові норми, що входять до змісту Кримінального кодексу України, регламентують питання відповідальності та покарання за такі злочинні діяння, як: порушення правил охорони вод, якщо це спричинило масову загибель об'єктів тваринного світу (ч. 2 ст. 242); забруднення моря, якщо це створило небезпеку для живих ресурсів моря (ч. 1 ст. 243) або спричинило масову загибель об'єктів тваринного світу (ч. 2 ст. 243); незаконне полювання (ст. 248); незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249); проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів (ст. 250); порушення ветеринарних правил (ст. 251); жорстоке поводження з тваринами (ст. 299) [229]. Ті чи інші аспекти кримінальної відповідальності у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, запобігання й усунення негативного впливу господарської та іншої діяльності людини на тваринний світ, тенденцій розвитку злочинів проти тваринного світу та виявлення чинників, що їх детермінують, удосконалення законодавства в цій сфері досліджувались такими науковцями, як Г.І. Балюк [530, с. 273-276], М.П. Волик [59], І.А. Головка [87], Григор'єва Т. В. [134, с. 152-155], В.В. Овдієнко [323], О.О. Томин [541], Ю.А. Турлова [543], В.В. Шеховцов [147, с. 263-264; 355, с. 497-499] та ін.

Важливе місце у врегулюванні відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу належить нормам цивільного права. Зокрема, В.В. Шеховцов, досліджуючи особливості цивільно-правових відносин приватної власності на об'єкти тваринного світу в екологічному законодавстві України, доходить висновку, що такі відносини на сучасному етапі фактично не врегульовані у фауністичному законодавстві, а при їх регулюванні використовуються норми цивільного законодавства України [570, с. 145]. Автором аргументовано положення, що об'єкти тваринного світу, вилучені з навколишнього природного середовища, стають об'єктом

вільного цивільно-правового обороту, і тому власники таких об'єктів мають право вільно реалізовувати свої права, укладати угоди щодо них (відчужувати, дарувати тощо) за умови їх збереження й незавдання шкоди довкіллю [572, с. 11]. У врегулюванні відносин щодо цивільно-правової відповідальності, зокрема при відшкодуванні шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про тваринний світ, також слід керуватись цивільним законодавством (відповідними положеннями Цивільного кодексу України, зокрема главами 19 та 82), особливо у тих випадках, коли ці питання не врегульовані природоохоронним законодавством [355, с. 500-501; 530, с. 276-277; 573, с. 284-285].

Слід зазначити, що нерозривна єдність тваринного світу з навколишнім природним середовищем обумовлює взаємозв'язок суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу з екологічним, земельним, водним, лісовим, флористичним, гірничим, атмосфероповітряним правом. Багато норм, що стосуються охорони і використання тваринного світу, містяться у Земельному кодексі України [164], Лісовому кодексі України [259], Водному кодексі України [58], Кодексі України про надра [199], законах України «Про охорону навколишнього природного середовища» [440], «Про природно-заповідний фонд України» [451], «Про екологічну мережу України» [372], «Про рослинний світ» [458], «Про охорону земель» [439], «Про меліорацію земель» [430], «Про охорону атмосферного повітря» [438] тощо.

Досліджуючи місце та роль галузей права у системі правової охорони рослинного світу України, І.В. Гиренко доходить висновку, що безпосередній зв'язок між нормами флористичного, земельного, лісового, гірничого, водного права лежить в площині природних ресурсів і полягає в неможливості використання цих природних ресурсів без впливу на об'єкти рослинного світу [71, с. 130]. Аналогічним чином це стосується і тваринного світу, оскільки зв'язок цих важливих компонентів навколишнього природного середовища очевидний.

Важливе значення у правовому регулюванні суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу належить методам правового регулювання. Враховуючи характер дії права на розглядувані суспільні відносини, а саме норм фундаментальних галузей, права (конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного) можна виділити два традиційні для теорії права методи – імперативний і диспозитивний.

Виділяючи універсальні методи правового регулювання відповідних груп суспільних відносин (цивільно-правовий, адміністративно-правовий, кримінально правовий), В.К. Попов зазначає, що немає необхідності в обов'язковому визначенні свого методу для кожної галузі права, оскільки названі методи охоплюють основні способи та прийоми впливу на суспільні відносини [148, с. 11-12]. Більшість фахівців з екологічного права одностайні щодо існування особливого (змішаного) методу правового регулювання, який базується на поєднанні прийомів і способів диспозитивного (цивільно-правового) та імперативного (адміністративно-правового) методів правового регулювання екологічних відносин [148, с. 12-14; 149, с. 10-11], або, як зазначає Т.О. Коломоєць, приватно-правової та публічно-правової складових при значному превалюванні останніх [204, с. 368].

Переважає застосування рис імперативного методу в правовому регулюванні суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу обумовлене особливістю даної сфери відносин, яка полягає в яскраво вираженій формі правового забезпечення публічних (загальносуспільних) інтересів. Потреба переважного задоволення останніх викликана об'єктивною необхідністю і важливістю збереження тваринного світу як одного з найбільш вразливих компонентів навколишнього природного середовища, національного багатства України в інтересах усього суспільства. І ключова роль у реалізації такого завдання належить системі юридичних засобів державно-владного впливу на розглядувані суспільні

відносини з метою забезпечення стабільності, охорони та впорядкованості у відповідній сфері взагалі й адміністративно-правовому регулюванні зокрема.

На превалюванні саме адміністративно-правового регулювання в сфері охорони та використання тваринного світу наголошується в низці досліджень, зокрема таких авторів, як Л.О. Бєлих, М.М. Ведєнін, В.І. Книш, Л.Д. Нечипорук [34, с. 35-37; 49; 186, с. 24-25; 287, с. 61-62]. Проте у сучасних умовах адміністративної реформи проблематика адміністративно-правового регулювання в зазначеній сфері не була предметом окремого наукового дослідження, що і зумовлює необхідність комплексного аналізу питань адміністративно-правового регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні та розробки оптимальних пропозицій, спрямованих на його вдосконалення.

Викладене вище дає підстави дійти висновку, що для суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу як об'єкта правового регулювання характерною є низка ознак:

1) комплексний характер – обумовлений багатоаспектністю та поліструктурністю самих відносин, урегульованістю їх нормами різних галузей права, застосуванням способів і прийомів диспозитивного та імперативного методів правового регулювання;

2) є складовою складної системи взаємодії галузей (підгалузей, інститутів, норм) права (іншими складовими якої є екологічне, земельне, водне, лісове, флористичне, гірниче, атмосфероповітряне право), обумовленої об'єктивним взаємозв'язком компонентів природного середовища та інтегративну функцію якої (системи взаємодії) зумовлено екологічним фактором;

3) превалювання публічних (суспільних) інтересів над приватними, що зумовлює пріоритетне положення публічно-правового регулювання розглядуваних відносин [114, с. 339-345].

1.2. Поняття та сутність адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні

Досліджуючи питання щодо поняття та сутності адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, насамперед, слід виходити з існуючих у теоретико-правовій науці уявлень щодо такого складного і багатогранного явища правової дійсності, як адміністративно-правове регулювання взагалі, яке, в свою чергу, є видовим поняттям стосовно родового поняття «правове регулювання». Окремим питанням останнього нами була приділена увага у першому підрозділі нашого дослідження, оскільки необхідність урахування основоположних сутнісних характеристик стосовно розуміння правого регулювання при вивченні категорії адміністративно-правового регулювання є беззаперечною, що підтверджено теоретичними доробками фахівців адміністративно-правової науки.

Важливе інтерпретаційне значення для розкриття змісту поняття «адміністративно-правове регулювання» належить терміну «регулювання» (від лат. *regulo* – правило). У словнику української мови дається таке тлумачення слова «регулювати»: впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підкоряючи його відповідним правилам, певній системі; домагатись нормальної роботи машини, установки, механізму і т. ін., забезпечуючи злагоджену взаємодію складових частин, деталей; зменшуючи або збільшуючи швидкість, величину і т. ін., досягати потрібної сили, належного ступеня вияву чого-небудь [51, с. 1204]. В юридичній науковій і навчальній літературі термін «регулювання» трактується як упорядкування, налагодження, приведення чогось у відповідність до чогось (з чимось) [143, с. 172; 501, с. 256]. Проте діяльність з упорядкування певних суспільних інтересів та явищ, на думку Є.Б. Кубка, є можливою тоді, коли певні об'єкти

вже організаційно оформлені, а відтак регулювання слід розглядати як одну з форм організаційної діяльності, яка забезпечує упорядкованість соціальних об'єктів та організацію цілеспрямованого впливу на них [4, с. 64-65].

Наведені визначення свідчать, що термін «регулювати» розкривається через дієслова «впорядковувати», «налагоджувати», «керувати», «домагатись» та інші, які вказують на дію, а остання, з точки зору соціології, передбачає наявність мети, свідомості й об'єкта дії.

Таким чином, викладене вище дає підстави стверджувати, що «регулювання» в найзагальнішому сенсі – це дія (діяльність) за значенням, що обумовлена певною метою, якій передує усвідомлення суб'єктом регулювання потреби в ньому.

Адміністративно-правове регулювання є складним явищем, яке в сучасних умовах трансформаційних перетворень у суспільстві наповнюється новим змістом, а відтак як наукова категорія активно досліджується вченими юридичної науки і потребує постійного осмислення.

Аналіз юридичної літератури свідчить про багатозначність поняття «адміністративно-правове регулювання», що зумовлено різновекторністю поглядів на такі явища, як «правове регулювання», «правовий вплив», «механізм правового регулювання».

Так, В.В. Галуцько та О.М. Єщук, досліджуючи поняття і зміст адміністративно-правового регулювання, визначають останнє як цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [65].

Входячи з доцільності використання принципів позитивного права під час визначення поняття «адміністративно-правове регулювання», І.М. Шопіна розглядає його як адміністративно-правовий вплив на суспільні відносини, який здійснюється за допомогою комплексу адміністративно-правових засобів та *інших правових явищ* (виділено нами – Г.І.), які у

сукупності складають механізм адміністративно-правового регулювання [576, с. 55].

На думку В.І. Теремецького, адміністративно-правове регулювання являє собою цілеспрямований вплив правових норм, що прийняті державою і є відповідними адміністративними засобами забезпечення прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави у суспільних відносинах з метою підпорядкування їх юридично встановленому правопорядку, а також охорони та розвитку в інтересах суспільства і держави [535].

Використання логіко-семантичного аналізу й узагальнення наукових позицій до розуміння розглядуваного поняття дозволяє виділити у вищенаведених визначеннях те спільне, що його характеризує, а саме адміністративно-правове регулювання: 1) це вплив (правовий, владний) на суспільні відносини, тобто дія (функціонування) права; 2) здійснюється за допомогою комплексу засобів; 3) передбачає певну мету (досягнення цілей).

Доцільність розкриття категорії «правове регулювання» взагалі і «адміністративно правове регулювання» зокрема через співвідношення з категорією «правовий вплив» доведено численними науковими доробками теоретиків права.

Проблема з'ясування співвідношення між категоріями правового регулювання і правового впливу завжди була в колі інтересів дослідників як загальної теорії правового регулювання, так і тих, що торкалися відповідної проблематики в процесі аналізу правового регулювання певних суспільних відносин. Усю сукупність наукових поглядів стосовно співвідношення цих понять, можна звести до двох підходів.

Представники одного з них (С.О. Голунський, О.А. Лукашова, А.С. Піголкін, Л.С. Явич та ін.), на думку Т.І. Тарахонич, ототожнюють категорії «правове регулювання» та «правовий вплив», підкреслюючи, що правове регулювання у тому чи іншому випадку базується на інформаційно-психологічному, виховному, соціальному аспектах впливу [143, с. 175-176; 528, с. 13], або, як зазначає О.М. Мельник, вважають, що

правове регулювання охоплює всі види впливу права на свідомість і поведінку людей [268, с. 19].

Згідно з другим підходом (С.С. Алексєєв, О.М. Мельник, П.М. Рабінович, О.Ф. Скакун, В.М. Соловйов, Т.І. Тарахонич та ін.), правовий вплив (дія права в усіх його формах на свідомість і поведінку людей) є більш широкою категорією, ніж правове регулювання, і останнє розглядається складовою частиною першого (однією з форм впливу права на суспільні відносини) [10, с. 209-210; 143, с. 176; 268, с. 19-20, 30; 478, с. 153; 501, с. 256-258; 510, с. 27, 33].

На думку О.М. Мельник, усі відмінності між правовим впливом і правовим регулюванням можна визначити як відмінності за обсягом, змістом, механізмом реалізації права [268, с. 21-22], В.М. Соловйова – за сферою дії, механізмом дії [510, с. 33]. У цьому аспекті являє інтерес позиція І.М. Шопіної, яка, проаналізувавши запропоновані В.М. Косовичем критерії розмежування правового впливу та правового регулювання суспільних відносин, доходить висновку, що розуміння співвідношення цих категорій має значні відмінності залежно від таких критеріїв: від панування концепції позитивного чи природного права у роботах певних дослідників; від розуміння ролі держави у захисті загальносуспільних інтересів; від особливостей підходу до структури механізму правового регулювання та механізму правового впливу; від визнання думки щодо наявності в нашій державі прецеденту як джерела права [576, с. 44].

Погоджуючись з обумовленістю численних підходів до розуміння будь-яких явищ правової дійсності різними концепціями праворозуміння і підтримуючи позицію, згідно з якою правовий вплив є більш широкою категорією, ніж правове регулювання, слід наголосити, що вони органічно взаємодіють і є взаємодоповнюючими, адже обидві, у найзагальнішому сенсі, виражають дію права. Проблемі останньої присвячено ґрунтовні монографічні дослідження, зокрема, «Дія права:

інтегративний аспект» за редакцією Н.М. Оніщенко, «Дія права (методологічний аналіз)» В.І. Гоймана [75; 143].

Дослідження адміністративно-правового регулювання крізь призму правового впливу, що здійснюється за допомогою правових засобів для досягнення певної мети, відповідає інструментальному підходу і дозволяє зосередити увагу саме на тому юридичному інструментарії (правових засобах), який відповідно до потреб людини, суспільства і держави забезпечить досягнення ефективного результату. Питання щодо правових засобів нами буде розглянуто у наступному розділі дисертації в контексті дослідження механізму адміністративно-правового регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Разом із тим деякі дослідники при визначенні поняття адміністративно-правового регулювання використовують діяльнісний підхід. Останній, на думку П.С. Пацурківського, – це спосіб пізнання права, при якому право розглядається як процес, пов'язаний із формуванням права та його реалізацією у фактичних вчинках [334, с. 16], і, як зазначає С.Д. Гусарєв, дозволяє сконцентрувати увагу дослідника не тільки на проблемі власне діяльності, а й на інших явищах, у співвідношенні або взаємодії з якими знаходиться діяльність [136, с. 165].

Зокрема, адміністративно-правове регулювання охорони навколишнього природного середовища та природокористування О.А. Улютіна визначає як систему активних адміністративних заходів, форм та методів впливу, які застосовують органи виконавчої влади різного рівня для примушування забруднювачів навколишнього природного середовища обмежити викиди шкідливих речовин у природні та техногенні середовища, а також для матеріального стимулювання добросовісних природокористувачів [549, с. 40]. На думку В.А. Лазаренко, під адміністративно-правовим регулюванням екологічної безпеки слід розуміти складову частину державного управління, здійснюваного уповноваженими органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськістю, владні повноваження яких

спрямовані на забезпечення екологічної безпеки в Україні [248, с. 10].

У наведених визначеннях адміністративно-правове регулювання розглядається крізь призму діяльності суб'єктів, спрямованої на досягнення певної мети за допомогою права. Крім того, як відомо, регулювання і управління є формами організаційної діяльності.

Особливості дослідження тих чи інших явищ правової дійсності з урахуванням діяльнісного підходу у переважній більшості залежать від обраної дослідником моделі структурних складових діяльності. Щодо останніх у філософських, соціологічних, психологічних дослідженнях одностайності немає.

Попри різні погляди на структуру діяльності дослідження адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у певній сфері з використанням означеного підходу переважно здійснюється крізь призму характеристики суб'єкта правового регулювання, об'єкта правового регулювання і власне діяльності щодо правового регулювання в єдності її зовнішнього прояву і суб'єктивних характеристик.

Слід зазначити, що який би з підходів (інструментальний, інституційний, нормативно-юридичний, діяльнісний та ін. [576, с. 51, 53]) не використовував певний дослідник при визначенні поняття адміністративно-правового регулювання, на наш погляд, осягнути сутність останнього неможливо без розкриття такої категорії, як мета регулювання. Адже саме мета, задля якої здійснюється правове регулювання певних суспільних відносин, є тим системоутворюючим чинником, який обумовлює *особливу комбінацію* (виділено нами – Г.І.) суб'єктів, засобів, методів, реалізації процесу й інших аспектів правового регулювання, завдяки якій забезпечується його ефективність.

Зважаючи на те, що мета регулювання детермінується потребою, оскільки усвідомлення останньої (інтерес) є початковим етапом формування мети, на наш погляд, з'ясування сутності адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу

наряд чи можливе без висвітлення потребових проблем такого регулювання. Саме потребовий підхід, як наголошує П.М. Рабінович, був і лишається неперевершеним, незамінним, єдино можливим дослідницьким інструментом виявлення сутності будь-яких соціальних явищ [479, с. 52; 480, с. 17-18].

У цьому контексті слід звернути увагу на те, що загалом потреба правового регулювання розглядуваних нами суспільних відносин, насамперед, обумовлена функціями (екологічна, економічна, соціальна), які виконує у життєдіяльності людини і розвитку всього суспільства тваринний світ та впливом на нього і середовище його існування негативного антропогенного навантаження, ступінь якого в Україні порівняно з розвинутими країнами світу вищий у кілька разів. З огляду на сучасні тенденції переходу прогресивного світового співтовариства до моделі сталого розвитку, яка передбачає оптимальне збалансування екологічної, економічної, соціальної складових розвитку суспільства в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь, а також з урахуванням існуючих у юридичній науці підходів до розуміння мети правового регулювання [10, с. 209; 258, с. 295; 478, с. 152; 501, с. 255; 510, с. 29, 30; 528, с. 12-13; 576, с. 59-65], на наш погляд, метою правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу є забезпечення належних умов для сталого розвитку розглядуваних суспільних відносин, що дозволяє задовольнити екологічні, економічні, соціальні потреби нинішнього покоління, без ризику для можливостей задоволення цих потреб наступними поколіннями.

Для розкриття сутності адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у розглядуваній нами галузі, як було зазначено вище, необхідно з'ясувати відповідні потребові проблеми, які можливо і необхідно вирішити завдяки використанню засобів саме адміністративно-правового регулювання.

Верховною Радою України 21 грудня 2010 р. прийнято Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на

період до 2020 року», якою визначено основні завдання в межах семи цілей. Зокрема, Ціль 5 («Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі») та Ціль 6 («Забезпечення екологічно збалансованого природокористування») передбачають виконання низки завдань, спрямованих на охорону, раціональне невиснажливе використання та відтворення тваринного світу, забезпечення умов збереження всього видового і популяційного різноманіття тварин та поліпшення середовища їх існування [435]. Важливим практичним інструментом упровадження та реалізації Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року став Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки, затверджений розпорядженням КМ України від 25 травня 2011 р. № 577-р [383].

Слід зазначити, що низка стратегічних завдань, які стосуються охорони, використання і відтворення тваринного світу, передбачених вище зазначеними програмними документами, виконуються на незадовільному рівні або не виконуються взагалі, про що свідчить проведений нами аналіз «Оцінки виконання Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки» [331].

Так, до заходів, що виконуються незадовільно (відсоток виконання – 0-30) віднесено: створення системи запобіжних заходів щодо видів-вселенців та забезпечення контролю за внесенням таких видів до екосистем, у тому числі морської; посилення контролю за торгівлею представниками видів дикої фауни, що перебувають під загрозою зникнення; проведення популяційно-видового моніторингу тваринного світу та інші.

Результативність виконання таких заходів, як: розроблення відповідної нормативної бази щодо запобігання та контролю за розповсюдженням чужорідних та інвазійних видів; підготовка та видання відповідно до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої флори і фауни, що

перебувають під загрозою знищення визначників зразків CITES окремих таксономічних груп (ссавці, птахи, плазуни, членистоногі, амфібії) для забезпечення працівників Державної екологічної інспекції України в пунктах пропуску через державний кордон; удосконалення механізму збору інформації про види тваринного світу, занесені до Червоної книги України, включаючи дослідження стану видів та їх збереження в природному середовищі; забезпечення ведення державного кадастру тваринного світу; вжиття адміністративних заходів з припинення катастрофічного зменшення запасів водних живих ресурсів унаслідок їх надмірної експлуатації та погіршення стану навколишнього природного середовища; реформування системи видачі дозволів шляхом застосування науково обґрунтованих обмежень на використання природних ресурсів та інших, – становить 0 %, тобто вищезазначені заходи не виконувались взагалі [331].

Крім того, як зазначено в П'ятому національному звіті України про виконання положень Конвенції про біорізноманіття, «все ще залишається пріоритетним економічний розвиток держави за рахунок екстенсивного використання природних ресурсів», а відтак відбувається погіршення й зникнення середовищ існування багатьох видів диких тварин, скорочення популяцій типових і рідкісних їх представників, вкрай катастрофічною лишається проблема браконьєрства, яке становить одну з масштабних загроз біорізноманіттю [332].

Зазначене свідчить про неефективне виконання великого масиву стратегічних завдань, спрямованих на охорону, раціональне використання та відтворення тваринного світу, забезпечення умов збереження всього видового і популяційного різноманіття тварин та поліпшення середовища їх існування.

Як відомо, термін «ефективність» застосовується у значенні результату, наслідку якогось явища. Тому ефективність органічно пов'язана з результативністю, дієвістю певних заходів, дій, приписів [258, с. 295]. На думку О.Ф. Скакун, «ефективність механізму правового регулювання – це

міра досягнення очікуваного результату правового регулювання, або співвідношення між установленою метою правового регулювання суспільних відносин і реальними результатами (мета – результат)» [501, с. 271].

Досліджуючи питання ефективності адміністративно-правового регулювання, В.В. Галунько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук та С.О. Короед доходять висновку, що остання забезпечується ефективністю самих нормативно-правових актів, ефективністю процедурно-процесуального механізму застосування нормативно-правових актів, ефективністю діяльності щодо застосування і реалізації нормативно-правових актів [8, с. 370] та виділяють і характеризують чотири рівні ефективності адміністративно-правового регулювання (достатній, недостатній, кризовий, неефективний) [8, с. 372].

Аналіз змісту «Оцінки виконання Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки» вказує на те, що невиконання значної кількості стратегічних завдань, у тому числі у сфері охорони, використання і відтворення тваринного світу, обумовлене необґрунтованими реорганізаційними перетвореннями у системі спеціально вповноважених центральних органів виконавчої влади в цій галузі, зокрема зумовленими проведенням адміністративної реформи 2011–2012 років, недостатньо ефективною діяльністю державних органів, що здійснюють управління та регулювання у розглядуваній галузі й інших уповноважених на це органів відповідно до їх повноважень, незадовільної виконавської дисципліни у вказаних органах, що, в сукупності, призводить до існуючого сьогодні неналежного стану ведення моніторингу, здійснення державного обліку і кадастру, контролю та застосування заходів адміністративного примусу, у тому числі й відповідальності у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу [331].

Таким чином, з'ясування співвідношення фактичного результату виконання стратегічних завдань і тих стратегічних цілей, для досягнення

яких ці завдання були визначені, свідчить про кризовий рівень ефективності адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. До основних проблем останнього в контексті виконання Стратегії державної екологічної політики України слід віднести:

- 1) недосконалий рівень нормативно-правової бази адміністративно-правового регулювання у розглядуваній галузі;
- 2) недостатньо ефективну діяльність суб'єктів, зокрема, виконавчо-розпорядчих, що здійснюють державне управління та адміністративно-правове регулювання у цій галузі, у тому числі щодо застосування і реалізації нормативно-правових актів.

Відтак, визначені вище основні проблеми адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в контексті виконання Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року обумовлюють потребу їх ефективного вирішення, зокрема шляхом удосконалення нормативно-правової бази адміністративно-правового регулювання та діяльності щодо реалізації та застосування нормативно-правових актів у розглядуваній сфері [128, с. 79-85].

З урахуванням алгоритму реалізації потребового дослідницького підходу до виявлення сутності сучасних правових і державних явищ, запропонованого П.М. Рабіновичем [479, с. 50], з'ясуємо, потреби яких суб'єктів суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу та які види таких потреб можливо і необхідно задовольнити завдяки юридичному інструментарію адміністративно-правового регулювання.

Для суспільних відносин розглядуваної нами галузі характерною є наявність великого кола учасників (суб'єктів). Так, В.В. Галунько, з'ясовуючи сутність адміністративно-правової охорони права власності, доходить висновку, що найменшим елементом потребової теорії означеного

феномену є індивід – людина [62, с. 111]. Підтримуючи дану позицію, у першу чергу, зосередимо нашу увагу на потребах індивідуальних суб'єктів у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Так, індивідуальні суб'єкти (фізичні особи) потребують забезпечення адміністративно-правовими засобами: 1) можливості набуття, реалізації та припинення права приватної власності на об'єкти тваринного світу; 2) права на використання об'єктів тваринного світу, зокрема, спеціального; 3) права на оскарження рішень органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та посадових осіб, що порушують їх права на використання об'єктів тваринного світу; 4) права на поновлення порушених прав власників і користувачів об'єктами тваринного світу; 5) права участі в здійсненні контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу [462].

Слід зазначити, що для суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу характерною є наявність великої кількості різноманітних колективних суб'єктів (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, громадські об'єднання тощо), які, в свою чергу, потребують: 1) удосконалення механізмів реалізації та захисту їх прав і свобод; 2) створення відповідних правових умов для сталого розвитку розглядуваних суспільних відносин; 3) забезпечення ефективного функціонування й оптимальної системної взаємодії органів, що безпосередньо здійснюють державне управління та регулювання в цій галузі, інших уповноважених на це органів державної влади згідно з їх повноваженнями, або, яким відповідно до законодавства надані окремі повноваження органів виконавчої влади у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу; 4) вдосконалення форм і методів управлінської діяльності у розглядуваній галузі; 5) регламентації такої системи взаємодії суб'єктів управління та об'єктів управління, за якої досягається максимальна кореляція інтересів перших і других та які (інтереси) кореспондуються з

загальною метою правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в процесі реалізації правових можливостей.

Існуюче в теорії права розмаїття поглядів щодо категорії правового регулювання взагалі й адміністративно-правового регулювання зокрема [10, с. 209; 60, с. 103; 65; 258, с. 290; 478, с. 152, 158; 501, с. 254; 510; 528; 576, с. 51-52, 55] обумовлює, відповідно, різноманітні підходи до розуміння мети правового регулювання.

Термін «мета» трактується у словнику української мови таким чином: «те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль» [506, с. 683]. У філософському енциклопедичному словнику ціль розуміється як «один з елементів поведінки і свідомої діяльності людини, яка характеризує передбачення в мисленні результату діяльності і шляху його реалізації за допомогою певних засобів» [554, с. 763]. У юридичній літературі наявні різні підходи до розуміння мети правового регулювання.

У переважній більшості під метою правового регулювання розуміють упорядкування суспільних відносин [60, с. 103; 510, с. 32]. Існують думки, що мета правового регулювання – це передбачувані і бажані для правотворчого органу результати здійснення закону [478, с. 158], реалізація правових приписів [247, с. 30], встановлення такого порядку у суспільному житті, який би максимально відповідав приписам правових норм, закладеним у них принципам соціальної справедливості [180, с. 46]. Проте, зважаючи на загальне розуміння правового регулювання як впливу норм права на суспільні відносини, слід наголосити, що у вищезазначених підходах до розуміння мети правового регулювання має місце певна тавтологія – регулювання заради регулювання [576, с. 61], яка вказує на самодостатній характер правового регулювання, що не є вірним, так як останнє здійснюється для досягнення певної соціально значимої мети.

Під метою правового регулювання суспільних відносин О.Ф. Скакун розуміє отримання передбачуваних і бажаних для творця правових норм

результатів їх здійснення (впорядкування суспільних відносин, їх закріплення, охорони, захисту і розвитку) [501, с. 255]. Близькою до цієї позиції є думка О.М. Мельник, яка вважає, що метою правового регулювання є впорядкування, закріплення, охорона та розвиток суспільних відносин [268, с. 30].

Розуміння мети правового регулювання такими науковцями, як С.С. Алексєєв, Т.Г. Андрусак, І.М. Шопіна, також розкривається крізь призму суспільних відносин в контексті їх виникнення, упорядкування, розвитку, охорони, закріплення, але більш широко, а саме з урахуванням потребового підходу. Зокрема, при визначенні мети правового регулювання С.С. Алексєєв акцентує на суспільних потребах [10, с. 209], Т.Г. Андрусак – на загальнодержавних і загальносуспільних потребах та інтересах [21, с. 143], І.М. Шопіна – на міжнародних, державних, суспільних, групових або індивідуальних потребах та інтересах [576, с. 65]. Такий підхід, на наш погляд, дає змогу осягнути сутність мети правового регулювання, адже беззаперечним є те, що остання детермінується саме потребами, які, в свою чергу, обумовлюються станом соціального середовища в єдності усіх факторів суспільного життя – економічних, політичних, правових, соціально-культурних тощо.

У цьому контексті слід зазначити, що у низці наукових праць значну увагу приділено саме проблемам юридичної (правової) потреби, а відтак і специфічно юридичної мети. Остання у юридичній літературі досліджувалась такими науковцями, як А.І. Екімов, В.П. Казимирчук, Д.А. Керімов, О.В. Малько, В.В. Мухіна, Т.І. Пашук, П.М. Рабінович, Л.Д. Чулюкин, К.В. Шундіков, І.М. Шопіна та іншими. Так, виділяють правову і неправову мету правового регулювання (В.П. Казимирчук, В.В. Мухіна), або матеріальні та юридичні цілі права (В.І. Нікітінський, І.С. Самощенко). У свою чергу, Т.І. Пашук звертає увагу на те, що зафіксована у законодавстві мета може бути юридичною лише за формою (детермінується *неюридичною потребою* суб'єкта – біологічною, особистісною, економічною, культурною

чи іншою) та юридичною за формою і за змістом (детермінується *юридичною потребою* суб'єкта) [336, с. 92]. Разом із тим слід погодитись із І.М. Шопіною, яка зазначає, що цілі правового регулювання не можуть бути суто правовими, оскільки право існує для оптимізації функціонування суспільства, а не навпаки [576, с. 64]. Не заперечуючи існування як неправової так і правової (юридичної) мети, слід зазначити, що такий поділ є відносним і повинен базуватись на розумінні права не лише як нормативного регулятора, а й інструменту у досягненні соціальних цілей.

Дослідження адміністративно-правового регулювання базується на вихідних теоретичних положеннях стосовно розуміння комплексного правового феномену – правового регулювання. Однак, зважаючи на специфіку предмета і методу адміністративного права, сутнісні характеристики адміністративно-правового регулювання, у тому числі й мети, мають свої особливості.

З'ясовуючи питання проблеми розуміння мети адміністративно-правового регулювання, слід відзначити деякі розходження точок зору. Згідно з однією з них головний акцент дослідників (К.К. Афанасьєв, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко) при визначенні мети адміністративно-правового регулювання зосереджено на гарантуванні державою забезпечення та охорони прав і свобод людини і громадянина, що, на наш погляд, є виправданим у контексті орієнтації сучасної адміністративної правотворчості і правозастосування на служіння держави інтересам людини. Зокрема, метою адміністративно-правового регулювання, на думку вчених, є: встановлення і регламентація таких взаємовідносин, якими кожній людині має бути гарантовано реальне додержання і охорона у сфері виконавчої влади належних їй прав і свобод, а також ефективний захист цих прав і свобод у разі їх порушення [209, с. 3], вдосконалення форм і методів управлінської діяльності, установа і регламентація таких взаємовідносин громадян і державних інституцій, у яких кожній людині має гарантуватися реальне дотримання й охорона прав і свобод, а також ефективний захист цих прав і

свобод у випадках їх порушення [28, с. 3].

Подібної позиції дотримуються і такі фахівці адміністративного права, як В.В. Галуцько, Ю.В. Гридасов, О.М. Єщук, А.А. Іванищук, С.О. Короед, В.І. Олефір, проте вони звертають увагу на такий змістовний аспект характеристики мети адміністративно-правового регулювання, як забезпечення публічних інтересів, що, на наш погляд, в контексті використання потребового підходу сприяє розкриттю сутності розглядуваного поняття. Так, метою адміністративно-правового регулювання, на думку вчених, є забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [8, с. 324; 65].

Інший підхід науковців до розуміння мети адміністративно-правового регулювання полягає в розкритті останньої крізь призму суспільних відносин, що входять до предмета адміністративного права, а саме їх забезпечення, захисту, поновлення та удосконалення. Низка факторів, зокрема динамічність предметної сфери дії адміністративного права, різні погляди вчених щодо останньої, переосмислення науковою спільнотою традиційного погляду на предмет адміністративного права у зв'язку з демократичними перетвореннями в Україні, відповідно, обумовлюють існування дещо відмінних позицій щодо розуміння мети адміністративно-правового регулювання.

Так, для І.М. Шопіної при визначенні мети адміністративно-правового регулювання методологічною основою слугувала запропонована професором В.Б. Авер'яновим класифікація відносин, що входять до предмета адміністративного права. Це дало змогу авторці сформулювати положення, згідно з яким цілі адміністративно-правового регулювання включають: а) забезпечення, захист і поновлення у разі порушення прав і свобод фізичних і юридичних осіб у їх відносинах з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами; б) удосконалення системи державного управління економічною, соціально-

культурною та адміністративно-політичною сферами, а також реалізації повноважень виконавчої влади, делегованих державою органам місцевого самоврядування, громадським організаціям та деяким іншим недержавним інституціям; в) удосконалення процесів внутрішньої організації та діяльності апаратів усіх державних органів і проходження публічної служби [576, с. 67]. Такий підхід характеризується комплексністю, адже враховує аспект забезпечення й охорони прав і свобод людини і громадянина та деталізує предметну сферу дії адміністративно-правового регулювання.

Крім того, існує підхід до розуміння мети адміністративно-правового регулювання, в основі якого лежить врахування багатоцільового характеру регулятивної діяльності (Г.В. Атаманчук, В.А. Вишневська, Н.Р. Нижник, О.П. Суслов, Л.П. Юзьков та інші). Незважаючи на безліч класифікаційних критеріїв, що використовуються при поділі цілей на види, науковці, які намагаються побудувати «дерево» цілей, одностайні щодо необхідності кореляції проміжних цілей з моделлю основної загальної мети та певними цінностями. Такий підхід, зважаючи на конкретизуючий характер, у переважній більшості використовується у галузевих дослідженнях.

Аналіз багатьох наукових праць, присвячених проблемам адміністративно-правового регулювання певних сфер суспільних відносин, свідчить про використання вищезазначених підходів або певної комбінації їх поєднання (актуалізації на ключових аспектах) і при визначенні мети адміністративно-правового регулювання певної галузі. І це цілком логічно, адже намагання збагатити розуміння будь-яких явищ правової дійсності шляхом інтеграції їх сутнісних характеристик лише сприяє подальшому розвитку юридичної науки.

Отже, врахування позитивних аспектів розглянутих підходів до розуміння мети правового регулювання і адміністративно-правового регулювання дає змогу сформулювати таке положення. Мета адміністративно-правового регулювання – це детермінована суспільними потребами ідеальна модель бажаного результату ефективного

функціонування суспільних відносин, що входять чи мають потенційну можливість входити до предмета адміністративного права та спрямована на забезпечення прав, свобод і публічних інтересів суб'єктів цих відносин [589, с. 16-19].

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, можемо дійти висновку, що сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу виявляється крізь призму співвідношення потреб (інтересів) суб'єктів цих відносин (які можливо задовольнити завдяки інструментарію адміністративно-правового регулювання) і мети адміністративно-правового регулювання, за умови кореляції останньої із загальною метою правового регулювання розглядуваних суспільних відносин [123, с. 60-66].

Зважаючи на те, що сутність вказує на внутрішню глибинну складову явища (з руйнуванням якої воно перестає існувати), а останнє – це зовнішнє виявлення сутності, форма її прояву, вбачається доцільним з'ясувати ознаки, притаманні адміністративно-правовому регулюванню розглядуваних відносин.

Загалом проблематика з'ясування та характеристики ознак правового та адміністративно-правового регулювання була в колі інтересів багатьох теоретиків юридичної науки, серед яких В.В. Галуцько [65], О.М. Єщук [65], Л.Л. Лепех [255, с. 36-39], О.М. Мельник [268, с. 23-29], О.Ф. Скакун [501, с. 254-255], В.М. Соловйов [510, с. 30-32], В.І. Теремецький [535], І.М. Шопіна [576, с. 55-58] та ін. Характеризуючи адміністративно-правову охорону тваринного світу, В.І. Книш виділяє у її змісті чотири елементи (базується на адміністративно-правових нормах, здійснюється великою кількістю суб'єктів публічного управління, з використання методів публічного управління, у двох основних формах – правотворчій та правозастосовчій), аналіз яких, на думку автора, розкриває зміст цього поняття та дозволяє зрозуміти його особливості [186, с. 35-50]. Таким чином, враховуючи теоретичні здобутки вчених та специфіку суспільних відносин у

галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, з'ясуємо ознаки адміністративно-правового регулювання останніх.

По-перше, адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу є *складовою частиною* адміністративно-правового регулювання в галузі охорони навколишнього природного середовища та природокористування. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» державній охороні і регулюванню використання на території України підлягають: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси [440]. Застосування комплексного підходу до створення та функціонування єдиної системи державного управління та регулювання у галузі охорони навколишнього природного середовища обумовлене нерозривною єдністю і взаємозв'язком усіх компонентів останнього як невід'ємних складових забезпечення екологічної рівноваги, а також необхідністю врахування усіх системних аспектів (законодавчого, організаційного, фінансового, технічного та інформаційного та ін.), що впливають на систему державного управління та регулювання в сфері охорони довкілля в цілому. Попри те, що адміністративно-правове регулювання у галузі охорони навколишнього природного середовища і природокористування та адміністративно-правове регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу співвідносяться як загальне й окреме, останньому притаманні особливості, що виявляються у специфіці адміністративно-правових норм, адміністративно-правових засобів, які забезпечують його ефективність, цілей, інституційної складової організаційно-правового механізму у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

По-друге, адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу має *цілеспрямований характер*. Останній, на думку О.Ф. Скакун, «... націлений на впорядкування суспільних відносин, їх охорону та захист, витіснення і блокування деструктивних форм вияву поведінки і діяльності суб'єктів права, стимулювання соціального розвитку» [501, с. 255].

Слід зазначити, що загальна мета правового регулювання, як зумовлена певними потребами ідеальна (абстрактна) модель бажаного стану суспільних відносин, конкретизується в менш загальних цілях. У наукових дослідженнях, здебільшого галузевих, цілі правового регулювання поділяють на види, використовуючи при цьому різні класифікаційні критерії. Так, виділяють: за значимістю – головні та другорядні; за ступенем важливості – стратегічні і тактичні; за особливостями взаємодії – індиферентні, конкуруючі, компліментарні, ідентичні, антагоністичні; за результатами – кінцеві та безпосередні, за часом – перспективні і найближчі та ін.

Трансформаційні перетворення тих чи інших суспільних відносин в Україні, на які впливає безліч внутрішніх і зовнішніх факторів, відповідно, обумовлюють безперервний процес зміни, заміни, коригування цілей правового регулювання. При цьому надзвичайно важливим чинником розвитку нашої країни, як такої, що сповідує демократичні принципи є відповідність поставлених цілей інтересам людини та держави в цілому.

На теоретичному рівні проблема визначення цілей правового регулювання та адміністративно-правового регулювання була в колі інтересів таких науковців, як Т.Г. Андрусак, В.В. Галуцько, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короєд, В.І. Олефір, І.М. Шопіна та ін. [8, с. 322; 21, с. 143; 576, с. 67]. Теоретичні здобутки вчених у цьому напрямі можуть слугувати методологічною основою при визначенні цілей адміністративно-правового регулювання в галузевих дослідженнях. Разом із тим вирішення питання з'ясування цілей адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення

тваринного світу лежить у площині визначення потреб (інтересів) суб'єктів суспільних відносин та проблем адміністративно-правового регулювання розглядуваної галузі, що існують і виникають на сучасному етапі реформаційних змін у багатьох сферах нашої країни та яким нами було приділено увагу вище.

Крім того, цілі та завдання (конкретизовані вираження цілей) щодо охорони та раціонального використання тваринного світу передбачено в межах Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р. [435], Постанови Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 5 березня 1998 р. [437], розпорядження КМ України «Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки» від 25 травня 2011 р. [383], а також інших спеціальних національних і міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

На офіційному сайті Міністерства екології та природних ресурсів України оприлюднено «Оцінку виконання Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки» [331] та «Діагностику Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки» [142], аналіз яких дозволяє виявити основні проблеми адміністративно-правового регулювання та державного управління у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, та, відповідно скоректувати його цілі. При цьому останні повинні бути соціально мотивованими, науково обґрунтованими, системно організованими та забезпеченими в ресурсному відношенні [267, с. 85]. Як справедливо зазначає

Л.Л. Лепех, «важливо, щоб цілі мали загальносоціальний характер, щоб у них гармонійно поєднувалися юридичний та соціальний компоненти» [255, с. 38].

Як зазначалося вище, цілі (мета) правового регулювання обумовлюють вибір певного арсеналу засобів для їх досягнення. Відтак, третьою ознакою адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу є *наявність комплексу адміністративно-правових засобів*, за допомогою яких здійснюється безпосередній правовий вплив на розглядувані суспільні відносини і які покликані забезпечувати досягнення поставлених у законодавстві цілей, що відповідають загальній меті адміністративно-правового регулювання.

Зважаючи на прогресуючу екологічну кризу як одну з глобальних проблем людства, що виправдано викликає стурбованість усієї прогресивної спільноти, одним з пріоритетних завдань будь-якої країни є охорона та відновлення навколишнього природного середовища, невід'ємним компонентом якого є тваринний світ. Сучасний стан охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні залишається незадовільним і вказує на існування величезної кількості проблем та завдань, які можливо і необхідно вирішувати завдяки ефективному адміністративно-правовому регулюванню розглядуваних відносин, яке здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів. Тому від правильного вибору та вдосконалення останніх залежить досягнення соціально-корисних цілей, оптимізація механізму адміністративно-правового регулювання, що, зрештою, сприятиме в цілому сталому розвитку суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Четвертою ознакою адміністративно-правового регулювання суспільних відносин розглядуваної нами галузі є *наявність розгалуженої системи суб'єктів такого регулювання, наділених владними повноваженнями по відношенню до інших суб'єктів суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу*. З'ясуванню питань системи суб'єктів адміністративно-правового регулювання, аналізу правового

статусу, повноважень, функцій та завдань останніх як у галузі охорони навколишнього природного середовища взагалі, так і у сфері охорони, використання і відтворення тваринного світу зокрема приділяли увагу такі вчені, як А.П. Гетьман [68; 355, с. 69-85], В.І. Книш [187, с. 8-9], В.В. Костицький [220, с. 467-547], В.А. Лазаренко [248, с. 12-13], О.Я. Лазор [250], О.О. Онищук [326, с. 9-12], К.А. Рябець [490, с. 9-11], О.А. Улютіна [548] та ін. Однак, як було зазначено нами вище, однією з кореневих причин кризового рівня адміністративно-правового регулювання розглядуваних суспільних відносин є недостатньо ефективна діяльність суб'єктів такого регулювання, а відтак, постає необхідність пошуку шляхів оптимізації системи державних органів, що здійснюють управління та адміністративно-правове регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, вдосконалення форм і методів їх діяльності, забезпечення дієвого механізму ефективної взаємодії суб'єктів адміністративно-правового регулювання.

Крім того, у працях фахівців адміністративного права до переліку ознак адміністративно-правового регулювання віднесено такі, як організаційний та упорядковувачий характер (здійснюється за допомогою певних правових елементів – методів, засобів, типів, елементів механізму адміністративно-правового регулювання та ефективності), забезпечення на основі реалізації адміністративно-правового методу правового регулювання, стадійність (правова регламентація суспільних відносин, виникнення суб'єктивних публічних прав і юридичних адміністративних обов'язків та їх реалізація) [33, с. 172; 65; 135, с. 196].

Таким чином, на основі проведеного дослідження, а саме з'ясування внутрішньої глибинної складової адміністративно-правового регулювання розглядуваних суспільних відносин та зовнішнього виявлення сутності останнього (ознак), вбачається доцільним сформулювати визначення поняття адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Так, під

адміністративно-правовим регулюванням суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу слід розуміти здійснюваний за допомогою комплексу адміністративно-правових засобів правовий вплив на ці суспільні відносини, спрямований на досягнення загальної мети адміністративно-правового регулювання у процесі забезпечення належних умов для сталого розвитку розглядуваних суспільних відносин, що дозволяє задовольнити екологічні, економічні, соціальні потреби нинішнього покоління, без ризику для можливостей задоволення цих потреб наступними поколіннями [116, с. 80-87].

Висновки до розділу 1

Відповідно до викладеного в розділі можемо дійти таких висновків.

1. Обґрунтовано, що до суспільних відносин з точки зору їх потенційної можливості бути предметом правового регулювання слід віднести такі, що мають певні ознаки. Це суспільні відносини:

– які реально, за своїм змістом, можуть піддаватися правовому регулюванню та в існуючих умовах соціальної дійсності потребують такого регулювання;

– в яких характер взаємодії суб'єктів є вольовим, повторюваним і стійким та зумовлений необхідністю погодження їх взаємних цілей та інтересів, що кореспондуються з прийнятою в суспільстві соціальною системою цінностей.

2. На підставі проведеного аналізу законодавства та наукових підходів до розуміння поняття «тваринний світ» запропоновано власне визначення останнього та з'ясовано основні системні аспекти, що розкривають його зміст.

3. Розглянуто сучасні наукові та законодавчі підходи щодо змісту понять «охорона тваринного світу», «використання тваринного світу»,

«відтворення тваринного світу». На основі ґрунтового аналізу цих підходів, а також з урахуванням методологічного принципу наукового пізнання діалектичного взаємозв'язку частини і цілого обґрунтовано, що поняття «охорона тваринного світу», «використання тваринного світу», «відтворення тваринного світу» у правовому (теоретичному й діяльнісному) аспекті слід розглядати як взаємозалежні складові органічної системи (галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу), інтегративний зв'язок між якими дозволяє повною мірою розкрити специфічні риси (ознаки) системи.

4. З'ясовано наукові позиції щодо місця правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в системі права України. На підставі наукових підходів до розуміння сутності суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, аналізу впливу на них норм різних галузей права та методів їх правового регулювання визначено характерні ознаки досліджуваних відносин як об'єкта правового регулювання. Наголошено, що переважне застосування рис імперативного методу в правовому регулюванні суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу обумовлене особливістю даної сфери відносин, яка полягає в яскраво вираженій формі правового забезпечення публічних (загальносуспільних) інтересів. Потреба переважного задоволення останніх викликана об'єктивною необхідністю і важливістю збереження тваринного світу як одного з найбільш вразливих компонентів навколишнього природного середовища, національного багатства України в інтересах усього суспільства. Ключова роль у реалізації такого завдання належить системі юридичних засобів державно-владного впливу на досліджувані суспільні відносини з метою забезпечення стабільності, охорони та впорядкованості у відповідній сфері взагалі і адміністративно-правового регулювання зокрема.

5. Установлено, що який би з підходів (інструментальний, інституційний, нормативно-юридичний, діяльнісний та інший) не використовував певний дослідник при визначенні поняття адміністративно-

правового регулювання, досягнути сутність останнього неможливо без розкриття такої категорії, як мета регулювання. Адже саме мета, задля якої здійснюється правове регулювання певних суспільних відносин, є тим системоутворювальним чинником, який обумовлює *особливу комбінацію* суб'єктів, засобів, методів, реалізації процесу й інших аспектів правового регулювання, завдяки якій забезпечується його ефективність.

З огляду на існуючі в юридичній науці підходи до розуміння мети правового регулювання та сучасні тенденції переходу прогресивного світового співтовариства до моделі сталого розвитку, яка передбачає оптимальне збалансування екологічної, економічної, соціальної складових розвитку суспільства в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь, сформульовано теоретичне визначення поняття мети правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Зважаючи на те, що мета регулювання детермінується потребою, оскільки усвідомлення останньої (інтерес) є початковим етапом формування мети, визначено *потребові проблеми* адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в контексті виконання Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року, а також *основні потреби суб'єктів* (індивідуальних і колективних) цих відносин, які можливо та необхідно задовольнити завдяки юридичному інструментарію адміністративно-правового регулювання.

6. Сформульовано визначення мети адміністративно-правового регулювання, під якою пропонується розуміти детерміновану суспільними потребами ідеальну модель бажаного результату ефективного функціонування суспільних відносин, що входять чи мають потенційну можливість входити до предмета адміністративного права, та спрямовану на забезпечення прав, свобод і публічних інтересів суб'єктів цих відносин.

7. Доведено, що сутність адміністративно-правового регулювання

суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу виявляється крізь призму співвідношення потреб (інтересів) суб'єктів цих відносин (які можливо задовольнити завдяки інструментарію адміністративно-правового регулювання) і мети адміністративно-правового регулювання, за умови кореляції останньої із загальною метою правового регулювання досліджуваних суспільних відносин.

8. Визначено та охарактеризовано ознаки, притаманні адміністративно-правовому регулюванню суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу: *є складовою частиною адміністративно-правового регулювання в сфері охорони навколишнього природного середовища та природокористування; цілеспрямований характер; наявність комплексу адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється безпосередній правовий вплив на досліджувані відносини і які покликані забезпечувати досягнення поставлених у законодавстві цілей, що відповідають загальній меті адміністративно-правового регулювання; наявність розгалуженої системи суб'єктів такого регулювання, наділених владними повноваженнями щодо інших суб'єктів суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.*

Сформульовано авторське визначення поняття «адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу».

За результатами дослідження, отриманими в цьому розділі, наявними є такі публікації автора [98; 106; 107; 114; 116; 118; 119; 123; 128; 589; 594].

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ В УКРАЇНІ

2.1. Поняття та складові частини механізму адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу

Для характеристики різноманітних явищ і процесів досить часто представники різних суспільних наук, у тому числі правових, використовують категорію «механізм» [486, с. 679-685; 487, с. 111-119]. Зокрема, проблема механізму правового регулювання була в колі наукових інтересів таких фахівців із теорії права, як С.С. Алексєєв [10, с. 215-223], С.В. Бобровник [39, с. 48-55; 40, с. 103-108], К.Г. Волинка [60, с. 108-109], Ю.В. Кривицький [226, с. 74-79; 227, с. 22-25], П.М. Рабінович [478, с. 156-157], О.Ф. Скакун [501, с. 268-274], Т.І. Тарахонич [527, с. 11-17; 529, с. 154-158; 531, с. 104-311], К.В. Шундіков [579] та ін. Аналіз праць указаних авторів свідчить про існування різних підходів до інтерпретації категорії «механізм правового регулювання» та його структурно-функціональної характеристики.

У свою чергу, фахівці адміністративно-правової науки, враховуючи теоретичні здобутки у сфері осмислення категорії механізму правового регулювання при дослідженні тих чи інших теоретико-методологічних проблем механізму адміністративно-правового регулювання (що є логічним, адже ці категорії співвідносяться між собою як загальне та окреме), не є одностайними у своїх поглядах щодо поняття та змістовного наповнення останнього. Тому вбачається доцільним розглянути основні теоретичні підходи до розуміння сутності поняття механізму адміністративно-правового регулювання та його структури.

Але насамперед сфокусуємо увагу на значенні слова «механізм». У тлумачних словниках указаний термін означає: пристрій, що передає або перетворює рух; те саме, що машина; внутрішня будова, система чого-небудь; сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне чи інше явище [507, с. 695]; внутрішній устрій, система функціонування чого-небудь, апарат будь-якого виду діяльності [539, Т. 2, с. 245]. Цей значеннєвий ряд можна продовжувати, але навіть незначна кількість наведених тлумачень терміна «механізм» указує на його полісемічність, що, у свою чергу, є одним із чинників відсутності наукового консенсусу та наявності різних підходів до розуміння механізму правового регулювання, у тому числі й адміністративно-правового.

Домінуючим у сучасній науці адміністративного права є підхід, за якого механізм адміністративно-правового регулювання розглядається під суто інструментальним кутом зору, тобто крізь призму засобів (юридичного інструментарію), завдяки яким забезпечується результативний вплив на суспільні відносини. Зважаючи на останні наукові доробки, в яких приділено значну увагу існуючим у правових дослідженнях (саме в контексті даного підходу) визначенням механізму адміністративно-правового регулювання [156, с. 121-123; 520, с. 84, 86-87; 576, с. 144-148], а також недоцільність переобтяження нашого тексту надміром цитованого матеріалу, слід акцентувати на поглядах провідних сучасних вітчизняних учених-адміністративістів щодо сутності поняття розглядуваного механізму.

Зокрема, під механізмом адміністративно-правового регулювання такі науковці, як С.Г. Стеценко та Т.О. Коломоець, розуміють сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права [203, с. 32; 514, с. 64; 515, с. 32], І.П. Голосніченко – сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких справляється вплив на відносини, що виникають в процесі здійснення виконавчої влади [89, с. 20-21], чи, як уточнює І.Д. Пастух, у процесі реалізації адміністративних зобов'язань публічної

адміністрації [244, с. 38], В.В. Галуцько, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короед, В.І. Олефір – засоби функціонування єдиної системи адміністративно-правового регулювання з метою забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, функціонування громадянського суспільства і держави [8, с. 321]. Крім того, даний підхід використовується і в галузевих дослідженнях, зокрема такими науковцями, як Р.А. Бузунов [47, с. 299-303], Г.О. Горбова [92, с. 133], К.А. Рябець [491, с. 40], І.М. Шопіна [576, с. 149] та ін. При цьому слід наголосити, що у працях указаних учених механізм адміністративно-правового регулювання розглядається як *сукупність чи комплекс* (виділено нами – Г.І.) правових (адміністративно-правових) засобів.

Разом із тим серед сучасних теоретиків адміністративно-правової науки, зокрема таких, як А.П. Головін [77, с. 10-11], О.М. Єщук [152, с. 257-258], Ю.С. Кіцул [185, с. 35, 42], О.О. Кравчук [222, с. 6], В.І. Теремецький [534], П.П. Фатєєв [551] та ін., знайшла підтримку дещо інша позиція, суть якої полягає у трактуванні механізму адміністративно-правового регулювання як *системи* (виділено нами – Г.І.) правових засобів. Досліджуючи сучасні проблемні питання механізму адміністративно-правового регулювання, С.Г. Стеценко зазначає, що останній іноді безпідставно змішують з такими поняттями, як «система права», «система правових засобів», «система правового регулювання» [515, с. 31]. У цьому контексті ми поділяємо позицію автора, що кожне із зазначених понять має свій зміст, котрий відмінний від змісту розглядуваного механізму, при цьому наші міркування ґрунтуються на загальнофілософському розумінні категорії «система», ознак та механізму функціонування останньої, а також варіативному характері взаємодії структурних складових (елементів) механізму адміністративно-правового регулювання, завдяки яким справляється вплив на суспільні відносини та забезпечується функціонування системи адміністративно-правового регулювання.

Базуючись у своїх дослідженнях на теоретичних здобутках учених

щодо розуміння категорій «механізм правового регулювання» та «механізм адміністративно-правового регулювання», представники іншого напрямку (Я.В. Лазур, Л.В. Острівна, Т.П. Родік та ін.) оперують поняттям «адміністративно-правовий механізм», під яким (у тій чи іншій сфері суспільних відносин) розуміють процес діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування [252, с. 43-56], спосіб організації і функціонування органів державної влади [329, с. 74], здійснення уповноваженими органами державної влади комплексу заходів щодо упорядкування, контролю, охорони певних об'єктів [485, с. 135]. Тобто механізм розглядається як порядок певного роду діяльності.

Також деякі автори під механізмом адміністративно-правового регулювання розуміють динамічну систему правових форм, засобів і заходів впливу [575, с. 15], комплекс спеціальних заходів, засобів і способів адміністративно-правового регулювання [194, с. 11], сукупність взаємопов'язаних методів, засобів і форм [350, с. 76]. При цьому слід наголосити, що надзвичайно важливим чинником всебічного дослідження і розуміння механізму адміністративно-правового регулювання є врахування змісту та співвідношення таких категорій, як «система», «процес», «метод», «спосіб», «правова форма», «засіб» і «механізм», на що підставно звертали увагу у своїх працях С.С. Алексєєв [10, с. 221-222], С.В. Рудницький [486, с. 679-684; 487, с. 11-119], С.Г. Стеценко [514, с. 64; 515, с. 31-32].

Слід зазначити, що комплексне дослідження механізму адміністративно-правового регулювання неможливе без з'ясування його структури, розуміння якої у сучасній правовій науці характеризується наявністю великого масиву дискусійних положень щодо включення до її складу тих чи інших елементів (складових частин, вузлових компонентів, ланок), їх функціонального призначення та пріоритетності. Відтак, розглянемо основні підходи до розуміння структури розглядуваного механізму.

Так, у сучасній теорії адміністративного права виділяють широкий і

вузький підходи до визначення елементів адміністративно-правового регулювання. Перший характеризується множинністю елементів (засобів), що беруть участь у процесі впорядкування суспільних відносин, зокрема: норми адміністративного права; адміністративно-правові принципи; адміністративно-правові відносини (суб'єкти, об'єкти, юридичні факти); акти застосування норм адміністративного права; акти тлумачення норм адміністративного права; адміністративно-правові режими; адміністративні процедури; правосвідомість; правова культура; законність та ін. [5, с. 212-214; 152, с. 257-258; 244, с. 38]. Не можна погодитись з позицією деяких авторів, які до елементів розглядуваного механізму відносять принципи, мету та завдання, функції, методи, форми та структури (суб'єкти) адміністративно-правового регулювання [552, с. 14], оскільки у даному випадку механізм ототожнюється із системою цього регулювання.

Інший, так званий вузький, підхід передбачає виокремлення у структурі розглядуваного механізму тільки деяких із вищезазначених елементів, наприклад норми адміністративного права, адміністративно-правові відносини, акти тлумачення норм адміністративного права, акти реалізації прав і обов'язків (акти реалізації адміністративно-правових норм і відносин) [89, с. 20-21; 156, с. 123].

У сучасній теорії адміністративного права існує підхід (С.Г. Стеценко, Т.О. Коломоєць), який слугує методологічною основою для багатьох галузевих досліджень при з'ясуванні складових механізму адміністративно-правового регулювання певних суспільних відносин. Його суть полягає у виокремленні в розглядуваному механізмі основних (обов'язкових) і функціональних (не є обов'язковими) складових частин (елементів). Так, С.Г. Стеценко до перших відносить норми права, юридичні факти, правові відносини, акти реалізації норм права, до других – правову свідомість і культуру, законність, акти тлумачення норм права, акти застосування норм права [514, с. 65-67], хоча у більш ранніх роботах автора юридичні факти належать до функціональних складових [515, с. 33].

Аналіз останніх досліджень, присвячених з'ясуванню сутності механізму адміністративно-правового регулювання, свідчить про існування низки питань, що носять дискусійний характер, тому зосередимо нашу увагу на найбільш типових. Насамперед зауважимо, що деякі автори акцентують на існуючих суперечностях з приводу доцільності трактування механізму як вузької та широкої категорії, зазначаючи, що при описі складних соціальних явищ слід говорити саме про широкий зміст цієї категорії [486, с. 681]. У цьому контексті зазначимо, що виокремлення у юридичній літературі так званих вузького і широкого підходів до структури механізму адміністративно-правового регулювання обумовлене або урахуванням кількісного критерію виокремлення елементів останньої, або різноманіттям підходів до розуміння права, що виявляється включенням до елементної будови розглядуваного механізму певних правових засобів, а також інших явищ суб'єктивної сфери правової дійсності.

Основні дискусії з приводу внутрішньої будови механізму адміністративно-правового регулювання лежать у площині доцільності виокремлення тих чи інших елементів загалом у структурі розглядуваного механізму або віднесення їх до основних (органічних) чи факультативних (функціональних). Зокрема, деякі автори як окремий елемент механізму адміністративно-правового регулювання виділяють юридичні факти [203, с. 33; 514, с. 65; 515, с. 33]. На наш погляд, останні безумовно відносяться до числа засобів механізму адміністративно-правового регулювання, зважаючи на особливу здатність відповідати правовим характеристикам, визначеним у нормі права, але, разом із тим, підтримуємо позицію, згідно з якою вони є складовою правовідносин [230, с. 43, 44], які, у свою чергу, є одним з основних елементів цього механізму.

Аналогічним чином викликає сумніви виокремлення як окремих елементів при використанні лінійної структури до характеристики розглядуваного механізму актів реалізації прав та обов'язків і актів застосування права, оскільки застосування адміністративно-правових норм є

особливою формою їх реалізації. Разом із тим при виділенні органічних і функціональних складових механізму адміністративно-правового регулювання такий підхід є доречним, зважаючи на можливість існування останнього без такого елемента (складової частини), як акти застосування норм права.

У низці наукових праць деякими авторами до чотирьохелементної будови структури механізму адміністративно-правового регулювання віднесено акти тлумачення норм адміністративного права [89, с. 20-21; 91, с. 23], однак, попри безумовну важливість останніх у правотворчому і правореалізаційному процесах, слід погодитись з ученими, які відзначають факультативний характер цього елемента. Як зазначає С.Г. Стеценко, «...важливість тлумачення норм права як функціональної складової частини механізму адміністративно-правового регулювання не можна перебільшити» [514, с. 67]. Деякі автори факультативний характер актів тлумачення норм права як елемента механізму правового регулювання обґрунтовують факультативністю такої стадії правового регулювання, як офіційне тлумачення норм права. При цьому критерієм виокремлення елементів механізму правового регулювання є стадії правового регулювання, кожній з яких відповідає один ключовий елемент, «пункт зосередження», до якого можуть приєднуватися інші правові засоби, що пов'язані з ним [226, с. 77], що, на нашу думку, має сенс.

Загалом ми підтримуємо підхід (К.Г. Волинка, В.В. Галуцько, В.А. Завгородній, С.А. Комаров, Ю.В. Кривицький, С.О. Сільченко та ін.), за якого аналіз структури механізму правового (адміністративно-правового) регулювання здійснюється крізь призму стадій такого регулювання [60, с. 108-109; 62, с. 137-138; 156, с. 121, 123-125; 500, с. 296-299].

Проаналізуємо підходи вчених щодо стадій правового (адміністративно-правового) регулювання.

Як вважає К.Г. Волинка, процес правового регулювання охоплює кілька стадій, зокрема: правова регламентація суспільних відносин; настання

умов, передбачених нормою права; конкретизація прав і обов'язків, передбачених нормою права; реалізація суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [60, с. 107-109].

У свою чергу, Ю.В. Кривицький виділяє такі основні стадії правового регулювання: 1) видання норм права та їх загальна регулююча дія на суспільні відносини (правова регламентація суспільних відносин); 2) виникнення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків у конкретних суб'єктів права на основі дії правових норм та їх реалізація в конкретних правовідносинах, коли ці права та обов'язки здійснюються ними на практиці, втілюються в їхній фактичній поведінці. Крім того, на думку вченого, як факультативні стадії правового регулювання слід розглядати застосування та офіційне тлумачення норм права [226, с. 77].

У галузевих дослідженнях до стадій правового регулювання відносять: 1) правотворчу стадію, коли відбувається процес формування певних правил чи нормативних моделей поведінки і надання ним загальнообов'язкового характеру; 2) стадію виникнення правовідносин, де загальні статутні права й обов'язки суб'єктів права трансформуються у конкретні суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників правовідносин. На цій стадії правила поведінки, визначені за допомогою дозволів, приписів і заборон, зафіксовані джерелами права, приводяться в дію за допомогою такого правового інструментарію, як юридичні факти, правовідносини, суб'єктивні права й обов'язки їхніх суб'єктів; 3) стадію застосування норм права відповідним компетентним органом [500, с. 297-299].

На думку таких вчених, як В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короед, система правового регулювання складається з таких стадій: 1) підзаконної адміністративної правотворчості; 2) реалізації адміністративно-правових норм, коли вони втілюються в життя, забезпечуються суб'єктивні публічні права та юридичні обов'язки суб'єктів адміністративного права; 3) правоохоронної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, що включає засоби адміністративного впливу до порушників

прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб [8, с. 318].

Попри дещо відмінні погляди представників загальної теорії права щодо стадій правового регулювання, при характеристиці процесу адміністративно-правового регулювання фахівці у сфері адміністративно-права у переважній більшості однастайні щодо трьох основних, а саме: регламентація суспільних відносин; виникнення і конкретизація суб'єктивних прав та юридичних обов'язків; фактична реалізація прав та обов'язків суб'єктів адміністративних відносин [62, с. 137-138; 156, с. 123-125].

Таким чином, визначимо основні стадії процесу адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Перша стадія – це правова регламентація суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, що потребують упорядкування за допомогою адміністративно-правових засобів. На цій стадії відбувається правотворча діяльність компетентних державних органів зі створення правових норм і нормативно-правових актів [514, с. 67], у тому числі суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюють державне управління та регулювання у розглядуваній галузі. До суб'єктів, безпосередньо наділених правом підзаконної адміністративної правотворчості, належать: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства; інші

уповноважені органи виконавчої влади відповідно до їх повноважень [462].

Друга стадія – це виникнення і конкретизація суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. На даній стадії відбувається процес трансформації загальних приписів правових норм у конкретну модель поведінки учасників суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Така трансформація можлива, якщо настає ситуація, передбачена адміністративно-правовою нормою (певний юридичний факт), у результаті чого суб'єкти вступають у адміністративно-правові відносини та у них виникають взаємопов'язані суб'єктивні права та юридичні обов'язки [60, с. 107; 62, с. 138].

Третя стадія – фактична реалізація прав та обов'язків суб'єктів адміністративних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Тобто відбувається фактичне втілення в життя приписів адміністративно-правових норм у реальну поведінку суб'єктів у формі дотримання, виконання, використання і застосування [514, с. 68, 77-78]. На цьому етапі адміністративно-правове регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу досягає своєї мети – дозволяє фактично використати права та виконати обов'язки [590, с. 60-63].

Таким чином, цим основним стадіям адміністративно-правового регулювання у досліджуваній нами галузі відповідають три вузлові (основні) компоненти, що є необхідними структурними складовими функціонування механізму адміністративно-правового регулювання, – адміністративно-правові норми, адміністративно-правові відносини, акти реалізації норм права.

Разом з тим у науковій літературі виділяють стадії *механізму* (виділено нами – Г.І.) правового (адміністративно-правового) регулювання [31; 265, с. 228-229; 501, с. 269-271; 514, с. 67-68]. Підхід, за якого розглядуваний механізм охоплює стадії цього регулювання, науковцями сприймається неоднозначно. Така позиція до розуміння механізму правового регулювання, на думку Ю.М. Кривицького, обумовлена використанням теоретичного

потенціалу комплексного (широкого) способу його інтерпретації, і, як далі підставно резюмує автор, неврахування тієї умови, що досліджуваний механізм є складовою частиною (компонентом) правового регулювання, що забезпечує його функціонування, призводить до ототожнення останніх [226, с. 76, 78].

Також у межах інструментального підходу до розуміння механізму правового регулювання, у тому числі адміністративно-правового, наявним є існування відмінних точок зору науковців стосовно включення до структури (внутрішньої будови) механізму таких елементів, як правова свідомість, правова культура, законність, правопорядок. Логічний аналіз одного з існуючих у науці підходів, коли до складу механізму правового (адміністративно-правового) регулювання, який інтерпретують як сукупність (систему) правових засобів, включають правову культуру, правосвідомість, законність, вказує на те, що означені компоненти правової дійсності визнаються правовими засобами.

На противагу цьому, за іншого підходу такі правові явища, як правова культура, законність, правопорядок, правосвідомість, виводяться за межі розглядуваного механізму, оскільки не відповідають показникам, що характеризують різні юридичні феномени як правові засоби (інструменти вирішення соціальних запитів). Як субстанціональні явища правові засоби, на думку С.С. Алексєєва, досить чітко відрізняються від явищ суто суб'єктивної сфери правової дійсності (правосвідомості, правової культури і т.п.) [10, с. 218-219]. При цьому ми підтримуємо позицію, згідно з якою вказані компоненти правової дійсності, реалізуючи своє функціональне призначення, відіграють надзвичайно важливу роль для правової системи.

Слід зазначити, що сьогодні немає єдиної позиції щодо розуміння правових засобів, дослідженню яких приділяли значну увагу такі науковці, як С.С. Алексєєв, О.В. Малько, Т.І. Пашук, П.М. Рабінович, К.В. Шундіков та ін. Провівши ґрунтовний аналіз різних підходів до інтерпретації поняття юридичних (правових) засобів та їх видів, Т.І. Пашук дійшов висновку, що

різне розуміння юридичних засобів спричинене відмінностями у концептуально-методологічних позиціях авторів [336, с. 90]. Наразі тривають дискусії з приводу віднесення тих чи інших фрагментів правової дійсності до юридичних (правових) засобів, але, як слушно зазначає С.С. Алексєєв, досліджуючи останні в контексті розгляду проблем правового регулювання, ключовим є їх особливе бачення під кутом зору функціонального призначення та можливості бути використаними як юридичний інструментарій [10, с. 218, 223]. Саме таке бачення правових засобів, як особливих інструментів для досягнення певних цілей превалюватиме в контексті нашого дослідження.

У попередньому підрозділі при з'ясуванні сутності адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу нами було обґрунтовано, що вибір певного арсеналу правових засобів обумовлюється насамперед метою (цілями) такого регулювання. Тому, зважаючи на те, що механізм адміністративно-правового регулювання є складовою (компонентом) адміністративно-правового регулювання, ми погоджуємось, в принципі, з позицією професора В.В. Галуцька, який виділяє змістовну і формальну ознаки розглядуваного механізму. Перша передбачає визначення цілей такого регулювання, а різноманітні засоби адміністративного права (інструменти правового впливу), що використовуються з метою реалізації певних цілей, визначають зміст другої ознаки. При цьому автор розглядає адміністративно-правове регулювання як систему, а механізм останнього – як засоби функціонування цієї системи [8, с. 321-324; 62, с. 139-140].

Таким чином, проведений аналіз досліджень наявних у теорії адміністративного права щодо проблем механізму адміністративно-правового регулювання вказує на відсутність консенсусу стосовно розуміння поняття та внутрішньої будови (складових частин, елементів) останнього. Зокрема, механізм адміністративно-правового регулювання розглядається як сукупність чи комплекс правових (адміністративно-правових) засобів,

система правових засобів, порядок певного роду діяльності, система (сукупність, комплекс) засобів, заходів, способів, методів у їх різному варіативному поєднанні, а дискусії з приводу його внутрішньої будови лежать у площині доцільності виокремлення тих чи інших елементів загалом у структурі розглядуваного механізму, або віднесення їх до основних (органічних) чи факультативних (функціональних). Існування різних точок зору щодо поняття і складових механізму адміністративно-правового регулювання, на наш погляд, обумовлюється низкою чинників, а саме полісемічним характером терміна «механізм» та використанням різних методологічних підходів до розуміння адміністративно-правового регулювання взагалі і його механізму зокрема.

Враховуючи позитивні сторони використання інструментального підходу до дослідження тих чи інших явищ правової дійсності та теоретичні здобутки провідних учених стосовно розуміння категорії механізму адміністративно-правового регулювання, визначимо поняття останнього у розглядуваній нами галузі. Механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу – це комплекс адміністративно-правових засобів, за допомогою яких забезпечується функціонування адміністративно-правового регулювання цих відносин відповідно до цілей (мети) останнього, які (цілі) становлять змістовну ознаку цього механізму, тоді як його основні складові частини (адміністративно-правові норми, адміністративні правовідносини, акти реалізації прав і обов'язків) у поєднанні з іншими, кількісний склад яких є варіативним, – формальну ознаку [112, с. 117-124].

2.2. Адміністративно-правові норми як основна складова механізму адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні

Основною та необхідною складовою механізму адміністративно-правового регулювання є адміністративно-правові норми, які, виконуючи свої регулятивні функції у процесі впорядкування суспільних відносин, у тому числі у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, виступають засобом функціонування адміністративно-правового регулювання цих відносин. Ефективність останнього залежить від низки чинників, провідним з яких є ефективність самих адміністративно-правових норм, їх відповідність реальним потребам суспільства у забезпеченні сталого розвитку суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, що й обумовлює особливе значення такої обов'язкової складової механізму адміністративно-правового регулювання розглядуваних відносин, як адміністративно-правові норми.

У межах загального адміністративного права склалося усталене розуміння поняття, ознак, особливостей, структури та видів адміністративно-правових норм. Щодо визначення поняття адміністративно-правових норм, то найбільш вдалим, на наш погляд, є такі: перше – запропоноване авторським колективом підручника «Адміністративне право України. Академічний курс» (відповідальний редактор – професор В.Б. Авер'янов), яке характеризується змістовною насиченістю, а саме деталізацією як загальних рис, притаманних нормам права, так і особливостей, що виявляються у специфічному предметі їх регулювання [4, с. 110-111], друге (С.Г. Стеценко, С.В. Петков, Н.О. Армаш, Є.Ю. Соболев) – характеризується універсальністю предметної сфери регулюючого впливу адміністративно-правових норм та лаконічністю [342, с. 57; 343, с. 46; 514, с. 68].

Адміністративно-правовим нормам як різновиду правових норм

притаманні риси (ознаки) останніх, до яких відносяться: загальнообов'язковість (включає три аспекти – неперсоніфікований характер, спрямованість на захист суспільно визнаних цінностей, зовнішня спрямованість) [497, с. 37-40; 512, с. 216-218]; формальна визначеність [497, с. 46-47]; забезпеченість примусовою силою держави [4, с. 111; 244, с. 39; 512, с. 220] та ін.

Разом із тим виділяють особливості, притаманні саме адміністративно-правовим нормам, зокрема: специфічність предмета їх регулювання [4, с. 111; 244, с. 40; 558, с. 223-224]; зорієнтованість на реалізацію публічних інтересів; переважно імперативний характер (є інструментом реалізації методу адміністративного права) [7, с. 42-43; 244, с. 40; 342, с. 58; 514, с. 69]; специфічність функцій (напрямів дії) адміністративно-правових норм [6, с. 36-37; 8, с. 59-60]; часто встановлюються у процесі реалізації повноважень суб'єктів публічної адміністрації [4, с. 112]; їх структурні складові (гіпотеза, диспозиція, санкція) мають свої особливості та часто містяться у різних нормах права [514, с. 70]. Слід зазначити, що в літературі з адміністративного права науковцями виокремлюються й інші особливості, але наведені вище, на наш погляд, є найбільш суттєвими. Зважаючи на величезний масив і розмаїття адміністративно-правових норм, які містяться в нормативно-правових актах різної юридичної сили, й те, що за ступенем комплексності, як слушно зазначає С.Г. Стеценко, їм немає рівних, оскільки регулюють відносини у багатьох сферах суспільного життя [514, с. 70], логічним є існування великої кількості класифікаційних критеріїв поділу цих норм на види, яким у загальному адміністративному праві вченими приділено значну увагу [4, с. 119-124; 7, с. 44; 44, с. 134-137; 244, с. 41-44; 514, с. 73-77].

У наукових працях, присвячених адміністративно-правовому регулюванню певних суспільних відносин, учені виходять із засадничих положень адміністративно-правової науки щодо розуміння природи адміністративно-правових норм, але різні аспекти останніх, зазвичай,

розглядаються крізь призму досліджуваної ними сфери (галузі), що відповідно обумовлює специфіку визначення поняття, ознак, особливостей, функцій, класифікації адміністративно-правових норм, що регулюють відносини у тій чи іншій галузі. Так, з'ясування наукових підходів до розуміння поняття адміністративно-правових норм, виконуваних ними функцій, їх мети (цілей) та особливостей дозволило І.М. Шопіній виділити, відповідно, суттєві ознаки, сформулювати визначення та виявити властивості (особливості) цих норм у досліджуваній нею сфері. При вирішенні проблеми групування розглядуваних норм дослідниця спирається на класифікацію, запропоновану С.Г. Стеценком (класифікаційні критерії – за предметом правового регулювання, за юридичним змістом, за юридичною силою, за дією у просторі, за дією на коло осіб), та з урахуванням специфіки предмета свого дослідження дещо її розширює шляхом доповнення низкою критеріїв (за методом впливу на поведінку суб'єктів управлінських відносин, за дією у часі, за формою приписів, які містить у собі певна адміністративно-правова норма) [576, с. 151-157, 165-169]. Слід зазначити, що подібне використання саме логічного методу наукового пізнання та властивих йому прийомів (аналізу, синтезу, узагальнення та ін.) є типовим для більшості досліджень, присвячених питанням з'ясування проблематики адміністративно-правих норм як елементу (складової) механізму адміністративно-правового регулювання у тих чи інших сферах суспільного життя.

Разом із тим аналіз наукових праць указує на існування двох підходів до класифікації цих норм: перший – характеризується використанням усталених у теорії адміністративного права класифікаційних критеріїв (В.В. Плиска, І.М. Шопіна) [349, с. 269; 576, с. 165-169], другий – використанням специфічних критеріїв, обраних дослідником з урахуванням особливостей предмета правового регулювання.

Так, В.В. Галуцько, залежно від стадії завдання збитків потерпілим, виділяє чотири пласта адміністративно-правових норм, які розміщуються у ієрархічній послідовності (такі, що забезпечують попередження

протиправних посягань на право власності, забезпечують припинення протиправних посягань на право власності, регулюють питання притягнення винних у порушенні права власності до юридичної відповідальності, забезпечують публічне відшкодування) та в сукупності становлять нормативну піраміду механізму адміністративно-правової охорони права власності в Україні [62, с. 145].

У своєму дисертаційному дослідженні В.І. Книш застосовує комплексний підхід до питання групування адміністративно-правових норм, що регулюють сферу охорони тваринного світу. Автор, здійснюючи класифікацію останніх, використовує як традиційні класифікаційні критерії, а саме за формою вираження цих норм (забороняючі, зобов'язуючі, уповноважуючі, стимулюючі), залежно від порядку реалізації прав і обов'язків учасників адміністративно-правових відносин у розглядуваній галузі (матеріальні та процесуальні), залежно від їх адресатів (адресовані особам, діяльність яких не пов'язана з використанням об'єктів тваринного світу, але здійснює вплив на них; адресовані суб'єктам державного управління у сфері охорони тваринного світу та приватним особам, які у процесі діяльності використовують об'єкти тваринного світу), залежно від юридичної сили [186, с. 36-40], так і специфічні критерії, відповідно до обраної сфери дослідження. Зокрема, розглядаючи наукові підходи В.В. Петрова, Л.В. Ільяшенко, А.І. Жмотова до основних напрямів нормативного забезпечення адміністративно-правової охорони тваринного світу (природних ресурсів), В.І. Книш стверджує, що аналіз правового регулювання останньої через призму юридичних властивостей правових актів може використовуватися лише як допоміжний засіб [186, с. 52]. При цьому, підтримуючи та дещо вдосконалюючи (адаптуючи до сучасних реалій) підхід, запропонований К.К. Кузнецовим до визначення напрямків (векторів) правового регулювання адміністративно-правової охорони тваринного світу, вчений виділяє такі групи адміністративно-правових норм у цій сфері: 1) норми загального характеру; 2) норми, які визначають

суб'єктів-користувачів об'єктів тваринного світу; 3) норми, що закріплюють заходи охорони та раціонального використання об'єктів тваринного світу, заборони і особливості користування певними видами тварин, порядок охорони середовища існування тварин та умов їх розмноження і міграції, особливості охорони тварин у заповідниках та інших територіях із спеціальним статусом; 4) такі, що визначають порядок організації та здійснення контролю за використанням об'єктів тваринного світу; 5) ті, що закріплюють види та порядок застосування заходів адміністративного примусу у сфері охорони тваринного світу [186, с. 54-76].

Таким чином, урахувавши теоретичні характеристики різних аспектів норм адміністративного права, а також особливості суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу як об'єкта правового регулювання та сутність їх адміністративно-правового регулювання, розумінню яких нами було приділено значну увагу в попередніх підрозділах даного дослідження, визначимо загальні ознаки та специфічні ознаки (особливості) адміністративно-правових норм як основоположної складової механізму адміністративно-правового регулювання розглядуваних відносин.

До загальних ознак цього виду норм, що регулюють відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, можна віднести ті, які властиві всім адміністративно-правовим нормам: загальнообов'язковість (включає три аспекти – неперсоніфікований характер, спрямованість на захист суспільно визнаних цінностей, зовнішня спрямованість); формальна визначеність; забезпеченість примусовою силою держави; зорієнтованість на реалізацію публічних інтересів; переважно імперативний характер (є інструментом реалізації методу адміністративного права); специфічність функцій (напрямів дії); часто встановлюються у процесі реалізації повноважень суб'єктів публічної адміністрації; їх структурні складові (гіпотеза, диспозиція, санкція) мають свої особливості та часто містяться у різних нормах права [105, с. 30-32].

Разом із тим адміністративно-правовим нормам, що регулюють суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, характерні певні специфічні ознаки, що вирізняють їх від інших норм адміністративного права.

По-перше, предметом їх регулювання є широке коло суспільних відносин, які доцільно розглядати крізь призму предмета самого адміністративного права, і розуміння якого в сучасних умовах розвитку України як соціальної, демократичної та правової держави переосмислюється та наповнюється новим змістом. Останнім часом у вітчизняній адміністративно-правовій науці провідними вченими, зокрема такими, як В.В. Галуцько [64], І.П. Голосніченко [88], Т.О. Коломєць [206], В.К. Колпаков [210], Є.В. Курінний [239; 243], Т.О. Мацелик [210], С.О. Мосьондз [278], С.В. Петков [341], С.Г. Стеценко [516] та ін., приділяється значна увага проблематиці предмета адміністративного права, а саме його еволюції та сучасному розумінню.

Так, С.В. Петков, з'ясовуючи причини і наслідки неправильного розуміння предмета адміністративного права в сучасних умовах, констатує, що останній – незмінна величина під час трансформації суспільно-економічних відносин [341, с. 35, 41]. У свою чергу, С.Г. Стеценко на основі аналізу існуючих підходів до сутності предмета адміністративного права виділяє його характерні особливості, однією з яких є «...відхід від виняткового «управлінського» характеру суспільних відносин, що складають предмет адміністративного права» [516, с. 23]. На доцільності оновлення наукового уявлення про предмет адміністративного права шляхом розширення сфери суспільних відносин, що підлягають його регулюванню, наголошує І.П. Голосніченко. Необхідність переосмислення предмета цієї галузі, на думку вченого, обумовлена низкою об'єктивних підстав, пов'язаних із демократичними перетвореннями в Україні [88, с. 12-13].

Саме існуючі сьогодні трансформаційні зміни, що відбуваються в українському суспільстві, орієнтиром розвитку якого має бути насамперед

забезпечення прав і свобод громадян, зумовили превалювання у науці підходу до розуміння сутності предмета адміністративного права як такого, що має багатоструктурну побудову і за якого акценти у владно-управлінських відносинах зміщуються на користь потреб та інтересів людини. При цьому основними перепонами на шляху реалізації людиноцентристської ідеології у соціальному житті нашої країни, на думку Є.В. Курінного, є відсутність повноцінних та дієвих інститутів громадянського суспільства та правової держави [243, с. 7-9]. Ученим у низці наукових статей відстоюється і розвивається положення про те, що «...оновлення українського адміністративного права має відбуватися в органічному поєднанні та комплексному вивченні природи взаємин трьох головних соціальних елементів – людини, суспільства та держави...» [239, с. 48; 243, с. 8]. Підтримуючи дану позицію, слід зазначити, що у контексті нашого дослідження необхідність досягнення балансу інтересів указаних соціальних елементів є запорукою дієвого функціонування механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, однією з ключових складових якого є адміністративно-правові норми. До предмета регулювання останніх, ураховуючи сучасні підходи вітчизняних учених щодо розуміння структурної побудови предмета адміністративного права [4, с. 71; 56, с. 54-60; 64, с. 85, 87; 88, с. 13-14; 239, с. 44; 244, с. 21-22; 516, с. 23-25], на нашу думку, слід віднести: комплекс суспільних відносин, які виникають, змінюються (або припиняються) у зв'язку з практичною реалізацією суб'єктами публічної адміністрації виконавчо-розпорядчої діяльності у процесі взаємодії з об'єктами публічного управління у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, у тому числі пов'язані з наданням адміністративних сервісних послуг, відповідальністю публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність; суспільні відносини, пов'язані із застосуванням до фізичних і юридичних осіб за порушення адміністративно-правових норм у розглядуваній галузі заходів

адміністративного примусу, у тому числі адміністративної відповідальності.

По-друге, адміністративно-правовим нормам як засобу (інструменту), за допомогою якого здійснюється безпосередній правовий вплив на суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, характерна спрямованість на досягнення специфічної мети (цілей), які слід розглядати в контексті відповідності меті (цілям) адміністративно-правового регулювання у розглядуваній галузі. З'ясуванню останніх нами була приділена значна увага у попередньому підрозділі, зокрема шляхом виявлення потребних проблем адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в контексті виконання Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року, а також основних потреб суб'єктів цих відносин, які можливо та необхідно задовольнити завдяки юридичному інструментарію адміністративно-правового регулювання. Адже усвідомлення відповідної потреби (інтерес) детермінує формування певної мети (цілей, завдань), характером і змістом яких обумовлюються особливості правових засобів (у тому числі адміністративно-правових норм), за допомогою яких вони досягаються і вирішуються.

По-третє, оскільки тваринний світ є невід'ємним компонентом навколишнього природного середовища, особливістю розглядуваного виду норм є їх тісна взаємодія з нормами інших галузей права, що регулюють суспільні відносини у сфері охорони довкілля, зокрема екологічним, земельним, водним, лісовим, флористичним та ін.

Отже, зазначене вище дає підстави сформулювати визначення поняття адміністративно-правових норм як основної складової механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу України. Під такими слід розуміти загальнообов'язкові, формально визначені та забезпечені примусовою силою держави правила поведінки, що регулюють суспільні відносини, які виникають, змінюються або припиняються у процесі

державного (публічного) управління у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, застосування заходів адміністративного примусу, у тому числі адміністративної відповідальності, та призначенням і метою яких (норм) є забезпечення ефективного функціонування цих відносин відповідно до об'єктивних потреб та інтересів людини, суспільства та держави в означеній галузі [592, с. 87-92].

Слід зазначити, що при характеристиці засобів адміністративно-правового регулювання, зокрема адміністративно-правових норм, важливе пізнавальне та інформаційне значення має використання такого прийому логіки, як класифікація.

У філософському енциклопедичному словнику зазначено, що термін «класифікація» походить від латинських слів «classis» (розряд, клас) і «facio» (роблю, розкладаю), при цьому наукова класифікація фіксує закономірні зв'язки між класами об'єктів з метою визначення місця об'єкта в системі, яке вказує на його властивості [554, с. 257]. Відтак, здійснення класифікації адміністративно-правових норм, що регулюють суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, сприятиме кращому розумінню їх місця, ролі і функцій у механізмі адміністративно-правового регулювання означених відносин.

У даному підрозділі нами було акцентовано на існуванні в науці адміністративного права різних підходів до класифікації адміністративно-правових норм, урахування яких, в свою чергу, дозволяє здійснити класифікацію останніх у розглядуваній нами галузі.

Разом із тим, зважаючи на обумовленість вибору того чи іншого правового засобу метою (цілями) правового регулювання, адміністративно-правові норми, що регулюють суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, насамперед, класифікуємо *залежно від цілей адміністративно-правового регулювання* означених відносин. За таким класифікаційним критерієм розглядувані адміністративно-правові норми поділяються на:

– такі, що забезпечують функціонування механізмів набуття, реалізації та захисту права власності на об'єкти тваринного світу та права на їх використання, зокрема спеціального. До них слід віднести норми, що містяться: у статтях 13, 41, п. 7 ст. 92 Конституції України від 28 червня 1998 р. [218], законів України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III [462], «Про мисливське господарство та полювання» від 22 лютого 2000 р. № 1478-III [431], «Про бджільництво» від 22 лютого 2000 р. № 1492-III [361], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 8 липня 2011 № 3677-VI [456], «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них» від 6 лютого 2003 р. № 486-IV [457], «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. № 3055-III [468], «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 р. № 3447-IV [422], «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII [440], «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р. № 2456-XII [451], «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р. № 2498-XII [362], «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 р. № 1645-III [421], Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X [197] та ін.; у підзаконних нормативно-правових актах, зокрема Положенні про Державну екологічну інспекцію України, затвердженому указом Президента України від 13 квітня 2011 р. № 454/2011 [443], Положенні про Міністерство екології та природних ресурсів України, затвердженому постановою КМ України від 21 січня 2015 р. № 32 [399], Положенні про Державне агентство лісових ресурсів України, затвердженому постановою КМ України 8 жовтня 2014 р. № 521 [392], Положенні про Державне агентство рибного господарства України, затвердженому постановою КМ України від 30 вересня 2015 р. № 895 [393] та ін. Крім того, відповідно до ч. 3 ст. 17 Закону України «Про тваринний світ» спеціальне використання об'єктів тваринного світу здійснюється лише за відповідними дозволами чи іншими документами (ліцензіями, відстрільними картками,

талонами), що видаються в порядку, визначеному КМ України [462]. Загальні правила видачі останніх визначаються Положенням про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду та Положенням про порядок установа лімітів використання природних ресурсів загальнодержавного значення, які затверджені постановою КМ України від 10 серпня 1992 р. № 459 [445], а також іншими спеціальними нормативно-правовими актами, зокрема, Правилами видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення, затвердженими наказом Міністерством охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 26 травня 1999 р. № 115 [415], Положенням про правила проведення полювань, поводження із зброєю та порядок видачі ліцензій на добування мисливських тварин, затвердженим наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 17 жовтня 2011 р. № 549 [404], Інструкцією про порядок видачі дозволів на добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, затвердженою наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 1 лютого 1993 р. № 3 [377] та ін. Здійснення промислового, любительського, спортивного рибальства, надання в користування рибогосподарських водних об'єктів, ведення рибного господарства, крім законів України «Про тваринний світ», «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них», урегулюється Порядком здійснення любительського і спортивного рибальства, затвердженим постановою КМ України від 18 липня 1998 р. № 1126 [412], Порядком здійснення спеціального використання водних біоресурсів у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі України, затвердженим постановою КМ України від 25 листопада 2015 р. № 992 [413], Правилами любительського і

спортивного рибальства та Інструкцією про порядок обчислення та внесення платежів за спеціальне використання водних живих ресурсів при здійсненні любительського і спортивного рибальства, затвердженими наказом Державного комітету рибного господарства України від 15 лютого 1999 р. № 19 [417], Правилами промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України, затвердженими наказом Державного комітету рибного господарства України від 18 березня 1999 р. № 33 [418] та ін.;

– такі, що регламентують функціонування і взаємодію органів, що безпосередньо здійснюють державне управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, інших уповноважених на це органів державної влади згідно з їх повноваженнями, або яким відповідно до законодавства надані окремі повноваження органів виконавчої влади в означеній галузі. Це адміністративно-правові норми, що визначають правовий статус, зокрема завдання (функції) та цілі, компетенцію, відповідальність, порядок формування та процедури діяльності державних органів, що здійснюють управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу та перелік яких наведено у ст. 11 Закону України «Про тваринний світ» [462]. До основних нормативно-правових актів, у яких містяться досліджувані норми, належать: перелічені вище законодавчі акти, крім того закони України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. № 794-VII [427], «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 р. № 3166-VI [467], «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV [433], «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР [432], «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII [452], «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII [434]; Указ Президента України «Про Положення про Державну екологічну інспекцію України» від 13 квітня 2011 р. № 454/2011 [443]; постанови КМ України «Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України» від 21 січня 2015 р. № 32 [399], «Про затвердження Положення про Державне

агентство лісових ресурсів України» від 8 жовтня 2014 р. № 521 [392], «Про затвердження Положення про Державне агентство рибного господарства України» від 30 вересня 2015 р. № 895 [393], «Питання функціонування територіальних органів Державного агентства рибного господарства» від 30 вересня 2015 р. № 894 [345]; накази Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження положень про територіальні органи Держекоінспекції України» від 4 листопада 2011 р. № 429 [405], Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Положення про органи рибоохорони Державного агентства рибного господарства України» від 19 січня 2012 р. № 26 [402], «Про затвердження Положення про обласні управління лісового та мисливського господарства Державного агентства лісових ресурсів України» від 21 березня 2012 р. № 134 [401] та ін.;

– такі, що містять нормативну орієнтацію для забезпечення сталого розвитку суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу та виступають орієнтиром діяльності суб'єктів, що здійснюють державне управління та регулювання у цій галузі. Основними нормативно-правовими актами, в яких містяться вказані норми, є закони України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI [435], «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» від 21 вересня 2000 р. № 1989-III [373], постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 05 березня 1998 р. № 188/98-ВР [437], розпорядження КМ України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005–2025 роки» від 22 вересня 2004 р. № 675-р [459], «Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки» від 25 травня 2011 р. № 577-р [383]. Наразі триває процес формування Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища

на 2016-2020 роки.

За адресатом приписів адміністративно-правові норми, які регулюють суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, поділяються на такі, що:

– адресовані органам виконавчої влади, що безпосередньо здійснюють державне управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Так, згідно з підпунктом 13 пункту 4 Положення про Державне агентство лісових ресурсів України, останнє відповідно до покладених на нього завдань веде державний кадастр мисливських тварин, що перебувають на території України [392];

– адресовані іншим уповноваженим на це органам державної влади згідно з їх повноваженнями або яким відповідно до законодавства надані окремі повноваження органів виконавчої влади в означеній галузі. Так, відповідно до підпункту 4 пункту «б» ч. 1 ст. 33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать делеговані повноваження, зокрема погодження клопотань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів загальнодержавного значення [432];

– адресовані службовцям органів, що здійснюють державне (публічне) управління та регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Наприклад, під час виконання службових обов'язків державні інспектори спеціальних підрозділів мають право на носіння форми встановленого зразка, а також на носіння та застосування табельної зброї та інших спеціальних засобів відповідно до законодавства (ч. 4 ст. 60 Закону України «Про тваринний світ»);

– адресовані підприємствам, установам, організаціям, що здійснюють охорону, використання і відтворення тваринного світу;

– адресовані громадянам. Так, згідно з ч. 3 ст. 31 Закону України «Про тваринний світ» дикі тварини, що утримуються підприємствами, установами, організаціями та громадянами у напіввільних умовах чи в неволі без

відповідного дозволу чи інших документів на право вилучення їх з природного середовища, що засвідчують законність їх набуття, вважаються незаконно набутими [462].

За функціональним призначенням адміністративно-правові норми у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу поділяються на регулятивні та охоронні. Перші – фіксують права й обов'язки індивідуальних і колективних суб'єктів суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, а також відповідальність учасників управлінських відносин у цій галузі. Другі – регламентують процедуру (процес, порядок) реалізації юридичних прав та обов'язків, встановлених матеріальними нормами. До таких норм відносяться ті, що визначають порядок: провадження у справах про адміністративні правопорушення у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу; оскарження рішень, дій або бездіяльності органів (посадових осіб), що здійснюють публічне управління у цій сфері; отримання спеціальних дозволів або інших документів (ліцензій, відстрільних карток, талонів), що посвідчують право спеціального використання об'єктів тваринного світу; здійснення державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу та ін. Зокрема, такі норми містяться у Законі України «Про звернення громадян» від 02 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР [424], Кодексі України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X [197], постанові КМ України «Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення» від 10 серпня 1992 р. № 459 [445] та ін. Також великий масив процедурних (процесуальних) норм, що регламентують порядок здійснення державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу, міститься у законодавчих і підзаконних нормативно-правових актах, що регулюють відносини у розглядуваній галузі.

Крім того, враховуючи підходи провідних вітчизняних учених до

проблематики групування адміністративно-правових норм, останні, що регулюють суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу можна класифікувати також за формою припису (зобов'язуючі, заборонні, повноважні, стимулюючі, рекомендаційні), за межею дії (у просторі, у часі), за повнотою викладених велінь (визначені, бланкетні, відсильні), за юридичною силою (викладені в законах, викладені в указах, викладені в постановах, викладені в рішеннях, викладені в наказах тощо) [4, с. 120-124; 7, с. 44; 244, с. 42-44].

Таким чином, здійснено класифікацію адміністративно-правових норм, якими регулюються суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, за такими критеріями: залежно від цілей адміністративно-правового регулювання означених відносин; за адресатом приписів; за функціональним призначенням; за формою припису; за межею дії; за повнотою викладених велінь; за юридичною силою. При цьому використання першого із вищезазначених класифікаційних критеріїв сприяє розумінню місця та ролі цих норм у механізмі адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, інших критеріїв – дозволяє розкрити їх функціональне призначення та взаємозв'язок між собою [130, с. 114-118].

2.3. Місце та роль адміністративних правовідносин у механізмі адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні

Одним із невід'ємних компонентів (складових частин) механізму адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, за допомогою якого забезпечується функціонування системи адміністративно-правового регулювання цих відносин, є адміністративні правовідносини. Останні,

безумовно, належать до однієї з істотних категорій адміністративного права і в контексті нашого дослідження потребують ґрунтовного аналізу та з'ясування їх особливостей і структури у розглядуваній галузі.

Еволюція відносин держави і особи, а також кардинальні перетворення, що відбуваються останніми роками у різних сферах життя українського суспільства, зокрема правовій, детермінували необхідність переосмислення існуючих та пошуку нових підходів до розуміння сутності тих чи інших явищ правової дійсності, у тому числі адміністративних правовідносин. Слід констатувати, що у сучасній вітчизняній науці адміністративного права наявні ґрунтовні дослідження щодо концептуальних засад та правової природи адміністративно-правових відносин (О.І. Харитонова) [559], трансформації адміністративно-правових відносин, їх перетворення у відносини взаємодії держави і громадянина (В.К. Колпаков) [208], теоретичних та практичних проблем адміністративно-правових відносин у певних галузях (В.І. Курило [231], О.Ю. Піддубний [348], О.П. Світличний [495], І.М. Шопіна [577]) та ін.

Разом із тим існування проблеми кризового рівня ефективності адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, складові механізму якого не є адекватними меті забезпечення належних для сталого розвитку відносин, що розглядаються, зокрема та збереження навколишнього природного середовища взагалі актуалізує необхідність усебічного дослідження правових засобів (інструментів) безпосереднього впливу на ці суспільні відносини.

Беручи до уваги сформований професором В.В. Галуньком алгоритм дослідження адміністративно-правових відносин у певних галузях (сферах, секторах) як провідної категорії динаміки адміністративного права, яка полягає в поєднанні теоретико-правових засад та юридичного змісту адміністративно-правових відносин [63, с. 126], насамперед, розглянемо існуючі у теорії адміністративно-правової науки сучасні підходи до визначення даної категорії та розуміння її характерних властивостей (рис).

У вітчизняній юридичній науці досить поширеним є розуміння адміністративних правовідносин як суспільних відносин, урегульованих нормами адміністративного права (Н.О. Армаш, С.Т. Гончарук, Т.О. Коломоєць, С.В. Петков, Є.Ю. Соболев, Ф.Д. Фіночко, О.І. Харитонова, В.С. Шестак, О.М. Якуба та ін.). Так, адміністративно-правові відносини визначають як: урегульовані нормою адміністративного права суспільні відносини управлінського характеру, у яких сторони виступають носіями взаємних юридичних обов'язків і прав, встановлених і забезпечених зазначеною нормою [7, с. 50; 343, с. 67]; урегульовані адміністративно-правовою нормою суспільні відносини, що складаються у галузі державного управління та адміністративної охорони публічного правопорядку, один з учасників (або всі учасники) яких є носіями владних повноважень, а також суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, які перебувають під охороною держави [558, с. 193].

Такий підхід до визначення адміністративних правовідносин відображає трансформацію суспільних відносин у правові під дією норми права і характеризує лише зміну форми існування досліджуваного явища. При цьому відмінності в існуючих численних дефініціях категорії «адміністративні правовідносини» лежать у площині виокремлення і акцентування на тих чи інших ознаках, притаманних цим правовідносинам, чи межах (сферах) їх дії (сфера управління, державного управління, діяльності виконавчої влади, публічного управління, публічного адміністрування тощо). Разом із тим, попри такий підхід до розуміння розглядуваної категорії, учені, які займалися її поглибленим аналізом, стикалися з необхідністю дистанціювання правовідносин від суспільних відносин, від норми права [512, с. 240; 559; 557], що актуалізувало проблематику дослідження співвідношення основоположних понять, які входять до конструкції правовідносин.

Також важливим у контексті нашого дослідження є те, що означений підхід не дозволяє розглянути адміністративні правовідносини як правовий

засіб адміністративно-правового регулювання та складової механізму цього регулювання, а також виявити їх регулятивну роль, оскільки вони виступають у ролі результату правового регулювання. За такого підходу, як слушно зазначає Ю.В. Кривицький, відбувається змішування понять «засіб правового регулювання» та «результат правового регулювання». У зв'язку з цим учений пропонує розуміти під правовідносинами нормативні моделі суспільних відносин, урегульованих нормами права, що дозволить розглядати їх як один з елементів механізму правового регулювання [226, с. 77]. Але, на наш погляд, таке розуміння правовідносин призводить до певного ототожнення останніх з правовою нормою, оскільки нівелюються їх якісні відмінності. Адже загально визнаною в межах юридичної науки є думка про те, що саме правова норма є моделлю поведінки [354, с. 39], моделлю, яка призначена для організації соціального життя та відносин між членами суспільства [512, с. 215].

Водночас представники іншого підходу до визначення поняття адміністративних правовідносин (В.Б. Авер'янов, В.В. Галуцько, Ю.В. Гридасов, В.І. Дабіжук, А.А. Іванищук, С.О. Короед, В.І. Курило, А.В. Макаренко, В.І. Олефір, Е.О. Шевченко та ін.) акцентують на наявності взаємозв'язку (взаємодії) між суб'єктами через їхні суб'єктивні права та обов'язки [4, с. 178; 8, с. 75; 137, с. 92; 232, с. 30-31; 262, с. 44; 568].

Так, українські адміністративісти В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короед під адміністративно-правовими відносинами розуміють форму соціальної взаємодії публічної адміністрації та об'єктів публічного управління, що виникає на підставі адміністративно-правових норм з метою забезпечення прав та свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства і держави, учасники якої мають суб'єктивні права і несуть юридичні обов'язки [8, с. 75], А.В. Макаренко – врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, в яких їхні сторони (суб'єкти) взаємопов'язані й взаємодіють внаслідок здійснення суб'єктивних прав і обов'язків, встановлених і

гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами [262, с. 44], Е.О. Шевченко – врегульовані адміністративно-правовими нормами на засадах «влада-підпорядкування» взаємовідносини (взаємозв'язки), що виникають у сфері публічного (державного і самоврядного) управління, між органами державного управління та іншими суб'єктами адміністративного права по реалізації їх суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, що здійснюються в особливому правовому режимі забезпечення їх законності з боку держави [568, с. 1119]. У свою чергу, В.І. Курило під адміністративно-правовими відносинами в аграрному секторі розуміє суспільні відносини у цій галузі у вигляді стійких правових зв'язків між їх сторонами (суб'єктами), що виникають у процесі реалізації ними суб'єктивних прав та обов'язків на підставі приписів адміністративно-правових норм, якими вони встановлені та гарантовані [232, с. 30-31].

Слід зазначити, що вченими наводяться різні аргументи на користь даного підходу. Так, зважаючи на трактування термінів «відношення», «суспільні відносини», Е.О. Шевченко зазначає, що «...навіть чи можна уявити собі безсуб'єктні відносини, адже саме потреби суб'єктів у задоволенні їх прав та законних інтересів виступають тим чинником, що обумовлює виникнення, розвиток та припинення правовідносин», і далі звертає увагу, що «...права та обов'язки мають відношення не до відносин, а саме до суб'єктів права» [568, с. 1117]. Віддаючи належне запропонованій автором дефініції адміністративно-правових відносин і вдало використаному при дослідженні останніх методологічному підходу, зауважимо, що така аргументація не є достатньо переконливою, адже акцентує саме на суб'єктах, а не їх зв'язку, взаємодії (взаємозв'язку), що, на наш погляд, є одним із стержневих аспектів. Подібної позиції притримується В.І. Дабіжук, слушно зазначаючи, що даний підхід відображує суттєву властивість явища, а також його сутнісну характеристику, але при цьому аргументація автора обмежується таким – неможливістю існування безсуб'єктних відносин і акцентуванні на потребах суб'єктів у задоволенні їхніх прав та законних

інтересів як чинника, який зумовлює виникнення, розвиток та припинення адміністративних правовідносин [137, с. 91]. Слід зауважити, що з'ясування та врахування останніх (потреб, інтересів суб'єктів) при дослідженні соціальної сутності правових явищ дійсно є надзвичайно важливим для її досягнення.

Яскравим представником підходу, за якого квінтесенцією правовідносин виступає зв'язок між особами, є С.С. Алексєєв. На його думку, правовідношення – це виникаючий на основі норм права індивідуалізований суспільний зв'язок між особами, що характеризується наявністю суб'єктивних юридичних прав і обов'язків і підтримуваний (гарантований) примусовою силою держави [9, с. 82]. Учений ґрунтовно підійшов до аргументації доцільності такого розуміння правовідношення, виокремлюючи його специфічні ознаки, які виділяють його серед інших суспільних зв'язків, приділяючи при цьому особливу увагу взаємозв'язку між правовідносинами та реальними, фактичними відносинами [9, с. 82-89, 95]. Крім того, акцентування на взаємодії двох і більше сторін простежується також у виразників соціологічної юриспруденції та діалогічної концепції права, яка виходить із первинності взаємозв'язку [133; 512, с. 249; 513].

Слід зазначити, що, на противагу попередньому, даний підхід до визначення правовідносин (адміністративних правовідносин) дозволяє виявити регулятивні властивості останніх та їх роль і місце у правовому (адміністративно-правовому) регулюванні. На існуванні у них регулятивних властивостей свого часу наголошували Ю.К. Толстой, який зазначав, що «будь-яке правовідношення в кінцевому рахунку спрямоване на врегулювання і закріплення фактичного суспільного відношення» [540, с. 31], та С.С. Алексєєв, який визначив основні функції, що виконують правовідносини в механізмі правового регулювання, охарактеризувавши останні як засоби переведення юридичних норм в площину індивідуалізованих зв'язків, тобто в площину суб'єктивних юридичних прав і обов'язків для даних суб'єктів [9, с. 93-94]. У вітчизняній правовій літературі

проблематиці розгляду адміністративних правовідносин як засобів правового регулювання, за допомогою яких справляється вплив на суспільні відносини, приділяли увагу такі відомі вчені-адміністративісти, як В.В. Галунько, І.П. Голосніченко, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, Т.О. Коломоєць, С.О. Короєд, В.І. Олефір, С.Г. Стеценко, І.М. Шопіна та ін. [8, с. 322-324; 89, с. 20-22; 203, с. 32; 515, с. 32-33; 514, с. 64-66; 577].

На основі аналізу праць науковців та викладеного вище можемо дійти висновку, що підхід до визначення адміністративних правовідносин крізь призму правових зв'язків (взаємозв'язку, взаємодії) між сторонами (суб'єктами) через їх суб'єктивні права та обов'язки, по-перше, сприяє розумінню останніх як юридичних явищ і виявленню соціальної природи правовідносин, по-друге – дозволяє виявити їх функціональне призначення (розглянути під кутом зору засобів правового впливу, юридичного інструментарію для вирішення соціальних запитів) у процесі правового (адміністративно-правового) регулювання.

Питанням з'ясування та характеристики ознак (рис), які притаманні адміністративним правовідносинам, приділялась значна увага науковців, серед яких В.Б. Авер'янов, Н.О. Армаш, Ю.П. Битяк, В.В. Галунько, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, О.В. Ніканорова, С.В. Петков, Є.Ю. Соболю, С.Г. Стеценко, Ф.Д. Фіночко, О.І. Харитоновна, Е.О. Шевченко та ін. [4, с. 178-179; 7, с. 53-54; 8, с. 67-68; 208, с. 102-103; 289, с. 207-208; 342, с. 79-81; 343, с. 69-71; 514, с. 79-80; 558, с. 192-193; 568, с. 1118]. Більшість учених-адміністративістів виділяють такі ознаки адміністративних правовідносин:

1) вони нерозривно пов'язані з адміністративно-правовими нормами, виникають і здійснюються на їх основі [8, с. 67; 289, с. 207; 568, с. 1118];

2) їх сторонами виступають суб'єкти адміністративного права. Як наголошує В.К. Колпаков, першорядна роль у визначенні змісту цих відносин належить їх сторонам (суб'єктам) [4, с. 178];

3) однією із сторін обов'язково є носій юридично-владних повноважень (орган публічної адміністрації, орган публічного управління, посадова особа чи громадська організація, наділена такими повноваженнями) [4, с. 178; 7, с. 53; 208, с. 102; 289, с. 207; 342, с. 79; 514, с. 79];

4) це особливий зв'язок між їх учасниками, один з яких за даних обставин має право вимагати від іншого такої поведінки, яку передбачено адміністративно-правовими нормами [7, с. 53];

5) формуються (складаються) у сфері управління [7, с. 53], публічного (державного і самоврядного) управління, насамперед у зв'язку зі здійсненням органами виконавчої влади своїх владно-розпорядчих функцій [4, с. 178], взаємодії публічної адміністрації та об'єктів публічного управління [8, с. 67], виконання адміністративних зобов'язань публічної адміністрації перед суспільством [208, с. 102]. Зазначимо, що проблематика трансформації предметної сфери адміністративно-правового регулювання в сучасних умовах розвитку України як соціальної, демократичної та правової держави була в колі інтересів таких науковців, як В.В. Галуцько, І.П. Голосніченко, Т.О. Коломєць, В.К. Колпаков, Є.В. Курінний, Т.О. Мацелик, С.О. Мосьондз, С.В. Петков, С.Г. Стеценко та ін.;

б) можуть виникати за ініціативою будь-якої із сторін, згода іншої сторони не є обов'язковою умовою для їх виникнення [4, с. 178-179; 7, с. 53; 8, с. 67; 208, с. 103; 289, с. 208; 514, с. 80]. Як зазначає С.В. Петков, адміністративно-правові відносини можуть виникати з ініціативи об'єктів управління в результаті незадовільної реалізації управлінських відносин суб'єктом управління (у формі заяв, пропозицій, скарг фізичних та юридичних осіб) [342, с. 80-81];

7) порушення однією із сторін своїх обов'язків зумовлює її відповідальність не перед іншою стороною, а перед державою в особі її компетентних органів [7, с. 53; 568, с. 1118];

8) за порушення однією із сторін своїх обов'язків застосовуються, як правило, заходи адміністративного примусу, адміністративної та дисциплінарної відповідальності [7, с. 53; 514, с. 80; 558, с. 193; 568, с. 1118];

9) суперечки, що виникають між сторонами адміністративних правовідносин, вирішуються як у судовому, так і позасудовому (адміністративному) порядку [4, с. 179; 7, с. 54; 208, с. 103; 289, с. 208; 514, с. 80; 568, с. 1118];

10) мають державно-публічний характер [8, с. 67; 342, с. 80; 568, с. 1118].

Ученими виділяються й інші ознаки, проте саме сукупність характерних (суттєвих) ознак дозволяє відрізнити адміністративні правовідносини від інших.

Також, зважаючи на ознаки суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу як об'єкта правового регулювання, визначені нами у підрозділі 1.1 даного дослідження, важливою є проблема розмежування предметів регулювання адміністративних та екологічних правовідносин. Так, проведений порівняльний аналіз змісту аграрних та адміністративних правовідносин дозволив В.І. Курилу виявити критерії розмежування відповідних галузей права і дійти висновку, що «...суспільні відносини, одним із суб'єктів яких виступає державний орган, орган місцевого самоврядування або громадська організація, наділені владно-розпорядчими державними функціями по відношенню до іншого суб'єкта цих правовідносин, незалежно від галузевої, функціональної чи територіальної сфери (зокрема, такі, що виникають у аграрній сфері), підставно віднести до предмета адміністративного права. Будь-які інші організаційно-управлінські відносини, що виникають у аграрній сфері, одним із суб'єктів яких не виступають зазначені вище суб'єкти права, або у них присутні самоврядування і демократія, слід відносити до предмета аграрного права» [232, с. 35-36; 234, с. 48]. На наш погляд, такий підхід цілком вирішує

також проблему розмежування предметів регулювання адміністративних та екологічних правовідносин.

Таким чином, на підставі аналізу доробку дослідників і викладеного вище сформулюємо такі висновки:

– адміністративні правовідносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу – це виникаючі й існуючі на підставі адміністративно-правових норм стійкі правові зв'язки між сторонами (суб'єктами) суспільних відносин у цій галузі у формі суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, встановлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами. Адміністративним відносинам у розглядуваній галузі притаманні такі ж ознаки, що й будь-яким іншим адміністративним відносинам, при цьому, на наш погляд, суттєвими є: нерозривний зв'язок з адміністративно-правовими нормами; наявність в однієї із сторін державно-владних повноважень; їх учасники виступають носіями прав і обов'язків у сфері державного (публічного) управління у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, застосування заходів адміністративного примусу, у тому числі адміністративної відповідальності; можуть виникати з ініціативи будь-якої сторони, згода іншої не обов'язкова; вирішення суперечок між сторонами як в судовому, так і позасудовому (адміністративному) порядку;

– адміністративні правовідносини у механізмі адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу – це засіб (інструмент) переведення адміністративно-правових норм (моделей поведінки) у площину стійких правових зв'язків між їх сторонами (суб'єктами) у формі суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

У механізмі адміністративно-правового регулювання досліджуваної галузі адміністративним правовідносинам притаманні такі особливості:

1) вони є головними засобами забезпечення функціонування адміністративно-правових норм, що регулюють суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;

2) адміністративні правовідносини, закріплюючи конкретну поведінку суб'єктів у формі прав і юридичних обов'язків у процесі здійснення державного (публічного) управління, застосування заходів адміністративного примусу, у тому числі адміністративної відповідальності у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, виступають інструментом правового впливу на суспільні відносини у цій галузі та обов'язковим засобом механізму адміністративно-правового регулювання;

3) їх характер обумовлений метою адміністративно-правового регулювання, що корелюється із специфічною метою правого регулювання у розглядуваній галузі [236, с. 30-35].

Одним із важливих факторів, що дозволяє з'ясувати місце та зміст адміністративних правовідносин у механізмі адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, є їх класифікація. Слід зазначити, що у науковій (навчальній) літературі у переважній більшості використовується підхід до дослідження видів адміністративних правовідносин, що характеризується множинністю класифікаційних критеріїв. Разом із тим підхід, за якого виокремлюється один чи декілька основних критеріїв класифікації адміністративних правовідносин, застосовується вченими при дослідженні останніх у певних галузях (сферах), що обумовлено необхідністю акцентування дослідника на головних їх видах із урахуванням галузевої специфіки.

З огляду на існування великої кількості класифікацій адміністративних правовідносин розглянемо найбільш значущі з них.

Слід зазначити, що у питаннях виокремлення критеріїв класифікації, які дозволяють виділити певні види адміністративних правовідносин, погляди вчених-адміністративістів різняться. Так, залежно від елемента юридичної норми (диспозиції або санкції) (Ф.Д. Фіночко [7, с. 54]), мети

(С.Г. Стеценко [514, с. 83]), мети, функцій та завдань, які постають перед адміністративним правом як публічною за своєю сутністю галуззю права (О.І. Харитонова [558, с. 198]), функціональної спрямованості (виконуваних функцій) (В.К. Колпаков [4, с. 182; 208, с. 104], С.В. Петков [342, с. 85]), адміністративні правовідносини поділяють на регулятивні та охоронні (правоохоронні). На наш погляд, використання саме останнього критерію при поділі цих правовідносин на регулятивні та охоронні дозволяє виявити, по-перше – суть останніх, як таких, що пов'язані з реалізацією «позитивної» або правоохоронної функцій адміністративного права [4, с. 182; 208, с. 104], по-друге – співвідношення з аналогічним критерієм поділу адміністративно-правових норм на відповідні види норм, на підставі яких виникають ці правовідносини.

Залежно від спрямованості та виду правових норм, що в них реалізуються (О.В. Ніканорова [289, с. 208]), галузевої належності (В.М. Дорогих, І.Д. Пастух [244, с. 48-49]), за змістом динамічних властивостей (Є.В. Курінний [241, с. 85]), предметом правового регулювання (С.Г. Стеценко [514, с. 84]), змістом (Ф.Д. Фіночко [7, с. 54]) адміністративні правовідносини поділяють на матеріальні та процесуальні. Зважаючи на те, що вказані різновиди відносин виражають, відповідно, статичну чи динамічну функції права, логічним є використання критерію, що розкриває динамічні характеристики цих відносин [241, с. 85]. Разом із тим, з огляду на тісну взаємозалежність матеріальних і процесуальних відносин, погоджуємось із ученими, які вважають такий поділ певною мірою умовним [556, с. 80; 558, с. 204].

За характером зв'язків між сторонами (В.М. Дорогих, І.Д. Пастух [244, с. 49], Є.В. Курінний [242, с. 14], Ф.Д. Фіночко [7, с. 55]), характером взаємодії суб'єктів (С.Г. Стеценко [514, с. 82]), змістом владних повноважень (В.К. Колпаков [208, с. 104]), адміністративні правовідносини поділяють на вертикальні та горизонтальні, а деякі автори включають у цей перелік так звані діагональні адміністративні правовідносини. Слід погодитись із тим,

що «вертикальні відносини найбільшою мірою виражають сутність адміністративно-правового регулювання і характер зв'язків у сфері управління» [4, с. 184]. На думку В.К. Колпакова, «головний зміст «вертикальності» полягає: а) в юридичному праві одного із суб'єктів відносин диктувати свої волевиявлення іншим і б) обов'язку інших суб'єктів підкорятися та виконувати такі волевиявлення» [208, с. 104]. На противагу першим, у горизонтальних правовідносинах відсутні юридично-владні веління однієї сторони, обов'язкові для другої. Адміністративно-правовими такі відносини робить державна воля, що вимагає від суб'єктів вступити у правові зв'язки між собою на паритетних засадах [4, с. 184; 208, с. 104; 244, с. 49]. Діагональні адміністративні правовідносини виникають між суб'єктом і об'єктом управління, які знаходяться в різних галузях управлінської системи [244, с. 49].

Крім того, аналіз доктринальних джерел з адміністративного права вказує на існування дещо відмінних позицій науковців не лише стосовно доцільності застосування того чи іншого критерію поділу адміністративних правовідносин на види, а й щодо виокремлення певних груп цих відносин, які включаються до відповідного переліку в межах одного конкретного критерію. Так, В.К. Колпаков за критерієм «сфера виникнення» виокремлює відносини публічного управління, відносини адміністративних послуг, відносини відповідальності публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність, відносини відповідальності за порушення встановленого порядку і правил [208, с. 103], тоді як автори вітчизняного академічного підручника з адміністративного права за цим критерієм виділяють відносини у сфері виконавчої влади, відносини у сфері функціонування державних утворень, що знаходяться за межами виконавчої влади, відносини у сфері недержавного управління (у місцевому самоврядуванні, у діяльності громадських організацій) [4, с. 183]. Зважаючи на важливість цієї класифікації, як такої, що відбиває структуру предмета адміністративного права [208, с. 103] та враховуючи сучасні наукові підходи до розуміння

структурної побудови останнього, з'ясуванню яких нами була приділена значна увага у попередньому підрозділі, на наш погляд, до основних видів адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу за сферою виникнення слід віднести:

- 1) відносини державного (публічного) управління у цій галузі;
- 2) відносини з надання адміністративних сервісних послуг;
- 3) відносини відповідальності публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність;
- 4) відносини, пов'язані із застосуванням до фізичних і юридичних осіб за порушення адміністративно-правових норм, що регулюють відносини у досліджуваній галузі, заходів адміністративного примусу, у тому числі адміністративної відповідальності.

Крім того, різняться й існуючі в науковій і навчальній літературі класифікації адміністративних правовідносин за складом учасників, а саме змістовним наповненням різновидів відносин, які виокремлюються вченими, а також ступенем їх деталізації.

З урахуванням наведеного у ст. 11 Закону України «Про тваринний світ» переліку державних органів, що здійснюють управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу [462], здійснимо класифікацію адміністративних правовідносин у цій галузі за складом учасників. За цим критерієм можна виділити:

- 1) відносини між Кабінетом Міністрів України та уповноваженими центральними органами виконавчої влади у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;
- 2) відносини, що складаються у процесі взаємодії центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду

(контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства, інших уповноважених органів виконавчої влади відповідно до їх повноважень [462];

3) відносини між зазначеними вище органами та органами місцевого самоврядування, яким відповідно до законодавства надані окремі повноваження органів виконавчої влади в означеній галузі, громадськими об'єднаннями, юридичними особами, громадянами;

4) інші відносини, в яких обов'язковою стороною виступає суб'єкт, наділений владними повноваженнями по відношенню до інших суб'єктів суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Науковці поділяють адміністративні правовідносини на види також і за іншими класифікаційними критеріями, зокрема за кількісним складом учасників – двосторонні та багатосторонні відносини (В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко [208, с. 105; 209, с. 71]), залежно від розподілу прав і обов'язків між сторонами адміністративно-правових відносин – односторонні та двосторонні (Ф.Д. Фіночко [7, с. 55]), за характером дій зобов'язаного суб'єкта – активні та пасивні (С.Г. Стеценко [514, с. 84], Ф.Д. Фіночко [7, с. 55]), залежно від правового статусу суб'єктів – внутрішньоапаратні (внутрішньоорганізаційні) і позаапаратні, за інтересом, що реалізується – владні та сервісні (О.В. Ніканорова [289, с. 208, 210]) та ін.

У сучасних наукових джерелах, присвячених дослідженню адміністративних правовідносин у певних галузях (сферах), досить часто використовується підхід, за якого акцентується на одному певному критерії та виокремлюються найважливіші, з точки зору вченого, види цих відносин. Досить вдалою, на наш погляд, є класифікація адміністративних

правовідносин у сільському господарстві, запропонована В.І. Курилом. Так, за критерієм методів правового регулювання та видів правових норм, учений виділяє «...три найзагальніші, найбільш значущі для суспільного життя складові (види) адміністративно-правових відносин: державно-управлінські відносини; адміністративно-сервісні відносини (відносини з надання адміністративних послуг); адміністративно-деліктні відносини» [232, с. 55].

Таким чином, проведений аналіз сучасних підходів до розуміння існуючих численних критеріїв класифікації та видового розмаїття адміністративних правовідносин дозволяє виокремити три основні критерії поділу цих відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу – «функціональна спрямованість», «сфера виникнення», «склад учасників».

Видовий поділ адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу за *першим критерієм* на регулятивні та правоохоронні відображає два найістотніші напрями адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у цій галузі, а також співвідношення з аналогічним критерієм поділу адміністративно-правових норм, на підставі яких виникають відповідні види правовідносин, за *другим критерієм* – акцентує на основних групах відносин у розглядуваній галузі, які перебувають у сфері адміністративно-правового регулювання, за *третьим критерієм* – відображає коло основних учасників та специфіку суб'єктного складу досліджуваних відносин [108, с. 91-94].

Зважаючи на існування у теорії адміністративного права дещо відмінних позицій науковців щодо включення до структури адміністративних правовідносин тих чи інших складових частин (елементів) – суб'єкт, об'єкт, зміст (В.К. Колпаков [208, с. 103], С.Г. Стеценко [514, с. 81]), юридична основа, юридичні факти, суб'єкти й об'єкти (В.М. Дорогих, І.Д. Пастух [244, с. 47]), суб'єкти, об'єкти та юридичні факти (Ф.Д. Фіночко [7, с. 50]), суб'єкти, об'єкти, зміст правовідносин та юридичні факти (В.В. Галунько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короед [8, с. 68; 63, с. 128]),

на наш погляд, при характеристиці структури досліджуваних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу використання саме останнього підходу сприятиме найбільш повному розкриттю їх специфіки.

Як слушно зазначає В.К. Колпаков, першорядна роль у визначенні змісту адміністративних правовідносин належить їх суб'єктам (сторонам), під якими розуміються «...суб'єкти адміністративного права, тобто носії передбачених адміністративно-правовими нормами прав і обов'язків, котрі здатні ці права реалізовувати, а покладені обов'язки – виконувати» [208, с. 103], учасники адміністративно-правових відносин, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки [63, с. 128]. Слід зазначити, що у вітчизняних доктринальних джерелах з адміністративного права такий підхід до розуміння суб'єктів цих правовідносин є превалюючим [4, с. 178; 7, с. 50; 244, с. 48; 514, с. 81], при цьому науковці наголошують на необхідності звертати увагу на загальну публічну правосуб'єктність юридичних осіб та комплексну адміністративну правосуб'єктність фізичних осіб [63, с. 128; 558, с. 96-97].

Узагальнення поглядів учених щодо суб'єктного складу адміністративних правовідносин та аналіз змісту Закону України «Про тваринний світ» дає підстави стверджувати, що основними суб'єктами адміністративних правовідносин у досліджуваній галузі є: державні органи, що здійснюють управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу; органи місцевого самоврядування; підприємства, установи, організації, що здійснюють охорону, використання і відтворення тваринного світу; судові та правоохоронні органи; громадські об'єднання; юридичні та фізичні особи [462].

Проведений аналіз змісту «Оцінки виконання Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки» [331] виявив існування низки проблем у галузі охорони навколишнього

природного середовища, зумовлених недосконалим організаційно-правовим механізмом охорони довкілля, що, в свою чергу, актуалізує потребу вдосконалення його інституційної та функціональної складових. Зазначене повною мірою стосується і досліджуваної нами галузі, відтак зосередимо увагу на з'ясуванні системи суб'єктів, що здійснюють державне (публічне) управління та регулювання у цій галузі, та їх повноваженнях.

Проблематика формування інституційної системи та механізмів її функціонування у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки була в полі зору таких науковців, як О.В. Артеменко [25], М.Т. Гаврильців [61], А.П. Гетьман [68; 355, с. 69-85], О.В. Головкін [79; 586], В.А. Зуєв [169], І.Д. Казанчук [178, с. 95-101], В.І. Книш [187, с. 8-9], Л.П. Коваленко [192], В.В. Костицький [219; 220, с. 467-547], Краснова Ю.А. [224], В.А. Лазаренко [248, с. 12-13], О.Я. Лазор [250], О.Ю. Минюк, Д.І. Минюк [273, с. 182-188], О.О. Онищук [326, с. 9-12], К.А. Рябець [489; 490, с. 9-11], О.А. Улютіна [548] та ін.

Проблема класифікації державних органів в означених вище сферах у сучасній юридичній науці вирішується по-різному. Досить усталеним є підхід, за якого виділяють органи загальної та спеціальної компетенції. Так, А.П. Гетьман до перших відносить Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування, державні адміністрації регіонів, до других – міністерства, агентства, служби, інспекції, для яких управління в екологічній сфері є основним напрямом їх діяльності [355, с. 70-73]. Аналогічний підхід до поділу органів, які здійснюють управління у сфері екологічної безпеки, використовує Ю.А. Краснова, проте дослідниця розширює перелік органів загальної компетенції та включає до нього, окрім указаних вище, Верховну Раду України, Президента України, Раду Міністрів АРК [224, с. 89].

Характеризуючи систему суб'єктів управління у галузі екологічної безпеки, О.Ю. Минюк та Д.І. Минюк, окрім органів загальної та спеціальної компетенції, виділяють також третю групу державних органів, які виконують

спеціальні функції контролю та нагляду за дотриманням законодавства та правозастосування у державі (Міністерство внутрішніх справ, Генеральну прокуратуру, Службу безпеки України, судові органи України) [273, с. 183].

Запропонований В.В. Костицьким інший підхід до класифікації суб'єктів регулювання природоохоронних відносин полягає у виділенні двох рівнів їх функціонування – загальнодержавного та територіального (місцевого) [220, с. 468]. Використовуючи означений науковий підхід при здійсненні класифікації природоохоронних органів державної влади, О.А. Улютіна та І.Д. Казанчук відносять до органів загальнодержавного рівня Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, а до територіального – органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації, територіальні спеціально уповноважені органи управління охороною навколишнього природного середовища та природокристування [178, с. 98-99; 548; 549, с. 78-79].

Комплексний аналіз системи суб'єктів адміністрування у сфері охорони навколишнього природного середовища дозволив О.В. Артеменко здійснити розширену їх класифікацію, яка поєднує як зазначені вище класифікаційні критерії, використовувані науковцями, так і суто специфічні. Так, ученою пропонується така класифікація: за територіальним масштабом діяльності – загальнодержавні та місцеві; за характером, напрямками роботи та повноваженнями – загальної компетенції та спеціальної компетенції; органи виключної компетенції; громадськість [25, с. 116].

Досліджуючи систему суб'єктів адміністративно-правової охорони тваринного світу, В.І. Книш доходить висновку, що вона складається з чотирьох основних груп – Президента України, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян [186, с. 81; 187, с. 9].

Законом України «Про тваринний світ» до суб'єктів державного управління у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу віднесено Кабінет Міністрів України, Раду міністрів АРК, місцеві державні адміністрації, уповноважені центральні органи виконавчої влади, органи

місцевого самоврядування, яким надані окремі повноваження органів виконавчої влади у цій галузі [462].

Слід зазначити, що на забезпечення впорядкованості суспільних відносин у розглядуваній галузі, спрямоване не лише державне управління, а й державне регулювання, яке «...створює умови для діяльності суб'єктів та об'єктів управління в напрямі, який є бажаним для держави і за яким відбудуватиметься розвиток системи управління в цілому», причому державне регулювання неможливе без державного управління [4, с. 66].

З урахуванням зазначеного вище, а також змісту розділів III, IV Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [440] та ст. 11 Закону України «Про тваринний світ» [462], на наш погляд, до системи суб'єктів адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні слід віднести:

1) органи державної влади:

а) загальної компетенції:

- Верховна Рада України;
- Президент України;
- Кабінет Міністрів України;
- місцеві державні адміністрації;

б) спеціальної компетенції:

– уповноважені центральні органи виконавчої влади у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, що здійснюють державне управління та регулювання в цій галузі – Міністерство екології та природних ресурсів України, Державна екологічна інспекція України, Державне агентство лісових ресурсів України, Державне агентство рибного господарства України;

– інші уповноважені органи державної влади, які здійснюють певні спеціальні функції управління та регулювання в цій галузі;

2) органи місцевого самоврядування;

3) недержавні інституції, що мають делеговані державою владні повноваження (громадські природоохоронні організації, громадські інспектори у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу).

Таким чином, забезпечення найбільш доцільного рівня упорядкування суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу можливе за умови ефективного функціонування та взаємодії трьох основних структур – органів державної влади (загальної і спеціальної компетенції), органів місцевого самоврядування, громадських інституцій (громадські природоохоронні організації, громадські інспектори), які становлять систему суб'єктів адміністративно-правового регулювання у цій галузі [122, с. 99-101].

Наявність надзвичайно гострої проблеми кризового стану довкілля обумовлює необхідність запровадження дієвих механізмів її подолання й адекватного реагування з боку держави та всього громадянського суспільства. Проте існуюча система управління та регулювання у природоохоронній сфері, у тому числі у досліджуваній нами галузі, виявилася малоефективною, про що свідчить низький рівень реалізації державної політики та існування великого масиву невирішених проблем у цій сфері. Відтак, у подальшій частині підрозділу проаналізуємо повноваження та компетенцію наведених вище суб'єктів адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, з'ясуємо існуючі недоліки та можливі напрями удосконалення їх функціонування.

Відповідно до ст. 75 Конституції України **Верховна Рада України** є єдиним органом законодавчої влади в Україні. До її повноважень, як суб'єкта регулювання суспільних відносин у розглядуваній галузі, виходячи зі змісту ст. 85 Конституції України та ст. 13 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», належать: прийняття законів, зокрема, у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу; затвердження загальнодержавних програм охорони довкілля; визначення

основних напрямів державної політики у галузі охорони навколишнього природного середовища; затвердження указів Президента України про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації; надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та їх денонсацію; здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України [218; 440]. Крім того, слід наголосити, що важлива роль у законопроектній діяльності належить комітетам Верховної Ради України. Зокрема, здійснюючи законопроектну, організаційну та контрольну функції, Комітет з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, до предмета відання якого віднесено охорону, збереження, використання та відтворення тваринного світу [442]: бере участь у розробці проектів законів, інших актів Верховної Ради України, що стосуються регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, попередньому розгляді та підготовці висновків і пропозицій щодо проектів загальнодержавних програм охорони довкілля; аналізує практику застосування законодавчих актів у цій галузі у діяльності державних органів та їх посадових осіб; проводить консультації щодо призначення на посади та звільнення з посад керівників державних органів, створенні і ліквідації спеціальних державних органів у досліджуваній галузі; взаємодіє з державними органами, що здійснюють управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, їх посадовими особами тощо [428].

Конституція України (ст. 50) гарантує кожному право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, при цьому, відповідно до ст. 66 Основного Закону, кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, відшкодовувати завдані ним збитки [218]. **Президенту України** як гаранту додержання прав і свобод людини і громадянина належить вагома роль у забезпеченні стабільності суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Наділений Конституцією України (ст. 106)

представницькими, нормотворчими, контрольними, кадровими, організаційно-розпорядчими повноваженнями [325, с. 131], він постає суб'єктом адміністративно-правового регулювання відносин у досліджуваній галузі. Зокрема, Президент України зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів їх невідповідності Конституції України (п. 15 ст. 106), скасовує акти Ради міністрів АРК (п. 16 ст. 106), оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації (п. 21 ст. 106), підписує закони, прийняті ВР України (п. 29 ст. 106), має право вето щодо прийнятих ВР України законів з наступним поверненням їх на повторний розгляд (п. 30 ст. 106), видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України [218]. Так, досить важливими для врегулювання відносин у досліджуваній нами галузі є Указ Президента від 27 липня 2016 р. № 312 «Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення», спрямований на збереження та відтворення цінних природних комплексів, генофонду рослинного і тваринного світу [463], підписані 5 травня 2015 р. Президентом України П.О. Порошенком закони України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони тваринного світу» [366] та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони біорізноманіття» [367], 1 серпня 2017 р. – «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин» [365].

Координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України є Рада національної безпеки і оборони України, яка відповідно до функцій, визначених Конституцією України та Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України», ухвалює рішення щодо: визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки у екологічній сфері; заходів екологічного характеру відповідно до масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України; питань

оголошення в разі потреби окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації тощо [453].

У системі органів, що здійснюють безпосереднє управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, найвищим органом є **Кабінет Міністрів України**. Його правовий статус визначається Конституцією України (ст. ст. 113-117), Законом України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. [427] та іншими нормативно-правовими актами. Крім того, повноваження КМ України у досліджуваній нами галузі визначено у ст. 17 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. [440] та конкретизовано у ст. 12 Закону України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. [462]. Зокрема, КМ України забезпечує реалізацію визначеної ВР України державної політики у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

З огляду на важливість питання державної політики у цій галузі і те, що останню сьогодні на рівні окремого документа не визначено, вважаємо за доцільне розгляди означену проблематику більш детально.

Стратегічний курс України на інтеграцію до ЄС вимагає абсолютно нових підходів до формування та реалізації державної політики у соціальній, економічній, адміністративно-політичній сферах.

Зважаючи на прогресуючу екологічну кризу як одну з глобальних проблем людства, що виправдано викликає стурбованість усієї прогресивної спільноти, одним із пріоритетних завдань будь-якої країни є охорона та відновлення навколишнього природного середовища, невід'ємним компонентом якого є тваринний світ. Проте проблеми сучасного стану формування і реалізації державної політики у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу досліджені недостатньо.

До основних нормативно-правових актів, що визначають концептуальні засади державної екологічної політики, у тому числі в досліджуваній галузі, належать Закон України «Про Основні засади

(стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI [435], Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 5 березня 1998 р. № 188/98-ВР [437].

Текстуальний аналіз останньої, як слушно зазначає В.В. Шеховцов, вказує, що питання щодо охорони та використання тваринного світу висвітлено дуже поверхнево і, на відміну від багатьох інших напрямів, не створюють підґрунтя для подальшого розвитку фауністичного законодавства [355, с. 452]. Зокрема, розділ I «Стан довкілля» містить главу 14 «Тваринний світ, мисливство та рибні ресурси», в якій доволі побіжно зазначені основні проблеми у галузі охорони і використання тваринного світу та причини, що призвели до їх виникнення. Так, основними проблемами у галузі охорони і регулювання використання тваринного світу є його недостатня вивченість, відсутність достовірних даних щодо запасів промислових видів та обсягів їх добування, погіршення природних умов існування диких тварин через зростаючий антропогенний вплив та послаблення їх охорони від незаконного використання та знищення. Ведення мисливського господарства здійснюється переважно екстенсивним шляхом, що є наслідком скорочення обсягів штучного розведення та випуску в природу мисливської фауни, проведення біотехнічних заходів, послаблення охорони мисливських угідь [437].

У розділі IV «Основні заходи щодо збалансованого використання і відтворення природних ресурсів» взагалі відсутня глава, в якій би містилися основні напрями державної політики, стратегічна мета, цілі та заходи у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, а окремі заходи щодо об'єктів останнього передбачено в контексті певних екосистем та ресурсів – земельних і водних ресурсів, корисних копалин, атмосферного повітря, рослинного світу, заповідної справи, рекреаційних ресурсів. Таке нівелювання галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу

щонайменше є нелогічним, хоча б з міркувань важливості будь-якого компоненту навколишнього природного середовища у забезпеченні екологічної рівноваги. У цьому контексті ми підтримуємо позицію науковців, згідно з якою доцільним є перегляд, уточнення та розширення напрямів аналізованої державної політики з метою посилення її ефективності та досягнення основної мети – збереження і розвитку видової різноманітності тваринного світу [530, с. 43].

У Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2020 року» (далі – Стратегія) визначено основні завдання в рамках 7 цілей:

- 1) підвищення рівня суспільної екологічної свідомості;
- 2) поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки;
- 3) досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища;
- 4) інтеграція екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління;
- 5) припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі;
- 6) забезпечення екологічно збалансованого природокористування;
- 7) удосконалення регіональної екологічної політики [435].

З метою реалізації Стратегії розпорядженням КМ України від 25 травня 2011 р. № 577-р було затверджено Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки (далі – Національний план дій) [383]. Визначені Стратегією і Національним планом дій цілі та завдання розроблялися з урахуванням Стратегічного плану із збереження біорізноманіття на 2011–2020 роки, включаючи Цільові задачі Айти [332, с. 4].

На офіційному сайті Міністерства екології та природних ресурсів України оприлюднено «Оцінку виконання Стратегії державної екологічної

політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки» [331]. Проведений аналіз останньої вказує на те, що значна кількість запланованих заходів, які стосуються галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, передбачених у межах п'ятої і шостої стратегічних цілей («Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі», «Забезпечення екологічно збалансованого природокористування»), виконані на задовільному рівні або не виконані взагалі.

Проект технічної допомоги ЄС «Додаткова підтримка Міністерства екології та природних ресурсів України у впровадженні Секторальної бюджетної підтримки» спільно з Відділом стратегічного планування підготували «Діагностику Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки», у якій визначено кореневі, головні та безпосередні причини екологічних проблем України, а також цілі та послідовність дій (політичних, соціально-економічних, фінансових, управлінських, громадських тощо), які б допомогли досягнути довгострокових цілей щодо стану якості довкілля та усунути екологічні проблеми та їх кореневі причини [142].

Аналіз вищезазначених документів вказує, що головними причинами незадовільного виконання низки стратегічних завдань, що стосуються охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу, є: проблеми державного управління; корупція; недоліки правового регулювання; недостатнє фінансування; відсутність стимулювання екологічних інновацій; незадовільна організаційно-технічна та інформаційна складова управління.

Внаслідок тривалого процесу коригування Стратегії та підготовки проекту нового Національного плану дій на період 2016–2020 років було визначено п'ять стратегічних цілей, а саме:

- 1) формування в суспільстві екологічних цінностей та засад сталого споживання і виробництва;
- 2) забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України;
- 3) забезпечення інтеграції екологічної політики в процес соціально-економічного розвитку України;
- 4) досягнення стану довкілля, який забезпечить соціально прийнятні рівні ризиків для цілісності екосистем та здоров'я населення;
- 5) удосконалення інституційних механізмів державної системи природоохоронного управління [166; 472].

Наведене вказує, що у проекті Стратегії Ціль 1 пропонується на заміну Цілі 5 («Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі»), частково – Цілі 6 («Забезпечення збалансованого природокористування»).

Проте слід зазначити, що попри переформатування стратегічних цілей та перенесення незадовільно виконаних заходів протягом 2011–2015 років, у тому числі що стосуються охорони, використання і відтворення тваринного світу, до нової редакції Національного плану дій 2016–2020 років надзвичайно гострою лишається проблема механізмів реалізації державної політики у розглядуваній галузі, що обумовлює необхідність поліпшення правових, організаційних, фінансових та кадрових аспектів природоохоронного управління. Позитивні зрушення у цьому напрямі можливі лише за умови застосування системного підходу до вирішення означених проблем [587, с. 295-298].

Зважаючи на зазначене, досить важливим повноваженням КМ України, яке передбачене абз. 3 ст. 12 Закону України «Про тваринний світ», є забезпечення державного регулювання і контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу [462]. Останнє, насамперед, здійснюється шляхом видання обов'язкових для виконання актів як нормативного характеру (постанови), частка яких у масиві нормативно-

правового забезпечення у цій галузі є доволі значною, так і з організаційно-розпорядчих та інших поточних питань (розпорядження) [427], а також шляхом реалізації повноважень, наведених у ст. 12 Закону України «Про тваринний світ», серед яких – координація роботи уповноважених центральних органів виконавчої влади у цій галузі, затвердження порядку встановлення екологічних нормативів, лімітів та видачі відповідних дозволів чи інших документів на право використання об'єктів тваринного світу як природного ресурсу загальнодержавного значення та ін. [462]. Крім того, проведений аналіз передбачених цією статтею Закону України «Про тваринний світ» повноважень КМ України виявив, що деякі з них мають суто декларативний характер (абз. 7 ст. 12), неналежний ступінь реалізації (абз. 5 ст. 12), некоректне текстуальне формулювання (абз. 4 ст. 12) [462; 530, с. 44-45].

Відповідно до ст. 118 Конституції України виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють **місцеві державні адміністрації** [218], організацію, повноваження та порядок діяльності яких регламентовано Законом України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р. [433]. Окрім указаного Закону (п. 3 ст. 16, п. 3-8 ст. 21), повноваження місцевих державних адміністрацій у розглядуваній галузі визначено законами України «Про тваринний світ» (ст. 14) [462], «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 20-4) [440], «Про мисливське господарство та полювання» (ст. 8) [431], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» (ст. 11) та ін. [456].

В юридичній літературі наголошується, що деякі повноваження місцевих державних адміністрацій, зокрема щодо контролю за забезпеченням ведення моніторингу, державного кадастру та державного обліку об'єктів тваринного світу, що перебувають на їх території, є надто загальними і можуть бути застосовані в конкретних відносинах лише після уточнення в законі, які саме дії мають право або зобов'язані при цьому вчиняти вказані

органи [462; 530, с. 52]. Крім того, Законом України «Про тваринний світ» не передбачено конкретних механізмів реалізації таких повноважень, як здійснення контролю за додержанням вимог законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу юридичними і фізичними особами (абз. 3 ст. 14), здійснення контролю у цій галузі (абз. 6 ст. 14), встановлення відповідно до закону обмежень щодо використання об'єктів тваринного світу (абз. 7 ст. 14), що ставить під сумнів можливість їх правомірного застосування, призводить до зловживань та імітації роботи у відповідному напрямі [356, с. 87-88; 462; 530, с. 51-53].

У ст. 11 Закону України «Про тваринний світ» наведено перелік уповноважених центральних органів виконавчої влади, що здійснюють державне управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу [462]. Найвищий щабель в ієрархічній системі цих органів посідає **Міністерство екології та природних ресурсів України** (Мінприроди), положення про яке затверджене постановою КМ України від 21 січня 2015 р. № 32 [399]. Відповідно до п. 1 зазначеного положення Мінприроди є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища. У досліджуваній нами галузі основними завданнями Мінприроди, відповідно до Положення про нього (п. «з»), є: забезпечення формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної та в межах повноважень, передбачених законом, біологічної і генетичної безпеки; раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; збереження, відтворення та невиснажливого використання біологічного різноманіття; організації, охорони та використання природно-заповідного фонду; державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про раціональне використання, відтворення і охорону природних ресурсів, охорону та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, збереження, відтворення і невиснажливе використання біологічного

різноманіття, дотримання вимог біологічної і генетичної безпеки щодо біологічних об'єктів природного середовища під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованих організмів у відкритій системі; реалізація державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища та ін. [399]. Виконуючи зазначені вище завдання, Мінприроди здійснює управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу у межах компетенції та шляхом реалізації повноважень, визначених у Положенні про Мінприроди [399], законах України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 20, 20-1) [440], «Про тваринний світ» (ст. 13) [462] та ін.

Наступним у переліку уповноважених центральних органів виконавчої влади у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, що здійснюють державне управління та регулювання у цій галузі, згідно з ч. 1 ст. 11 Закону України «Про тваринний світ», указано центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, а саме **Державну екологічну інспекцію України** (Держекоінспекція) [462], діяльність якого спрямовується і координується КМ України через Міністра екології та природних ресурсів України. Відповідно до п. 3 Положення про Держекоінспекцію, затвердженого постановою КМ України від 19 квітня 2017 р. № 275, її основними завданнями у досліджуваній галузі є: реалізація державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; здійснення у межах повноважень, передбачених законом, державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства, зокрема, щодо збереження, відтворення і невиснажливого використання біологічного різноманіття, раціонального використання, відтворення і охорони об'єктів тваринного та рослинного світу, ведення мисливського господарства та здійснення

полювання; внесення на розгляд Міністра екології та природних ресурсів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів [394]. Правові засади діяльності Держекоінспекції детально будуть висвітлені нами у наступному розділі дисертації, присвяченому, зокрема, з'ясуванню теоретичних і практичних питань здійснення державного контролю у досліджуваній галузі.

Статтею 11 Закону України «Про тваринний світ» до уповноважених центральних органів виконавчої влади у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу віднесено центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, яким згідно з п. 1 Положення, затвердженого постановою КМ України від 8 жовтня 2014 р. № 521 [392] є **Державне агентство лісових ресурсів України** (Держлісагентство), а також центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства, яким згідно з п. 1 Положення, затвердженого постановою КМ України від 30 вересня 2015 р. № 895, є **Державне агентство рибного господарства України** (Держрибагентство) [393]. Діяльність цих органів спрямовується і координується КМ України через Міністра аграрної політики та продовольства, а їх Голови призначаються на посаду та звільняються з посади КМ України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій Міністра аграрної політики та продовольства [392; 393]. Основні завдання та повноваження Держлісагентства та Держрибагентства, у тому числі у досліджуваній галузі, визначені у відповідних положеннях про ці органи.

Крім того, ст. 13 Закону України «Про тваринний світ» містить єдиний перелік повноважень, якими наділяються уповноважені центральні органи виконавчої влади (Мінприроди, Держекоінспекція, Держлісагентство та Держрибагентство) у галузі охорони використання і відтворення тваринного

світу, серед яких: реалізація державної політики, здійснення державного регулювання і контролю, здійснення нормативного регулювання, координація діяльності органів державної влади, підприємств, установ, організацій та громадян у цій галузі; організація робіт з охорони, використання і відтворення об'єктів тваринного світу, збереження та поліпшення середовища їх існування, умов розмноження і шляхів міграції; дозвільно-ліцензійні повноваження (абзаци 8, 13 ч. 1 ст. 13); прийняття рішень про припинення використання об'єктів тваринного світу; встановлення лімітів, норм використання об'єктів тваринного світу, вирішення в межах своїх повноважень питань щодо регулювання здійснення полювання, рибальства та інших видів використання об'єктів тваринного світу; подання в установленому порядку документів з питань надання у користування мисливських угідь та рибогосподарських водних об'єктів органам, які уповноважені приймати рішення про надання у користування таких угідь та об'єктів; організація роботи щодо укладення відповідно до закону з користувачами мисливських угідь та рибогосподарських водних об'єктів договорів про умови здійснення діяльності щодо охорони, використання і відтворення тваринного світу, здійснення контролю за виконанням цих договорів; забезпечення ведення державного обліку чисельності та обліку обсягів добування об'єктів тваринного світу, ведення моніторингу та кадастру тваринного світу та ін. [462]. Відповідно до абз. 17 ч. 1 цієї статті до повноважень цих органів у розглядуваній галузі належить вирішення інших питань, визначених законами України («Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. [440], «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. [468], «Про мисливське господарство і полювання» від 22 лютого 2000 р. [431], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 8 липня 2011 р. [456] та ін.) та покладених на них актами Президента України. В юридичній літературі вченими пропонується викласти дану статтю у новій редакції, зазначивши окремо повноваження щодо кожного із

уповноважених органів державної влади [530, с. 48].

До інших уповноважених органів виконавчої влади, які здійснюють окремі функції управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, насамперед, слід віднести **Міністерство аграрної політики та продовольства України** (Мінагрополітики), положення про яке затверджене постановою КМ України від 25 листопада 2015 р. № 1119. У досліджуваній нами галузі, відповідно до п. 3 останнього, основними завданнями Мінагрополітики є забезпечення формування та реалізації державної політики у сферах рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства, лісового та мисливського господарства, ветеринарної медицини. Міністр Мінагрополітики спрямовує та координує діяльність Держлісагентства та Держрибагентства [398].

Також окремі повноваження у цій галузі належать **Державній службі України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів** (Держпродспоживслужба), яка діє на підставі Положення, затвердженого постановою КМ України від 2 вересня 2015 р. № 667. На Держпродспоживслужбу, зокрема, покладено: реалізацію державної політики у галузі ветеринарної медицини, сферах ідентифікації та реєстрації тварин, санітарного законодавства; здійснення відповідно до закону державного ветеринарно-санітарного контролю, державного нагляду (контролю) за дотриманням санітарного законодавства, здоров'ям та благополуччям тварин, ветеринарними препаратами, застосуванням ветеринарно-санітарних заходів, профілактичних і протиепідемічних заходів щодо охорони в межах компетенції території України від проникнення хвороб тварин та рослин з території інших держав або карантинних зон та ін. [397].

Відповідно до ч. 2 ст. 11 Закону України «Про тваринний світ» окремі повноваження органів виконавчої влади у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу можуть бути надані **органам місцевого самоврядування** [462], до яких відповідно до положень ст. 140 Конституції

України та ст. ст. 2, 10, 11 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. належать сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також районні й обласні ради [218; 432]. Повноваження місцевих рад у розглядуваній галузі передбачені законами України «Про тваринний світ» (ст. 15) [462], «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 15) [440], «Про мисливське господарство та полювання» (ст. ст. 9, 10) [431], при цьому Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» узагалі не містить нормативного закріплення їх повноважень у галузі охорони водних біоресурсів [456], що обумовлює потребу внесення до нього відповідних змін і доповнень.

Здійснення наданих місцевим радам повноважень щодо організації розроблення і затвердження територіальних програм з питань охорони, використання і відтворення тваринного світу [462], за умови визначення в останніх реально існуючих проблем, шляхів і засобів їх розв'язання та чітких строків виконання, а також достатнього фінансування, сприятимуть реалізації завдань у розглядуваній галузі. У переважній більшості місцеві ради розробляють комплексні програми охорони навколишнього природного середовища, у яких охорона та раціональне використання ресурсів тваринного світу є одним із напрямів діяльності. Водночас на практиці такі програми не виконуються належним чином, у тому числі і внаслідок відсутності відповідальності посадовців.

Крім того, саме в межах виконання таких програм реалізуються повноваження місцевих рад щодо організації та здійснення заходів з охорони тваринного світу та поліпшення середовищ його існування [462]. Також, виходячи зі змісту ст. 15 Закону України «Про тваринний світ» та ст. 122 Земельного кодексу України, цим органам належать повноваження щодо надання в користування мисливських угідь та рибогосподарських водних об'єктів [164; 462] та ін.

Слід констатувати, що мізерний обсяг повноважень місцевих рад і

неналежний рівень виконавчої дисципліни призводить до низької ефективності їх діяльності у природоохоронній сфері. На нашу думку, підвищення ефективності роботи місцевих рад у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу шляхом розширення й удосконалення їхніх повноважень та посилення відповідальності за невиконання останніх, є необхідним фактором забезпечення дієвого механізму охорони навколишнього природного середовища на відповідних територіях та реалізації надзвичайно важливої у сучасних умовах розвитку демократичного суспільства ідеї децентралізації, у тому числі в екологічній сфері.

Цілком закономірною, в умовах погіршення стану навколишнього природного середовища, є тенденція до зростання кількості та активізації діяльності **громадських природоохоронних організацій**, які певною мірою виступають своєрідним індикатором дієвості громадянського суспільства у забезпеченні охорони довкілля та вирішенні існуючих екологічних проблем.

Участь громадських організацій у діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища, а також громадський контроль за додержанням законодавства у цій сфері – важливі чинники забезпечення екологічних прав громадян, гарантованих Конституцією України та Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 9, 10) [440]. Відповідно до ст. 21 останнього, громадські природоохоронні організації мають право: брати участь у розробці планів, програм, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, розробляти і пропагувати свої екологічні програми; утворювати громадські фонди охорони природи; за погодженням з місцевими радами за рахунок власних коштів і добровільної трудової участі членів громадських організацій виконувати роботи з охорони та відтворення природних ресурсів, збереження та поліпшення стану навколишнього природного середовища; брати участь у проведенні уповноваженими центральним органом виконавчої влади у цій сфері, перевірок виконання підприємствами, установами та організаціями

природоохоронних планів і заходів; проводити громадську екологічну експертизу, обнародувати її результати і передавати їх органам, уповноваженим приймати рішення; вільного доступу до екологічної інформації та ін. [440]. Громадський контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, виходячи зі змісту ч. 1 ст. 58 Закону України «Про тваринний світ», здійснюється **громадськими інспекторами** з охорони довкілля, громадськими мисливськими інспекторами, громадськими інспекторами рибоохорони, а їх повноваження визначаються ч. 2 ст. 60 цього Закону та відповідними положеннями про них [462]. Разом із тим існуюча сьогодні, на наш погляд, вкрай неприйнятна кадрова політика у цій сфері, відсутність реального впливу громадських організацій і місцевих громад на формування персонального складу громадських інспекторів, їх низька професійна кваліфікація та ефективність праці щодо виконання належних заходів із охорони довкілля призвели до нівелювання ролі інституту громадського контролю у досліджуваній галузі [115, с. 110-116].

Проведений аналіз повноважень і компетенції суб'єктів адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу дозволяє виявити низку проблем, які вказують на низьку ефективність системи державного (публічного) управління та регулювання в цій галузі й необхідність її вдосконалення, а саме:

– проблема низького пріоритету та рівня реалізації державної політики в досліджуваній галузі зумовлює необхідність системного підходу до її вирішення, у тому числі шляхом поліпшення правових, організаційних, фінансових і кадрових аспектів природоохоронного управління;

– проблема дублювання повноважень державних органів спеціальної компетенції в досліджуваній галузі та відсутності чіткого розмежування природоохоронних і господарських функцій потребує вирішення насамперед шляхом передачі контрольних функцій органу, основним функціональним призначенням якого є реалізація державної політики зі здійснення

державного нагляду (контролю) в цій сфері, координації діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання з метою ефективного виконання повноважень, забезпечених чітким механізмом їх реалізації;

– мізерний обсяг повноважень органів місцевого самоврядування та неналежний рівень виконавчої дисципліни призводить до низької ефективності їхньої діяльності у природоохоронній сфері. Підвищення ефективності роботи місцевих рад у досліджуваній нами галузі шляхом розширення й удосконалення їхніх повноважень і встановлення відповідальності посадовців за невиконання місцевих екологічних програм – важливі фактори забезпечення дієвого механізму охорони природного середовища на відповідних територіях і реалізації надзвичайно важливої в сучасних умовах розвитку демократичного суспільства ідеї децентралізації;

– відсутність реального впливу громадських організацій і місцевих громад на формування персонального складу громадських інспекторів, їх низька професійна кваліфікація та ефективність праці щодо виконання належних заходів із охорони довкілля призвели до нівелювання ролі інституту громадського контролю в досліджуваній галузі, що зумовлює необхідність забезпечення прозорості й відкритості кадрової політики в цій сфері [115, с. 110-116].

Повертаючись до розгляду питання стосовно структури адміністративних правовідносин у досліджуваній нами галузі, зосередимо увагу на такій важливій і невід'ємній структурній їх складовій, як об'єкт правовідносин. Щодо розуміння останнього у теорії адміністративного права існує декілька позицій. Згідно з однією з них об'єктом адміністративних правовідносин є діяння (дія чи бездіяльність, поведінка) учасників управлінських правовідносин (С.В. Петков, Ф.Д. Фіночко) [7, с. 51; 342, с. 78]. При цьому Є.В. Курінний, зважаючи на загальноприйняте в юридичній науці розуміння юридичних фактів, критично ставиться до вище означеного підходу та наголошує, що «об'єкт цих відносин не може перебувати в динаміці – навпаки, він знаходиться у статичному стані,

навколо нього відбуваються дії або події, що стосуються конкретних суб'єктів» [240].

Існує більш широкий підхід до розуміння об'єктів адміністративних правовідносин, за якого до останніх, окрім поведінки учасників управлінських відносин (діяння суб'єктів та об'єктів публічного управління), відносять також нематеріальні блага – здоров'я, гідність людини, моральність (С.Г. Стеценко) [514, с. 82], матеріальні та нематеріальні блага, які становлять публічну цінність (В.В. Галунько, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, В.К. Колпаков, С.О. Короед, В.І. Олефір) [8, с. 70; 63, с. 128-129; 208, с. 103].

На думку Є.В. Курінного, з об'єктом адміністративно-правових відносин, під яким учений розуміє публічні потреби та інтереси, що реалізуються за допомогою норм адміністративного права, тісно пов'язаний їхній предмет, додатковий елемент складу цих відносин, у ролі якого можуть виступати конкретні речі, матеріальні, грошові цінності, майно та ін. [240; 242, с. 14]. Дійсно, потребовий підхід, запропонований свого часу П.М. Рабіновичем, є неперевершеним дослідницьким інструментом виявлення сутності сучасних правових явищ [479, с. 52]. Але не можна цілком погодитись із закріпленням в ролі об'єкта правовідносин потреб та інтересів, як це пропонує Є.В. Курінний, оскільки останні нерозривно пов'язані з категорією «суб'єкт», який є їх носієм. Крім того, інтерес – це вибіркоче ставлення суб'єкта до певного об'єкта. Тому радше говорити про зв'язок об'єкта з інтересами учасників правовідносин, що сприятиме більш повному відображенню соціальної сутності останніх.

Також дещо різняться погляди науковців щодо загального визначення об'єкта правовідносин, під яким розуміють те, заради (щодо, відносно, з приводу) чого вони виникають [7, с. 51; 154, с. 25; 244, с. 48; 514, с. 82], на що націлені [211, с. 72, 73]. У результаті дослідження цієї проблеми О.В. Сонюк доходить висновку, що об'єктом правовідносин є те, на що спрямований взаємозв'язок суб'єктів, а те, з приводу чого вони виникають,

є їх предметом [511, с. 144, 146].

Суб'єкти вступають у правові зв'язки через гарантовані нормами права суб'єктивні права і обов'язки задля отримання бажаного для них результату. Узагальненим виявом останнього є різноманітні матеріальні та нематеріальні блага, спроможні задовольнити ті чи інші потреби та інтереси суб'єктів. Крім того, результат дій зобов'язаного суб'єкта у межах адміністративних правовідносин у багатьох випадках є невіддільним від самої діяльності, тому досить часто об'єктом досліджуваних правовідносин виступає результат дій зобов'язаної особи.

Таким чином, ураховуючи зазначене вище, є підстави дійти висновку, що об'єктом адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу є різноманітні матеріальні та нематеріальні блага, діяння окремих учасників цих відносин, які здатні задовольняти публічні потреби й інтереси індивідуальних і колективних суб'єктів відносин у цій галузі.

Наступною структурною складовою адміністративних правовідносин, у тому числі у досліджуваній галузі, є їх зміст, під яким у юридичній літературі розуміють сукупність юридичних прав та обов'язків суб'єктів правовідносин [208, с. 103; 514, с. 82], взаємозв'язок зафіксованих в адміністративному праві суб'єктивних публічних прав та юридичних обов'язків учасників адміністративно-правових відносин [63, с. 129]. У правовідносинах деякі вчені виокремлюють юридичний і матеріальний (фактичний) зміст. Під першим розуміють те, що складає суто юридичний зв'язок, тобто взяті у сукупності суб'єктивне право та юридичний обов'язок [9, с. 112], під другим – «...фактичні соціальні, економічні, культурні, політичні та інші відносини, які отримали через опосередкування адміністративно-правових норм свою юридичну форму» [8, с. 71]. У деяких авторів поділ змісту правовідносин на матеріальний та юридичний викликає заперечення (О.І. Харитонова) [558, с. 103], тоді як інші вчені, указуючи на його умовний характер, до позитивних аспектів такого розмежування відносять можливість

сконцентрувати увагу як на діях (поведінці), так і на суб'єктивних правах та обов'язках [9, с. 113-114].

Проблематика суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, з огляду на їх надзвичайно важливе значення у правовій системі, завжди перебувала в колі інтересів теоретиків права. Зокрема, у працях українських і зарубіжних науковців досліджувалися питання сутності та структури суб'єктивного права й юридичного обов'язку, елементів цієї структури, закономірностей зв'язку прав і обов'язків у правовідношенні, їхнього об'єктивного співвідношення та спільних і відмінних рис, виконуваної ними ролі у механізмі правового регулювання, а також у процесі становлення та забезпечення законності в суспільстві, співвідношення суб'єктивного права з інтересом і волею індивіда, особливостей публічного суб'єктивного права та ін. [8, с. 70-73; 9, с. 112-135; 182, с. 48-51; 512, с. 250-275].

Основні напрямки діяльності, міру можливої (дозволеної) та необхідної поведінки суб'єктів суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу держава визначає шляхом надання суб'єктивних прав та покладання на них юридичних обов'язків. Останні червоною ниткою пронизуватимуть увесь зміст даного дисертаційного дослідження, зокрема розглядатимуться у межах правового статусу суб'єктів адміністративних правовідносин, у тому числі повноважень суб'єктів адміністративно-правового регулювання у цій галузі – органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів громадського управління та контролю, а також їх взаємодії. На жаль, проведений вище аналіз повноважень зазначених суб'єктів дозволив виявити декларативний характер і відсутність чіткого механізму реалізації деяких із них, що унеможливило належне виконання низки важливих завдань та є одним із чинників незадовільного рівня ефективності правового регулювання у розглядуваній нами галузі.

Обов'язковим елементом складу адміністративних правовідносин є юридичні факти. Слід зазначити, що останніми роками намітилася тенденція

до зростання наукової уваги вітчизняних учених до цього складного явища. Зокрема, одним із проявів останньої стало проведення 26 листопада 2015 р. Національною академією правових наук України, Інститутом держави і права ім. В.М. Корецького та Радою молодих вчених шостої міжнародної науково-практичної конференції «Юридичні факти в системі правового регулювання», за результатами якої видано збірник наукових праць, присвячених актуальним теоретичним і практичним проблемам юридичних фактів, що розглядаються як з позиції теорії права, так і через призму галузевих наук [584].

Аналізуючи традиційні підходи до інтерпретації дефініції юридичного факту, А.М. Завальний зазначає, що вони характеризуються плюралізмом наукового бачення [155, с. 225]. Разом із тим у теорії адміністративного права під юридичним фактом провідні українські науковці, у переважній більшості, розуміють конкретну (певну) життєву обставину, з якою норма адміністративного права пов'язує виникнення, зміну або припинення адміністративно-правових відносин (В.В. Галуцько, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, В.К. Колпаков, С.О. Короєд, О.В. Кузьменко, В.І. Курило, Є.В. Курінний, В.І. Олефір) [4, с. 179; 8, с. 73; 63, с. 129; 209, с. 67; 240]. Поділяючи в принципі означену позицію до інтерпретації розглядуваної дефініції, у контексті нашого дослідження важливими вбачаються також такі аспекти:

– по-перше, виявом кількісного та якісного розмаїття підстав виникнення, зміни і припинення адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу є можливість класифікації юридичних фактів за значною кількістю класифікаційних критеріїв, зокрема: за відношенням до волі суб'єкта правовідносин (діяння та події); за юридичними наслідками (правоутворювальні, правозмінювальні, правоприпинювальні); за функціональною спрямованістю (регулятивні, охоронні); за формою прояву (позитивні, негативні); за складом (прості, складні); за рівнем індивідуалізації суб'єктів (абсолютні, відносні); за

тривалістю в часі (одноактні, тривалі) та ін. [8, с. 73-75; 9, с. 167-178];

– по-друге, у механізмі адміністративно-правового регулювання, у тому числі у досліджуваній галузі, юридичні факти виконують функцію з'єднувального елемента між об'єктивним правом та суб'єктивними правами (обов'язками) конкретного суб'єкта. При цьому, реалізуючи своє суб'єктивне право, суб'єкт завжди вступає в правові зв'язки з іншими особами [9, с. 164-165; 512, с. 262-263].

Таким чином, структурними складовими адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу є суб'єкти, об'єкти, зміст та юридичні факти, розкриття взаємозв'язку яких дозволяє виявити соціальну природу, юридичні особливості та специфіку цих правовідносин, а також їх функціональне призначення у механізмі адміністративно-правового регулювання у досліджуваній галузі [104, с. 133-136].

2.4. Акти реалізації прав і обов'язків як складник механізму адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні

У процесі адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу завершальною є стадія реалізації прав і обов'язків, яка характеризується тим, що моделі поведінки, закладені в адміністративно-правових нормах і потім виражені у конкретних мірах поведінки відповідних суб'єктів (правах і обов'язках), втілюються у фактичній поведінці учасників суспільних відносин у цій галузі. Відповідно, третьою складовою частиною (вузловим компонентом) механізму адміністративно-правового регулювання, що відповідає названій вище стадії, у тому числі у досліджуваній галузі, є акти реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків [9, с. 26-27]. Останні ученими визначаються як:

юридично значимі результативні дії суб'єктів, у яких реально здійснюються виражені в правах і обов'язках міри поведінки – можливості та вимоги (С.С. Алексєєв) [9, с. 27-28]; самостійний елемент механізму реалізації права, який виступає засобом переведення суб'єктивних прав і інших правових можливостей (дозволів) у фактичну правомірну поведінку людей, у реальну суспільну практику та представляє собою засіб здійснення дій та операцій, спрямованих на використання правових можливостей (Т.Ю. Фалькіна) [550, с. 7-8]; фактична поведінка суб'єктів правовідносин зі здійснення (реалізації) своїх прав і обов'язків (І.Є. Руколайніна, О.Ф. Скакун, В.М. Хропанюк та ін.) [488, с. 58; 502, с. 501; 561, с. 340]; дії суб'єктів у формі дотримання, виконання і використання (Ю.А. Краснова) [224, с. 85].

Попри значну увагу представників як загальної теорії права, так і окремих галузевих наук до проблеми реалізації права (правових норм), різні аспекти останньої стали предметом наукових дискусій та характеризуються неоднозначними підходами до їх розуміння, зокрема сутності, поняття, особливостей, форм реалізації права та механізмів їх здійснення. Так, ученими-адміністративістами **реалізація права** (адміністративно-правових норм) розглядається як: «...процес практичного втілення у життя приписів, що містяться в адміністративно-правових нормах» (С.Г. Стеценко [514, с. 77]), «...процес прояву у реальній дійсності задуму нормотворця щодо особливостей існування адміністративно-правових відносин, який виявляється у закріпленні в адміністративно-правовій нормі бажаного сценарію активної або пасивної (залежить від форми реалізації) поведінки адресата адміністративно-правової норми» (І.В. Болокан [41, с. 7; 42, с. 160]), практичне втілення правил поведінки (приписів), які вони містять, у діяльність суб'єктів суспільних відносин, що перебувають у сфері регулювання адміністративного права (Н.В. Александрова [4, с. 168], В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короед [8, с. 64]); стадія адміністративно-правового регулювання (В.В. Галуцько [62, с. 138], В.А. Завгородній [156, с. 124-125], Н.О. Рибалка, С.М. Балабан

[484, с. 154-155], С.Г. Стеценко [514, с. 68] та ін.).

Тобто реалізація права, у переважній більшості, розглядається як результат (кінцева стадія адміністративно-правового регулювання) і як процес втілення правових приписів у реальну поведінку людей. При цьому Т.Ю. Фалькіна слушно наголошує на необхідності розмежування таких понять, як «реалізація права», «реалізація норм права» і «реалізація права як завершальна стадія правового регулювання», оскільки односторонність підходів обмежує наукове розуміння суті даного явища, поняття якого може нести різне змістовне навантаження [550, с. 11].

Різняться погляди науковців і в питанні виокремлення тих чи інших форм (способів) реалізації права. Так, найчастіше вітчизняними науковцями-правниками, а саме фахівцями у галузі адміністративного права, такими як В.В. Галуцько, Ю.В. Гридасов, В.М. Дорогих, Г.Г. Забарний, А.А. Іванищук, Р.А. Калюжний, В.К. Колпаков, С.О. Короєд, О.В. Кузьменко, В.І. Олефір, І.Д. Пастух, Н.Б. Писаренко, С.Г. Стеценко, В.К. Шкарупа, виділяються чотири форми (способи) реалізації адміністративно-правових норм – виконання, використання, дотримання (додержання), застосування [7, с. 44-45; 8, с. 64-65; 154, с. 21-22; 244, с. 45; 209, с. 59; 514, с. 77-78]. Причому деякі науковці вказують, що перші три з них є безпосередніми, а остання – особливою формою реалізації.

Натомість Н.В. Александрова більш переконливим вбачає виокремлення трьох форм реалізації адміністративно-правових норм – виконання, використання, застосування, аргументуючи це тим, що дотримання є проявом такої форми, як виконання, а також основою реалізації цих норм у будь-якому з її способів [4, с. 168-169].

Крім того, деякі вчені, зокрема Ю.М. Козлов і Г.І. Петров, виділяють лише два основні способи реалізації – виконання та застосування [200, с. 95; 201, с. 41; 339, с. 71], що, на нашу думку, не сприяє повному відображенню сутності та механізму реалізації права.

У ґрунтовному комплексному дослідженні, присвяченому реалізації

норм адміністративного права, І.В. Болокан здійснює авторську класифікацію форм реалізації цих норм з використанням дев'яти критеріїв [41, с. 5], а також обґрунтовує доцільність визнання додержання саме як самостійної форми відповідної реалізації і виокремлює її особливості [41, с. 15; 42, с. 235, 244-246].

З огляду на зазначене підставно дійти висновку, що формами реалізації адміністративно-правових норм, які регулюють відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, є дотримання, використання, виконання, застосування.

У сучасних доктринальних джерелах з адміністративного права «**додержання**» («**дотримання**») визначається як: пасивна поведінка суб'єкта адміністративних правовідносин, який не допускає порушень адміністративно-правових заборон (В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко [209, с. 59], В.М. Дорогих, І.Д. Пастух [244, с. 45]); пасивна поведінка суб'єктів, що не допускає порушення адміністративно-правових норм (С.Г. Стеценко [514, с. 77]); пасивна поведінка суб'єкта, який не вчиняє заборонені дії (Н.Б. Писаренко [7, с. 45]); форма безпосередньої реалізації заборонних юридичних норм, коли суб'єктам і об'єктам публічного управління заборонено здійснювати недозволені дії (В.В. Галунько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короед [8, с. 65]). Тобто суть розглядуваної форми реалізації адміністративно-правових норм, виходячи зі змісту наведених вище визначень, виявляється в утриманні суб'єкта від здійснення дій, заборонених цими нормами.

Виокремлення особливостей (ознак), які характеризують додержання як форму реалізації адміністративно-правових форм, дозволило І.В. Болокан дійти висновку, що остання «...полягає у свідомій пасивній поведінці суб'єктів адміністративного права з утримання від здійснення дій, визначених у диспозиціях забороняючих та обмежуючих адміністративно-правових норм, уникаючи тим самим санкцій у вигляді різноманітних заходів адміністративного примусу, в т.ч. адміністративної відповідальності»

[41, с. 15-16, 22; 42, с. 244-246]. У даному визначенні, на відміну від наведених вище, ученою акцентується не лише на заборонних адміністративно-правових нормах, а й обмежуючих, а також на забезпеченні останніх загрозою застосування адміністративної відповідальності та інших заходів адміністративного примусу.

Аналіз нормативно-правової бази у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу вказує на наявність великого масиву заборонних норм, які встановлені як законодавчими, так і підзаконними нормативно-правовими актами. Так, ціла низка прямих заборон встановлені Законом України «Про мисливське господарство та полювання» від 22 лютого 2000 р. (напр.: забороняється полювати без належного на те дозволу, полювання в заборонених для цього місцях, у заборонений час, із застосуванням або використанням заборонених знарядь та забороненими способами, полювання на заборонених для добування тварин тощо (ст. 20 [431]), Порядком здійснення любительського і спортивного рибальства, затвердженим постановою КМ України від 18 липня 1998 р. № 1126 (напр.: під час здійснення любительського і спортивного рибальства забороняється: проведення без погодження з органами рибоохорони Держрибагентства та дозволу Мінприроди акліматизації, переселення і розведення нових для фауни України або генетично змінених водних живих ресурсів; застосування без дозволу органів рибоохорони Держрибагентства нових знарядь і способів лову (добування), не передбачених правилами рибальства тощо (п. 11) [412]), Інструкцією про порядок придбання, зберігання, обліку, перевезення, використання та застосування вогнепальної зброї, бойових припасів до зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також спеціальних засобів державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища органів, що входять до сфери управління Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, затвердженою наказом

Мінприроди України від 12 жовтня 2004 р. № 386 (напр.: державним інспекторам спеціальних підрозділів, на які покладено функції державного контролю у досліджуваній галузі, забороняється застосовувати і використовувати вогнепальну зброю та пристрої при значному скупченні людей, якщо від цього можуть постраждати сторонні особи, а також щодо жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку чи з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх (крім випадків учинення ними групового нападу, що загрожує життю чи здоров'ю громадян, або збройного нападу чи збройного опору (п. 6) [174]) та ін.

У юридичній літературі **використання** розглядається як самостійна форма реалізації адміністративно-правових норм і як складова (елемент додаткової характеристики) виконання дозвільних норм [11, с. 62], інших форм реалізації [41, с. 16]. Прихильники першої із зазначених позицій, наводячи аргументи на її користь, указують на наявність відмінних рис, характерних для використання та виконання, зокрема таких, як добровільність реалізації (добровільний характер в ініціюванні [41, с. 16]) й обов'язковість реалізації відповідно (Н.В. Александрова [4, с. 169], Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний, В.К. Шкарупа [154, с. 22], І.В. Болокан [42, с. 276]).

Вітчизняними теоретиками адміністративного права, такими як В.М. Дорогих, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, під використанням як формою реалізації адміністративно-правових норм розуміється активна поведінка суб'єкта адміністративних правовідносин щодо здійснення наданих йому юридичних прав (можливостей) [209, с. 59; 244, с. 45], Н.В. Александрова – активна поведінка суб'єктів правовідносин щодо добровільного, тобто за їх власним бажанням, здійснення наданих їм прав у сфері державного управління [4, с. 169], Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний, В.К. Шкарупа – добровільне здійснення суб'єктами права правомірних дій, що пов'язані зі здійсненням суб'єктивних прав у сфері управління [154, с. 22], С.Г. Стеценко – активна поведінка суб'єктів

адміністративного права, за якої вони самі вирішують питання про здійснення відповідних дій чи утримання від них [514, с. 78], В.В. Галунько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короед – форма безпосередньої реалізації уповноважувальних адміністративно-правових норм, коли об'єкт публічного управління за власним бажанням використовує можливості, надані йому адміністративно-правовою нормою [8, с. 64], І.В. Болокан – свідомо активна поведінка суб'єктів адміністративного права у формі здійснення певних дій, визначених у диспозиціях уповноважуючих адміністративно-правових норм, яка може забезпечуватись різноманітними заходами стимулюючого характеру [41, с. 6].

Для переважної більшості наведених визначень характерним є акцентування вчених на таких рисах використання, як *активна поведінка* [4, с. 169; 209, с. 59; 244, с. 45; 514, с. 78], *добровільне (за власним бажанням) здійснення (використання) суб'єктами наданих їм прав (можливостей)* [4, с. 169; 8, с. 64], відповідних (правомірних) дій [154, с. 22; 514, с. 78]. При цьому погляди науковців різняться щодо суб'єктів цієї форми реалізації норм права, до яких одні вчені відносять суб'єктів правовідносин [4, с. 196] (адміністративних правовідносин [209, с. 59; 244, с. 45], права [154, с. 22], адміністративного права [514, с. 78]), інші – лише об'єктів публічного управління [8, с. 64]. Навряд чи можна погодитись з останньою позицією, оскільки суб'єктами використання як форми реалізації адміністративно-правових норм можуть бути усі можливі суб'єкти адміністративного права [42, с. 263], у тому числі суб'єкти публічного управління.

Так, у процесі реалізації своєї компетенції суб'єкти публічної адміністрації у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу мають право діяти за певних умов на власний розсуд у межах, передбачених нормами адміністративного права, тобто наділяються дискреційними повноваженнями. Під адміністративним розсудом розуміється «діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, що ґрунтується на використанні можливостей, визначених нормою права, за власним

переконанням» [246, с. 87]. Питання дискреційних повноважень («адміністративного розсуду»), у переважній більшості наукових джерел, перелік яких наведено у дисертаційному дослідженні І.В. Болокан [42, с. 274], розглядаються в контексті такої форми реалізації адміністративно-правових норм, як застосування [246; 269, с. 278]. У посадових осіб органів, наділених владними повноваженнями, у тому числі у досліджуваній галузі, є низка прав, реалізація у формі використання яких не передбачає жодних додаткових умов чи обмежень, або, навпаки, обмежена бажанням (волею) суб'єкта приватного права (певними межами, встановленням певних умов) [42, с. 275] (напр.: відповідно до Закону України «Про мисливське господарство та полювання» посадові особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства *мають право* перевіряти документи на право полювання та добування мисливських тварин в інших цілях, зупиняти транспортні (плавучі) засоби та проводити їх огляд <...> (п. 2 ч. 1 ст. 39), використовувати під час виконання службових обов'язків попутний транспорт і засоби зв'язку, *що належать користувачу мисливських угідь* (п. 10 ч. 1 ст. 39), *можуть* перебувати у мисливських угіддях із зброєю незалежно від строків полювання *за наявності у них службового посвідчення* (ч. 3 ст. 39) [431]. Згідно з Постановою КМ України від 30 вересня 2015 р. № 895 «Про затвердження Положення про Державне агентство рибного господарства України» останнє для виконання покладених на нього завдань *має право*: скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, *що належать до його компетенції*; користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами та ін. (п. 6) [393].

У галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу ефективність реалізації уповноважувальних (дозвільних) адміністративно-правових норм особами приватного права є індикатором рівня спроможності

органів державного (публічного) управління та регулювання у цій галузі та їх посадових осіб реалізовувати покладені на них функції і завдання. Адже права, якими наділені особи приватного права (право на звернення громадян [424], право брати участь у конкурсі на посаду державного службовця [369], на вільний доступ до екологічної інформації, на об'єднання в громадські природоохоронні формування, на оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб <...> [440], на спеціальне використання об'єктів тваринного світу [462] та ін.), кореспондуються з відповідними обов'язками зазначених вище суб'єктів владних повноважень.

Також слід зауважити, що розвиток концепції «публічносервісної» держави [274, с. 38], трансформація взаємовідносин між державою, органами місцевого самоврядування та громадянами обумовили збільшення кількості адміністративно-правових норм, специфіка яких виявляється в тому, що шляхом використання закладених в них юридичних можливостей зацікавлені особи приватного права реалізують свої суб'єктивні права не лише у сфері державного (публічного) управління, а й у сфері надання адміністративних послуг. Так, відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про адміністративні послуги» від 6 вересня 2012 р. № 5203-VI, суб'єкти звернення *мають право* на безоплатне отримання інформації про адміністративні послуги <...>, ч. 2 ст. 9 – фізична особа, у тому числі фізична особа-підприємець, *має право* на отримання адміністративної послуги незалежно від реєстрації її місця проживання, крім випадків, установлених законом, ч. 3 ст. 9 – юридична особа *має право* на отримання адміністративної послуги за місцезнаходженням такої особи або у випадках, передбачених законом, – за місцем провадження діяльності або місцезнаходженням відповідного об'єкта [360]. Перелік надання адміністративних послуг органів виконавчої влади, які надаються через центр надання адміністративних послуг затверджено розпорядженням КМ України від 16 травня 2014 р. № 523-р «Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади

через центри надання адміністративних послуг» [141].

Дослідженню питань надання адміністративних (публічних) послуг у сфері природокористування присвячені праці таких науковців, як К.С. Кучма («Адміністративні послуги у сфері екології та природних ресурсів», 2016 р. [245]), Н.Р. Кобецька («Дозвільне та договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні», 2016 р. [189]), А.І. Мартієнко, О.А. Хумаров («Методологічні підходи щодо вдосконалення адміністративних послуг у природокористуванні», 2013 р. [264, с. 22-26]), О.Р. Проців («Адміністративні послуги у мисливстві: теоретико-методологічний аспект», 2012 р. [474, с. 145-153]) та ін.

У галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу фізичним та юридичним особам надаються такі адміністративні послуги:

1) видача дозволу на добування тварин, занесених до Червоної книги України (Закон України «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. № 3055-III (ст. 19) [468], наказ Мінприроди від 1 лютого 1993 р. № 3 «Про затвердження Інструкції про порядок видачі дозволів на добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, форм клопотання та бланків дозволів на таке добування» [377]);

2) видача дозволу на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу (Закон України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III [462], постанова КМ України від 10 серпня 1992 р. № 459 «Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення» [445], наказ Мінекобезпеки України від 26 травня 1999 р. № 115 «Про затвердження Правил видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення» [415]);

3) видача дозволу на імпорт та експорт зразків видів дикої фауни і флори, сертифікатів на пересувні виставки, реекспорт та інтродукцію з моря

зазначених зразків, які є об'єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (за винятком осетрових видів риби і виробленої з них продукції) (Закон України «Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення» від 14 травня 1999 р. № 662-XIV [450], Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES) [214], постанова КМ України від 13 грудня 2000 р. № 1822 «Про заходи щодо забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України у зв'язку з її приєднанням до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення» [423], постанова КМ України від 25 липня 2007 р. № 953 «Про затвердження Порядку видачі дозволів на імпорт та експорт зразків видів дикої фауни і флори, сертифікатів на пересувні виставки, реекспорт та інтродукцію з моря зазначених зразків, які є об'єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, в частині осетрових риби і виробленої з них продукції» [407], наказ Мінприроди від 29 лютого 2012 р. № 107 «Про затвердження форм дозволу на імпорт та експорт зразків видів дикої фауни і флори, сертифіката на пересувні виставки, реекспорт та інтродукцію з моря зазначених зразків, які є об'єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, та зразка заяви для їх отримання» [420]);

4) видача дозволу на імпорт та експорт зразків видів дикої фауни і флори, сертифікатів на пересувні виставки, реекспорт та інтродукцію з моря зазначених зразків, які є об'єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, в частині осетрових видів риби і виробленої з них продукції (до нормативно-правових актів, які передбачають надання зазначеної послуги, окрім указаних у п. 3, також відноситься Закон України «Про рибне

господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 8 липня 2011 р. № 3677-VI [456]);

5) видача посвідчення мисливця (Закон України «Про мисливське господарство та полювання» від 22 лютого 2000 р. № 1478-III [431], розпорядження КМ України від 6 червня 2011 р. № 491-р «Про затвердження переліку платних адміністративних послуг, які надаються Державним агентством лісових ресурсів, його територіальними органами та республіканським комітетом АР Крим з лісового і мисливського господарства, та розмір плати за їх надання» [386], наказ Мінагрополітики від 1 жовтня 2014 р. № 383 «Про затвердження Порядку видачі посвідчення мисливця і контрольної картки обліку добутої дичини й порушень правил полювання» [410]);

б) видача щорічної контрольної картки обліку добутої дичини та порушень правил полювання (надання зазначеної послуги передбачено нормативно-правовими актами зазначеними у п. 5);

7) затвердження ліміту на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення (Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р. № 2456-XII [451], постанова КМ України від 10 серпня 1992 р. № 459 [445], наказ Мінприроди від 24 січня 2008 р. № 27 «Про затвердження Інструкції про застосування порядку установлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення» [375]);

8) видача дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів за межами юрисдикції України (закони України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 6 вересня 2005 р. № 2806-IV [371], «Про перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» від 19 травня 2011 р. № 3392-VI [441], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 8 липня 2011 р. № 3677-VI [456], постанова КМ України від 30 жовтня 2013 р. № 800 «Про

затвердження Порядку видачі дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів за межами юрисдикції України або відмови в його видачі, переоформлення, видачі дубліката та анулювання зазначеного дозволу» [408]);

9) видача дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) (надання цієї послуги передбачено законами, наведеними у п. 8 даного переліку, а також постановою КМ України від 30 жовтня 2013 р. № 801 «Про затвердження Порядку видачі дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) або відмови в його видачі, переоформлення, видачі дубліката та анулювання зазначеного дозволу» [409]);

10) видача ліцензії на провадження господарської діяльності з промислового вилову водних біоресурсів за межами юрисдикції України (Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 р. № 222-VIII [429], постанова КМ України від 5 серпня 2015 р. № 609 «Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» [385], розпорядження КМ України від 9 червня 2011 р. № 506-р «Про затвердження переліку платних адміністративних послуг, які надаються Державним агентством рибного господарства та капітанами морських рибних портів» [387], наказ Мінагрополітики від 31 травня 2013 р. № 341 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності, пов'язаної з промисловим виловом риби, крім внутрішніх водойм (ставків) господарств» [382]);

11) видача дозволу на проведення заходів із залученням тварин (закони України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 р. № 3447-IV [422], «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р. № 2498-XII [362], наказ Мінприроди від 30 вересня 2010 р. № 429 «Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які

перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах» [414], наказ Мінагрополітики від 13 жовтня 2010 р. № 643 «Про затвердження Правил використання тварин у видовищних заходах» [416]) та ін.

Також у досліджуваній галузі надається низка адміністративних послуг, пов'язаних із анулюванням певних видів дозволів. Крім того, виходячи зі змісту ч. 3 ст. 3 Закону України «Про адміністративні послуги», до останніх прирівнюється надання уповноваженим на те суб'єктом «...витягів та виписок із реєстрів, довідок, копій, дублікатів документів та інші передбачені законом дії, у результаті яких суб'єкту звернення, а також об'єкту, що перебуває в його власності, володінні чи користуванні, надається або підтверджується певний юридичний статус та/або факт» [360] (напр.: видача дублікату посвідчення мисливця, дублікату щорічної контрольної картки обліку добутої дичини та порушень правил полювання тощо).

Із наведеного вище вбачається, що питання надання адміністративних послуг у досліджуваній галузі врегульовуються великою кількістю різних за юридичною силою та спрямуванням нормативно-правових актів, аналіз яких дозволяє визначити низку критеріїв, за якими можуть бути класифіковані ці послуги, а саме: за суб'єктом звернення; за суб'єктом надання; за предметом правового регулювання; за платністю та ін. [126, с. 122-125].

Попри різні нюанси у відмінностях формулювань визначень **виконання** як форми реалізації адміністративно-правових норм у переважній більшості ученими акцентується на таких її рисах, як:

– *активна поведінка* (поведінка у формі активних дій) суб'єктів реалізації (І.В. Болокан [41, с. 6], В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короед [8, с. 64], В.М. Дорогих, І.Д. Пастух [244, с. 45], В.І. Загуменник, В.В. Мусієнко, В.В. Проценко [159, с. 54], В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко [209, с. 59], С.Г. Стеценко [514, с. 77]);

– *суб'єктами* цієї форми реалізації виступають всі учасники управлінських відносин (Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний, В.К. Шкарупа [154, с. 21]), учасники регульованих відносин (Н.В. Александрова [4, с. 168-

169]), суб'єкти адміністративного права (І.В. Болокан [41, с. 6], С.Г. Стеценко [514, с. 77]), суб'єкти адміністративних правовідносин (В.М. Дорогих, І.Д. Пастух [244, с. 45], В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко [209, с. 59]), суб'єкти і об'єкти публічного управління (В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короєд [8, с. 64]);

– спрямованість (направленість) на виконання *юридичних обов'язків* (В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короєд [8, с. 64], В.М. Дорогих, І.Д. Пастух [244, с. 45], В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко [209, с. 59], С.Г. Стеценко [514, с. 77]);

– зв'язок із *зобов'язальними* (І.В. Болокан [41, с. 6], В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короєд [8, с. 64]) адміністративно-правовими нормами;

– *не залежить* від власного бажання суб'єкта реалізації, тобто має обов'язковий характер (Н.В. Александрова [4, с. 169], В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короєд [8, с. 64]).

Саме означена форма реалізації адміністративно-правових норм, яка виявляється в активному виконанні суб'єктом покладених на нього обов'язків і характеризується персоніфікацією та підвищеною імперативністю офіційно закріплених приписів, невиконання яких у визначених випадках тягне за собою юридичну відповідальність, є одним із найважливіших засобів забезпечення стабільності функціонування механізму державного управління у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, належної виконавської дисципліни у сфері реалізації виконавчої влади, а відтак – правопорядку в досліджуваній галузі загалом.

Зобов'язальні адміністративно-правові норми, обов'язкові для виконання суб'єктами приватного права та суб'єктами владних повноважень, містяться як у законодавчих, так і підзаконних нормативно-правових актах (напр.: закони України «Про тваринний світ» – ст. 12-15, 18, 19, 23, 26, 34, 42 та ін. [462], «Про мисливське господарство та полювання» – ст. 5-8, 14, 30 та ін. [431], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону

водних біоресурсів» – ст. 7-10, 15, 21, 23, 24, 35 та ін. [456], «Про адміністративні послуги» – ст. 6 (ч. 2), 9, 12 (ч. 11), 17 та ін. [360], постанови КМ України «Про затвердження Положення про Державне агентство рибного господарства України» від 30 вересня 2015 р. № 895 [393], «Про затвердження Положення про Державне агентство лісових ресурсів України» від 8 жовтня 2014 р. № 521 [392] та ін.).

Особливою (специфічною) формою реалізації адміністративно-правових норм є **застосування**, аналіз існуючих у сучасних наукових джерелах визначень якої, дозволяє виокремити низку її характерних рис, на яких акцентується вітчизняними дослідниками:

– спеціальний суб'єкт: «уповноважений суб'єкт (орган, організація, посадова особа)» (Н.В. Александрова [4, с. 170]); «публічна адміністрація» (В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короєд [8, с. 65], В.М. Дорогих, І.Д. Пастух [244, с. 45]); «повноважний орган» (Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний, В.К. Шкарупа [154, с. 21]); «державні виконавчо-розпорядчі органи» (В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко [209, с. 59]), «уповноважені державні органи» (С.Г. Стеценко [514, с. 78]). Зважаючи на розширення меж предмета адміністративного права та відсутність законодавчого закріплення деяких із наведених вище понять, у питанні щодо суб'єктного аспекту правозастосування, слід погодитись із І.В. Болокан, яка зазначає, що «саме наявність владних повноважень є тією ознакою, яка робить суб'єкта застосування «спеціальним»» [42, с. 292], і пропонує використовувати узагальнюючий термін «спеціальний суб'єкт», маючи на увазі будь-якого суб'єкта, наділеного владними повноваженнями, який реалізує виконавчу владу [42, с. 294];

– *активний* спосіб здійснення – діяльність [209, с. 59; 244, с. 45], владна діяльність [514, с. 78], організаційно-правова діяльність [8, с. 65] суб'єктів;

– спрямованість на практичне вирішення конкретної (щодо суб'єкта чи ситуації) справи (І.В. Болокан [41, с. 6]), конкретних питань (Н.В. Александрова [4, с. 170]), конкретних (адміністративних) справ

(В.М. Дорогих, Г.Г. Забарний, І.Д. Пастух, С.Г. Стеценко, Р.А. Калюжний, В.К. Шкарупа [154, с. 21; 244, с. 45; 514, с. 78]), управлінських справ (В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко [209, с. 59]);

– форма (результат) діяльності спеціального суб'єкта виявляється у виданні *індивідуальних юридичних актів* (актів застосування права, правозастосовчих актів), що ґрунтуються на вимогах матеріальних або процесуальних норм [154, с. 21; 209, с. 59; 244, с. 45; 514, с. 78], встановленні формально обов'язкових індивідуальних правил поведінки для персоніфікованих об'єктів публічного управління [8, с. 65].

Слід зазначити, що вченими виокремлюється низка рис, які відрізняють застосування від інших (безпосередніх) форм реалізації норм права, і обумовлюють її особливий характер (специфіку). До суттєвих слід віднести такі: застосування є прерогативою лише спеціального суб'єкта (обов'язково наділеного повноваженнями юридично-владного характеру); індивідуалізований, персоніфікований характер; «обслуговуючий характер» щодо решти форм реалізації норм адміністративного права; процесуальна або процедурна регламентація; фіксація результату в акті застосування права [4, с. 170; 41, с. 17; 42, с. 307].

Крім того, науковцями при характеристиці різних аспектів даної форми реалізації акцентується на певних її особливостях, зокрема:

– застосування права як особлива форма його реалізації є *етапом* реалізації права і може *завершувати* процес реалізації права (Ю.П. Пацурківський [335, с. 61]);

– застосування норм права розглядається як факультативна (можлива, але не обов'язкова) стадія процесу правового регулювання (С.С. Алексєєв, В.А. Завгородній, І.Є. Руколайніна), яка або передуює виникненню правовідносин, або покликана забезпечити їх реалізацію, та характеризується тим, що компетентний владний орган видає владний індивідуальний акт [9, с. 26; 156, с. 125; 488, с. 58], має місце на другій і третій стадії правового регулювання [488, с. 57];

– специфічна мета застосування права – сприяти процесу реалізації права, здійснюваного невладними суб'єктами (Т.Ю. Фалькіна [550, с. 13]);

– застосування права як явище-процес, за всієї його важливості, у правовому регулюванні входить у механізм правового регулювання не безпосередньо, а у вигляді актів, техніко-юридичних засобів [9, с. 25];

– специфічні функції правозастосовних актів у механізмі правового регулювання: забезпечують виникнення, зміну або припинення правових відносин [488, с. 58]; виступають юридичним фактом [9, с. 346; 223, с. 103]; «...служать двигуном механізму, дають йому енергію, підштовхують до руху» [488, с. 57].

Правозастосовча діяльність спеціальних суб'єктів, наділених владними повноваженнями у розглядуваній галузі, здійснюється у регулятивній і правоохоронній формах. На превеликий жаль, у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності означених суб'єктів мають місце випадки недодержання основних вимог щодо застосування адміністративно-правових норм, наслідком чого є видання незаконних, необґрунтованих та недоцільних актів реалізації цих норм, що, у свою чергу, зачіпає не лише права окремих громадян, а й публічні інтереси громадянського суспільства та держави в цілому.

Відтак, рівень ефективності застосування адміністративно-правових норм має надзвичайно важливе значення для врегулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, зокрема публічно-управлінських, адміністративно-сервісних, юрисдикційних, та є показником досконалості правозастосовчої діяльності органів, що здійснюють державне (публічне) управління та регулювання у цій галузі та професіоналізму їх посадових осіб, дотримання вимог законності, обґрунтованості та доцільності у правозастосовчому процесі. Крім того, зважаючи на функціональне призначення правозастосування у механізмі адміністративно-правового регулювання, останнє є обов'язковим чинником сприяння процесу реалізації права загалом.

Таким чином, на основі проведеного у підрозділі 2.4 дослідження є підстави для таких висновків:

– обов'язковим елементом (структурною складовою) механізму адміністративно-правового регулювання відносин у досліджуваній галузі, який відображає основний зміст завершальної стадії процесу цього регулювання, є акти реалізації прав і обов'язків, під якими слід розуміти фактичну (реальну) результативну поведінку (активну або пасивну) учасників цих відносин, що відповідає закріпленим у нормі права положенням (волі суб'єктів правотворчості);

– реалізація адміністративно-правових норм, які регулюють відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, має прояв у трьох безпосередніх формах – додержання (дотримання), використання та виконання, які виявляються, відповідно, у реалізації «заборонних», «уповноважувальних» («дозвільних») і «зобов'язальних» норм права, та особливій формі – застосування, специфічні риси якої відрізняють її від решти форм реалізації, зокрема: є прерогативою лише спеціального суб'єкта; має індивідуалізований, персоніфікований характер і «забезпечувальний характер» щодо інших форм реалізації; обов'язковою є процесуальна регламентація; має наслідком видання правозастосовчого акта; має особливу роль у механізмі адміністративно-правового регулювання [100, с. 44-48].

Висновки до розділу 2

1. Проведений аналіз досліджень, наявних у теорії адміністративного права, щодо проблем механізму адміністративно-правового регулювання вказує на відсутність консенсусу стосовно розуміння поняття та внутрішньої будови (складових частин, елементів) останнього. Механізм адміністративно-правового регулювання розглядається як сукупність чи комплекс правових (адміністративно-правових) засобів, система правових засобів, порядок

певного роду діяльності, система (сукупність, комплекс) засобів, заходів, способів, методів у їх різному варіативному поєднанні, а дискусії з приводу його внутрішньої будови лежать у площині доцільності виокремлення тих чи інших елементів загалом у структурі розглядуваного механізму або віднесення їх до основних (органічних) чи факультативних (функціональних). Підкреслено, що існування різних точок зору щодо поняття та складових механізму адміністративно-правового регулювання обумовлюється низкою чинників, а саме полісемічним характером терміна «механізм» і використанням різних методологічних підходів до розуміння адміністративно-правового регулювання взагалі та його механізму зокрема.

Урахування позитивних сторін використання інструментального підходу до дослідження тих чи інших явищ правової дійсності та теоретичних здобутків провідних учених стосовно розуміння механізму адміністративно-правового регулювання дозволило сформулювати теоретичне визначення поняття «механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу» та сформулювати власне бачення його складових.

2. Урахування теоретичних характеристик різних аспектів норм адміністративного права, а також особливостей суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу як об'єкта правового регулювання та сутності їх адміністративно-правового регулювання дозволило визначити *загальні ознаки* та *специфічні ознаки* (особливості) адміністративно-правових норм, що регулюють відносини у досліджуваній галузі. До перших віднесено ті, які властиві всім адміністративно-правовим нормам: загальнообов'язковість (включає три аспекти – неперсоніфікований характер, спрямованість на захист суспільно визнаних цінностей, зовнішня спрямованість); формальна визначеність; забезпеченість примусовою силою держави; зорієнтованість на реалізацію публічних інтересів; переважно імперативний характер (є інструментом реалізації методу адміністративного

права); специфічність функцій (напрямів дії); часто встановлюються в процесі реалізації повноважень суб'єктів публічної адміністрації; їх структурні складові (гіпотеза, диспозиція, санкція) мають свої особливості та часто містяться у різних нормах права.

До специфічних ознак (особливостей), що вирізняють ці норми від інших, належать такі:

– по-перше, предметом їх регулювання є широке коло суспільних відносин, які доцільно розглядати крізь призму предмета самого адміністративного права, і розуміння якого в сучасних умовах розвитку України як соціальної, демократичної та правової держави переосмислюється та наповнюється новим змістом. До предмета регулювання досліджуваних норм, на думку автора, слід віднести: комплекс суспільних відносин, які виникають, змінюються (або припиняються) у зв'язку з практичною реалізацією суб'єктами публічної адміністрації виконавчо-розпорядчої діяльності в процесі взаємодії з об'єктами публічного управління в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, у тому числі пов'язані з наданням адміністративних сервісних послуг, відповідальністю публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність; суспільні відносини, пов'язані із застосуванням до фізичних і юридичних осіб за порушення адміністративно-правових норм у цій галузі заходів адміністративного примусу, у тому числі адміністративної відповідальності;

– по-друге, адміністративно-правовим нормам як засобу (інструменту), за допомогою якого здійснюється безпосередній правовий вплив на суспільні відносини в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, характерною є спрямованість на досягнення специфічної мети (цілей), які слід розглядати в контексті відповідності меті (цілям) адміністративно-правового регулювання у досліджуваній галузі;

– по-третє, оскільки тваринний світ є невід'ємним компонентом навколишнього природного середовища, особливістю розглядуваного виду норм є їх тісна взаємодія з нормами інших галузей права, що регулюють

суспільні відносини у сфері охорони довкілля, зокрема екологічним, земельним, водним, лісовим, флористичним та ін.

Сформульовано поняття адміністративно-правових норм, якими регулюються суспільні відносини в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Здійснено класифікацію адміністративно-правових норм, якими регулюються суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, за такими критеріями:

1) *залежно від цілей адміністративно-правового регулювання:*

– такі, що забезпечують функціонування механізмів набуття, реалізації та захисту права власності на об'єкти тваринного світу та права на їх використання, зокрема спеціального;

– такі, що регламентують функціонування і взаємодію суб'єктів, що здійснюють державне управління та регулювання у досліджуваній галузі;

– такі, що містять нормативну орієнтацію для забезпечення сталого розвитку суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу та виступають орієнтиром діяльності суб'єктів, що здійснюють державне управління та регулювання у цій галузі;

2) *за адресатом приписів:*

– адресовані органам виконавчої влади, що безпосередньо здійснюють державне управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;

– адресовані іншим уповноваженим на це органам державної влади згідно з їх повноваженнями, або яким відповідно до законодавства надано окремі повноваження органів виконавчої влади в означеній галузі;

– адресовані службовцям органів, що здійснюють державне (публічне) управління та регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;

– адресовані підприємствам, установам, організаціям, що здійснюють охорону, використання і відтворення тваринного світу;

– адресовані громадянам;

3) *за функціональним призначенням*:

– регулятивні (фіксують права й обов'язки індивідуальних і колективних суб'єктів суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, а також відповідальність учасників управлінських відносин у цій галузі);

– охоронні (регламентують процедуру (процес, порядок) реалізації юридичних прав та обов'язків, встановлених матеріальними нормами).

3. На основі аналізу існуючих у теорії адміністративного права сучасних підходів до розуміння категорії «адміністративні правовідносини» та її характерних властивостей (рис) визначено поняття та з'ясовано місце і роль адміністративних правовідносин у механізмі адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Визначено основні критерії класифікації та виділено на їх підставі відповідні види адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні.

Установлено, що структурними складовими адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу є суб'єкти, об'єкти, зміст та юридичні факти, характеристика і розкриття взаємозв'язку яких дозволяє виявити соціальну природу, юридичні особливості та специфіку цих правовідносин, а також їх функціональне призначення у механізмі адміністративно-правового регулювання в досліджуваній галузі.

4. На основі аналізу існуючих у теорії адміністративного й екологічного права сучасних підходів до класифікації органів, що здійснюють управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки, а також відповідних нормативно-правових актів, визначено систему суб'єктів адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. Наголошено, що забезпечення

найбільш доцільного рівня упорядкування суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу можливе за умови ефективного функціонування та взаємодії трьох основних структур – органів державної влади (загальної і спеціальної компетенції), органів місцевого самоврядування, громадських інституцій (громадські природоохоронні організації, громадські інспектори).

Здійснено аналіз повноважень і компетенції суб'єктів адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, визначено наявні недоліки та напрями вдосконалення функціонування системи державного (публічного) управління і регулювання в цій галузі.

5. З'ясовано сутність та роль актів реалізації прав і обов'язків у механізмі адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Виокремлено та охарактеризовано форми реалізації адміністративно-правових норм, що регулюють відносини в досліджуваній галузі, зокрема:

– додержання (дотримання). Аналіз нормативно-правової бази в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу вказує на наявність великого масиву заборонних норм, які встановлені як законодавчими, так і підзаконними нормативно-правовими актами;

– використання. У галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу ефективність реалізації уповноважувальних (дозвільних) адміністративно-правових норм особами приватного права є індикатором рівня спроможності органів державного (публічного) управління та регулювання в цій галузі та їх посадових осіб реалізовувати покладені на них функції та завдання. Адже права, якими наділені особи приватного права, кореспондуються з відповідними обов'язками зазначених вище суб'єктів владних повноважень. Зауважено, що розвиток концепції «публічносервісної» держави, трансформація взаємовідносин між державою, органами місцевого самоврядування та громадянами обумовили збільшення

кількості адміністративно-правових норм, специфіка яких виявляється в тому, що шляхом використання закладених в них юридичних можливостей зацікавлені особи приватного права реалізують свої суб'єктивні права не лише у сфері державного (публічного) управління, а й у сфері надання адміністративних послуг;

– виконання. Саме означена форма реалізації адміністративно-правових норм, яка виявляється в активному виконанні суб'єктом покладених на нього обов'язків і характеризується персоніфікацією та підвищеною імперативністю офіційно закріплених приписів, невиконання яких у визначених випадках тягне за собою юридичну відповідальність, є одним із найважливіших засобів забезпечення стабільності функціонування механізму державного управління в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, належної виконавської дисципліни у сфері реалізації виконавчої влади, а відтак – правопорядку в досліджуваній галузі загалом;

– застосування (особлива форма). Правозастосовча діяльність спеціальних суб'єктів наділених владними повноваженнями в досліджуваній галузі здійснюється у регулятивній і правоохоронній формах. У процесі виконавчо-розпорядчої діяльності означених суб'єктів мають місце випадки недодержання основних вимог щодо застосування адміністративно-правових норм, наслідком чого є видання незаконних, необґрунтованих та недоцільних актів реалізації цих норм, що, у свою чергу, зачіпає не лише права окремих громадян, а й публічні інтереси громадянського суспільства та держави в цілому. Відтак, рівень ефективності застосування адміністративно-правових норм має надзвичайно важливе значення для врегулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, зокрема публічно-управлінських, адміністративно-сервісних, юрисдикційних, та є показником досконалості правозастосовчої діяльності органів, що здійснюють державне (публічне) управління та регулювання у цій галузі та професіоналізму їх посадових осіб, дотримання вимог законності, обґрунтованості та доцільності у правозастосовчому процесі. Крім того, зважаючи на функціональне

призначення правозастосування у механізмі адміністративно-правового регулювання, останнє є обов'язковим чинником сприяння процесу реалізації права загалом.

За результатами дослідження, отриманими в цьому розділі, наявними є такі публікації автора [98; 100; 104; 105; 108; 112; 115; 122; 126; 130; 236; 587; 590; 592].

РОЗДІЛ 3

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС ТА АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ В УКРАЇНІ

3.1. Державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу: сучасний стан і перспективи реформування

Попри позитивні трансформаційні перетворення, що відбуваються останнім часом у різних сферах українського суспільства, слід констатувати, що результативність державної екологічної політики є доволі низькою. З огляду на загрозливі темпи використання природних ресурсів однією з болючих проблем не лише нашої держави, а й усієї світової спільноти є питання охорони та збереження природного середовища, яке в умовах зростаючого антропогенного тиску доведене до критичного стану. Одним із чинників, що негативно позначається на вирішенні означеної проблеми, є зниження ефективності діяльності органів влади у сфері контролю за використанням і охороною природних ресурсів та низька активність природоохоронних органів щодо попередження, виявлення та припинення правопорушень у цій сфері, у тому числі й у досліджуваній галузі. Відтак, окремої уваги потребують питання, пов'язані з теоретичними та практичними аспектами функціонування системи державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Вагомий внесок у дослідження теоретико-правових проблем державного контролю зробили такі вітчизняні вчені, як В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяк, В.В. Галуцько, В.М. Гаращук, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, С.О. Короєд, О.В. Кузьменко, Н.В. Лебідь, В.І. Олефір, С.В. Петков, А.О. Собакарь, С.Г. Стеценко,

М.М. Тищенко та ін.

Різні аспекти державного контролю та нагляду у сферах природокористування й охорони навколишнього природного середовища досліджувалися у працях таких науковців, як В.І. Андрейцев [18], Д.А. Арутюнян [26], Г.І. Балюк [530, с. 231-261], А.П. Гетьман [355; 149], І.В. Гиренко [72], О.В. Головкін [78; 80-86], Т.С. Кичилюк [184], В.І. Книш [187], В.В. Костицький [220], А.В. Котелевець [221], М.В. Краснова [530; 356], В.І. Курило [235; 237; 238], О.Я. Лазор [250], С.І. Марченко [356, с. 454-473], В.В. Пахомов [333], О.Ю. Піддубний [346], К.А. Рябець [492], О.П. Світличний [495], В.М. Тюн [546], О.А. Улютіна [548], С.І. Хом'яченко [560], Ю.С. Шемшученко [146; 530], М.В. Шульга [149; 530] та ін.

Слід зазначити, що попри значну кількість наукових праць, присвячених з'ясуванню проблеми співвідношення та розмежування контролю та нагляду у державному управлінні, дане питання донині лишається відкритим та одним із найбільш дискусійних. Алгоритм дослідження останнього у переважній більшості полягає в такому:

– по-перше, ученими здійснюється етимологічний аналіз понять «контроль» і «нагляд». При цьому наголосимо, що позиції науковців із приводу походження розглядуваних слів розходяться. Зокрема, на цьому наголошує С.Г. Братель, який, намагаючись зрозуміти значення слова «контроль» за допомогою аналізу його етимології та знайти в особливостях його використання відношення до слова «нагляд», наводить існуючі в етимологічних та іншомовних словниках варіанти походження слова «контроль», а саме: воно прийшло в українську мову через німецьке слово *Kontrolle* в XVIII ст.; сягає коренями в голландську мову; запозичене безпосередньо з французької мови; походить від латинських «contra» – префікса, що означає «протидія», «протилежність» тому, що виражено у другій частині, та «gole» – міра впливу, значення, ступінь участі в чомусь та ін. [46];

– по-друге, з урахуванням наявних тлумачень цих понять у довідкових джерелах і науковій літературі виокремлюється певний критерій (критерії), що дозволяє, на думку дослідника, їх розмежувати. Зокрема, таке розмежування найчастіше проводиться за такими критеріями: обсяг здійснюваних контролюючими і наглядовими органами повноважень (наявність права втручання в оперативну діяльність підконтрольних об'єктів та самостійного притягнення винних до правової відповідальності (В.М. Гаращук [54, с. 458; 67], Ю.П. Битяк [7, с. 244]); сфера застосування (є більш вузькою для нагляду, який, у свою чергу, розглядається як елемент контролю) та наявність або відсутність прямого підпорядкування об'єктів щодо яких здійснюється відповідно контроль чи нагляд (О.В. Головкін [84, с. 54]); глибина перевіркової діяльності (А.О. Собакарь [509, с. 272]); межі застосування та способи реалізації (В.М. Тюн [547, с. 72]); спосіб ініціювання; систематичність здійснення; ціль (обсяг) здійснення (перевірка законності та доцільності діяльності – характерна для контролю, забезпечення законності – для нагляду) тощо;

– по-третє, аналізуються тексти нормативно-правових актів, внаслідок чого вчені констатують факти одночасного співіснування розглядуваних термінів або ж їх розмежування. Зауважимо, що у законодавчих і підзаконних нормативно-правових актах, які регулюють відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, спостерігається тенденція до синонімії понять «контроль» і «нагляд».

Так, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ містить розділ VIII «Контроль і нагляд у галузі охорони навколишнього природного середовища» у назвах і змісті статей якого (ст. 34–36) є вказівки лише на контроль [440]. При цьому означений розділ цього Закону містив ст. 37 – «Прокурорський нагляд за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища», яку було виключено з тексту на підставі Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII [452]. Іншим прикладом

можуть слугувати Закон України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III, постанова КМ України «Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України» від 19 квітня 2017 р. № 275, відповідно до яких Держекоінспекція реалізує державну політику із здійснення державного *нагляду (контролю)* у сфері <...>, здійснює *державний нагляд (контроль)* за додержанням вимог законодавства <...> [394; 462], а також Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 р. [436]. Указуючи на останній, О.В. Головкін слушно наголошує на відсутності чіткої демаркації між контролем та наглядом, «...що унеможлиблює коректне розмежування цих двох підсистем на рівні системи державного контролю і нагляду у галузі охорони довкілля в Україні» [86, с. 31].

Дійсно, аналіз праць науковців, які приділяли значну увагу питанню співвідношення контролю і нагляду у сферах охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, зокрема таких, як Т.Л. Антонова [23, с. 182-185], І.В. Гиренко [73, с. 188-191], О.В. Головкін [84, с. 51-54], В.В. Пахомов [333, с. 20-30], В.В. Стрельник [518, с. 30-46], В.М. Тюн [547, с. 58-67, 70-72], вказує на відсутність консенсусу у вирішенні цього питання та існування різних, а подекуди й абсолютно протилежних підходів.

Отже, на будь-якому етапі алгоритму дослідження проблеми співвідношення контролю і нагляду («етимологічний аналіз» – «урахування тлумачення у довідкових джерелах і науковій літературі» – «вибір критерію розмежування» – «аналіз законодавства») можливими є відхилення на користь тієї чи іншої позиції щодо даного питання.

Складність розмежування контролю і нагляду лише підтверджує їхню єдину глибинну сутність, а фактична можливість спростування тієї чи іншої розмежувальної ознаки (ознак) підтверджує обґрунтованість і науковість дискусії про співвідношення контролю та нагляду.

Віддаючи належне надзвичайно вагомому внеску науковців у дослідження цього питання, зазначимо, що дискусії з приводу останнього носять суто конвенціональний характер. При цьому, поділяючи точку зору, згідно з якою нагляд розглядається як передумова, підфункція, стадія чи окрема форма контролю, у даному питанні будемо дотримуватись позиції законодавця, зафіксованої у базовому, в контексті нашого дослідження, законі, а саме Законі України «Про тваринний світ».

Аналіз науково-теоретичних джерел, присвячених дослідженню проблем державного контролю (нагляду) у сферах охорони навколишнього природного середовища та природокористування, вказує на те, що останній розглядається як:

– самотійна функція (напрямо) управління у цій сфері (І.В. Гиренко [73, с. 186-187], О.В. Головкін [78, с. 68-73], В.В. Пахомов, А.М. Куліш [333, с. 30-31]). За допомогою цієї функції «...суб'єкт управління не лише має можливість коригувати управлінську діяльність, а й допомагає передбачити перспективи подальшого розвитку та досягнення конкретного результату» [333, с. 31];

– особливий різновид соціального контролю. Так, досліджуючи проблеми державного контролю у галузі охорони, використання та відтворення рослинного світу, І.В. Гиренко зазначає, що він «...є особливим різновидом соціального контролю і використовується для перевірки відповідності діяльності учасників суспільних відносин встановленим приписам, у рамках та межах яких вони діють» [73, с. 192];

– спосіб (засіб) забезпечення законності у відповідній сфері (В.В. Пахомов, А.М. Куліш [333, с. 9-20, 31]). Під способами забезпечення законності розуміють «...окрему групу гарантій забезпечення законності, цілеспрямовану діяльність відповідних органів (посадових осіб), яка здійснюється у межах покладених на них завдань, функцій та повноважень з метою встановлення фактичного стану дотримання вимог чинного законодавства та відповідного реагування на нього» [333, с. 15; 279, с. 19];

– правова форма (екологічної) діяльності уповноважених суб'єктів (І.В. Гиренко [73, с. 192], О.В. Головкін [84, с. 53]), метою якої є перевірка додержання вимог законодавства усіма суб'єктами відповідних правовідносин, застосування до винних осіб заходів державного примусу [73, с. 192];

– особливий вид державної управлінської діяльності (І.В. Гиренко [73, с. 212-213], В.І. Курило, О.П. Світличний [238, с. 150-155]).

Аналіз доктринальних джерел адміністративного права дозволяє виокремити низку важливих характеристик державного контролю, на яких акцентують провідні вітчизняні вчені:

– є важливим *видом діяльності* держави (О.Ф. Андрійко [4, с. 349; 139, с. 344]), публічної адміністрації (В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванишук, С.О. Короед [8, с. 246]), що здійснюється вповноваженими суб'єктами;

– виступає *самостійною функцією* державного управління (О.Ф. Андрійко [8, с. 350]), однією з функцій публічного управління (С.Г. Стеценко [514, с. 195]). Разом із тим, йому притаманні власні функції [139, с. 345-346];

– його *мета* – встановлення результатів діяльності певних суб'єктів, допущених відхилень від прийнятих вимог, принципів організації, виявлення причин цих відхилень, визначення шляхів подолання перешкод для ефективного функціонування всієї системи (В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванишук, С.О. Короед [4, с. 349; 8, с. 244]);

– його *сутність* полягає у: спостереженні та перевірці розвитку суспільної системи й усіх її елементів відповідно до визначених напрямів, а також у попередженні та виправленні можливих помилок і неправомірних дій, що перешкоджають такому розвитку (О.Ф. Андрійко [4, с. 349]); спостереженні за функціонуванням відповідного підконтрольного об'єкта, одержанні об'єктивної та достовірної інформації про стан законності й

дисципліни, вживанні заходів із запобігання й усунення порушень, виявленні причин і умов, що сприяють правопорушенню, вживанні заходів щодо залучення до відповідальності осіб, винних у порушенні (В.В. Галуцько, В.М. Гаращук, Ю.В. Гридасов, Г.Г. Забарний, А.А. Іванищук, Р.А. Калюжний, С.О. Короед, В.І. Олефір, В.К. Шкарупа [8, с. 244; 54, с. 459; 154, с. 95-96]);

– детальна *процедурна регламентація* його здійснення [139, с. 348].

З урахуванням викладеного та аналізу законодавчих актів, а саме законів України «Про тваринний світ» [462], «Про охорону навколишнього природного середовища» [440], «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [436], «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [435], вважаємо, що державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу слід розглядати як:

– складову системи державного контролю в сфері охорони навколишнього природного середовища. Зазначимо, що наразі триває процес реформування останньої, що у свою чергу, зумовлює потребу подальшого дослідження існуючих проблем і можливих перспектив функціонування механізму державного контролю в досліджуваній нами галузі;

– інструмент реалізації національної екологічної політики. Зокрема, про це свідчить аналіз змісту Закону «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [49];

– функцію (напрям) державного управління у розглядуваній галузі, що полягає в оцінюванні правомірності діяльності підконтрольних суб'єктів. Означена функція реалізується в процесі конкретної цілеспрямованої діяльності суб'єктів управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, перелік яких наведено у ст. 57 Закону України «Про тваринний світ» [462] та інших законодавчих актах;

– діяльність уповноважених законом суб'єктів публічної влади, спрямовану на забезпечення додержання усіма учасниками суспільних

відносин у цій галузі вимог відповідного законодавства, попередження, своєчасне виявлення правопорушень і вжиття заходів щодо їх усунення. Таке формулювання цілком корелюється із дефініцією, зафіксованою у ст. 1 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [436], містить вказівку на спрямованість такої діяльності, яка відповідає положенням ст. 34 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [440] та Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, схваленої розпорядженням КМ України від 31 травня 2017 р. № 616-р, у якій, з-поміж іншого, акцентується на необхідності створення дієвої системи попередження порушень природоохоронного законодавства та притягнення до відповідальності за заподіяну шкоду навколишньому природному середовищу [129, с. 156-161; 460].

Зазначимо, що здійснення ефективного державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу неможливе без існування дієвого механізму функціонування державного моніторингу у цій галузі. Останній, відповідно до ст. 55 Закону України «Про тваринний світ», є складовою моніторингу навколишнього природного середовища і здійснюється відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [462] та Положення про державну систему моніторингу довкілля, затвердженого постановою КМ України від 30 березня 1998 р. № 391 [396]. У наукових джерелах моніторинг навколишнього природного середовища (довкілля) розглядають як: функцію управління у сфері природокористування та охорони довкілля (А.П. Гетьман [355, с. 86, 91-94]); самостійний вид діяльності уповноважених органів (І.В. Гиренко [73, с. 210-211]; превентивну форму екологічного контролю (М.В. Краснова, Е.В. Позняк, О.А. Шомпол [356, с. 37, 177-241]).

У Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р.

№ 2818-VI наведено перелік основних інструментів реалізації національної екологічної політики, серед яких – моніторинг стану довкілля та контроль у сфері охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки [435]. Указаним законом (підрозділ 4.11 розділу IV) визначається комплекс заходів, спрямованих на забезпечення розвитку державної системи моніторингу навколишнього природного середовища та підвищення ефективності здійснення державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства, а також зміцнення інституціональної спроможності системи останнього, зокрема: необхідність здійснення аналізу інформаційних потреб системи державного управління, створення єдиної мережі спостережень, здійснення оптимізації, модернізації і технічного забезпечення системи моніторингу навколишнього природного середовища, вдосконалення метрологічного забезпечення проведення спостережень, інтегрування інформаційних ресурсів суб'єктів системи моніторингу і забезпечення функціонування єдиної автоматизованої підсистеми збирання, оброблення, проведення аналізу і збереження екологічних даних; удосконалення нормативно-правової бази щодо здійснення державного контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки; перегляд існуючої організаційної структури і розподілу повноважень територіальних органів Державної екологічної інспекції України та ін. [435].

Разом із тим слід зазначити, що сім років, які минули з моменту прийняття Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», «ознаменувалися» низьким пріоритетом екологічної політики в країні, недосконалою системою організації державного контролю за додержанням вимог природоохоронного законодавства та відсутністю дієвого механізму моніторингу стану довкілля. На превеликий жаль, означені проблеми є однією з вагомих причин критичного стану навколишнього природного середовища, про що наголошується як у концептуальних правових актах з питань реформування

системи нагляду (контролю) у цій сфері, так і в джерелах, присвячених аналізу ефективності реалізації національної екологічної політики.

Так, на офіційному сайті Міністерства екології та природних ресурсів України оприлюднені «Оцінка виконання Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки» [331] та «Діагностика Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки» [142], аналіз яких указує на те, що однією з причин невиконання або ж незадовільного виконання низки стратегічних завдань або ж заходів Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки, у тому числі щодо охорони, використання і відтворення тваринного світу, є незадовільна організаційно-технічна, кадрова та фінансова спроможність щодо ведення екологічного моніторингу та здійснення екологічного контролю [120, с. 299-300]. Зокрема, у вказаних аналітичних джерелах акцентується, що має місце: організаційно-правова відсутність екологічного моніторингу в рамках діяльності Мінприроди; деградація на сучасному етапі підрозділу екологічного моніторингу, яка по суті відрізає міністерство від інформаційних потоків; нездатність належно організувати само-моніторинг здійснюваний підприємствами; питання технічного та приладового забезпечення системи екологічного моніторингу є чи не найслабшою ланкою природоохоронної системи; інформаційно-аналітичний центр Державної системи моніторингу докільля не виконує покладених на нього функцій щодо інформування як населення, так і працівників природоохоронної сфери та потребує кардинальних змін; низька спроможність щодо здійснення екологічного контролю над використанням природних ресурсів, розповсюдженням видів вселенців, торгівлею видами дикої флори і фауни, що перебувають під загрозою зникнення; неналежна реалізація екологічним інспектором повноважень щодо припинення порушень підприємством вимог

природоохоронного законодавства й інші дії псевдоприродоохоронців, що нищать основу правових взаємовідносин на державному і регіональному рівні; вкрай низьке технічне забезпечення Держекоінспекції та її територіальних органів тощо [142].

Розпорядженням КМ України від 31 травня 2017 р. № 616-р було схвалено «Концепцію реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища», у якій наголошується на: дискредитації та фактичному руйнуванні системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища лобістами великого промислового і аграрного бізнесу; низькому кваліфікаційному рівні державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища, що є наслідком низької заробітної плати, застарілої матеріально-технічної та лабораторної бази, недостатнього обсягу фінансування, високого рівня корупції, непрозорої системи прийняття рішень щодо порушників природоохоронного законодавства; низькій ефективності та недієздатності Держекоінспекції; дублюванні наглядових (контрольних) функцій центральними органами виконавчої влади та відсутності єдиного підходу до виконання функцій; відсутності прозорого механізму проведення моніторингу стану навколишнього природного середовища та доступу до великої кількості екологічних даних, що повинні бути відкритими; епізодичній участі громадських інспекторів у заходах Держекоінспекції з нагляду (контролю) [460].

Крім того, у Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю), схваленої розпорядженням КМ України від 18 грудня 2017 р. № 1020-р, з поміж інших проблем також акцентується на існуванні дублювання повноважень органів державного нагляду (контролю) у природоохоронній сфері, у сфері використання та відтворення водних живих ресурсів, ведення мисливського господарства і полювання тощо [124, с. 184-188; 461].

Відтак, існування величезної кількості проблем, які потребують розв'язання, та розпочатий в Україні процес реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища обумовлюють необхідність комплексного дослідження теоретико-правових питань функціонування системи державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу на сучасному етапі та з'ясування подальших перспектив її вдосконалення.

Насамперед, окреслимо коло суб'єктів, на які відповідно до чинного законодавства покладено здійснення державного контролю у досліджуваній галузі, а також з'ясуємо організаційно-структурну побудову та компетенцію уповноважених центральних органів виконавчої влади щодо державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу.

Відповідно до ч. 1 ст. 57 Закону України «Про тваринний світ» державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу здійснюється Кабінетом Міністрів України, місцевими державними адміністраціями, сільськими, селищними, міськими радами та їх виконавчими органами, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері мисливського господарства, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства, органами виконавчої влади АР Крим з питань охорони навколишнього природного середовища і мисливського господарства та полювання, іншими державними органами відповідно до закону [462]. Виходячи зі змісту цього та інших законодавчих актів [431; 456; 468], до суб'єктів загальної компетенції, які мають контрольні функції в досліджуваній галузі, належать: КМ України; місцеві державні адміністрації; сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. З огляду на те, що повноваження зазначених суб'єктів, у тому числі

щодо контролю у досліджуваній галузі, розглядалися нами в підрозділі 2.3 дисертаційного дослідження, зосередимо увагу на суб'єктах спеціальної компетенції, для яких контроль є головним або одним із головних напрямів їх діяльності.

Такими суб'єктами, виходячи зі змісту законодавчих актів, що регулюють відносини у досліджуваній галузі, зокрема законів України «Про тваринний світ» (ч. 1 ст. 57) [462], «Про охорону навколишнього природного середовища (ч. 1 ст. 35) [440], «Про мисливське господарство та полювання» (ст. 37) [431], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» (ст. 21) [456], «Про Червону книгу України» (ст. 8-1) [468], є Держекоінспекція, Держлісагентство, Держрибагентство.

Щодо Мінприроди, то відповідно до Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України, затвердженого постановою КМ України від 21 січня 2015 р. № 32, цей орган: *забезпечує формування державної політики у сфері державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про раціональне використання, відтворення і охорону природних ресурсів, збереження, відтворення і невиснажливе використання біологічного різноманіття; забезпечує у сфері державного нагляду (контролю) за дотриманням природоохоронного законодавства нормативно-правове регулювання з питань щодо: організації та проведення перевірок оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення; розрахунків розмірів відшкодування збитків, завданих державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства; переміщення (перевезення), експорту (реекспорту), імпорту, вилучення, набуття у власність, користування, оренди об'єктів тваринного світу, торгівлі ними, в тому числі тими, що занесені до Червоної книги України та перебувають під захистом Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення тощо [399]. Зазначимо, що внаслідок адміністративної реформи 2012 р. відбулася зміна організаційної системи Мінприроди –*

повноваження територіальних органів міністерства були передані обласним, Київській, Севастопольській міським державним адміністраціям.

Центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, є **Держекоінспекція**. Діяльність зазначеного органу спрямовується і координується КМ України через Міністра екології та природних ресурсів. Згідно з Положенням про Державну екологічну інспекцію України, затвердженим постановою КМ України від 19 квітня 2017 р. № 275, її очолює Голова, який призначається на посаду та звільняється з посади КМ України за пропозицією Комісії з питань вищого корпусу державної служби. Станом на лютий 2018 р. свої повноваження Держекоінспекція здійснює безпосередньо і через утворені в установленому порядку територіальні органи [394]. До останніх, відповідно до постанови КМ України від 14 вересня 2011 р. № 995 «Про утворення територіальних органів Державної екологічної інспекції», віднесено Держекоінспекцію в АРК, Держекоінспекції в областях, містах Києві та Севастополі, Державну Азово-Чорноморську екологічну інспекцію, Державну Азовську морську екологічну інспекцію, Державну екологічну інспекцію Північно-Західного регіону Чорного моря [465]. Постановою КМ України від 21 лютого 2018 р. № 102 започатковано процес ліквідації територіальних органів Держекоінспекції та утворення міжрегіональних територіальних органів. Територіальні органи Держекоінспекції, що ліквідуються, продовжують виконувати свої повноваження до передачі таких повноважень територіальним органам, які утворюються [344].

До основних завдань Держекоінспекції, відповідно до Положення про неї, затвердженого постановою КМ України від 19 квітня 2017 р. № 275, окрім реалізації державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів,

віднесено здійснення у межах повноважень, передбачених законом, державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства, зокрема, щодо: збереження, відтворення і невиснажливого використання біологічного різноманіття; раціонального використання, відтворення і охорони об'єктів тваринного та рослинного світу; ведення мисливського господарства та здійснення полювання [394].

Держекоінспекція відповідно до покладених на неї завдань здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в частині здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності і господарювання, громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, а також юридичними особами-нерезидентами вимог законодавства:

– про раціональне використання, відтворення і охорону об'єктів тваринного світу, зокрема щодо: регулювання чисельності диких тварин; використання і відтворення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин, занесених до Червоної книги України; утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах; наявності документів, що підтверджують законність набуття диких тварин, у тому числі тих, що занесені до Червоної книги України; наявності дозвільних документів на утримання та розведення диких тварин; охорони середовища перебування, шляхів міграції, переселення, акліматизації і схрещування диких тварин; ввезення в Україну і вивезення за її межі об'єктів тваринного світу та знарядь їх добування; захисту диких тварин від жорстокого поводження; законності набуття у приватну власність об'єктів тваринного світу;

– про охорону, використання і відтворення риби та інших водних живих ресурсів;

- щодо наявності дозволів, лімітів та квот на спеціальне використання природних ресурсів, дотримання їх умов;
- щодо дотримання правил створення, поповнення, зберігання, використання та державного обліку зоологічних колекцій і торгівлі ними;
- з питань дотримання положень Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES);
- під час ведення мисливського господарства та здійснення полювання;
- про збереження об'єктів рослинного та тваринного світу, занесених до Червоної та Зеленої книг України, формування, збереження і використання екологічної мережі та ін. [110, с. 110-113; 394].

Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері мисливського господарства, є **Держлісагентство**. Його діяльність спрямовується і координується КМ України через Міністра аграрної політики та продовольства. Основними завданнями Держлісагентства відповідно до Положення про Державне агентство лісових ресурсів України, затвердженого постановою КМ України від 8 жовтня 2014 р. № 521, є: реалізація державної політики у сфері мисливського господарства; внесення на розгляд Міністра аграрної політики та продовольства пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері мисливського господарства. Держлісагентство, відповідно до покладених на нього завдань, здійснює державний контроль за дотриманням законодавства в галузі мисливського господарства і полювання, організовує роботу з укладення з користувачами мисливських угідь договорів про умови ведення мисливського господарства та здійснює контроль за їх виконанням [109, с. 68-70; 392].

Держлісагентство здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи. Перелік останніх, якими є обласні управління лісового та мисливського господарства, затверджено постановою КМ України від 28 грудня 2011 р. № 1364 «Про

утворення територіальних органів Державного агентства лісових ресурсів та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» [464]. Згідно з Положенням про обласні управління лісового та мисливського господарства Держлісагентства, затвердженим наказом Мінагрополітики від 21 березня 2012 р. № 134, голови місцевих державних адміністрацій координують діяльність обласних управлінь лісового та мисливського господарства і сприяють їм у виконанні покладених на ці органи завдань. Завданням управлінь є реалізація повноважень Держлісагентства на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці у сфері лісового та мисливського господарства [401].

У складі Держлісагентства, Республіканського комітету АР Крим з питань лісового і мисливського господарства, обласних управлінь лісового та мисливського господарства і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держлісагентства, діє Державна лісова охорона (далі – держлісоохорона), що має статус правоохоронного органу. Її діяльність та права посадових осіб регламентовані ст. 89-92 Лісового кодексу України [259], ст. 39, 40 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» [431], ст. 60 Закону України «Про тваринний світ» [462] та Положенням про державну лісову охорону, затвердженим постановою КМ України від 16 вересня 2009 р. № 976 [395]. Відповідно до останнього метою діяльності держлісоохорони є здійснення правових, лісоохоронних та інших заходів, спрямованих на збереження, розширене відтворення, невиснажливе використання лісових ресурсів та об'єктів тваринного світу. Основними завданнями держлісоохорони є: здійснення державного контролю за додержанням вимог мисливського законодавства; запобігання злочинам і адміністративним правопорушенням у сфері мисливського господарства, а також використання мисливських тварин. До посадових осіб держлісоохорони належать посадові особи Держлісагентства, Республіканського комітету АР Крим з питань лісового і мисливського господарства, обласних управлінь лісового та мисливського господарства і

підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держлісагентства [395].

Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства, є **Держрибагентство**, діяльність якого спрямовується і координується КМ України через Міністра аграрної політики та продовольства. Згідно з Положенням про Державне агентство рибного господарства України, затвердженим постановою КМ України від 30 вересня 2015 р. № 895 [393], основними завданнями Держрибагентства є: реалізація державної політики у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства; внесення на розгляд Міністра аграрної політики та продовольства пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства. Цей орган, відповідно до покладених на нього завдань, здійснює державний нагляд (контроль):

- у галузі охорони, використання та відтворення водних біоресурсів у виключній (морській) економічній зоні України, територіальному морі, внутрішніх водоймах України та у водах за межами юрисдикції України щодо рибальських суден, що плавають під Державним Прапором України, відповідно до міжнародних договорів України;

- технічного стану рибозахисних споруд, проведення рибозахисних заходів на водозабірних та інженерних спорудах меліоративних систем;

- за дотриманням правил рибальства;

- за дотриманням лімітів і нормативів використання водних біоресурсів;

- за дотриманням правил використання об'єктів тваринного світу в частині водних біоресурсів;

- за достовірністю подання суб'єктами рибного господарства, пов'язаними з добуванням і використанням водних біоресурсів, звітних даних про обсяги використання водних біоресурсів;

– за дотриманням порядку придбання або збуту осетрових видів риб та продукції з них;

– за дотриманням заборони вилову водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) та ін. [393].

Відповідно до п. 7 Положення про Державне агентство рибного господарства України Держрибагентство (орган рибоохорони) здійснює свої повноваження безпосередньо, а також через утворені в установленому порядку територіальні органи (органи рибоохорони) [393].

Згідно із пунктом 1 Положення про органи рибоохорони Державного агентства рибного господарства України, затвердженого наказом Мінагрополітики від 19 січня 2012 р. № 26, органи рибоохорони – Головне управління охорони водних біоресурсів у м. Києві, управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в області, басейнові управління, басейновий відділ (далі – Управління) – є територіальними органами Держрибагентства, які діють у складі Держрибагентства України і йому підпорядковуються. Голови місцевих державних адміністрацій координують діяльність Управління і сприяють йому у виконанні покладених на нього завдань, основним з яких є реалізація повноважень Держрибагентства у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в районі діяльності [402].

Слід зазначити, що відповідно до постанови КМ України від 30 вересня 2015 р. № 894 «Питання функціонування територіальних органів Державного агентства рибного господарства» триває процедура ліквідації територіальних органів як юридичних осіб публічного права та здійснюється утворення територіальних органів, як структурних підрозділів апарату Держрибагентства [345]. Станом на лютий 2018 р. в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань зареєстровано 24 новостворених територіальних управління Держрибагентства. Протягом 2017 р. було підготовлено та видано понад

200 наказів Держрибагентства щодо передачі майна з балансу органів рибоохорони, що ліквідуються, до новостворених рибоохоронних патрулів [477].

Процес реформування територіальних органів рибоохорони і створення рибоохоронного патруля супроводжується: кардинальним оновленням кадрового складу (всього заплановано набрати 685 інспекторів у 26 регіонах України), відібраного на основі відкритого конкурсного відбору, збільшенням оплати праці та рівня фахової підготовки нових патрульних; значним фінансуванням з державного бюджету у 2016–2017 роках; покращенням технічного оснащення рибоохоронного патруля (здійснено закупівлю човнів, автомобілів, тепловізорів, ехолотів-картплоттерів, морських радіостанцій та комп'ютерів); запозиченням кращого європейського досвіду. Все це сприяє становленню якісно нової системи контролю у галузі охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, оперативному реагуванню на протиправні дії у цій галузі, профілактиці та попередженню порушень природоохоронного законодавства, дає змогу знизити рівень незаконного добування водних біоресурсів на водних об'єктах України.

Крім того, компетенція уповноважених центральних органів виконавчої влади (Держекоінспекції, Держлісагентства, Держрибагентства) та їх територіальних органів, органів виконавчої влади АР Крим, щодо державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу, регламентована ч. 1 ст. 59 Закону України «Про тваринний світ», відповідно до якої зазначені органи мають право:

– контролювати додержання встановленого порядку обліку тварин та обліку їх використання. Порядок ведення обліку тварин та обсягу їх добування та державного кадастру тваринного світу врегульований ст. 56 Закону України «Про тваринний світ», ст. 15 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» [456], Положенням про порядок ведення державного кадастру тваринного світу,

затвердженим постановою КМ України від 15 листопада 1994 р. № 772 [444], Порядком державного обліку рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, затвердженим наказом Мінприроди від 9 жовтня 2012 р. № 486 [411];

– вимагати від фізичних та юридичних осіб усунення порушень законодавства про охорону, використання і відтворення об'єктів тваринного світу. Перелік таких порушень міститься у ч. 2 ст. 63 Закону України «Про тваринний світ» [462], а також у ч. 2 ст. 42 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» [431], ч. 1 ст. 20 Закону України «Про Червону книгу України» [468], КУпАП (ст. 50, 76, 77-1, 85, 85-1, 86-1, 87, 88 – 88-2, 89, 90, 91, 91-2, 91-4, 107, 188-5, 188-22) [197], Кримінальному кодексі України (ст. 248, 249, 250, 251, 299) [229] та інших законодавчих актах;

– припиняти використання об'єктів тваринного світу, яке ведеться з порушенням законодавства. Умови і підстави припинення права спеціального використання об'єктів тваринного світу визначені Законом України «Про тваринний світ» (ст. 19) [462];

– зупиняти тимчасово роботи, під час проведення яких порушуються правила, норми та інші вимоги щодо охорони і використання тваринного світу, середовища існування, умов розмноження і шляхів міграції тварин, до усунення виявлених порушень;

– припиняти незаконні дії або анулювати дозволи чи інші передбачені законодавством документи та встановлювати обмеження на право добування, всіх видів використання, утримання, реалізації, вивезення з України і ввезення на її територію диких тварин;

– пред'являти позови про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствами, установами, організаціями та громадянами внаслідок порушення законодавства про охорону, використання і відтворення об'єктів тваринного світу [462] та ін.

Певні контрольні повноваження у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу має **Держпродспоживслужба**, яка є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМ України через Міністра аграрної політики та продовольства. Основними завданнями цього органу, відповідно до Положення про Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, затвердженого постановою КМ України від 2 вересня 2015 р. № 667, є: реалізація державної політики у галузі ветеринарної медицини; здійснення відповідно до закону державного ветеринарно-санітарного контролю, державного нагляду (контролю) за здоров'ям та благополуччям тварин, застосуванням санітарних та ветеринарно-санітарних заходів, профілактичних і протиепідемічних заходів щодо охорони в межах компетенції території України від проникнення хвороб тварин з території інших держав або карантинних зон. Держпродспоживслужба відповідно до покладених на неї завдань у галузі ветеринарної медицини організовує, здійснює у межах повноважень, передбачених законодавством, державний нагляд (контроль) щодо дотримання вимог санітарного законодавства; здоров'я та благополуччя тварин; субстанцій, кормових добавок, преміксів та кормів; ветеринарних препаратів; підтверджує відкриття мисливського сезону на певній території після проведення обов'язкового епізоотичного обстеження мисливських угідь та ін. [397]. Держпродспоживслужба здійснює свої повноваження безпосередньо та через свої територіальні органи [389]. Правові засади здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду регламентовано Законом України «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р. № 2498-XII [362].

Проведений аналіз законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, що врегульовують компетенційну складову уповноважених центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів щодо державного контролю за охороною, використанням і відтворенням

тваринного світу, вказує на існування дублювання їх повноважень. Наявність останнього, як наголошується в Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю), схваленої розпорядженням КМ України від 18 грудня 2017 р. № 1020-р, призводить до здійснення подвійного, проте не завжди ефективного контролю з боку органів державного нагляду (контролю) [461].

Для чіткого уявлення про процес реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища вбачається доцільним здійснити аналіз правових актів щодо його впровадження та реалізації, розглянути хронологію структурних і функціональних змін цієї системи.

13 жовтня 2016 р. Міністр екології та природних ресурсів України Остап Семерак представив політичну пропозицію проекту Концепції реформування системи природоохоронного контролю, якою передбачено ліквідацію Держекоінспекції та створення нового природоохоронного органу [328]. Через кілька місяців, постановою КМ України від 19 квітня 2017 р. № 275, затверджене нове Положення про Державну екологічну інспекцію України [394]. Про недоцільність затвердження останнього неодноразово наголошувалося в експертному середовищі, оскільки вже 31 травня 2017 р. розпорядженням КМ України було схвалено Концепцію реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, якою у 2017 р. передбачено утворення Державної природоохоронної служби та ліквідацію Держекоінспекції [460].

Зупинимось більш детально на ключових аспектах Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища:

– її *мета* – створення ефективної державної системи запобігання екологічним правопорушенням і моніторингу стану навколишнього природного середовища, зниження тиску на бізнес-середовище, широке залучення громадськості до здійснення нагляду (контролю), утворення

єдиного інтегрованого державного органу природоохоронного моніторингу та нагляду (контролю);

– визначено *три етапи її реалізації*: перший (2017 р.) – передбачає ліквідацію Держекоінспекції та утворення Державної природоохоронної служби, проведення конкурсу на зайняття посад у останній та її міжрегіональних територіальних органах, передачу всіх повноважень Держекоінспекції новоствореному органу; другий (2018 р.) – внесення змін до законодавства щодо удосконалення системи здійснення нагляду (контролю), організації проведення моніторингу стану навколишнього природного середовища, формування матеріально-технічної та лабораторної бази для проведення моніторингу та здійснення нагляду (контролю); третій (2019-2020 р.р.) – запровадження оновленої системи державного моніторингу, нових екологічних стандартів та норм, фінансової гарантії екологічної відповідальності;

– наведено *шляхи та способи розв'язання існуючих проблем*, зокрема: основні напрями реалізації Концепції, очікувані результати, у тому числі у рамках дерегуляції та внаслідок створення Державної природоохоронної служби; у процесі децентралізації, пов'язаному з перерозподілом природоохоронних функцій і повноважень; щодо забезпечення поетапного приведення законодавства України у відповідність із законодавством ЄС та ін. [460].

Наказом Мінприроди від 11 серпня 2017 р. № 312 затверджено Положення про Держану екологічну інспекцію в АР Крим, областях, містах Києві та Севастополі та Положення про морські екологічні інспекції, якими є Державна Азово-Чорноморська екологічна інспекція, Державна Азовська морська екологічна інспекція та Державна екологічна інспекція Північно-Західного регіону Чорного моря [406]. При цьому постановою КМ України від 21 лютого 2018 р. № 102 «Питання реалізації Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища», передбачається ліквідувати як юридичні особи

публічного права 12 територіальних органів Держекоінспекції (Держекоінспекцію в АР Крим, у семи областях, містах Києві та Севастополі, Державну Азово-Чорноморську екологічну інспекцію, Держекоінспекцію Північно-Західного регіону Чорного моря) та утворити як юридичні особи публічного права 5 міжрегіональних територіальних органів, зокрема: Держекоінспекцію Столичного округу (м. Київ та Київська область); Держекоінспекцію Карпатського округу (Івано-Франківська та Чернівецька області); Держекоінспекцію Центрального округу (Полтавська та Черкаська області); Держекоінспекцію Поліського округу (Житомирська та Рівненська області); Держекоінспекцію Кримсько-Чорноморського округу [344]. Тобто утворення Державної природоохоронної служби у 2017 р., як те передбачено Концепцією реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища [460], не відбулось, натомість створюються нові міжрегіональні територіальні органи Держекоінспекції.

Зазначимо, що постанові КМ України від 21 лютого 2018 р. № 102 [344] передували ще два важливі нормативно-правові акти, а саме:

– 21 листопада 2017 р. Президент України підписав указ № 381/2017 «Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду», згідно з яким уряд має прискорити практичну реалізацію положень Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, схваленої розпорядженням КМ України від 31 травня 2017 р. № 616 та створити інтегровану загальнодержавну інформаційно-аналітичну систему про результати здійснення такого контролю та моніторингу з електронним реєстром актів, складених за результатами здійснення зазначених заходів [370];

– 18 грудня 2017 р. розпорядженням КМ України № 1020-р схвалено Стратегію реформування системи державного нагляду (контролю), на першому етапі реалізації якої, з-поміж іншого, передбачається утворення

єдиного органу державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища та передача йому всіх функцій із здійснення контролю у цій сфері [461].

Проведений аналіз джерел, присвячених діагностиці ефективності реалізації національної екологічної політики, а також концептуальних правових актів з питань реформування системи нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, дає підстави виокремити такі головні групи причин незадовільного рівня функціонування системи державного контролю у цій сфері, у тому числі в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу:

- структурно-функціонального характеру (недосконала організаційна структура суб'єктів контролю, дублювання функцій з нагляду (контролю) центральними органами виконавчої влади, відсутність належної координації їх діяльності щодо здійснення моніторингу довкілля та гармонізації законодавства);

- інформаційного характеру (відсутність ефективного державного моніторингу стану довкілля, єдиних електронних реєстрів природних ресурсів, незадовільний рівень інформаційного обміну та доступу до інформації про стан навколишнього природного середовища та його об'єкти);

- ресурсно-забезпечувального характеру (низький рівень фінансового, технічного та кадрового потенціалу).

Першочерговими напрямками підвищення ефективності державного контролю в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в контексті реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища мають бути:

- посилення інституційної спроможності центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів та

його територіальних органів шляхом оптимізації їхньої структури й якісного оновлення діяльності;

– усунення дублювання повноважень з нагляду (контролю) Держекоінспекції, Держрибагентства, Держлісагентства у сфері використання та відтворення водних живих ресурсів, ведення мисливського господарства і полювання;

– негайне реформування та відновлення системи державного моніторингу стану навколишнього природного середовища, а відтак, його складової – моніторингу тваринного світу, як одного з дієвих інструментів забезпечення ефективного контролю у досліджуваній галузі;

– запровадження механізму оцінки ефективності державного нагляду (контролю);

– підвищення рівня ресурсного забезпечення, необхідного для реалізації намічених цілей (фінансового, матеріально-господарчого, технічного, інформаційного, кадрового).

Досягнення очікуваних результатів (переваг), задекларованих в Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, можливе лише за умови детального планування її реалізації, узгодженого (системного, послідовного) механізму дій усіма учасниками процесу реформування, належного фінансового забезпечення [101, с. 74-80].

Подальше дослідження проблематики державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу потребує фокусування уваги на об'єктах останнього, а також його формах і методах.

У наукових джерелах наголошується на існуванні проблеми коректного виокремлення та деталізації об'єктів державного контролю у галузі охорони довкілля [86, с. 31]. Так, М.В. Краснова вважає, що об'єктами контролю є «... фізичні та юридичні особи, які набули повноважень щодо здійснення певних видів діяльності у цій галузі...» [356, с. 34]. Таку позицію вважаємо дещо спірною, адже у даному випадку більш коректним вбачається вести

мову про підконтрольні суб'єкти, а не об'єкти контролю. Інші вчені до таких об'єктів відносять: стан довкілля та його компонентів, у тому числі тваринного світу; дозвільні та інші документи; додержання відповідного законодавства; природокористувачів тощо [12, с. 20-21; 76, с. 42-43]. Аналізуючи точки зору науковців із даного питання, О.В. Головкін підставно наголошує, що до відповідних об'єктів «...не можна відносити ані самі правові та розпорядчі акти, ані підконтрольних суб'єктів природоохоронних відносин, ані стан довкілля чи його окремих компонентів» [86, с. 32]. Об'єктом контролю у сфері охорони, використання і відтворення тваринного світу, на думку С.І. Марченко, є об'єкти тваринного світу, а також діяльність відповідних суб'єктів природокористування [356, с. 458]. Оскільки тваринний світ є саморегулятивною та самовідновлювальною системою, яка потребує захисту насамперед від господарської та іншої діяльності людини, погоджуємось в принципі з позицією О.В. Головкіна та вважаємо, що об'єктом контролю у досліджуваній галузі є діяльність підконтрольних суб'єктів (юридичних та фізичних осіб) щодо охорони, використання і відтворення об'єктів тваринного світу та середовищ їх існування [113, с. 114-118].

Зазначимо, що питання аналізу форм державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу є актуальним з огляду на його недостатнє висвітлення в юридичній літературі та у контексті реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, започаткованого відповідною Концепцією від 31 травня 2017 р. № 616-р, якою передбачено, зокрема, перехід від системи тотального планового нагляду (контролю) до системи моніторингу, попередження порушень природоохоронного законодавства і здійснення контролю на основі ризик-орієнтовних показників [460].

Проблематика форм контролю у сфері охорони довкілля досліджувалася такими вітчизняними вченими-правознавцями, як В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.П. Гетьман, І.В. Гиренко, О.В. Головкін,

Л.М. Здоровко, Т.П. Коваленко, Н.Р. Кобецька, В.В. Костицький, М.В. Краснова, В.І. Курило, Н.Р. Малишева, С.І. Марченко, В.В. Пахомов, О.Ю. Піддубний, Е.В. Позняк, В.В. Стрельник, І.Є. Чумаченко, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга та ін. Проте аналіз наукових джерел та законодавства вказує на відсутність цілісного розуміння форм державного контролю у досліджуваній галузі.

Термін «форма» у довідкових джерелах трактується як спосіб існування і виразу змісту [554, с. 621], спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії, процесу [503, с. 622-623], зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом [51, с. 1543].

У юридичній літературі під формою (формами) контролю розуміють: зовнішній вираз контрольної діяльності (О.Ф. Андрійко) [20]; його вираження в конкретних діях, які в свою чергу можуть відрізнитися за своїм змістом та правовими підставами (І.Є. Чумаченко) [566, с. 553]; способи конкретного вираження й організації контрольних дій (Л.М. Капаєва, М.С. Лях) [179, с. 57]; зовнішнє виявлення конкретних однорідних дій контролюючих органів, що здійснюється з метою практичної реалізації поставлених перед ними завдань (Ю.С. Шемшученко) [569, с. 29]. Акцентуючи на двох взаємопов'язаних сторонах (суб'єктній та об'єктивній) поняття «форма державного контролю у галузі охорони довкілля», О.В. Головкін інтерпретує останнє як «діяльність уповноважених на це органів державної влади у передбачених законодавством межах їхньої компетенції щодо організації та здійснення відповідних контрольних заходів для досягнення мети і завдань відповідного контролю; спосіб зовнішнього вираження, організації елементів системи відповідного державного контролю у сфері охорони довкілля державою та її органами (як загальної, так і спеціальної компетенції)» [85, с. 196].

У юридичній науці сьогодні спостерігається існування великого розмаїття поглядів щодо питання виокремлення конкретних форм контролю

та підстав їх класифікації, у зв'язку з чим вбачається доцільним виділити та розглянути основні наукові підходи до даної проблематики.

Представники першого напрямку відносять до форм контролю перевірку, інспектування, обстеження, огляд, інвентаризацію, ревізію, аналіз, спостереження, нагляд, рейди тощо. Так, професор О.Ф. Андрійко, яка є одним із провідних фахівців з проблем організаційно-правового забезпечення державного контролю, основними формами останнього вважає перевірки та ревізії [19, с. 190; 20, с. 24]. Аналогічні погляди з даного питання висловлює І.С. Орехова, наголошуючи, що «...найчастіше у межах здійснення державного контролю у сфері господарської діяльності застосовуються перевірки» [327, с. 540]. Подібної позиції дотримуються В.М. Гаращук та Н.В. Барахтян, при цьому до форм контролю, окрім указаних вище, учені відносять також затребування звітів, рейди, огляди тощо [32, с. 73-74; 66, с. 13]. На думку О.М. Музичука та В.В. Пахомова, найбільш поширеними формами контролю є перевірка (передбачає втручання в оперативну діяльність підконтрольного об'єкта) та спостереження (такого втручання не передбачає, у зв'язку з чим носить превентивний характер) [280, с. 46; 333, с. 332], Т.С. Кичилюк – перевірка, спостереження, обстеження, інвентаризація, інспектування та нагляд [184, с. 10]. Слід погодитись із ученими, які вказують на те, що: використання давно відомих форм контролю збагачується новим змістом залежно від реальних ситуацій (О.Ф. Андрійко) [20]; форма контролю – знаходить своє унормування у правових нормах (І.С. Орехова, В.В. Пахомов) [327, с. 539-540; 333, с. 308-309], залежить від мети та завдань контролю, компетенції та повноважень суб'єкта контролю, видів контролю, предмета контролю та багатьох інших обставин (О.М. Музичук) [280, с. 46].

Водночас представники другого напрямку виокремлюють такі форми контролю, які на думку інших дослідників виступають радше методами або видами контролю.

Зокрема, такі вчені-правознавці, як Н.Р. Кобецька, С.С. Сироватка, В.В. Стрельник, О.А. Улютіна, І.Є. Чумаченко, вважають, що екологічний контроль (державний екологічний контроль) проводиться у формах попереджувального (превентивного, попереднього) і поточного (оперативного) контролю [190, с. 99; 499, с. 384; 519; 566, с. 553-554]. Подібну позицію висловлюють О.В. Головкін та О.І. Сушинський, при цьому за критерієм часової ознаки науковці крім попереднього (превентивного) та поточного контролю виокремлюють також наступний (ретроспективний) контроль [525, с. 57-58], а О.В. Головкін доповнює наведений вище перелік такими формами державного контролю у галузі охорони довкілля, як комплексний та диференційований, покладаючи в основу такого поділу критерій обсягу охоплюваних контрольними заходами питань [85, с. 198].

Однак інші вчені вказують на існування проблеми ототожнення форм і видів контролю. Так, піддаючи критиці позицію дослідників, які серед форм контролю виокремлюють попередній, поточний та наступний контроль, зовнішній і внутрішній, загальний та спеціальний тощо, І.С. Орехова слушно наголошує, що «...все перелічене можна віднести до видів контролю, оскільки вони не відображають зовнішнього вияву конкретних контрольних дій, що є притаманним сутності категорії «форма»» та наводить критерії, за якими можна класифікувати означені види контролю [327, с. 536-537]. Наводячи перелік загальновідомих видів контролю (зовнішній і внутрішній; загальний та спеціальний; постійний та тимчасовий; попередній, поточний, подальший; санітарний; фінансовий; господарський та ін.), О.М. Музичук, вказує що віднесення їх деякими науковцями до форм контролю «...лише вносить певну термінологічну плутанину у категорійний апарат» [280, с. 45].

Грунтовний аналіз правових форм екологічного контролю здійснено колективом авторів, серед яких М.В. Краснова, Т.О. Коваленко, Е.В. Позняк, А.С. Євстігнєєв, Н.Л. Ільїна, Т.Б. Саркісова, М.М. Бахуринська, Т.Г. Ковальчук, С.І. Марченко Ю.А. Краснова, О.І. Заєць, О.В. Сушик та ін. Науковці вважають, що екологічний контроль здійснюється у таких формах:

нормативно-правова; організаційно-правова; превентивно-стимулююча (екологічний моніторинг, екологічна експертиза, екологічний аудит); процесуально-правова; каральна [356, с. 37-38, 182, 310, 331]. При цьому слід погодитись із О.В. Головкіним, який наголошує, що «...каральна форма виявляється не більш ніж стадією превентивного, поточного чи наступного контролю», а її виокремлення як окремої форми є досить умовним [85, с. 198].

Крім того, одним із дискусійних у наукових колах є питання щодо віднесення до форм контролю аудиту, експертизи, моніторингу. Так, С.М. Міщанюк аргументує позицію, згідно з якою функціональною формою здійснення державного контролю є перевірка, при цьому екологічна експертиза виступає різновидом останньої, а усе інше, що часто відносять до форм контролю (в тому числі екологічний аудит, моніторинг), є методами, «...оскільки в межах контрольної діяльності вони мають іншу мету, в них відсутні всі необхідні атрибути функціональної форми державного контролю» [275, с. 198, 199]. Також доцільність розгляду екологічного аудиту як методу державного контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища обґрунтовує С.С. Сироватка, наголошуючи на ключовій їх відмінності – екологічний аудит є видом професійної підприємницької діяльності, що, у свою чергу, обумовлює ланцюг інших відмінностей – у суб'єктах здійснення, у видах, у замовниках, у статусі отриманої інформації тощо [499, с. 385].

Існують й інші напрями щодо дослідження форм контролю, але здебільшого вони характеризуються різним варіативним поєднанням розглянутих вище підходів [76, с. 39; 161, с. 13].

У базовому нормативно-правовому акті, яким регламентуються правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, повноваження органів державного нагляду (контролю), їх посадових осіб і права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення державного

нагляду (контролю), а саме Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 р. № 877-V, визначено заходи державного нагляду (контролю) – «планові та позапланові заходи, які здійснюються у формі перевірок, ревізій, оглядів, обстежень та в інших формах, визначених законом» (абз. 3 ст. 1), інспектування (абз. 9 ч. 3 ст. 7), а також спосіб його здійснення – «процедура здійснення державного нагляду (контролю)» (абз. 7 ст. 1) [436].

Аналізуючи вказані положення, О.М. Музичук доходить висновку про ототожнення законодавцем «...таких понять, як заходи та форми контролю, які до того ж <...> охоплюють собою форми контролю», що, на думку вченого, видається сумнівним, оскільки останні здійснюються в конкретних контрольних заходах, а не навпаки. Крім того, піддаючи критиці законодавче визначення способів нагляду (контролю) як його окремих процедур, дослідник підставно наголошує, що «...способи (методи, прийоми) контролю дають відповідь на питання, яким чином здійснюються форми контролю» [280, с. 42-43].

Також недоліком законодавчих актів є ототожнення форм і видів контролю. Зокрема, у законах України «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р. № 2498-XII (ч. 6 ст. 18) [362], «Про охорону навколишнього природного середовища» (п. «б» ч. 1 ст. 20-2) [440] містяться вказівки на таку форму контролю, як попередній документальний контроль.

Слід зазначити, що у законодавстві України, що регламентує здійснення державного та громадського контролю в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, відсутнє комплексне закріплення форм контролю.

Так, здійснення контролю шляхом проведення рейдів та перевірок закріплюють норми законів України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII (п. «в» ч. 1 ст. 21, ст. 36) [440], «Про мисливське господарство та полювання» від 22 лютого

2000 р. № 1478-III (ст. 39) [431], «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 р. № 3447-IV (ч. 3 ст. 33) [422].

У Законі України «Про ветеринарну медицину» вказується, що державний контроль та нагляд здійснюється шляхом проведення позапланових перевірок або планових відповідно до програм інспектування (ч. 3 ст. 17), у формі інспектування (ч. 1 ст. 87) [362]. Віднесення останнього до форм контролю підтримується О.В. Головкіним [81], О.Г. Бондарем [43, с. 15], Т.С. Кичилюк [184], О.Ю. Піддубним [347, с. 22].

Аналіз інших нормативно-правових актів, зокрема законів України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III (ч. 1 ст. 34, ст. 60) [462], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 8 липня 2011 № 3677-VI (ст. 10) [456], «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р. № 2456-XII (ст. 61) [451], «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. № 3055-III (ст. ст. 8-9) [468], засвідчує, що поняття форм контролю в цих актах не використовується, а державний контроль у досліджуваній галузі здійснюється, насамперед, шляхом проведення перевірок, а також оглядів, обстежень. Крім того, останні визначаються у положеннях, що встановлюють повноваження суб'єктів контролю у цій сфері, при цьому безпосередньо формами контролю їх не названо.

Проведення перевірок дотримання фізичними та юридичними особами незалежно від форм власності законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу є однією з найпоширеніших і головних форм контролю в досліджуваній галузі. Загалом, процесуально-правові засади проведення контрольних заходів (планових та позапланових) регламентовано численною кількістю нормативно-правових актів, зокрема: Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [436]; постановами КМ України від 18 грудня 2017 р. № 1104 «Про затвердження переліку органів державного нагляду (контролю), на які не поширюється дія Закону України «Про тимчасові особливості здійснення

заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [384], від 19 березня 2008 р. № 212 «Про затвердження критеріїв розподілу суб'єктів господарювання за ступенем ризику їх господарської діяльності для навколишнього природного середовища та періодичності здійснення заходів державного нагляду (контролю)» [379], від 17 червня 2015 р. № 402 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, яка підлягає державному ветеринарно-санітарному контролю та нагляду, і визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною ветеринарною та фітосанітарною службою» [380], від 17 квітня 2013 р. № 276 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності в галузі рибного господарства та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державним агентством рибного господарства» [381]; наказом Мінприроди від 9 серпня 2017 р. № 303 р. «Про затвердження Уніфікованої форми акта, що складається за результатом проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо додержання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів» [419], наказом Мінагрополітики від 14 лютого 2013 р. № 98 «Про затвердження акта, складеного за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо додержання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері охорони водних біоресурсів» [374] та ін. Планові заходи здійснюються відповідно до річних або кварталних планів, які затверджуються органом державного нагляду (контролю) до 1 грудня року, що передує плановому, або до 25 числа останнього місяця кварталу, що передує плановому [436]. Такі плани оприлюднюються на офіційних веб-сайтах Держекоінспекції, Держрибагентства, Держлісагентства, Держпродспоживслужби.

Таким чином, проведений аналіз чинного законодавства й основних наукових підходів до розуміння форм контролю свідчить про ототожнення останніх із видами, заходами та методами контролю, а також про відсутність у нормативно-правових актах, якими регламентовано здійснення державного контролю в досліджуваній галузі, комплексного закріплення його форм.

Зовнішнім вираженням контрольної діяльності, здійснюваної уповноваженими суб'єктами з метою практичної реалізації поставлених перед ними завдань, є форми державного контролю, із яких до системоутворюючої у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу є підстави віднести перевірки.

Запровадження ризик-орієнтованого підходу до організації та проведення заходів державного нагляду (контролю) є дієвим інструментом забезпечення попередження та мінімізації проблем у досліджуваній галузі, дозволяє сфокусувати увагу саме на об'єктах високого ступеня ризику та знизити навантаження з об'єктів, які не несуть реальної загрози довкіллю. Разом із тим скасування планових перевірок малих та середніх підприємств, діяльність яких не становить підвищеної екологічної небезпеки, як те задекларовано Концепцією від 31 травня 2017 р. № 616-р, на сучасному етапі вважаємо недоречним, з огляду на кризовий стан навколишнього природного середовища, посилення деструктивних процесів, які становлять загрозу природним ресурсам, та низьку екологічну правосвідомість громадян [125, с. 186-189].

Реалізація контрольної функції у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу здійснюється шляхом використання суб'єктами контролю різних прийомів та способів. Останні, як слушно зазначає О.Ф. Андрійко, «... є активними елементами механізму державного контролю та інструментом контрольних органів» [20].

У загальноприйнятому розумінні термін «метод» означає спосіб чи прийом здійснення чого-небудь. Під методами державного контролю розуміють сукупність засобів і способів контрольної-наглядової діяльності

держави [526, с. 119]. Застосування відповідних методів контролю, на думку О.Ф. Андрійко, засвідчує як, *яким чином* державний контроль здійснюється різними органами, у різних сферах та реалізується у практичній діяльності [20].

В юридичній науці існують численні та суперечливі підходи до виокремлення конкретних методів контролю. Так, до методів контролю відносять: аудіовізуальне спостереження, документальний та фактичний аналіз, гласну чи негласну перевірку, створення і використання баз даних, за допомогою яких здійснюється спостереження та перевірка та ін. (О.М. Музичук) [280, с. 43]; аналіз інформаційних матеріалів, повідомлення, застереження, витребування і заслуховування звітів, інформацій та повідомлень, нагляд та координацію діяльності підконтрольного, розгляд скарг, заяв, статистичні спостереження, інвентаризацію, звіт, огляд, обстеження, отримання пояснень, експертизу, аудит, ліцензування, реєстрацію, атестацію, сертифікацію тощо (І.С. Орехова) [327, с. 539]; екологічний аудит, моніторинг та усе інше, що не містить певного переліку властивостей, притаманних функціональній формі контролю – перевірці, «...однак застосовується як засіб отримання інформації, необхідної для проведення контрольної діяльності» (С.М. Міщанюк) [275, с. 199].

Також вчені виділяють такі групи методів, як: інформаційно-аналітичні (способи одержання контрольної інформації; аналіз отриманої інформації; її оброблення), коригувальні (способи й засоби вираження вимог про усунення виявлених погрішностей, порушень) та комплексні (поєднання попередніх) [493, с. 89, 91]; загальні та спеціальні [20; 43, с. 15; 283, с. 138]. Останні, зазвичай, різняться залежно від специфіки досліджуваної галузі. Так, до спеціальних методів здійснення державного контролю за використанням та охороною земель Т.С. Кичилук та Д.І. Найда відносять інспекторські перевірки, розгляд звернень громадян і юридичних осіб, розгляд документації із землеустрою, участь у роботі комісій при прийнятті в

експлуатацію певних об'єктів, моніторинг земель [184, с. 11; 283, с. 139] та ін.

Зазначимо, що однією з причин складності в розмежуванні форм і методів державного контролю, існування розмаїття позицій науковців щодо виокремлення їх різновидів є неоднозначні підходи до інтерпретації вченими відповідних понять («форма», «метод»), адже останні в тлумачних словниках розкриваються через категорії «прийом», «спосіб», «захід», «засіб» та ін. Як наголошує С.М. Міщанюк, «небезпека прихована в тому, що синтез ключових слів обох понять (для форми – спосіб здійснення, зовнішній вияв, тип організації; для методу – спосіб, шлях пізнання, прийом, засіб) із практикою породжує різновиди форм чи методів, відірваних від сутності їх родового поняття» [275, с. 197].

У науковій літературі зустрічається розділення понять «метод контролю» і «спосіб контролю». Разом із тим «метод контролю» за значенням є ширшим аніж «спосіб», оскільки метод – це системне явище, яке включає взяті в органічній єдності способи [512, с. 289].

Таким чином, викладене дозволяє дійти таких висновків:

– під методами державного контролю в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу слід розуміти сукупність юридичних способів і прийомів, за допомогою яких уповноважені суб'єкти контролю у цій галузі реалізують відповідну функцію;

– оскільки як способи виступають дозволяння, зобов'язування та заборони, що відображають сутність імперативного, диспозитивного, заохочувального й рекомендаційного методів, комплексним виявом яких є методи переконання та примусу, вважаємо, що саме останні є базовими (загальними) методами державного контролю у досліджуваній галузі. Виділяти спеціальні методи окремо навряд чи є доцільним, бо вони, скоріше за все, є проявом базових методів [111, с. 42-46].

3.2. Заходи адміністративного примусу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу та особливості їх застосування

Останнім часом у юридичній науці дедалі більшого поширення набувають ідеї пріоритету методів переконання стосовно методів примусу. Разом із тим аналіз практичної діяльності контролюючих органів свідчить про наростання тенденції до збільшення кількості неправомірних діянь у сфері охорони навколишнього природного середовища, у тому числі й досліджуваній галузі.

Зокрема, у частині здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів за 2017 рік територіальними органами Держекоінспекції на об'єктах державного нагляду (контролю) проведено 32195 ресурсних перевірок. За порушення вимог природоохоронного законодавства складено 29323 протоколи про адміністративні правопорушення. Штрафні санкції накладено на 25763 порушника природоохоронного законодавства на загальну суму 5 млн. 568 тис. гривень. Загальна сума розрахованих збитків, заподіяних державі внаслідок порушення вимог природоохоронного законодавства, становить 378 млн. 657 тис. гривень, з яких сума шкоди, завданої невстановленими особами, склала 105 млн. 666 тис. грн. [475].

Щодо охорони державного мисливського фонду, то за останні п'ять років на порушників правил полювання складалось за рік в середньому до 10 тис. протоколів. У 2017 році складено 2567 протоколів: з них працівниками державної лісової охорони – 2041, або 79,5 %, Мінприроди – 172, або 6,7 %, користувачами мисливських угідь – 354, або 13,8 % від загальної кількості [476].

Органами рибоохорони протягом 2017 року викрито 34660 порушень правил рибальства, 11 178 з яких кваліфікуються за ч. 4 ст. 85 КУпАП, тобто є грубими порушеннями правил рибальства. Викрито 3585 порушень порядку придбання чи збуту водних біоресурсів. Виявлено та вилучено 49788 заборонених знарядь лову та затримано 952 транспортних засобів, що використовувались при здійсненні порушень. Загальна кількість затриманої незаконно добутої риби складає 184 тонн. Загальна сума збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушення правил рибальства та охорони водних біоресурсів у 2017 році, складає 90,5 млн. грн. [477].

Цілком очевидно, що за таких умов використання методу переконання виявляється не завжди результативним. Відтак, надзвичайно важливим засобом (інструментом) забезпечення законності у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, спрямованим на попередження та припинення протиправних дій, виступає адміністративний примус.

Проблеми адміністративного примусу були предметом дослідження таких провідних вітчизняних учених-адміністративістів, як В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, І.А. Безклубий, А.І. Берлач, Ю.П. Битяк, І.Л. Бородін, В.В. Галуцько, І.П. Голосніченко, С.Т. Гончарук, Ю.В. Гридасов, І.С. Гриценко, П.В. Діхтієвський, Г.Г. Забарний, В.В. Зуй, А.А. Іванищук, Р.А. Калюжний, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, В.І. Курило, Т.О. Мацелик, О.І. Миколенко, В.І. Олефір, І.Д. Пастух, С.В. Петков, С.Г. Стеценко, О.Г. Стрельченко, Н.В. Хорощак, В.К. Шкарупа та ін. Деякі аспекти адміністративного примусу у галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки проаналізовано такими науковцями, як Н.В. Бондарчук, О.М. Єщук, Н.І. Золотарьова, І.Д. Казанчук, В.І. Книш, Л.П. Коваленко, В.А. Лазаренко, О.Я. Лазор, Ю.О. Легеза, М.В. Лошицький, О.Б. Німко, В.І. Олійник, О.О. Онищук, В.В. Петренко, І.Г. Петрова, О.Ю. Піддубний, К.А. Рябець, О.П. Світличний, Т.І. Сухоребра, О.О. Сурілова, О.А. Улютіна, К.В. Ящук та ін.

З огляду на існування в юридичних джерелах великого розмаїття варіантів визначення поняття «адміністративний примус», обумовленого як відсутністю закріплення його в законодавстві, так і складністю та багатоаспектністю досліджуваного правового явища, наведемо ознаки, які найчастіше використовують учені для розкриття змісту цього поняття:

– адміністративний примус (*за родовою ознакою поняття*) – це: *вид (різновид) державного (державно-правового) примусу* (І.Д. Пастух [244, с. 239], В.О. Продаєвич [469, с. 5], С.Г. Стеценко [514, с. 172]); *метод вольового забезпечення* відповідно правовій нормі *поведінки* громадян, посадових та юридичних осіб <...> (І.П. Голосніченко, М.Ф. Стахурський, Н.І. Золотарьова [89, с. 68]); *способи офіційного фізичного або психологічного впливу* <...> (Т.О. Коломоєць [205, с. 16]); *система засобів* <...> *впливу* на свідомість і поведінку людей (М.Г. Шульга [7, с. 164]); *застосування заходів* (В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко [209, с. 190]); *система заходів* (А.І. Берlach); *застосування заходів впливу* (А.Т. Комзюк [4, с. 414]), *система заходів впливу* (С.Л. Дембіцька [138, с. 52], О.В. Ткаля [538, с. 161]), *заходи впливу* (В.В. Галунько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короед [8, с. 238-239]);

– *вказівка на суб'єктів застосування* адміністративного примусу: *уповноважені суб'єкти публічної адміністрації* (І.Д. Пастух [244, с. 239]); *відповідні суб'єкти* (А.Т. Комзюк [4, с. 414]); *відповідні державні органи (посадові особи)* (С.Г. Стеценко [514, с. 172]); *публічна адміністрація* (В.В. Галунько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короед [8, с. 238]); *уповноважені державні органи, а у деяких випадках і громадські організації* (Т.О. Коломоєць [205, с. 16]); *уповноважені суб'єкти владних повноважень* (О.В. Ткаля [538, с. 161]);

– *вказівка на суб'єктів, щодо яких здійснюється застосування заходів адміністративного примусу: суб'єкти правовідносин* (В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко [209, с. 190]); *особи, які не перебувають у підпорядкуванні суб'єктів застосування заходів адміністративного примусу* (А.Т. Комзюк

[4, с. 414]); громадяни, посадові та юридичні особи (І.П. Голосніченко, М.Ф. Стахурський, Н.І. Золотарьова [89, с. 68; 167, с. 33]); фізичні та юридичні особи (В.В. Галунько, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, Т.О. Коломоєць, С.О. Короед, В.І. Олефір, І.Д. Пастух, С.Г. Стеценко [8, с. 238; 205, с. 16; 244, с. 239; 514, с. 172]); особи, які чинять чи вчинили порушення норм адміністративного права та інші особи <...> (В.О. Продаєвич [469, с. 5]);

– вказівка на *характер засобів (заходів) впливу* – психологічного або фізичного [7, с. 164; 8, с. 238], психологічного, фізичного й організаційного [469, с. 5], морального, майнового, особистісного (фізичного) та іншого характеру [4, с. 414];

– вказівка на *види заходів* адміністративного примусу: заходи попередження правопорушень, заходи припинення правопорушень, заходи відповідальності за порушення нормативно-правових установлень [209, с. 190] тощо;

– вказівка на *мету застосування*: досягнення багатоаспектної ретро-перспективної мети (превенції, припинення протиправних діянь, забезпечення провадження в справах про правопорушення, притягнення винних осіб до відповідальності, попередження та локалізації наслідків надзвичайних ситуацій) (Т.О. Коломоєць [205, с. 16]); досягнення чіткого виконання встановлених обов'язків, розвиток суспільних відносин у межах закону, забезпечення правопорядку й законності (С.Л. Дембіцька [138, с. 52], М.Г. Шульга [7, с. 164]); охорона суспільних відносин шляхом попередження і припинення правопорушень, а також покарання за їх вчинення (А.Т. Комзюк [4, с. 414]); запобігання, припинення правопорушень та притягнення винних до відповідальності (М.В. Лошицький [261, с. 85], І.Д. Пастух [244, с. 239], С.Г. Стеценко [514, с. 172]).

Логічний аналіз численних варіантів поняття «адміністративний примус» вказує, що дефініції різняться як за обсягом, так і за змістом, при цьому специфіка останнього, як правило, визначається певною родовою

ознакою, яку той чи інший науковець вважає суттєвою залежно від мети свого дослідження. Разом із тим такий аналіз дозволяє виявити низку недоліків сутнісного або логіко-семантичного характеру (напр.: ототожнення адміністративного примусу із заходами адміністративного примусу, із адміністративною діяльністю, із адміністративною відповідальністю; визнання правопорушення єдиною юридико-фактичною підставою застосування заходів адміністративного примусу; виокремлення в тандемі заходів психологічного та психічного впливу на свідомість і поведінку людей, причому це вичерпний перелік; вказівки на застосування заходів фізичного і (!) *психологічного впливу* до <...> *юридичних осіб* тощо).

На існуванні певної тенденції, що має місце у адміністративно-правовій науці, слушно наголошувала у своїй докторській дисертації «Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації» Т.О. Коломоець, а саме: «...вчені-адміністративісти формулюють визначення адміністративного примусу, а потім характеризують по тексту найважливіші, найсуттєвіші, на їх погляд, його ознаки». Обґрунтовуючи необхідність методологічного корегування дослідження потенціалу адміністративного примусу, учена пропонує інший алгоритм: комплексний аналіз властивостей адміністративного примусу – узагальнення результатів – формулювання поняття [205, с. 118].

У вітчизняних адміністративно-правових доктринальних джерелах найчастіше виокремлюються такі ознаки адміністративного примусу: це вид державного примусу, якому притаманні усі ознаки останнього [244, с. 239]; застосовується широким колом суб'єктів [205, с. 16; 209, с. 191; 244, с. 239; 514, с. 172]; застосовується як до фізичних, так і до юридичних осіб [4, с. 413; 205, с. 16; 209, с. 191; 514, с. 173]; відсутність службового підпорядкування між суб'єктами застосування та особами, щодо яких здійснюється відповідне застосування (має зовнішній характер) [4, с. 414; 205, с. 16; 244, с. 239; 514, с. 173]; застосовується на підставі норм, як матеріального, так і процесуального права, закріплених у законах та численних підзаконних актах

різного рівня [4, с. 414; 7, с. 163-164; 209, с. 191; 244, с. 239; 514, с. 172-173]; специфіка юридико-фактичних підстав (як наявність, так і відсутність протиправного діяння) [4, с. 413; 205, с. 16; 209, с. 191; 514, с. 173]; заходи адміністративного примусу мають примусово-обов'язковий, державно-владний характер [4, с. 414; 205, с. 16; 209, с. 192; 514, с. 172]; застосування заходів адміністративного примусу є формою (результатом) реалізації державно-владних повноважень [7, с. 164; 244, с. 239]; реалізується за допомогою заходів психічного, фізичного матеріального або іншого визначеного нормою права впливу на свідомість і поведінку громадян, а також організаційного впливу на юридичних осіб [4, с. 414; 244, с. 240]; за змістом значно ширший за адміністративну відповідальність [4, с. 413; 209, с. 191; 244, с. 239]; спрощеність, оперативність, економність процесуального режиму застосування [205, с. 16]; багатоаспектна цільова спрямованість (поєднання попереджувально-виховної, припиняючої та каральної складових) [4, с. 414; 7, с. 164; 205, с. 16]. Перелічені вище ознаки властиві й адміністративному примусу у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, при цьому він має низку характерних особливостей.

Регулювання адміністративного примусу, підстав, умов і порядку застосування заходів впливу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу здійснюється нормами адміністративного права, які містяться в різних за юридичною силою нормативно-правових актах.

Основними законодавчими актами є закони України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III [462], «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII [440], «Про мисливське господарство та полювання» від 22 лютого 2000 р. № 1478-III [431], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 8 липня 2011 № 3677-VI [456], «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. № 3055-III [468], «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р. № 2456-XII [451], «Про захист тварин

від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 р. № 3447-IV [422], «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р. № 2498-XII [362], «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 р. № 877-V [436], Лісовий кодекс України від 21.01.1994 № 3852-XII [259]; Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X [197] та ін.

Крім того, реалізація заходів адміністративного примусу в досліджуваній галузі регламентована численною кількістю підзаконних нормативно правових актів, серед яких: Положення про Державну екологічну інспекцію України, затверджене постановою КМ України від 19 квітня 2017 р. № 275 [394]; Положення про Державне агентство лісових ресурсів України, затверджене постановою КМ України 8 жовтня 2014 р. № 521 [392]; Положення про Державне агентство рибного господарства України, затверджене постановою КМ України від 30 вересня 2015 р. № 895 [393]; Положення про обласні управління лісового та мисливського господарства Державного агентства лісових ресурсів України, затверджене наказом Мінагрополітики від 21 березня 2012 р. № 134 [401]; Положення про державну лісову охорону, затверджене постановою КМ України від 16 вересня 2009 р. № 976 [395]; Положення про органи рибоохорони Державного агентства рибного господарства України, затверджене наказом Мінагрополітики від 19 січня 2012 р. № 26 [402]; Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, затверджене постановою КМ України від 2 вересня 2015 р. № 667 [397]; Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля, затверджене наказом Мінекоресурсів України від 27 лютого 2002 р. № 88 [390]; Положення про громадських мисливських інспекторів, затверджене наказом Державного комітету лісового господарства України від 1 березня 2002 р. № 27 [353]; Положення про громадських інспекторів рибоохорони, затверджене наказом Мінагрополітики від 24 лютого 2012 р. № 83 [391] та ін.

Аналіз перелічених вище нормативно-правових актів указує на наявність великої кількості суб'єктів, уповноважених застосовувати заходи адміністративного примусу у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, основними серед яких є:

– центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів. До посадових осіб, уповноважених на таке застосовування, законодавством віднесено Головного державного інспектора України з охорони навколишнього природного середовища та його заступників, старших державних інспекторів України з охорони навколишнього природного середовища, державних інспекторів України з охорони навколишнього природного середовища, головних державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища АР Крим, областей, міст Києва і Севастополя та їх заступників, головних державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища Чорного і Азовського морів та їх заступників, старших державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища, державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища відповідних територій [197; 394];

– центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері мисливського господарства. Від імені Держлісагентства застосовувати заходи адміністративного примусу мають право посадові особи, уповноважені Держлісагентством, керівники, заступник керівника з питань мисливського господарства, головні лісничі, головні мисливствознавці, державні районні мисливствознавці, керівники, головні лісничі, лісничі, головні мисливствознавці, мисливствознавці держлісгоспів, інших державних лісогосподарських підприємств, а також державних лісомисливських та державних мисливських господарств [197; 392; 401]. Посадові особи держлісоохорони визначені у постанові КМ України від

16 вересня 2009 р. № 976 «Про затвердження Положення про державну лісову охорону» [395];

– центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства. Від імені Держрибагентства застосовувати заходи адміністративного примусу мають Головний державний інспектор рибоохорони України, головні державні інспектори рибоохорони в АР Крим, областях, містах Києві та Севастополі, провідні державні інспектори рибоохорони, старші державні інспектори рибоохорони [197; 393; 402];

– центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини (Закон України «Про ветеринарну медицину» [362], ст. 238, 255 КУпАП [197]).

Відповідно до ст. 29 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» з метою охорони мисливських угідь користувачі угідь створюють егерську службу з розрахунку не менш як один егер на п'ять тисяч гектарів лісових або десять тисяч гектарів польових чи водно-болотних мисливських угідь [431]. Застосування заходів примусу егерями передбачено ст. 39 указанного вище закону [431], п. 20 ч. 2 ст. 255 КУпАП [197], постановою КМ України від 16 вересня 2009 р. № 976 «Про затвердження Положення про державну лісову охорону» [395].

Крім того, виходячи зі змісту положень ч. 2 ст. 60 Закону України «Про тваринний світ» [462], заходи адміністративного примусу в досліджуваній галузі вповноважені застосовувати посадові особи підприємств, установ та організацій, що здійснюють охорону, використання і відтворення тваринного світу, та громадські інспектори у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу – громадські інспектори з охорони довкілля [390], громадські мисливські інспектори [353], громадські інспектори рибоохорони [391].

Адміністративний примус реалізується через сукупність державно-владних повноважень суб'єктів, що здійснюють управління та регулювання у

галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, а саме: повноважень щодо попередження правопорушень, повноважень щодо припинення правопорушень, повноважень щодо притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності [121, с. 177-181].

Сьогодні у теорії адміністративного права проблема класифікації заходів адміністративного примусу вирішується по-різному. Ученими використовуються різні критерії для розподілу заходів адміністративного примусу на види (групи), проте найбільш поширеною є класифікація, в основу якої покладено критерій цільового призначення цих заходів (мети застосування).

Зокрема, такими вченими як Ю.П. Битяк, В.В. Галуцько, Ю.В. Гридасов, В.В. Зуй, А.А. Іванищук, С.О. Короєд, А.Т. Комзюк, В.І. Олефір, заходи адміністративного примусу поділяються на: заходи адміністративного запобігання (адміністративно-попереджувальні); заходи припинення проступків; адміністративні стягнення [7, с. 164-169; 8, с. 239; 38, с. 7]. Однак інші вчені наголошують, що, «виділяючи у третій групі лише стягнення, <...> за межами класифікації залишаються заходи примусу, які, як і стягнення, застосовуються як заходи відповідальності адміністративного характеру» [209, с. 192].

Деякі вчені виділяють у складі адміністративного примусу самостійну групу заходів правовідновлення (адміністративно-відновлювальних) [271, с. 11-13; 574, с. 6], заходів адміністративно-процесуального забезпечення [52, с. 73]. При цьому, погоджуючись із реальним існуванням останніх, А.Т. Комзюк вказує на їх приналежність до заходів припинення [4, с. 416].

Професор Т.О. Коломoeць, яка є одним із провідних фахівців з проблем адміністративного примусу в публічному управлінні, поділяє адміністративно-примусові заходи в екологічному праві України на: заходи, не пов'язані із правопорушеннями, і заходи, пов'язані із правопорушеннями в екологічній сфері [205, с. 28].

У свою чергу, Н.І. Золотарьовою заходи адміністративного примусу, що застосовуються правоохоронними органами з охорони навколишнього природного середовища, класифікуються на: 1) адміністративно-запобіжні заходи; 2) заходи адміністративного припинення та забезпечення адміністративного провадження; 3) адміністративні стягнення [167, с. 22, 33].

У вітчизняній і зарубіжній юридичній літературі заходи адміністративного примусу класифікують і за іншими критеріями, зокрема: за підставами застосування; за способами впливу; залежно від органів, уповноважених на застосування заходів примусу, тощо [191, с. 16-17].

Разом із тим, більшість вітчизняних учених-адміністративістів, серед яких В.Б. Авер'янов, Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, В.І. Курило, І.Д. Пастух, С.Г. Стеценко, В.К. Шкарупа та ін., дотримується поділу заходів адміністративного примусу на заходи адміністративного запобігання (адміністративного попередження), заходи адміністративного припинення, заходи адміністративної відповідальності (заходи відповідальності за порушення адміністративно-правових установлень) [4, с. 415; 154, с. 90; 209, с. 192; 233, с. 134-138; 244, с. 240-241; 514, с. 174]. При цьому деякі автори у межах заходів адміністративного припинення виокремлюють: 1) заходи припинення загального призначення, які поділяються на самостійні (оперативні) і допоміжні (забезпечувальні), 2) заходи припинення спеціального призначення (А.Т. Комзюк [4, с. 421-428]); загальні, процесуальні, спеціальні заходи адміністративного припинення (С.Г. Стеценко [514, с. 174, 178-184]).

Оскільки, в найзагальнішому сенсі, саме мета будь-якої діяльності є детермінуючим фактором вибору певних способів, засобів, прийомів, при класифікації заходів адміністративного примусу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу підставно скористатися саме останнім підходом, за якого основним класифікаційним критерієм виступає цільове призначення цих заходів (мета застосування адміністративного примусу). Відповідно, у досліджуваній галузі заходи адміністративного примусу поділяються на три основні види (групи): заходи адміністративного попередження; заходи

адміністративного припинення; заходи адміністративної відповідальності.

Таким чином, на підставі аналізу доробку дослідників і викладеного вище, сформулюємо такі висновки:

– по-перше, під адміністративним примусом пропонуємо розуміти універсальний та об'єктивно необхідний метод державного управління, різновид державно-правового примусу, що виявляється в застосуванні уповноваженими на те суб'єктами передбачених адміністративно-правовими нормами способів впливу на учасників правовідносин з метою попередження правопорушень, припинення протиправних діянь та притягнення до відповідальності за адміністративні проступки;

– по-друге, особливості адміністративного примусу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу (регламентація адміністративно-правовими нормами, що містяться в численних та різних за юридичною силою нормативно-правових актах; наявність спеціальних суб'єктів застосування та їх множинність; є результатом реалізації державно-владних повноважень суб'єктів управління та регулювання у досліджуваній галузі; розмаїття заходів адміністративного примусу) обумовлюються, насамперед, специфічною сферою його реалізації [117, с. 7-12].

Аналіз законодавства та наукових джерел вказує на відсутність єдиного переліку заходів адміністративного примусу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Відтак, подальшого наукового дослідження потребує питання систематизації цих заходів у досліджуваній галузі та характеристики їх основних видів.

Під заходами адміністративного попередження (адміністративного запобігання) розуміють «...комплекс заходів впливу морального, фізичного, організаційного та іншого характеру, які дозволяють виявити і не допустити правопорушення, забезпечувати правопорядок за різних обставин» [8, с. 239]. Слід погодитись із вченими, які вказують, що основним і єдиним критерієм відмінності цих заходів від заходів адміністративного припинення є наявність або відсутність правопорушення [4, с. 417]. Підставами їх

застосування можуть бути особливі обставини (умови), передбачені гіпотезою норми права (С.Г. Стеценко [514, с. 174]).

До числа основних заходів адміністративного попередження (адміністративно-запобіжних заходів) у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу слід віднести:

– перевірку документів на право використання об'єктів тваринного світу (закони України «Про тваринний світ» (ч. 1 ст. 60) [462], «Про мисливське господарство та полювання» (п. 2 ч. 1 ст. 39) [431], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» (частини 1, 2 ст. 10) [456], «Про природно-заповідний фонд України» (ч. 2 ст. 61) [451]; п. 7 Положення про державну лісову охорону [395], п. 6.6 Положення про органи рибоохорони Держрибагентства [402], абз. 6 розділу 5 Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля [390], п. 3.1 Положення про громадських мисливських інспекторів [353] та ін.). Посадовим особам уповноважених центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів, що здійснюють державний контроль та управління в досліджуваній галузі, підприємств, установ, організацій, які здійснюють охорону, використання і відтворення тваринного світу, а також громадським інспекторам для виконання покладених на них завдань надається право перевіряти у користувачів об'єктами тваринного світу у разі підозри у вчиненні правопорушень відповідні документи, зокрема спеціальні дозволи та інші документи (ліцензія, відстрільна картка, дозвіл на селекційний, діагностичний та науковий відстріл, посвідчення мисливця, щорічна контрольна картка обліку добутої дичини і порушень правил полювання з відміткою про сплату державного мита, відповідний дозвіл на право користування вогнепальною мисливською зброєю, паспорт на собак мисливських порід, інших ловчих звірів і птахів у разі їх використання під час полювання тощо) (ст. 17, 23 Закону України «Про тваринний світ» [462], Положення про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного

фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення, затверджене постановою КМ України від 10 серпня 1992 р. № 459 [445], Правила видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення, затверджені наказом Мінекобезпеки від 26 травня 1999 р. № 115 [415] та ін.);

– відвідування територій і приміщень підприємств, установ та організацій, які здійснюють добування, утримання, зберігання або переробку об'єктів тваринного світу. Суб'єктами застосування відповідного заходу попередження є посадові особи Держекоінспекції, Держрибагентства, Держлісагентства, Держпродспоживслужби та їх територіальних органів (закони України «Про тваринний світ» (ч. 1 ст. 60) [462], «Про мисливське господарство та полювання» (п. 7 ч. 1 ст. 39) [431], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» (абз. 11 ч. 1 ст. 10) [456], «Про ветеринарну медицину» (ст. 13) [362] та ін.). Цей захід застосовується уповноваженими на те законом суб'єктами з метою нагляду (контролю) за дотриманням вимог законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу;

– проведення фотографування, звукозапису, кіно- і відеозйомок – являється допоміжним засобом для попередження і розкриття порушень законодавства в досліджуваній галузі. Суб'єктами застосування можуть бути як посадові особи уповноважених центральних органів виконавчої влади, що здійснюють державний контроль та управління в цій галузі, підприємств, установ, організацій, які здійснюють охорону, використання і відтворення тваринного світу, так і громадські інспектори [462]. Загалом, рівень технічного і приладового забезпечення контролюючих органів сьогодні лишається вкрай низьким. Проте є й певні позитивні зрушення у цьому питанні, зокрема часткове оснащення рибоохоронного патруля відеореєстраторами, до функцій яких входить здійснення аудіо- та відеозапису (як у денний, так і в нічний час), а також фотозйомка.

Оснащення патрульних новою технікою безумовно сприяє підвищенню ефективності їх діяльності, оскільки дозволяє точно фіксувати протиправні дії та використовувати зафіксовані матеріали як доказову базу;

– одержання від фізичних і представників юридичних осіб інформації, документів і матеріалів, необхідних для визначення стану охорони, використання та відтворення тваринного світу. Так, відповідно до: п. 13 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» посадові особи Держлісагентства мають право безоплатно одержувати від юридичних і фізичних осіб документи з ведення мисливського господарства, мисливського собаківництва, добування, зберігання, утримання, перероблення і реалізації мисливських тварин та продукції реалізації [431]; абз. 6 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» посадові особи органів рибоохорони мають право безоплатно одержувати від органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, громадян, іноземців та осіб без громадянства статистичні, інші довідкові та інформаційні матеріали, пояснення, необхідні для визначення стану охорони, відтворення і використання водних біоресурсів, а також повідомлення про аварійні забруднення довкілля [456]; підпункту 3 п. 6 Положення про Державну екологічну інспекцію України, остання має право одержувати безоплатно від центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб, а також громадян та їх об'єднань інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань [394];

– безоплатне використання транспортних засобів і засобів зв'язку, що належать іншій особі. Зокрема, відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» посадові особи Держлісагентства мають право використовувати під час виконання службових обов'язків попутний транспорт і засоби зв'язку, що належать

користувачу мисливських угідь [431], ч. 1 ст. 10 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» посадові особи органів рибоохорони – користуватися послугами попутного водного і сухопутного транспорту та засобами зв'язку, що належать користувачам водних біоресурсів усіх форм власності [456].

Отже, адміністративно-запобіжні заходи у галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу виконують особливі правоохоронні функції, застосовуються багатьма суб'єктами владних повноважень як до фізичних, так і до юридичних осіб для попередження правопорушень, інших негативних явищ та забезпечення правопорядку в цій галузі за різних обставин [97, с. 76-79].

Більшість відомих учених-адміністративістів під заходами адміністративного припинення розуміють примусове припинення протиправних діянь, які мають ознаки адміністративного проступку (а в деяких випадках – і кримінального характер), спрямоване на недопущення шкідливих наслідків, забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення і притягнення винних до адміністративної (в деяких випадках – кримінальної) відповідальності (В.Б. Авер'янов, А.Т. Комзюк [4, с. 422], В.В. Галунько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короєд [8, с. 240-241], Ю.П. Битяк, М.Г. Шульга [7, с. 166]).

У юридичній літературі виокремлюють різні ознаки цього виду заходів адміністративного примусу, зокрема: зв'язок із протиправними діями (Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюк, В.К. Шкарупа [4, с. 421; 154, с. 92; 205, с. 20]); комплексний характер мети (припинення правопорушення, створення умов для подальшого притягнення винних осіб до відповідальності; усунення шкідливих наслідків правопорушення; відновлення попереднього правомірною стану; запобігання вчиненню нових правопорушень) (Т.О. Коломоєць [205, с. 20]); їх реалізація не потребує попереднього визначення наявності або форми вини як обов'язкової форми

застосування (О.М. Ковальова, О.О. Косенко, О.Ч. Яковицький [191, с. 37], А.Т. Комзюк [4, с. 422]); впливають на саме діяння, а не причини їх здійснення [191, с. 37]; значна кількість суб'єктів застосування та осіб, щодо яких воно здійснюється; невідкладний, оперативний характер застосування; спрощеність процесуального режиму та ін. [205, с. 20].

Зважаючи на розмаїття та неоднорідність заходів адміністративного припинення в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, для їх систематизації скористаємося запропонованим С.Г. Стеценком підходом, за якого заходи адміністративного припинення залежно від мети застосування поділяються на: 1) загальні (застосовуються з метою реального припинення правопорушень як до фізичних, так і до юридичних осіб); 2) спеціальні (застосовуються винятково до фізичних осіб і лише у крайньому випадку – за наявності небезпеки для життя та здоров'я людей); 3) процесуальні (відіграють допоміжну роль і призначені для забезпечення притягнення правопорушника до відповідальності) [514, с. 177-178].

Аналіз чинного законодавства дає підстави віднести до загальних заходів адміністративного припинення у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу такі примусові заходи:

– вимога усунення виявлених порушень законодавства про охорону, використання і відтворення об'єктів тваринного світу. Така вимога зазвичай має форму припису, який видається посадовими особами уповноважених центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів, що здійснюють державний контроль та управління в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу (ч. 1 ст. 59, ч. 1 ст. 60 Закону України «Про тваринний світ» [462]). Так, відповідно до п. «е» ч. 1 ст. 20-2 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» до компетенції Держекоінспекції належить надання обов'язкових до виконання приписів щодо усунення виявлених порушень вимог законодавства з питань, що належать до її компетенції, <...>, та здійснення контролю за їх виконанням [440]. Давати обов'язкові до виконання письмові вказівки

(приписи) про усунення порушень у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів мають право посадові особи органів рибоохорони (абз. 3 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» [456]), у галузі мисливського господарства та полювання – посадові особи Держлісагентства (п. 1 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» [431]). Згідно з ч. 1 ст. 8 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» органи державного нагляду (контролю) мають право надавати (надсилати) суб'єктам господарювання обов'язкові для виконання приписи про усунення порушень і недоліків. Відповідно до ч. 8 ст. 7 цього Закону припис – обов'язкова для виконання у визначені строки письмова вимога посадової особи органу державного нагляду (контролю) суб'єкту господарювання щодо усунення порушень вимог законодавства [436];

– тимчасове зупинення певних робіт, під час проведення яких порушуються правила, норми та інші вимоги щодо охорони та використання тваринного світу, середовища існування, умов розмноження і шляхів міграції тварин, до усунення виявлених порушень (абз. 5 ч. 1 ст. 59 Закону України «Про тваринний світ» [462], ч. 2 ст. 10 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» [456]). Суб'єкти застосування – Держекоінспекція, Держлісагентство, Держрибагентство та їх територіальні органи;

– припинення незаконних дій, анулювання дозволів (інших документів), встановлення обмежень на право добування, всіх видів використання, утримання, реалізації, вивезення з України і ввезення на її територію диких тварин (абз. 6 ч. 1 ст. 59, абз. 10 ч. 1 ст. 60 Закону України «Про тваринний світ» [462], абз. 13 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» [456], п. 8, п. 11 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» [431]). Зазначимо, що відповідно до останнього Закону, право на

припинення незаконного полювання, анулювання дозволів на полювання та добування мисливських тварин в інших цілях поширюється також на егерів і посадових осіб користувачів мисливських угідь, уповноважених на охорону державного мисливського фонду (в межах, закріплених за користувачами мисливських угідь) (ч. 2 ст. 39) [431];

– обмеження чи зупинення (тимчасове) діяльності підприємств і об'єктів незалежно від їх підпорядкування та форми власності, якщо їх експлуатація здійснюється з порушенням відповідного законодавства, вимог дозволів на використання об'єктів тваринного світу (п. «в» ч. 1 ст. 20-2 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [440], абз. 17 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» [456], ч. 7 ст. 7 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [436]). Так, відповідно до підпункту 5 п. 4 Положення про Державну екологічну інспекцію, остання відповідно до покладених на неї завдань звертається до суду із позовом щодо обмеження чи зупинення діяльності підприємств і об'єктів незалежно від їх підпорядкування та форми власності <...> [394].

Застосуванням процесуальних заходів адміністративного припинення у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу забезпечується створення умов для можливого подальшого притягнення порушника вимог відповідного законодавства до відповідальності. До цих заходів належать:

– доставлення порушника в поліцію чи в приміщення виконавчого органу сільської, селищної, міської ради (закони України «Про тваринний світ» (абз. 4 ч. 1 ст. 60, абз. 3 ч. 2 ст. 60) [462], «Про мисливське господарство та полювання» (п. 3 ч. 1 ст. 39, ч. 2 ст. 39) [431], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» (абз. 7 ч. 1 ст. 10) [456], Положення про Державну екологічну інспекцію України (підпункт 15 п. 6) [394], Положення про державну лісову охорону (абз. 8 п. 7) [395], Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля (абз. 5

розділу 5), [390] Положення про громадських мисливських інспекторів (підпункт «в» п. 3.1) [353], Положення про громадських інспекторів рибоохорони (п. 4.1) [391]). Відповідно до останнього, доставляти осіб, які порушують законодавство у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів, громадські інспектори рибоохорони мають право разом із працівниками органів рибоохорони [391]. Підстави, порядок та коло суб'єктів застосування цього примусового заходу, окрім указаних вище нормативно-правових актів, визначається ст. 259 КУпАП. Зокрема, до числа таких суб'єктів віднесено: працівників державної лісової охорони, працівників лісової охорони підприємств, уповноважених на те посадових осіб органів, які здійснюють державний нагляд за додержанням правил полювання, органів рибоохорони, посадових осіб інших органів, які здійснюють державний контроль за охороною і використанням тваринного світу, працівників служб охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду, поліцейських, а також членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, громадських інспекторів охорони природи, громадських мисливських інспекторів, громадських інспекторів органів рибоохорони та громадських лісових інспекторів [197];

– огляд речей, транспортних (у тому числі плавучих) засобів, знарядь полювання та рибальства, добутої продукції та інших предметів. Так, відповідно до абз. 4 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» посадові особи органів рибоохорони мають право зупиняти транспортні (у тому числі плавучі) засоби та проводити огляд речей, транспортних (у тому числі плавучих) засобів, знарядь рибальства, добутої продукції та інших предметів, абз. 2 ч. 2 ст. 10 – зупиняти та оглядати в установленому порядку судна, що здійснюють промисел водних біоресурсів, пошук, дослідження та операції, пов'язані з промислом у виключній (морській) економічній зоні [456]. Посадові особи Держлісагентства, держлісоохорони мають право зупиняти

на території мисливських угідь транспортні (плавучі) засоби та проводити їх огляд та огляд знарядь полювання, добутої продукції (п. 2 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» [431], абз. 6 п. 7 Положення про державну лісову охорону [395]). Відповідними повноваженнями наділені посадові особи Держекоінспекції та її територіальних органів [394]. Крім того, суб'єктами застосування цього заходу можуть бути посадові особи підприємств, установ та організацій, що здійснюють охорону, використання і відтворення тваринного світу (абз. 2 ч. 2 ст. 60 Закону України «Про тваринний світ» [462]), а також громадські інспектори з охорони довкілля та громадські мисливські інспектори [353; 390].

Відповідно до ст. 264 КУпАП, при вчиненні порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу уповноважені на те посадові особи органів, які здійснюють державний нагляд за додержанням правил полювання, органів рибоохорони, а також поліцейські, військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України можуть провадити в установленому порядку огляд транспортних засобів [197];

– вилучення знарядь добування об'єктів тваринного світу (у тому числі водних живих ресурсів), транспортних (у тому числі плавучих) засобів, обладнання та предметів, що були знаряддями правопорушення, незаконно добутих тварин і продукції, що з них вироблена, а також відповідних документів. Суб'єктами застосування даного заходу відповідно до законодавства можуть бути: посадові особи уповноважених центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів, що здійснюють державний контроль та управління в досліджуваній галузі (закони України «Про тваринний світ» (абз. 5 ч. 1 ст. 60) [462], «Про мисливське господарство та полювання» (п. 4 ч. 1 ст. 39) [431], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» (абз. 8 ч. 1 ст. 10) [456], Положення про державну лісову охорону (абз. 9 п. 7) [395] та ін.); егері та посадові особи підприємств, установ та організацій, що здійснюють охорону,

використання і відтворення тваринного світу (закони України «Про мисливське господарство та полювання» (ч. 2 ст. 39) [431], «Про тваринний світ» (абз. 4 ч. 2 ст. 60) [462] та ін.); органи внутрішніх справ (Національна поліція) – при порушенні правил полювання, рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу; органи прикордонної служби – у разі порушення правил використання об'єктів тваринного світу в межах прикордонної смуги та контрольованого прикордонного району, у територіальному морі, внутрішніх водах та виключній (морській) економічній зоні України (ст. 262 КУпАП); інші суб'єкти відповідно до ст. 265 КУпАП [197].

Спеціальні заходи адміністративного припинення, як комплекс виняткових, екстраординарних засобів адміністративного впливу, застосовуються за особливих підстав – «<...> невідкладні випадки, коли необхідно припинити протиправні дії, небезпечні для життя і здоров'я людей» [4, с. 427]. До таких заходів у досліджуваній галузі відносяться застосування табельної зброї та інших спеціальних засобів.

Відповідно до ч. 3 ст. 60 Закону України «Про тваринний світ» для здійснення державного контролю у досліджуваній галузі « <...> у складі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, інших уповноважених центральних органів виконавчої влади у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, органах виконавчої влади АР Крим з питань охорони навколишнього природного середовища і лісового та мисливського господарства можуть створюватися спеціальні підрозділи» [462]. Державним інспекторам спеціальних підрозділів під час виконання службових надано право на носіння та застосування табельної зброї та спеціальних засобів відповідно до законодавства (закони України «Про тваринний світ» (ч. 4 ст. 60) [462], «Про охорону навколишнього природного середовища» (ч. 3 ст. 20-2) [440], «Про

мисливське господарство та полювання» (п. 17 ч. 1 ст. 39) [431], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» (ч. 3 ст. 10) [456], Лісовий кодекс України (ч. 4 ст. 91) [259], Положення про державну лісову охорону (абз. 7 п. 7) [395], Положення про органи рибоохорони Державного агентства рибного господарства України (п. 6.25) [402]).

Крім того, порядок носіння, зберігання та використання табельної зброї та інших спеціальних засобів регламентовано численними нормативно-правовими актами, зокрема: Положенням про порядок застосування вогнепальної зброї, затвердженим постановою КМ України від 12 жовтня 1992 р. № 575 [403]; Порядком продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, затвердженим постановою КМ України від 7 вересня 1993 р. № 706 [446]; Інструкцією про порядок придбання, зберігання, обліку, перевезення, використання та застосування вогнепальної зброї, бойових припасів до зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також спеціальних засобів державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища органів, що входять до сфери управління Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, затвердженою наказом Мінприроди від 12 жовтня 2004 р. № 386 [174]; Інструкцією про порядок придбання, зберігання, обліку, перевезення, носіння і використання вогнепальної зброї, боєприпасів та спеціальних засобів державними інспекторами органів рибоохорони Головрибвуду Державного комітету рибного господарства України, затвердженою наказом Державного комітету рибного господарства України від 15 червня 1998 р. № 86 [378] та ін.

З метою вдосконалення правового врегулювання питань щодо зберігання та використання зброї, боєприпасів і спеціальних засобів

державними інспекторами Держекоінспекції та її територіальних органів, посадовими особами органів рибоохорони, державної лісової охорони, Мінприроди та Мінагрополітики необхідно затвердити відповідні Інструкції, які б відповідали чинному законодавству України.

Зазначимо, що з огляду на значну кількість нормативно-правових актів, які становлять правову основу застосування заходів адміністративного попередження та заходів адміністративного припинення у досліджуваній галузі, наведений вище перелік заходів не являється вичерпним.

Отже, слід виокремити такі особливості, які характеризують заходи адміністративного попередження (запобігання) та заходи адміністративного припинення у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу:

- 1) розмаїття суб'єктів застосування;
- 2) реалізуються через сукупність державно-владних повноважень визначених законом суб'єктів, насамперед посадових осіб уповноважених центральних органів виконавчої влади, що здійснюють державний контроль та управління в досліджуваній галузі, підприємств, установ, організацій, які здійснюють охорону, використання і відтворення тваринного світу, а також громадських інспекторів;

3) суб'єктами, щодо яких здійснюється застосування, є фізичні та юридичні особи. Основними критеріями розмежування цих заходів виступають:

- 1) підстави (умови) їх реалізації (обґрунтоване припущення про намір протиправної поведінки або ймовірність настання шкідливих наслідків небезпечних ситуацій; факт наявності правопорушення);

- 2) мета застосування (попередження правопорушень та інших негативних явищ – характерна для заходів адміністративного запобігання; комплексна – для заходів адміністративного припинення).

3.3. Загальна характеристика складів адміністративних проступків у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу

Відповідно до ст. 63 Закону України «Про тваринний світ» порушення законодавства в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу тягне за собою адміністративну, цивільно-правову чи кримінальну відповідальність [462]. Як один із дієвих інструментів у боротьбі з численними проступками, адміністративна відповідальність є правовим засобом впливу, спрямованим на врегулювання, охорону і захист досліджуваних суспільних відносин, у тому числі на відновлення законності та попередження протиправних дій.

За даними Державної служби статистики України у 2016 р. було зареєстровано 2477,1 тис. випадків порушень адміністративного законодавства, кількість розглянутих справ, по яких винесено постанови, становила 2368,1 тис. (у 2015 р. відповідно 2219 тис. та 2140 тис.). Накладено адміністративні стягнення на 2,2 млн. осіб, що на 198,9 тис. осіб більше, ніж у 2015 р. Слід наголосити, що найбільшу майнову шкоду завдано адміністративними правопорушеннями у сфері *охорони природи, використання природних ресурсів*, охорони культурної спадщини (75,5 %) [482]. Відтак, з огляду на зазначене вище й існування низки проблем у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, зокрема зменшення рівня видового різноманіття тварин, збільшення кількості останніх, що перебувають під загрозою зникнення, екстенсивного використання природних ресурсів, одним із наслідків якого є погіршення, а подекуди й знищення середовищ існування тварин, недотримання вимог законодавства, актуалізується необхідність розгляду широкого кола питань, пов'язаних із сучасними тенденціями розвитку та функціонування інституту адміністративної відповідальності за правопорушення у цій галузі.

Вагомий внесок у дослідження проблем адміністративної відповідальності та забезпечення механізму протидії проступку зробили такі

відомі українські вчені-адміністративісти, як В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, І.В. Арістова, О.М. Бандурка, І.А. Безклубий, А.І. Берлач, Н.А. Берлач, Ю.П. Битяк, І.Л. Бородін, В.В. Галуцько, І.П. Голосніченко, С.Т. Гончарук, Ю.В. Гридасов, І.С. Гриценко, Т.О. Гуржій, О.В. Дуліна, Г.Г. Забарний, В.В. Зуй, А.А. Іванищук, Р.А. Калюжний, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, В.І. Курило, Д.М. Лук'янець, О.І. Миколенко, В.І. Олефір, О.І. Остапенко, С.В. Петков, С.Г. Стеценко, О.Г. Стрельченко, Н.В. Хорошак, Г.П. Циверенко, В.К. Шкарупа, В.С. Щербина та ін.

Окремі аспекти адміністративної відповідальності за правопорушення у сферах природокористування та охорони навколишнього природного середовища досліджувались у працях таких екологів-правників, як Г.І. Балюк, О.О. Погрібний, Ю.С. Шемшученко [530, с. 269-273], А.П. Гетьман, А.К. Соколова, Г.В. Анісімова, Т.В. Єрмолаєва, В.В. Шеховцов, В.Л. Бредіхіна, М.К. Черкашина [355, с. 243, 283-285, 412-413, 495-497, 581-582, 642-644, 688], В.В. Костицький [220, с. 607-608], М.В. Краснова, М.М. Бахуринська, С.І. Марченко [356, с. 337-352, 471], фахівців у галузі адміністративного права – Л.П. Коваленко [192], В.А. Лазаренко [248], О.Я. Лазор [250], О.Б. Німко, Н.В. Бондарчук [583, с. 101-117], В.І. Олійник [324], І.Г. Петрова [340], К.А. Рябець [490], О.О. Сурілова [521], О.А. Улютіна [548] та ін.

Слід зазначити, що останнім часом з огляду на необхідність реагування на наявні проблеми у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, у тому числі значну кількість протиправних діянь у цій сфері, у межах спеціальності 12.00.07 – «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» з'явилась низка дисертаційних досліджень, спрямованих на розкриття та вирішення тих чи інших проблем адміністративної відповідальності за правопорушення у досліджуваній галузі. Серед них праці В.І. Книша («Адміністративно-правова охорона тваринного світу та роль міліції у її здійсненні», 2007 р.) [187], О.О. Онищука («Адміністративно-правова діяльність суб'єктів владних повноважень по

боротьбі з браконьєрством», 2009 р.) [326], Т.І. Сухореброї («Адміністративна відповідальність за порушення правил полювання та рибальства», 2011 р.) [523], К.В. Ящука («Адміністративна відповідальність за правопорушення, що посягають на тваринний світ України», 2014) [585], В.В. Петренка («Адміністративна відповідальність за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів в Україні», 2015 р.) [337], Н.С. Бондаренко («Адміністративна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами (порівняльно-правова характеристика законодавства України та країн СНД), 2016 р.) [45], В.О. Турської («Адміністративно-правове регулювання захисту тварин від жорстокого поводження», 2016 р.) [544].

На основі аналізу існуючих у науковій і навчальній літературі численних дефініцій категорії «адміністративна відповідальність», чимала кількість і змістове розмаїття яких зумовлені у тому числі відсутністю нормативного визначення цього поняття, виокремимо основні риси (ознаки) останнього, на яких акцентують сучасні вітчизняні вчені:

– вказівка на те, що адміністративна відповідальність – це *різновид (особливий вид) юридичної (правової) відповідальності* (С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова [13, с. 82], Н.А. Берлач [35, с. 15-16], В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванишук, С.О. Короед [8, с. 260], І.П. Голосніченко [4, с. 430], О.А. Задихайло [160, с. 138], Р.Я. Заяць [162, с. 19], М.В. Ковалів [3, с. 42], В.А. Крижановська [228, с. 7, 10], С.Г. Стеценко [514, с. 221]);

– певна *родова ознака* розглядуваного *поняття* (її характеристика): являє собою *сукупність адміністративних правовідносин*, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами <...> (І.П. Голосніченко [4, с. 430], О.А. Задихайло [160, с. 138]); *адміністративний примус* у вигляді застосування уповноваженим органом <...> (Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний, В.К. Шкарупа [154, с. 102]); *суб'єктивний юридичний обов'язок особи*, визнаної винною, у вчиненні адміністративного проступку, *загладити*

заподіяну суспільним відносинам шкоду <...> (М.В. Ковалів [193, с. 152]); *накладення на правопорушників <...> адміністративних стягнень* (В.В. Зуй [7, с. 170]), або, інші інтерпретації – застосування <...> особливих санкцій (заходів впливу) (В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко [207, с. 76; 209, с. 252], А.Т. Комзюк та ін. [2, с. 7], С.Г. Стеценко [514, с. 221], О.Г. Стрельченко [244, с. 333]); специфічна *форма негативного реагування держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів <...>* (С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова [13, с. 82], С.Т. Гончарук [90, с. 19], М.В. Ковалів [3, с. 42-43]) та ін.

Зазначимо, що родова ознака поняття може слугувати однією з підстав (критерієм) для групування підходів учених до визначення адміністративної відповідальності. Так, аналізуючи дефініції адміністративної відповідальності, С.В. Петков підставно виокремлює такі концепції – «відповідальність – обов'язок», «відповідальність – засудження», «відповідальність – застосування санкцій», «відповідальність – правовідносини» [342, с. 224-225], при цьому використовуючи метод аналогії, зокрема відповідні підходи у теорії кримінального права. Відтак, на виокремлення нових і обґрунтування існуючих концепцій адміністративної відповідальності (напр.: охоронно-захисної, управлінської, каральної, публічно-сервісної [27, с. 41] та ін.) спрямовано у тому числі дефініційний аналіз та врахування родової ознаки поняття «адміністративна відповідальність»;

– вказівка на *суб'єкта відповідальності*: особа, яка вчинила (скоїла) адміністративний проступок (правопорушення) (І.П. Голосніченко [4, с. 431], Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний, В.К. Шкарупа [154, с. 102], Н.А. Берлач [35, с. 15-16], Р.Я. Заяць [162, с. 19], С.Г. Стеценко [514, с. 221], А.Т. Комзюк та ін. [2, с. 7]); правопорушник (В.В. Зуй [7, с. 170], В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко [209, с. 252], В.А. Крижановська [228, с. 11], О.Г. Стрельченко [244, с. 333]); винна особа (М.В. Ковалів [3, с. 42]); фізичні та юридичні особи (В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов,

А.А. Іванищук, С.О. Короед [8, с. 260], О.А. Задихайло [160, с. 138]). При цьому деякі науковці підставно вказують на необхідність розмежування понять «суб'єкт адміністративного правопорушення» і «суб'єкт адміністративної відповідальності». Розкриттю елементів останнього поняття, які складають його зміст, присвячено монографічне дослідження О.І. Миколенко та О.В. Дуліної [272];

– вказівка на *суб'єктів притягнення*: уповноважені органи (посадові особи [4, с. 431; 35, с. 15-16; 154, с. 102; 160, с. 138]; уповноважені державою публічні органи (їх посадові особи) [8, с. 260]; органи адміністративної юрисдикції [162, с. 19]; правомочні суб'єкти [209, с. 252; 244, с. 333];

– вказівка на *детермінуючий фактор* – відповідна категорія протиправних проявів [13, с. 82; 3, с. 42-43], вчинення адміністративного правопорушення [154, с. 102; 162, с. 19], адміністративного проступку [1, с. 6; 2, с. 7; 4, с. 431; 90, с. 40; 160, с. 138; 207, с. 76; 209, с. 252; 244, с. 333; 514, с. 221]. Попри фіксацію в законодавстві обох останніх термінів, у переважній більшості існуючих дефініцій адміністративної відповідальності вчені застосовують термін «адміністративний проступок», доцільність використання якого обгунтовано у низці наукових праць. При цьому, попри істотне значення останнього як підстави адміністративної відповідальності, у деяких дефініціях узагалі відсутні вказівки на нього;

– вказівка на *засіб практичної реалізації (матеріалізований вияв)*: адміністративні стягнення (С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова [13, с. 82], Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний, В.К. Шкарупа [154, с. 102], Р.Я. Заяць [162, с. 19], В.В. Зуй [7, с. 170], А.Т. Комзюк [1, с. 6]); «особливі санкції – адміністративні стягнення» (І.П. Голосніченко [4, с. 431], О.А. Задихайло [160, с. 138], С.Г. Стеценко [514, с. 221]); певний вид адміністративного примусу – адміністративне стягнення (адміністративна санкція) (В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короед [8, с. 260]); «заходи впливу» (В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко [207, с. 76; 209, с. 252], О.Г. Стрельченко [244, с. 333]);

– вказівка на *обтяжливі наслідки* для правопорушників в результаті застосування до них заходів впливу (адміністративних стягнень): матеріального чи морального характеру [7, с. 170]; морального, матеріального чи особистісного характеру [160, с. 138]; майнового, морального, особистісного чи іншого характеру [2, с. 7; 1, с. 6];

– вказівка на те, що *підстави та порядок* притягнення до адміністративної відповідальності *врегульовано нормами адміністративного права* [1, с. 6; 2, с. 7; 4, с. 431; 162, с. 19].

Слід зазначити, що відсутність єдиного усталеного трактування досліджуваного поняття у доктринальних джерелах з адміністративного права, призвела до розмаїття наукових підходів стосовно розуміння адміністративної відповідальності за правопорушення в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів. Найчастіше вона розглядається вченими у межах «санкційної концепції» (В.І. Книш [188, с. 69], В.В. Костицький [55, с. 419; 220, с. 607], В.І. Олійник [324], В.В. Петренко [337; 338, с. 88], К.А. Рябець [491, с. 179], В.А. Чуйков, В.С. Шахов [565, с. 28], К.В. Ящук [585, с. 10, 13]), концепції «відповідальність – засудження», тобто як специфічне реагування держави на (адміністративне) правопорушення (Н.С. Бондаренко [45, с. 4], О.Я. Лазор [251, с. 160], В.В. Шеховцов [355, с. 495]), а також у об'єктивному (концепція «відповідальність – правовідносини») та суб'єктивному (концепція «відповідальність – обов'язок») значеннях (І.Г. Петрова [340]), як один із провідних засобів адміністративного примусу (О.О. Онищук [326]).

При характеристиці адміністративної відповідальності за правопорушення у певних сферах (галузях) чи за окремі адміністративні проступки вчені виокремлюють притаманні їй ознаки (риси). При цьому теоретичним підґрунтям для такого виокремлення, зазвичай, слугують доктринальні джерела з адміністративного права, у яких конкретизовано як загальні, так і спеціальні ознаки (особливості) цього виду відповідальності. Саме з урахування останніх здійснимо характеристику адміністративної

відповідальності за проступки у досліджуваній галузі.

В адміністративно-правових джерелах превалюючою є позиція, згідно з якою підставою адміністративної відповідальності є правопорушення. Разом із тим аналіз наукових праць вказує на існування різних підходів до проблеми підстав адміністративної відповідальності [165, с. 139-140]. Не вдаючись до їх аналізу, вважаємо за доцільне підтримати позицію науковців, які є виразниками «триєдиної» концепції підстав цього виду відповідальності [165, с. 141; 193, с. 153-154; 207, с. 76-78; 209, с. 254; 244, с. 334]. Відтак, для настання адміністративної відповідальності за проступки у досліджуваній галузі необхідна наявність трьох підстав, а саме нормативної, фактичної, процесуальної, відсутність хоча б однієї з яких унеможлиблює її існування.

Нормативною підставою адміністративної відповідальності за правопорушення у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу є наявність матеріальних і процесуальних норм права, які визначають діяння проступком, міру адміністративного стягнення за його вчинення, суб'єктів відповідальності та притягнення, урегульовують її процесуальну форму тощо. Окрім КУпАП [197], такі норми містяться в законах України «Про тваринний світ» [462], «Про Червону книгу України» [468], «Про мисливське господарство та полювання» [431], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» [456], «Про охорону навколишнього природного середовища» [440] та інших нормативно-правових актах. Фактичною підставою адміністративної відповідальності у досліджуваній галузі є факт вчинення особою протиправного, винного діяння, що посягає на охоронювані нормами права суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, за яке законом передбачено адміністративну відповідальність. Окрім факту вчинення проступку, В.К. Колпаков до фактичних підстав відносить також факт виконання заходів відповідальності та факти затримання, огляду, подання звернень, визнання доказами фактичних даних тощо [207, с. 76]. До процесуальних (документальних) підстав належить наявність винесеного

компетентним суб'єктом індивідуального акта (правозастосовного юрисдикційного акта), що визначає характер і обсяг наслідків для особи, визнаної винною у здійсненні адміністративного проступку [193, с. 153-154; 207, с. 76-77; 209, с. 254].

До суб'єктів адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, у тому числі об'єктів тваринного світу, ученими, серед яких В.В. Петренко [337; 338, с. 86], І.Г. Петрова [340], К.А. Рябець [490, с. 12; 491, с. 180-181], О.А. Улютіна [548], В.Г. Чорна [564, с. 87-89], К.В. Ящук [585, с. 10] та ін., віднесено як фізичних, так і юридичних осіб. При цьому слід зауважити, що згідно з КУпАП суб'єктами адміністративної відповідальності за правопорушення, зокрема у досліджуваній галузі є громадяни та посадові особи. Разом з тим у ст. 104 Закону України «Про ветеринарну медицину» зазначено, що «...на фізичних, *юридичних осіб* та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, чия діяльність пов'язана з вирощуванням (розведенням) тварин, <...>, накладається штраф відповідно до закону» [362], а ч. 2 ст. 21 Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України» передбачено відповідальність *юридичних осіб*, зокрема за незаконну промислову діяльність (ст. 22), незаконну експлуатацію природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України (ст. 24) [364].

У галузевих дослідженнях науковці пропонують: доповнити КУпАП статтею, в якій будуть передбачені підстави адміністративної відповідальності юридичних осіб за адміністративні правопорушення у певній сфері (О.О. Сурілова [522, с. 391]), або інші законодавчі акти (напр.: Закон України «Про тваринний світ» (К.В. Ящук [585, с. 11])) відповідною статтею; внести певні зміни та доповнення до КУпАП (Р.В. Афанасієв [27, с. 44], І.Г. Петрова [340], К.А. Рябець [490, с. 13]); прийняти Кодекс України про адміністративну відповідальність юридичних осіб (К.А. Рябець [490, с. 12]) та ін. Проте, на наш погляд, проблема реформування правового регулювання притягнення юридичних осіб до адміністративної

відповідальності потребує системного та комплексного підходу до її вирішення, у тому числі шляхом використання інтелектуального потенціалу провідних фахівців у галузі адміністративного права, кропіткої роботи законодавця та керування принципом доцільності при впровадженні такої ініціативи у сучасних реаліях.

Аналіз глави 17 КУпАП вказує на існування великої кількості суб'єктів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. До таких відносяться: районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді) – розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені частинами 2, 4, 5 ст. 85, ст. 85-1, ст. 88 – 88-2, ст. 90, ст. 91, ст. 188-22 КУпАП (ст. 221 КУпАП); органи Національної поліції – ст. 89 КУпАП (ст. 222 КУпАП); центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини – ст. 107 КУпАП (ст. 238 КУпАП); органи рибохорони – ст. 50, ч. 3 ст. 85, ст. 86-1, ст. 91-2, ст. 188-5 КУпАП (ст. 240 КУпАП); центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері мисливського господарства – ст. 50, ч. 1 ст. 85, ст. 91-2, ст. 188-5 КУпАП (ст. 242 КУпАП); центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів – ст. 50, ст. 76, ст. 77-1, частини 1, 3 ст. 85, ст. 86-1, ст. 87, ст. 89 (щодо диких тварин), ст. 91-2, ст. 91-4, ст. 188-5 КУпАП (ст. 242-1 КУпАП) [197]. У ст. 221, 222, 238, 240, 242, 242-1 КУпАП деталізовано перелік посадових осіб в межах відповідного органу адміністративної юрисдикції, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення [197], тобто регламентовано посадову підвідомчість.

Сутнісна характеристика адміністративної відповідальності виявляється в тому, що засобом практичної реалізації останньої є

застосування до винних осіб спеціальних примусових заходів – адміністративних стягнень, визначених у ст. 24 КУпАП, а також заходів впливу, передбачених ст. 24-1 КУпАП [197]. Аналіз законодавчих актів, свідчить, що за вчинення адміністративних правопорушень у досліджуваній галузі можуть застосовуватись такі адміністративні стягнення, як: попередження (ст. 26 КУпАП); штраф (ст. 27 КУпАП); конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення (ст. 29 КУпАП); позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права полювання) (ст. 30 КУпАП); адміністративний арешт (ст. 32 КУпАП) [197; 364].

Слід зазначити, що адміністративна відповідальність за правопорушення у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу характеризується ознаками (рисами), притаманними даному виду відповідальності взагалі, до яких, окрім розглянутих вище, учені відносять такі: є правовим засобом охорони правопорядку та суспільних інтересів; пов'язана з негативними для правопорушника наслідками (морального, матеріального, особистісного, організаційного характеру), який він зобов'язаний зазнати і фактично зазнає; реалізується в умовах неслужбової невідповідності; реалізується у відповідних процесуальних формах та ін. [4, с. 430; 7, с. 170-171; 160, с. 138; 188, с. 69; 209, с. 252; 244, с. 336; 338, с. 86].

Таким чином, на підставі опрацювання розвідок фахівців у галузі адміністративного та екологічного права, здійснено дефініційний аналіз адміністративної відповідальності та виокремлено основні ознаки останньої, що дає підстави сформулювати такі висновки.

По-перше, являючись складним та багатоаспектним правовим явищем, адміністративна відповідальність тривалий час лишається предметом наукових дискусій учених-адміністративістів, свідченням чого є існування різних підходів до визначення її поняття та розуміння сутності. Зокрема, вона

розглядається як соціально-правове явище (крізь призму адміністративних правовідносин), як інститут адміністративного права (відповідна сукупність адміністративно-правових норм), як правовий засіб (засіб реалізації примусового методу державного управління, охорони і захисту суспільних відносин, забезпечення законності та правопорядку, застосування каральних санкцій за вчинення адміністративного проступку, забезпечення нормального функціонування механізму адміністративно-правового регулювання та ін.), а при формулюванні поняття адміністративної відповідальності акцентується на одній, визначальній з погляду науковця, її ознаці або ж синтезуються декілька у різних варіаціях. Не можна стверджувати, що якийсь окремо взятий підхід претендує на абсолютну вичерпність, адже існуючі концепції збагачують і доповнюють одна одну та дозволяють розглядати адміністративну відповідальність у різних аспектах і з різних точок зору. Відтак, зважаючи на специфіку та завдання даного дослідження, пропонуємо таке визначення: адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу – це реагування держави на адміністративний проступок, яке виявляється в застосуванні уповноваженим суб'єктом заходів державного примусу – передбачених законом адміністративних стягнень (заходів впливу) до винної особи, унаслідок чого остання зазнає обмежень особистісного чи майнового характеру.

По-друге, необхідно виокремити такі особливості, що характеризують адміністративну відповідальність за правопорушення в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу:

- 1) роль і місце адміністративної відповідальності в механізмі адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у досліджуваній галузі зумовлюються її специфічними функціями, зокрема правовідновлювальною, компенсаційною, каральною, превентивною, виховною, які в сукупності забезпечують реалізацію впорядкованості та охорону цих відносин;

- 2) її настання можливе за наявності трьох підстав – нормативної

(система матеріальних і процесуальних норм права, що врегульовують цей вид відповідальності), фактичної (вчинення адміністративного проступку в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу) та процесуальної (індивідуальний акт, виданий компетентним суб'єктом на підставі норм права, яким визначається міра відповідальності для конкретної особи, винної у вчиненні адміністративного проступку);

3) суб'єктами правопорушень у досліджуваній галузі, передбачених КУпАП, можуть бути фізичні особи (громадяни та посадові особи), а іншими законодавчими актами – юридичні особи;

4) наявність широкого кола суб'єктів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення та накладати адміністративні стягнення: районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді); органи Національної поліції; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини; органи рибоохорони; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері мисливського господарства; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів;

5) видове розмаїття адміністративних стягнень, а саме: попередження; штраф; конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, грошей, одержаних унаслідок вчинення адміністративного правопорушення; позбавлення спеціального права, наданого цьому громадянину (права полювання); адміністративний арешт;

6) особливий процесуальний порядок її реалізації;

7) притягнення до цієї відповідальності не звільняє особу від обов'язку відшкодування заподіяної внаслідок порушення законодавства в досліджуваній галузі шкоди в установлених законодавством порядку та розмірах [96, с. 153-157].

Учені, серед яких Г.І. Балюк, А.П. Гетьман, І.С. Гриценко, О.О. Погрібний, Ю.С. Шемшученко, В.В. Шеховцов та ін., адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням законодавства про тваринний світ, поділяють на такі групи: порушення права власності на об'єкти тваринного світу; порушення порядку використання об'єктів тваринного світу; незаконні торгівля та переміщення об'єктів тваринного світу; порушення вимог безпеки санітарних та ветеринарних правил при поводженні з об'єктами тваринного світу [530, с. 269-270; 355, с. 496]. Аналогічної позиції дотримується С.І. Марченко, при цьому дослідниця доповнює наведений вище перелік ще однією групою – порушення в сільському господарстві, порушення ветеринарно-санітарних правил [356, с. 471].

Різні критерії використовуються вченими при класифікації складів адміністративних правопорушень за порушення законодавства у досліджуваній галузі. Так, склади адміністративних правопорушень у сфері рибальства та охорони рибних запасів В.В. Петренко класифікує за такими критеріями: за ступенем суспільної небезпеки – на основні і кваліфіковані; залежно від характеру шкоди – на матеріальні і формальні; за суб'єктом проступку та суб'єктивною стороною – на особисті і службові; за структурою – на однозначні й альтернативні; залежно від особливостей конструкції – на описові і бланкетні [337].

Склади адміністративних проступків за порушення законодавства у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу містяться в КУпАП. Разом із тим при характеристиці адміністративних правопорушень у цій галузі, з огляду на складність і комплексний характер останньої, слід звернутись також до положень інших нормативно-правових актів.

Відповідно до ст. 50 КУпАП «*Порушення права державної власності на тваринний світ*» самовільна переуступка права користування об'єктами тваринного світу, а також укладення інших угод, які в прямій чи прихованій формі порушують право державної власності на тваринний світ, – тягнуть за собою попередження або накладення штрафу на громадян від трьох до семи

неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, попередження або накладення на посадових осіб – від п'яти до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [197].

Об'єктом цього правопорушення виступають суспільні відносини, що виникають під час реалізації права державної власності на тваринний світ. Основними актами, що регулюють такі відносини, є: Конституція України (ст. 13, 41, п. 7 ст. 91) [218], закони України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III [462], «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII [440], «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. № 3055-III [468], «Про мисливське господарство та полювання» від 22 лютого 2000 р. № 1478-III [431], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 8 липня 2011 р. № 3677-VI [456], Положення про Державне агентство лісових ресурсів України, затверджене постановою КМ України від 8 жовтня 2014 р. № 521 [392], Положення про Державне агентство рибного господарства України, затверджене постановою КМ України від 30 вересня 2015 р. № 895 [393] та ін.

Об'єктивна сторона правопорушення виражена у вчиненні таких дій, як самовільна переуступка права користування об'єктами тваринного світу, а також укладення інших угод, які в прямій чи прихованій формі порушують право державної власності на тваринний світ.

Об'єкти тваринного світу в Україні, відповідно до ч. 5 ст. 5 Закону України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III, можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності, при цьому ті з них, які утримуються (зберігаються) підприємствами установами та організаціями державної або комунальної форми власності, є об'єктом права відповідних форм власності (ст. 6) [462]. Як слушно наголошують науковці, у ст. 6 «<...> законодавець припустився неточності, оскільки поміняв місцями причину і наслідок. Перебуванню об'єкта тваринного світу у власності певного суб'єкта має передувати отримання такого права шляхом його

набуття дозволеними законом способами» [530, с. 24]. Останні передбачені нормами розділу III Закону України «Про тваринний світ» [462].

Суб'єкт правопорушення: громадяни та посадові особи.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується виною у формі умислу.

Справи про адміністративний проступок, передбачений ст. 50 КУпАП, розглядають органи рибоохорони (ст. 240 КУпАП), центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері мисливського господарства (ст. 242 КУпАП), центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів (ст. 242-1 КУпАП) [197].

Відповідно до ст. 76 КУпАП *знищення корисної для лісу фауни* тягне за собою накладення штрафу на громадян від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [197].

Об'єкт правопорушення складають суспільні відносини у сфері охорони та захисту лісу та лісової фауни.

З об'єктивної сторони дане правопорушення полягає у вчиненні таких дій, як знищення корисної для лісу фауни. Остання забезпечує існування лісу і є невід'ємною частиною його природного життєвого циклу [198, с. 144].

Суб'єкт правопорушення: громадяни та посадові особи.

Суб'єктивна сторона характеризується виною як у формі умислу, так і у формі необережності.

Наразі розроблено законопроект, яким передбачається виключити означену статтю КУпАП. У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення відповідальності за порушення лісового законодавства та охорони зелених насаджень» (реєстраційний № 5504 від 5 жовтня 2017 р.,

доопрацьований), виключення ст. 76 КУпАП обґрунтовується її низькою ефективністю (у 2012 р. за даною статтею розглянуто лише 3 справи, у 2013 р. – 9 справ) [471]. Разом із тим, не погоджуючись з пропозицією про виключення із КУпАП ст. 76, Головне науково-експертне управління у своєму висновку зазначає, що «<...> невиконання *або* неналежне виконання цих норм щодо притягнення винних до адміністративної відповідальності жодним чином не свідчить, що знищення корисної для лісу фауни не є суспільно шкідливими діями, а тому не повинні визнаватися адміністративними правопорушеннями» [471].

Відповідно до абз. 7 ч. 2 ст. 63 Закону України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III відповідальність за порушення законодавства в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу несуть особи, винні в самовільному *випалюванні сухої рослинності або її залишків* [462]. Відповідальність за цей адміністративний проступок передбачено ст. 77-1 КУпАП. З-поміж інших шкідливих наслідків, випалювання рослинності призводить до загибелі диких тварин та інших живих організмів, погіршення та знищення середовищ існування об'єктів тваринного світу.

За правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 77-1 КУпАП, розмір штрафу складає для громадян від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, для посадових осіб – від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, ч. 2 ст. 77-1 КУпАП (випалювання рослинності або її залишків в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду) – для громадян від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, для посадових осіб – від сімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [197]. До природно-заповідного фонду України, відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про природно-заповідний фонд», належать: природні території та об'єкти (природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні

урочища); штучно створені об'єкти (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва) [451].

Відповідно до ч. 6 ст. 39 Закону України «Про тваринний світ» випалювання сухої рослинності або її залишків здійснюється в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища [462].

Суб'єктами адміністративного проступку можуть бути громадяни та посадові особи. Правопорушення може бути вчинене як з умислом, так і з необережності.

Статистичні дані свідчать, що одним із найрозповсюдженіших видів правопорушень у досліджуваній галузі є *порушення правил використання об'єктів тваринного світу* – ст. 85 КУпАП. Сьогодні браконьєрство становить реальну загрозу біорізноманіттю, особливо рідкісним видам і таким, що перебувають під загрозою зникнення.

Загалом, комплексному дослідженню питань адміністративної відповідальності за цей вид правопорушення присвячено дисертаційні роботи О.О. Онищук «Адміністративно-правова діяльність суб'єктів владних повноважень по боротьбі з браконьєрством» (2009 р.) [326], Т.І. Сухореброї «Адміністративна відповідальність за порушення правил полювання та рибальства» (2011 р.) [523], В.В. Петренка «Адміністративна відповідальність за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів в Україні» (2015 р.) [337] та ін.

На офіційному сайті Держекоінспекції щонеділі розміщується інформація про результати діяльності її територіальних органів, аналіз якої свідчить про значну шкоду, що завдається тваринному світу, у тому числі водним біоресурсам унаслідок порушення правил їх використання.

У публічному звіті Держлісагентства за 2017 р. наголошується, що стан охорони мисливських угідь від браконьєрства продовжує бути одним з

головних стримуючих факторів розвитку мисливського господарства. У 2017 р. на порушників правил полювання було складено 2567 протоколів [476].

Протягом 2017 р. органами рибоохорони викрито 34660 порушень правил рибальства, 11178 з яких кваліфікуються за ч. 4 ст. 85 КУпАП, тобто є грубими порушеннями правил рибальства [477].

Згідно зі ст. 85 КУпАП порушникам правил використання об'єктів тваринного світу загрожує накладення штрафу від двох до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, конфіскація знарядь і засобів вчинення правопорушення, які є приватною власністю порушника, та незаконно добутих об'єктів тваринного світу, а також позбавлення права полювання.

Об'єктом правопорушення виступають суспільні відносини у сфері використання об'єктів тваринного світу. Правову основу цієї сфери становлять Конституція України [218], закони України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III [462], «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII [440], «Про мисливське господарство та полювання» від 22 лютого 2000 р. № 1478-III [431], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 8 липня 2011 р. № 3677-VI [456], Положення про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення, затверджене постановою КМ України від 10 серпня 1992 р. № 459 [445], Порядок здійснення любительського і спортивного рибальства, затверджений постановою КМ України від 18 липня 1998 р. № 1126 [412], Порядок здійснення спеціального використання водних біоресурсів у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі України, затверджений постановою КМ України

від 25 листопада 2015 р. № 992 [413], Положення про правила проведення полювань, поводження із зброєю та порядок видачі ліцензій на добування мисливських тварин, затверджене наказом Мінагрополітики від 17 жовтня 2011 р. № 549 [404], та ін.

Об'єктивна сторона правопорушення полягає у: порушенні правил полювання, яке не мало наслідком добування, знищення або поранення тварин, а також транспортування або перенесення добутих тварин чи їх частин без відмітки цього факту в дозволі на їх добування; повторне порушення правил полювання чи таке, яке мало наслідком добування, знищення або поранення тварин; порушення правил рибальства; грубе порушення правил рибальства; порушення правил здійснення інших видів спеціального використання об'єктів тваринного світу [197].

Полювання, відповідно до ст. 1 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», – це дії людини, спрямовані на вистежування, переслідування з метою добування і саме добування (відстріл, відлов) мисливських тварин, що перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах [431]. Зазначеним Законом передбачено: право на полювання громадян України, що досягли 18 років та іноземних громадян; умови здійснення права на полювання; способи полювання (індивідуальне, колективне, колективне полювання з нагоничами); документи на право полювання; ліміти використання мисливських тварин; дозволи на добування мисливських тварин, віднесених до державного мисливського фонду; строки полювання. Крім того, у ст. 20 Закону встановлено ряд заборон щодо здійснення полювання [431]. Відповідно, дії осіб, перелічені у вказаній статті, кваліфікуються як незаконне полювання.

Повторним вважається правопорушення, яке вчиняється вдруге певною особою. Відповідальність за цією частиною статті настає також і у випадку, коли порушення правил полювання призводить до таких наслідків, як добування, знищення або поранення тварин [198, с. 167-170].

Рибальство здійснюється відповідно до Порядку здійснення любительського і спортивного рибальства, затвердженого постановою КМ України від 18 липня 1998 р. № 1126 [412], Правил любительського і спортивного рибальства та Інструкції про порядок обчислення та внесення платежів за спеціальне використання водних живих ресурсів при здійсненні любительського і спортивного рибальства, затверджених наказом Державного комітету рибного господарства України від 15 лютого 1999 р. № 19 [417], Правил промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України, затверджених наказом Державного комітету рибного господарства України від 18 березня 1999 р. № 33 [418] та ін.

Грубим порушенням рибальства вважається рибальство із застосуванням вогнепальної зброї, електроструму, вибухових або отруйних речовин, інших заборонених знарядь лову, промислових знарядь лову особами, які не мають дозволу на промисел, вилов водних живих ресурсів у розмірах, що перевищують встановлені ліміти або встановлену правилами любительського і спортивного рибальства добову норму вилову (ч. 4 ст. 85 КУпАП) [197].

Відповідно до ч. 1 ст. 17 Закону України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III до спеціального використання об'єктів тваринного світу належать усі види використання тваринного світу (за винятком передбачених законодавством випадків безоплатного любительського і спортивного рибальства у водних об'єктах загального користування), що здійснюється з їх вилученням (добуванням, збиранням тощо) із природного середовища [462]. Види використання об'єктів тваринного світу передбачено у ст. 20 Закону України «Про тваринний світ». Спеціальне використання об'єктів тваринного світу здійснюється лише за відповідними дозволами чи іншими документами, що видаються в порядку, визначеному КМ України [415; 445; 462].

Суб'єктами правопорушення можуть бути громадяни та посадові особи.

Суб'єктивна сторона характеризується виною як у формі умислу, так і у формі необережності [95, с. 78-80].

Як було зазначено вище, основним негативним фактором впливу на тваринний світ є зростаюче антропогенне навантаження, одним із проявів якого є браконьєрство. Останнє становить одну із масштабних загроз біорізноманіттю. Досить часто незаконне полювання та рибальство здійснюється забороненими способами та знаряддями, за виготовлення і збут яких КУпАП передбачено адміністративну відповідальність [93, с. 48].

Відповідно до ст. 85-1 КУпАП *виготовлення, збут чи зберігання заборонених знарядь добування (збирання) об'єктів тваринного або рослинного світу, а також збут незаконно добутої продукції* – тягнуть за собою накладення штрафу від дев'яти до двадцяти одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян з конфіскацією цих знарядь, матеріалів та засобів для їх виготовлення. *Реклама, а так само будь-яка інша діяльність з рекламування чи розповсюдження заборонених знарядь добування (збирання) об'єктів тваринного або рослинного світу,* – тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до ста неоподаткованих мінімумів доходів громадян і на посадових осіб рекламодавця або розповсюджувача реклами – від ста до двохсот п'ятдесяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян [197].

Об'єктом цього правопорушення виступають суспільні відносини у сфері охорони об'єктів тваринного і рослинного світу.

Об'єктивна сторона правопорушення полягає у: виготовленні, збуті чи зберіганні заборонених знарядь добування (збирання) об'єктів тваринного або рослинного світу; збуті незаконно добутої продукції; діяльності з рекламування чи розповсюдження заборонених знарядь добування (збирання) об'єктів тваринного або рослинного світу [197].

У частині 1 ст. 52-1 Закону України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III наведено невичерпний перелік заборонених знарядь добування об'єктів тваринного світу. Так, для добування останніх

забороняються виготовлення, збут, застосування, зберігання отруйних принад, колючих, давлячих та капканоподібних знарядь лову, електроловильних систем (електровудок), електрогону, петель, самоловів, самострілів, вибухових речовин, пташиного клею та монониткових (волосінних) сіток (крім тих, що призначені для промислового лову), а також інших засобів, заборонених законом [462]. Слід зазначити, що, окрім указанного закону, відповідні заборони щодо використання певних засобів і способів добування об'єктів тваринного світу містяться також в інших законодавчих і підзаконних актах України та міжнародно-правових актах у сфері охорони довкілля [93, с. 49].

Зокрема, Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, яка ухвалена під егідою Ради Європи у м. Берні (Швейцарія) 19 вересня 1979 р. та ратифікована Україною 29 жовтня 1996 р., містить Додаток IV «Заборонені засоби і способи знищення, вилову та інших форм використання диких тварин»:

– ссавці: пастки; використання живих сліпих чи знівечених тварин як принади; магнітофони; електричні пристрої для знищення та глушіння тварин; джерела штучного світла; дзеркала та інші осліплюючі пристрої; пристрої для освітлення мішеней; прицільні прилади для нічного полювання, оснащені електронним збільшувачем зображення чи електронно-оптичним перетворювачем; вибухові речовини 2; сітки 2; капкани 3; отрута чи отруєні або анестезуючі принади; викурювання із застосуванням газів або диму; напівавтоматична чи автоматична зброя із магазином більш ніж на 2 патрони; літальні апарати; механічні транспортні засоби у русі;

– птахи: сільця 4; вапно; гачки; пастки; використання живих сліпих чи знівечених тварин як принади; магнітофони; електричні пристрої для знищення та глушіння тварин; джерела штучного світла; дзеркала та інші осліплюючі пристрої; пристрої для освітлення мішеней; прицільні прилади для нічного полювання, оснащені електронним збільшувачем зображення чи електронно-оптичним перетворювачем; вибухові речовини; сітки; капкани;

отрута чи отруєні або анестезуючі принади; викурювання із застосуванням газів або диму; напівавтоматична чи автоматична зброя із магазином більш ніж на 2 патрони; літальні апарати; механічні транспортні засоби у русі;

– прісноводна риба: вибухові речовини; вогнестрільна зброя; отрути; анестезуючі засоби; електроенергія змінного струму; джерела штучного світла;

– річковий рак: вибухові речовини; отрути [216; 93, с. 49].

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» від 22 лютого 2000 р. № 1478-III з метою раціонального використання мисливських тварин, охорони диких тварин, а також середовища їх перебування забороняється полювання із застосуванням або використанням заборонених знарядь та забороненими способами, а саме: клеїв, петель, капканів, підрізів, закотів, гачків, самострілів, ловчих ям; отруйних та анестезуючих принад; живих сліпих чи знівечених тварин як принади; звуковідтворювальних приладів та пристроїв; електричного обладнання для добування тварин; штучних світлових джерел, приладів та пристроїв для підсвічування мішеней, у тому числі приладів нічного бачення; дзеркал та інших пристроїв, що осліплюють тварин; вибухових речовин; з під'їзду на автотранспорті, а також на плавучих засобах з працюючим двигуном; літаків та вертольотів; немисливської (у тому числі військової) вогнепальної, пневматичної та іншої стрілецької зброї, а також нарізних вкладок, напівавтоматичної або автоматичної зброї з магазинами більш як на два патрони; руйнування жител тварин, бобрових загат, гнізд птахів; газу та диму; заливання нір звірів. А також: на тварин, які зазнають лиха (переправляються водою або по льоду, рятуються від пожежі, повені тощо); на пернату дичину з нарізною вогнепальною зброєю або з використанням набоїв, споряджених кулями і шротом діаметром більше 5 мм (№ 0000); на хутрових звірів (крім вовка, єнотовидного собаки, лисиці та шакала) з нарізною вогнепальною зброєю калібром більш як 5,6 міліметра; на копитних тварин з використанням малокаліберної гвинтівки під патрон кільцевого

запалювання або набоїв, споряджених картечкою чи шротом; полювання з мисливськими собаками, ловчими звірами і птахами без наявності на них паспорта; полювання з дерев та мисливських вишок без дозволу користувача угідь [431; 93, с. 50].

Крім того, при полюванні на мисливських тварин, відповідно до ч. 3 ст. 20 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 р. № 3447-IV, забороняється застосовувати: технічні засоби, які не передбачають їх швидку смерть і не виключають страждання; транспортні та інші технічні засоби і обладнання, газ, дим, струм, отрути, вибухові речовини, застосування яких призводить до масової загибелі тварин [422].

Згідно з п. 2 Правил промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України, затверджених наказом Державного комітету рибного господарства України від 18 березня 1999 р. № 33, до знарядь лову (добування, збирання тощо) водних живих ресурсів віднесено сітки, неводи, трали, пастки тощо, якими здійснюється лов водних живих ресурсів, а відповідно до п. 13 – забороняється застосовувати: електроловильні пристрої, колючі знаряддя лову, частикові трали, тюлькові неводи і волокуші у всіх водних об'єктах протягом усього року; знаряддя лову без міток, які виготовляються за рахунок власника знарядь лову і реєструються державними органами рибоохорони тощо [418]. Крім того, вказівки на заборонені знаряддя лову (добування, збирання тощо) водних живих ресурсів містяться у Порядку здійснення любительського і спортивного рибальства, затвердженому постановою КМ України від 18 липня 1998 р. № 1126 (п. 11) [412], Правилах любительського і спортивного рибальства, затверджених наказом Державного комітету рибного господарства України від 15 лютого 1999 р. № 19 (п. 3.15) [417] та ін.

Суб'єктами правопорушення можуть бути громадяни та посадові особи.

Суб'єктивна сторона правопорушення визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини у формі прямого чи непрямого умислу [93, с. 50].

Розгляд справ про адміністративний проступок, передбачений ст. 85-1 КУпАП, покладено на районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді) (ст. 221 КУпАП). Відповідно до ст. 255 КУпАП складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 85-1 КУпАП, мають право уповноважені на те посадові особи: органів рибохорони; центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства; центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів [197].

Таким чином, зважаючи на шкоду, заподіювану об'єктам тваринного світу внаслідок використання браконьєрських снастей, а також значні обсяги продажу останніх, вбачається доцільним посилення штрафних санкцій за виготовлення, збут чи зберігання заборонених знарядь добування (збирання) об'єктів тваринного світу шляхом внесення відповідних змін до ч. 1 ст. 85-1 КУпАП [98, с. 267]. Крім того, важливим засобом попередження даного проступку є активізація роз'яснювально-виховної роботи природоохоронних органів і громадських природоохоронних організацій серед населення, особливо, спеціалізованих його груп – рибалок і мисливців [93, с. 48-51].

Відповідно до ст. 86-1 КУпАП *експлуатація на водних об'єктах водозабірних споруд, не забезпечених рибозахисним обладнанням, якщо його наявність передбачена відповідними нормативами, або з неефективно працюючим рибозахисним обладнанням – тягне за собою накладення штрафу на громадян від одного до шести неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від п'яти до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян* [197].

Об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони водних біоресурсів.

Основними актами, що регулюють такі відносини, є закони України «Про тваринний світ» [462], «Про охорону навколишнього природного середовища» [440], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» [456], Водний кодекс України [58] та ін.

Об'єктивна сторона полягає у вчиненні таких дій: експлуатація на водних об'єктах таких водозабірних споруд, які не забезпечені рибозахисним обладнанням (якщо наявність останнього передбачена відповідними нормами); експлуатація на водних об'єктах водозабірних споруд, рибозахисне обладнання на яких працює неефективно [198, с. 172].

Згідно зі ст. 1 Водного кодексу України водозабір – це споруда або пристрій для забору води з водного об'єкта [58]. Експлуатація гідротехнічних та інших споруд на водних об'єктах, встановлення гідрологічного режиму і режиму водоспоживання та інша діяльність, що впливає чи може вплинути на стан середовища існування диких тварин, повинні здійснюватися з урахуванням вимог охорони тваринного світу, інтересів рибного і мисливського господарства (ч. 8 ст. 39 Закону України «Про тваринний світ») [462]. Водним кодексом України визначено основні заходи для забезпечення охорони і відтворення рибних запасів, водних тварин і рослин, а саме обладнання рибозахисними пристроями водозабірних та інших споруд відповідно до затверджених проектів, будівництво риборозплідників, штучних нерестовищ, рибопропускних споруд, підготовка ложа водоймища тощо (ст. 97) [58], а також низку заборон щодо експлуатації водозабірних споруд без рибозахисних пристроїв.

Суб'єктами правопорушення можуть бути громадяни та посадові особи. Суб'єктивна сторона – вина у формі умислу або необережності.

Розгляд справ про адміністративний проступок, передбачений ст. 86-1 КУпАП, покладено на органи рибоохорони (ст. 240 КУпАП), центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення

державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів (ст. 242-1 КУпАП) [197].

Стаття 87 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за *порушення вимог щодо охорони середовища перебування і шляхів міграції, переселення, акліматизації та схрещування диких тварин*, а саме за:

– «порушення вимог щодо охорони середовища перебування і шляхів міграції, переселення, акліматизації та схрещування диких тварин», що тягне за собою накладення штрафу на громадян від тридцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

– «невжиття заходів щодо запобігання загибелі диких тварин, погіршенню середовища їх перебування та умов міграції або добування диких тварин, які зазнають лиха», що тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [197].

Відповідно, об'єктом цього правопорушення виступають суспільні відносини у сфері охорони об'єктів тваринного світу та середовищ їх існування та перебування, а об'єктивна сторона полягає у:

1) порушенні вимог щодо охорони середовища перебування і шляхів міграції, переселення, акліматизації та схрещування диких тварин. Такі вимоги регламентуються законами України «Про тваринний світ», насамперед, ст. 39 «Охорона середовищ існування, умов розмноження, шляхів міграції тварин», ст. 50 «Переселення, акліматизація і схрещування диких тварин» [462], «Про мисливське господарство та полювання» [431], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» [456], «Про охорону навколишнього природного середовища» [440], «Про Червону книгу України» [468], «Про природно-заповідний фонд України» [451] та ін.;

2) невжитті заходів щодо запобігання загибелі диких тварин, погіршенню середовища їх перебування та умов міграції або добування диких тварин, які зазнають лиха. Відповідно до ч. 1 ст. 47 Закону України «Про тваринний світ» у разі виникнення стихійного лиха та надзвичайних екологічних ситуацій, які загрожують існуванню тварин, користувачі об'єктами тваринного світу зобов'язані відповідно до цього Закону, Закону України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» [425] та інших нормативно-правових актів надавати допомогу диким тваринам і негайно інформувати про це центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища [462].

Суб'єктами правопорушення можуть бути громадяни і посадові особи. Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі умислу або у формі необережності.

Відповідно до ст. 88 КУпАП *незаконне вивезення з України або ввезення на її територію об'єктів тваринного світу*, в тому числі зоологічних колекцій, – тягне за собою накладення штрафу на громадян від тридцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією цих об'єктів або без такої і на посадових осіб – від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією цих об'єктів або без такої. Ті самі дії щодо видів тварин, занесених до Червоної книги України або охорона і використання яких регулюється відповідними міжнародними договорами України, – тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією цих об'єктів або без такої і на посадових осіб - від сімдесяти до ста двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією цих об'єктів або без такої [197].

Слід зазначити, що одним з негативних наслідків незаконного вивезення з України і ввезення на її територію об'єктів тваринного світу є проблема збільшення інвазивності інтродукованих видів тварин. До інвазивних

(чужорідних) видів належать немісцеві види, інтродуковані навмисно або ненавмисно поза межі їх природних оселищ, розмножуються і поширюються способами, що чинять шкоду для середовища, в яке вони були внесені. Інвазивні види тварин становлять найбільшу загрозу для світового біорізноманіття [142].

Об'єктом цього правопорушення виступають суспільні відносини щодо встановленого порядку ввезення та вивезення об'єктів тваринного світу через митні органи України.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють такі відносини, є: міжнародні угоди, зокрема Європейська конвенція про захист тварин при міжнародному перевезенні (1968 р.) [151], Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої флори і фауни, що перебувають під загрозою зникнення (1973 р.) [214], Конвенція про охорону дикої флори і фауни і природних середовищ існування в Європі (1979 р.) [216], Конвенція про охорону біологічного різноманіття (1992 р.) [215]; закони України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III [462], «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. № 3055-III [468], «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 р. № 3447-IV [422], «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII [440], «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р. № 2498-XII [362]; постанови КМ України від 25 липня 2007 р. № 953 «Про затвердження Порядку видачі дозволів на імпорт та експорт зразків видів дикої фауни і флори, сертифікатів на пересувні виставки, реекспорт та інтродукцію з моря зазначених зразків, які є об'єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої флори і фауни, що перебувають під загрозою зникнення, в частині осетрових риб і виробленої з них продукції» [407], від 5 жовтня 2011 р. № 1030 «Деякі питання здійснення попереднього документального контролю в пунктах пропуску через державний контроль України» [140]; наказ Держекоінспекції від 13 грудня 2017 р. № 723 «Інструкція щодо здійснення екологічного та радіологічного

контролю товарів і транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон та в зонах митного контролю на митній території України» [175] та інші.

Стаття 53 Закону України «Про тваринний світ» встановлює спеціальну компетенцію Мінприроди щодо затвердження правил транскордонного переміщення об'єктів тваринного світу. Слід зазначити, що у правовому регулюванні суспільних відносин щодо вивезення з України або ввезення на її територію об'єктів тваринного світу існує низка проблем. Зокрема, наказом Міністерства Юстиції України від 8 жовтня 2015 р. № 1915/5 було скасовано рішення про державну реєстрацію наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 8 вересня 1999 р. № 204 «Про затвердження Положення про екологічний контроль у пунктах пропуску через державний контроль та в зоні діяльності регіональних митниць і митниць». З метою посилення екологічного контролю у пунктах пропуску через державний кордон, удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері екологічної безпеки та захисту навколишнього природного середовища необхідно затвердити нове Положення про екологічний контроль у пунктах пропуску через державний кордон та в зонах митного контролю на митній території України.

Об'єктивна сторона даного правопорушення полягає у вчиненні таких дій: незаконному вивезенні з України об'єктів тваринного світу, зокрема зоологічних колекцій; незаконному ввезенні на територію України об'єктів тваринного світу, зокрема зоологічних колекцій; вчиненні зазначених дій щодо тварин, що занесені до Червоної книги України, або охорона і використання яких регулюється відповідними міжнародними договорами України.

Об'єктивна сторона є важливим показником ступеня суспільної небезпеки адміністративного проступку, визначає характер шкоди, заподіяної об'єкту адміністративно-правової охорони. Однак головне значення об'єктивної сторони полягає в тому, що вона дає змогу відмежовувати

конкретний адміністративний проступок від інших деліктів [36, с. 23; 55, с. 236; 183, с. 220-221].

Відповідно до ст. 53 Закону України «Про тваринний світ» ввезення в Україну і вивезення за її межі об'єктів тваринного світу здійснюється за правилами, встановленими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, крім генетично модифікованих [462]. Незаконним є таке ввезення та вивезення об'єктів тваринного світу, що порушує встановлені правила здійснення таких дій.

Спеціальне національно-правове та міжнародне регулювання визначають порядок ввезення в Україну та вивезення за її межі об'єктів тваринного світу, що перебувають під загрозою зникнення [530, с. 214-215]. Рідкісні та такі, що перебувають під загрозою зникнення, види тваринного світу, занесені до Червоної книги України, підлягають державному обліку в Порядку державного обліку рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України (наказ Мінприроди від 9 жовтня 2012 № 486 [411]).

Суб'єктом даного правопорушення виступають громадяни та посадові особи. Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі умислу або неосторожності.

Негативні наслідки незаконного вивезення з України і ввезення на її територію об'єктів тваринного світу становлять серйозну загрозу біологічному різноманіттю не тільки в Україні, а й усьому світі.

З метою вдосконалення правового регулювання адміністративної відповідальності у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу необхідно внести зміни до КУпАП щодо посилення адміністративної відповідальності за незаконне вивезення з України і ввезення на її територію об'єктів тваринного світу [588, с. с. 225-230].

З метою забезпечення ефективного екологічного контролю у пунктах пропуску через державний кордон, удосконалення нормативно-правового

регулювання у сфері екологічної безпеки та захисту навколишнього природного середовища необхідно:

- затвердити Положення про екологічний контроль у пунктах пропуску через державний кордон та в зонах митного контролю на митній території України;

- розробити наукові методи та відповідну нормативну базу щодо запобігання та контролю за розповсюдженням чужорідних та інвазійних видів відповідно до Конвенції про охорону біологічного різноманіття;

- підготувати та видати відповідно до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої флори і фауни, що перебувають під загрозою знищення визначників зразків CITES окремих таксономічних груп (ссавці, птахи, плазуни, членистоногі, амфібії) для забезпечення працівників Державної екологічної інспекції України в пунктах пропуску через державний кордон [588, с. 225-230].

Статтею 88-1 КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за *порушення порядку придбання чи збуту об'єктів тваринного світу, правил утримання диких тварин у неволі або в напіввільних умовах у вигляді накладення штрафу від трьох до двохсот п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією об'єктів тваринного світу чи без такої* [197].

Об'єктом правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони тваринного світу.

З об'єктивної сторони дане адміністративне правопорушення полягає у вчиненні таких дій, як: порушення порядку придбання чи збуту об'єктів тваринного світу; ті самі дії вчинені щодо об'єктів тваринного світу, які перебували в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, занесених до Червоної книги України, або які охороняються відповідно до міжнародних договорів України; порушення правил утримання диких тварин у неволі або в напіввільних умовах [197; 198, с. 175].

Основними нормативно-правовими актами, що регламентують порядок

придбання чи збуту об'єктів тваринного світу та утримання останніх у напіввільних умовах чи в неволі, є: закони України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III [462], «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 р. № 3447-IV [422], «Про природно-заповідний фонд України» 16 червня 1992 р. № 2456-XII [451], «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. № 3055-III [468], «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII [440], «Про мисливське господарство та полювання» від 22 лютого 2000 р. № 1478-III [431], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 08 липня 2011 р. № 3677-VI [456]; підзаконні нормативно-правові акти – постанова КМ України від 10 серпня 1992 р. № 459 «Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення» [445], наказ Мінекобезпеки України від 26 травня 1999 р. № 115 «Про затвердження Правил видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення» [415], наказ Мінприроди від 1 лютого 1993 р. № 3 «Про затвердження Інструкції про порядок видачі дозволів на добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, форм клопотання та бланків дозволів на таке добування» [377], наказ Мінприроди від 30 вересня 2010 р. № 429 «Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах» [414], наказ Мінагрополітики від 13 жовтня 2010 р. № 643 «Про затвердження Правил використання тварин у видовищних заходах» [416] та ін.

Суб'єкт правопорушення – загальний (фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку).

Суб'єктивна сторона характеризується виною як у формі умислу, так і у формі необережності.

Розгляд справ про адміністративний проступок, передбачений ст. 88-1 КУпАП, покладено на районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді) (ст. 221 КУпАП). Відповідно до ст. 255 КУпАП складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 88-1 КУпАП, мають право уповноважені на те посадові особи: органів внутрішніх справ (Національної поліції); органів рибоохорони; центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства; центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; громадський інспектор з охорони довкілля [197].

Відповідно до ст. 88-2 КУпАП, *порушення правил створення, поповнення, зберігання, використання або державного обліку зоологічних, ботанічних колекцій та торгівлі ними* тягне за собою накладення штрафу від тридцяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією колекції або без такої [197]. Слід зазначити, що на виконання Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі [216] зросли штрафи за негативний вплив на об'єкти тваринного світу, у тому числі й за розглядуваний адміністративний проступок. Так, до 2017 р. максимальний розмір штрафу за правопорушення, передбачене статтею 88-2 КУпАП, становив 119 грн., а у 2017 р. – 1190 грн., тобто збільшився у десять разів [562].

Об'єктом цього правопорушення виступають суспільні відносини у сфері охорони та використання тваринного і рослинного світу. Безпосереднім об'єктом є встановлений порядок поведження із зоологічними та біологічними колекціями. У контексті нашого дослідження зосередимо увагу саме на адміністративній відповідальності за порушення встановлених правил щодо поведження із зоологічними колекціями.

Відносини, що виникають при здійсненні різноманітних операцій із зоологічними колекціями, регулюються: міжнародними угодами, зокрема Європейською конвенцією про захист тварин при міжнародному перевезенні (1968 р.) [151], Конвенцією про міжнародну торгівлю видами дикої флори і фауни, що перебувають під загрозою зникнення (1973 р.) [214], Конвенцією про охорону дикої флори і фауни і природних середовищ існування в Європі (1979 р.) [216]; законами України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III [462], «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. № 3055-III [468], «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 р. № 3447-IV [422], «Про природно-заповідний фонд» від 16 червня 1992 р. № 2456-XII [451], «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21 вересня 1999 р. № 1068-XIV [363], «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р. № 2498-XII [362]; постановами КМ України, зокрема, від 25 липня 2007 р. № 953 «Про затвердження Порядку видачі дозволів на імпорту та експорт зразків видів дикої фауни і флори, сертифікатів на пересувні виставки, реекспорт та інтродукцію з моря зазначених зразків, які є об'єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої флори і фауни, що перебувають під загрозою зникнення, в частині осетрових риб і виробленої з них продукції» [407] та ін.

Під зоологічними колекціями, відповідно до ч. 1 ст. 46 Закону України «Про тваринний світ», розуміються живі колекції зоопарків, зоосадів, океанаріумів тощо, а також колекції опудал, препаратів, частин і залишків тварин [462]. При цьому означене поняття вживається і в іншому значенні, зокрема в Інструкції про зміст та складання документації державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду територій України, затвердженої наказом Мінприроди від 16 лютого 2005 р. № 67, відповідно до якої «зооколекції» – колекції живих тварин, що утримуються на території об'єктів природно-заповідного фонду, але самі статусу об'єкта природно-заповідного фонду не мають [376].

Об'єктивну сторону даного правопорушення складають дії чи бездіяльність, тобто недотримання чи неналежне дотримання встановленого порядку. Відповідно до ч. 1 ст. 46 Закону України «Про тваринний світ» створення та поповнення зоологічних колекцій шляхом вилучення тварин з природного середовища провадяться юридичними і фізичними особами тільки за відповідними дозволами, які видаються Мінприроди, а ті колекції, що становлять наукову, культурно-освітню, навчально-виховну або естетичну цінність і мають загальнодержавне значення, підлягають державному обліку (ч. 2 ст. 46) [462]. Слід зазначити, що відповідно до ч. 3 ст. 46 цього Закону створення, поповнення, зберігання, використання, відчуження та державний облік зоологічних колекцій, торгівля ними, а також ввезення в Україну, пересилання і вивезення за її межі, здійснюються за правилами, що встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища [462]. Крім того, згідно з підпунктом 37 п. 4 Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України, затвердженого постановою КМ України від 21 січня 2015 р. № 32, Мінприроди відповідно до покладених на нього завдань забезпечує нормативно-правове регулювання у сфері раціонального використання, відтворення і охорони об'єктів тваринного світу, у тому числі з питань створення, поповнення, зберігання, використання, відчуження та державного обліку зоологічних колекцій, торгівлі ними, а також ввезення в Україну, пересилання та вивезення за її межі [399]. Разом із тим спеціальний нормативний акт щодо порядку здійснення відповідних операцій із зоологічними колекціями Мінприроди не прийнятий.

Як було зазначено нами вище, одним із нормативно-правових актів, що врегульовує відносини у розглядуваній сфері, є Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21 вересня 1999 р. № 1068-XIV, відповідно до ст. 1 якого зоологічні колекції, що становлять наукову, культурно-освітню, навчально-виховну або естетичну

цінність, віднесені до культурних цінностей. Установлений указаним законом порядок вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей застосовується до всіх культурних цінностей незалежно від форми власності та є обов'язковим до виконання для всіх фізичних та юридичних осіб, які перебувають чи ведуть свою діяльність на території України [363].

Суб'єктом даного правопорушення виступає осудна особа, яка досягла шістнадцяти років. Суб'єктивна сторона характеризується виною як у формі умислу, так і формі необережності. Відповідно до ст. 221 КУпАП розгляд справ про даний вид адміністративного проступку покладено на районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді).

Таким чином, підвищення розміру штрафу за адміністративне правопорушення, передбачене ст. 88-2 КУпАП, є одним із позитивних чинників, спрямованих на запобігання його вчинення. Разом із тим викладене вище указує на існування низки проблем, що потребують вирішення. Зокрема, з метою уникнення зловживань як з боку суб'єктів, уповноважених видавати дозволи або здійснювати контроль за дотриманням законодавства у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, так із боку користувачів зоологічними колекціями, доцільним вбачається до ч. 1 ст. 46 Закону України «Про тваринний світ» внести зміни у частині формулювання поняття «зоологічна колекція», зокрема шляхом фіксації вичерпного переліку об'єктів, у яких указані колекції можуть перебувати. Крім того, зважаючи на величезний масив і розпорошеність нормативного забезпечення відносин, які виникають у зв'язку зі створенням, поповненням, зберіганням, використанням, державним обліком зоологічних колекцій та торгівлею ними, актуальним лишається питання розроблення та прийняття спеціального нормативного акта щодо порядку здійснення вищевказаних операцій стосовно зоологічних колекцій, що в свою чергу також сприятиме й об'єктивній кваліфікації розглядуваного делікту [127, с. 57-60].

Аналіз діяльності органів, що здійснюють контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу вказує на те, що одним із

поширених правопорушень у вказаній галузі є жорстоке поводження з тваринами (дикими тваринами).

Загалом, ті чи інші проблеми відповідальності за жорстоке поводження з тваринами досліджувались такими науковцями, як Н.С. Бондаренко, Р.Х. Гіззатуллін, І.А. Головка, В.А. Зуєв, В.І. Книш, І.І. Лобов, В.О. Морозова, В.О. Турська, В.В. Шеховцов, К.В. Ящук та ін.

Адміністративна відповідальність за *жорстоке поводження з тваринами* передбачена ст. 89 КУпАП [197]. За цей проступок до винних осіб можуть застосовуватись такі адміністративні стягнення, як накладення штрафу від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією тварини, якщо перебування тварини у власника становить загрозу для її життя або здоров'я, а також адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб [197].

Об'єктом цього правопорушення виступають суспільні відносини у сфері охорони тварин. Дикими тваринами, відповідно до Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», є тварини, природним середовищем існування яких є дика природа, у тому числі ті, які перебувають у неволі чи напіввільних умовах [422].

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють такі відносини, є закони України «Про захист тварин від жорстокого поводження», «Про тваринний світ», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про ветеринарну медицину», «Про мисливське господарство та полювання» та ін. Слід зазначити, що в умовах євроінтеграційних процесів великого значення набуває міжнародний досвід у сфері гуманного поводження з тваринами, стандарти якого закріплені у Європейській конвенції про захист тварин при міжнародному перевезенні 1968 р., Конвенції 1979 р. про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі та ін. [545, с. 250].

Об'єктивна сторона даного правопорушення полягає у вчиненні таких дій: жорстоке поводження з тваринами – знущання над тваринами, завдання побоїв або вчинення інших насильницьких дій, що завдали тварині фізичного болю, страждань і не спричинили тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі, залишення тварин напризволяще, у тому числі порушення правил утримання тварин; ті самі дії, вчинені стосовно двох і більше тварин, або групою осіб, або особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке саме порушення; пропаганда жорстокого поводження з тваринами; насильницькі дії стосовно тварин, спрямовані на задоволення статевої пристрасті [197].

Жорстоким поводженням з тваринами, відповідно до абз. 11 ст. 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», вважається знущання над тваринами, у тому числі безпритульними, що спричинило мучення, завдало їм фізичного страждання, тілесні ушкодження, каліцтво або призвело до загибелі, нацьковування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, залишення домашніх та сільськогосподарських тварин напризволяще, у тому числі порушення правил утримання тварин [422]. Зазначений закон визначає основні принципи захисту тварин від жорстокого поводження (ст. 4), містить положення щодо заборони пропаганди жорстокого поводження з тваринами (ст. 5), виховання гуманного ставлення до тварин (ст. 6) [422].

Окрім загальних правил утримання тварин, що виключають жорстокість, які містяться в ст. 7 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», утримання диких тварин у неволі має певні особливості. Зокрема, їх утримання у неволі допускається: якщо створено умови, що відповідають їх біологічним, видовим та індивідуальним особливостям; за наявності дозволу, що видається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, а без дозволу – в разі тимчасового утримання врятованої постраждалої тварини [422].

Також у вищезазначених нормативно-правових актах містяться норми, що стосуються правил поводження з дикими тваринами, що перебувають у стані природної волі, мисливськими тваринами при полюванні на них, тваринами на території державних природних заповідників та ін. Зокрема, у ст. 20 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» наведено перелік знарядь та способів, використання яких забороняється при полюванні на мисливських тварин [431].

Суб'єктом даного правопорушення виступає осудна особа, яка досягла шістнадцяти років. Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі умислу.

Як слушно зазначає Р.В. Вереша, поводження з тваринами є важливою стороною діяльності людини, яке зачіпає інтереси і почуття багатьох людей, відображається на морально-етичному, соціальному і економічному житті нашого суспільства [53, с. 54].

На наш погляд, існування такого явища, як жорстоке поводження з тваринами, є своєрідним індикатором ступеня моральності та гуманності суспільства. Тому, окрім застосування засобів юридичної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами, одним із ключових факторів попередження останнього є виховання гуманного ставлення до тварин [102, с. 109-112].

Відповідно до ст. 90 КУпАП погіршення, знищення середовища перебування (зростання) тварин і рослин, види яких занесені до Червоної книги України, знищення, незаконне або з порушенням встановленого порядку вилучення їх з природного середовища, а також порушення умов утримання (вирощування) тварин і рослин цих видів у ботанічних садах, дендрологічних та зоологічних парках, інших спеціально створених штучних умовах, що призвело до їх загибелі, каліцтва (пошкодження), – тягне за собою накладення штрафу на громадян від двадцяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно добутого і на посадових осіб – від тридцяти до п'ятдесяти

неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно добутого [197].

Об'єктом цього правопорушення виступають суспільні відносини у сфері охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу. У контексті нашого дослідження зосередимо увагу саме на адміністративній відповідальності за *порушення вимог щодо охорони видів тварин, занесених до Червоної книги України*.

Об'єктивна сторона правопорушення виражена у вчиненні таких дій:

- погіршення, знищення середовища перебування тварин, види яких занесені до Червоної книги України;
- знищення тварин, види яких занесені до Червоної книги України;
- вилучення тварин, види яких занесені до Червоної книги України з природного середовища у незаконний спосіб або з порушенням встановленого порядку;
- порушення умов утримання тварин цих видів у спеціально створених штучних умовах, що призвело до їх загибелі, каліцтва.

Згідно з ч. 1 ст. 44 Закону України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III рідкісні та такі, що перебувають під загрозою зникнення в природних умовах на території України, види тварин підлягають особливій охороні і заносяться до Червоної книги України [462]. Остання, відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. № 3055-III, є офіційним державним документом, який містить перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів тваринного і рослинного світу та заходи щодо їх збереження і відтворення [468]. Згідно з ч. 1 ст. 13 цього Закону, види тваринного світу, що заносяться до Червоної книги України, залежно від стану та ступеня загрози їх зникнення, поділяються на такі категорії:

– зниклі – види, про які після неодноразових пошуків, проведених у типових місцевостях або в інших відомих та можливих місцях поширення, відсутня будь-яка інформація про наявність їх у природі чи спеціально створених умовах;

– зниклі в природі – види, які зникли в природі, але збереглися у спеціально створених умовах;

– зникаючі – види, які перебувають під загрозою зникнення у природних умовах і збереження яких є малоймовірним, якщо триватиме дія факторів, що негативно впливають на стан їх популяцій;

– вразливі – види, які у найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії зникаючих, якщо триватиме дія факторів, що негативно впливають на стан їх популяцій;

– рідкісні – види, популяції яких невеликі і на даний час не належать до категорії зникаючих чи вразливих, хоча їм і загрожує небезпека;

– неоцінені – види, про які відомо, що вони можуть належати до категорії зникаючих, вразливих чи рідкісних, але ще не віднесені до неї;

– недостатньо відомі – види, які не можна віднести до жодної із зазначених категорій через відсутність необхідної повної і достовірної інформації [468].

Ведення Червоної книги України здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища (ч. 1 ст. 15 Закону України «Про Червону книгу України»), до повноважень якого, відповідно до Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України, затвердженого постановою КМ України від 21 січня 2015 р. № 32, також належать: забезпечення нормативно-правового регулювання у сфері раціонального використання, відтворення і охорони об'єктів тваринного світу з питань затвердження переліків видів тварин, що заносяться до Червоної книги України, видів тварин, що виключені з неї, державного обліку рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного світу,

занесених до Червоної книги України; видача, анулювання, здійснення переоформлення та видачі дублікатів документів дозвільного характеру на спеціальне використання (добування, збирання) об'єктів, які занесені до Червоної книги України, а також на право займатися розведенням у напіввільних умовах чи в неволі видів тварин, які занесені до Червоної книги України тощо [399].

Суспільні відносини у сфері охорони, використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного світу, занесених до Червоної книги України, насамперед, регулюються Законом України «Про Червону книгу України», у якому визначено заходи з охорони та відтворення об'єктів Червоної книги України (розділ III), умови їх використання (розділ V), відповідальність за порушення законодавства у розглядуваній сфері (розділ VI) [468]. Крім того, ці відносини врегульовуються також іншими законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами, серед яких: Закон України «Про тваринний світ», у якому визначені як заходи охорони щодо рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин (ст. ст. 43, 44), так і врегульовані питання їх розведення в неволі (ст. 45) [462]; Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р. № 2456-ХІІ, який урегулює суспільні відносини щодо організації, охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення їх природних комплексів [451]; Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ (ст. 64) [440]; Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 р. № 3447-IV [422]; постанова КМ України від 10 серпня 1992 р. № 459 «Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення» [445]; наказ Мінекобезпеки України від 26 травня 1999 р. № 115 «Про затвердження Правил видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших

об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення» [415]; наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 1 лютого 1993 р. № 3 «Про затвердження Інструкції про порядок видачі дозволів на добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, форм клопотання та бланків дозволів на таке добування» [377] та ін.

Суб'єкт правопорушення: громадяни та посадові особи.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується виною у формі умислу чи необережності.

Справи про адміністративний проступок, передбачений ст. 90 КУпАП розглядають районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді) (ст. 221 КУпАП). Складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені цією статтею мають право уповноважені на те посадові особи: органів рибоохорони; центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства; центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів (ст. 255 КУпАП) [197].

Наявний рівень покарання за порушення вимог щодо охорони видів тварин, занесених до Червоної книги України, є занадто низьким. Покарання у вигляді накладення адміністративних штрафів, розміри яких становлять у середньому від 340 до 850 грн., об'єктивно не забезпечують основну мету адміністративного законодавства, а саме ефективне припинення вчинення правопорушень та створення умов для профілактики вчинення вказаних дій у майбутньому. Відтак, з метою посилення охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин, вважаємо доцільним підвищення розміру штрафних санкцій за правопорушення, передбачене ст. 90 КУпАП, шляхом внесення до неї відповідних змін. Крім того, одним із

важливих чинників попередження даного проступку є проведення освітньої та виховної роботи серед населення і шкільної молоді [94, с. 56-60].

Статтею 91 КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за *порушення правил охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду*, що тягне за собою накладення штрафу на громадян від дев'яти до двадцяти чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією знарядь і засобів вчинення правопорушення та незаконно добутих природних ресурсів чи без такої і на посадових осіб – від п'ятнадцяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією знарядь і засобів вчинення правопорушення та незаконно добутих природних ресурсів [197].

Об'єктом правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони природно-заповідного фонду. Такі відносини регулюються законами України «Про природно-заповідний фонд України» [451], «Про охорону навколишнього природного середовища» [440], «Про тваринний світ» [462] та ін.

Об'єктивна сторона виражена у вчиненні дій, що порушують правила охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Суб'єкти правопорушення – громадяни та посадові особи. Суб'єктивна сторона характеризується як виною у формі умислу, так і у формі необережності [198, с. 183-184].

У Законі України «Про тваринний світ» наведено невичерпний перелік порушень законодавства в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, одним із яких згідно з абз. 5 ч. 2 ст. 63 цього Закону, є перевищення лімітів і порушення інших, встановлених законодавством вимог використання об'єктів тваринного світу [462]. Відповідно до ст. 91-2 КУпА, *перевищення затверджених лімітів та нормативів використання природних ресурсів* – тягне за собою накладення штрафу на громадян від трьох до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від дев'яти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів

громадян [197].

Об'єкт розглядуваного правопорушення – суспільні відносини у сфері раціонального використання об'єктів тваринного світу та їх охорони.

Об'єктивна сторона правопорушення полягає у такому використанні об'єктів тваринного світу, що призводить до перевищення затверджених лімітів та нормативів.

Відносини щодо обмеження використання об'єктів тваринного світу регулюються законами України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III [462], «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII (ст. 43) [440], «Про мисливське господарство та полювання» від 22 лютого 2000 р. № 1478-III (ст. 16) [431], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 8 липня 2011 р. № 3677-VI (ст. 28–30) [456] та ін.

Слід зазначити, що об'єкти тваринного світу, відповідно до ст. 4 Закону України «Про тваринний світ», належать до природних ресурсів загальнодержавного значення [462]. Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначено, що ліміти використання природних ресурсів загальнодержавного значення встановлюються в порядку, що визначається КМ України (ч. 2 ст. 43) [440].

Порядок установлення лімітів використання об'єктів тваринного світу регламентовано постановою КМ України «Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення» від 10 серпня 1992 р. № 459 [445]. Відповідно до Положення про порядок установлення лімітів використання природних ресурсів загальнодержавного значення, затвердженого вказаною постановою КМ України, ліміти визначають обсяги природних ресурсів, на основі яких видаються дозволи на спеціальне використання природних ресурсів. Згідно з пунктами 7-9 зазначеного нормативно-правового акта, ліміти на

використання природних ресурсів затверджуються Мінприроди за поданням органів, у віданні яких знаходяться ці природні ресурси:

– мисливських видів парнокопитних тварин, ведмедя, куниць лісової та кам'яної, норки американської, тхора лісового, бобра, нутрії вільної, ондатри, бабака, білки – затверджуються на мисливський сезон за поданням Держлісагентства на підставі пропозицій користувачів мисливських угідь, погоджених з їх територіальними органами в АРК, областях, містах Києві та Севастополі. Використання інших мисливських тварин регулюється нормами відстрілу, що встановлюються на мисливський сезон Мінприроди разом із Держлісагентством за поданням його територіальних органів (п. 8);

– немисливських видів тварин – затверджуються Мінприроди за кожним окремим видом цих тварин відповідно до подання спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів в АРК, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій, органу виконавчої влади АРК з питань охорони навколишнього природного середовища за наявності обґрунтованих матеріалів відповідних наукових установ (п. 9) [445].

Затверджені ліміти використання об'єктів тваринного світу Мінприроди доводить до спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів в АРК, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій, органу виконавчої влади АРК з питань охорони навколишнього природного середовища та користувачів для видачі та отримання відповідних дозволів. Якщо обсяги спеціального використання немисливських видів тварин незначні, Мінприроди може видавати дозвіл на їх спеціальне використання, не затверджуючи лімітів [445].

Процедуру встановлення лімітів спеціального використання та визначення прогнозу допустимого вилову водних біоресурсів у межах юрисдикції України, зокрема у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі,

виключній (морській) економічній зоні та континентальному шельфі України, крім територій та об'єктів природно-заповідного фонду, регламентовано постановою КМ України «Про порядок установлення лімітів спеціального використання та визначення прогнозу допустимого вилову водних біоресурсів» від 5 грудня 2012 р. № 1149 [447].

Суб'єктами правопорушення можуть бути громадяни та посадові особи.

Суб'єктивна сторона характеризується наявністю вини у формі умислу або необережності.

Справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 91-2 КУпАП, уповноважені розглядати органи рибоохорони (ст. 240 КУпАП), центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства (ст. 242 КУпАП), центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів (ст. 242-1 КУпАП) [197].

Важливим аспектом у вирішенні питань, пов'язаних із вкрай загрозливою ситуацією зі станом популяцій і чисельністю деяких видів тварин, є вдосконалення наукового забезпечення встановлення лімітів на використання природних ресурсів, у тому числі об'єктів тваринного світу. Крім того, зважаючи на нинішній невідповідно низький розмір штрафів за правопорушення передбачене ст. 91-2 КУпАП (від 51 грн. до 510 грн.), постає необхідність у внесенні змін до зазначеної статті КУпАП, які дозволять посилити покарання за перевищення громадянами та посадовими особами затверджених лімітів та нормативів використання природних ресурсів, у тому числі об'єктів тваринного світу [103, с. 98-100].

Стаття 91-4 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за *«відмову від надання чи несвоєчасне надання за запитами повної та достовірної екологічної інформації, передбаченої законодавством»*, що тягне

за собою накладення штрафу на посадових осіб від п'яти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Об'єкт цього адміністративного проступку складають суспільні відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища. Основними нормативно-правовими актами, що регламентують надання екологічної інформації, є Конституція України [218], закони України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII [426], «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР [424], «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII [440] та ін. Загальний перелік відомостей та (або) даних, що становлять інформацію про стан навколишнього природного середовища (екологічну інформацію), наведено у ст. 25 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», а в ст. 26 – визначено основні джерела такої інформації [440].

Об'єктивна сторона виявляється у: відмові від надання за запитом повної та достовірної екологічної інформації, передбаченої законодавством; несвоєчасному наданні такої інформації. Суб'єкт проступку – спеціальний (посадові та службові особи). Суб'єктивна сторона – характеризується виною як у формі умислу, так і необережності [198, с. 187-188].

Статтею 107 КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за *порушення правил щодо карантину тварин та інших ветеринарно-санітарних вимог*, що тягне за собою накладення штрафу на громадян від трьох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, на посадових осіб – у розмірі від дев'яти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [197].

Об'єкт правопорушення складають суспільні відносини у сфері забезпечення ветеринарного та епізоотичного благополуччя, карантину тварин та здійснення державного ветеринарно-санітарного нагляду (контролю). Основним нормативно-правовим актом, який урегулює ці

відносини, є Закон України «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р. № 2498-XII [362]. Об'єктивна сторона полягає у порушенні правил щодо карантину тварин, інших санітарно-ветеринарних вимог, передбачених Законом України «Про ветеринарну медицину» та іншими актами законодавства. Суб'єкти – громадяни та посадові особи. Суб'єктивна сторона – наявність вини у формі умислу або необережності [197; 198, с. 218].

До адміністративних правопорушень, що посягають на встановлений порядок управління у досліджуваній галузі, слід віднести проступки, передбачені ст. 188-5 КУпАП «Невиконання законних розпоряджень чи приписів посадових осіб органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, радіаційної безпеки або охорону природних ресурсів», ст. 188-22 КУпАП «Невиконання законних вимог посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби та державної служби ветеринарної медицини» [197].

Висновки до розділу 3

1. Сформовано алгоритм дослідження проблеми співвідношення контролю та нагляду. Обґрунтовано, що на будь-якому етапі алгоритму дослідження проблеми співвідношення контролю і нагляду («етимологічний аналіз» – «урахування тлумачення у довідкових джерелах і науковій літературі» – «вибір критерію розмежування» – «аналіз законодавства») можливими є відхилення на користь тієї чи іншої позиції щодо даного питання. Складність розмежування контролю і нагляду лише підтверджує їхню єдину глибинну сутність, а фактична можливість спростування тієї чи іншої розмежувальної ознаки (ознак) підтверджує обґрунтованість і науковість дискусії про співвідношення контролю та нагляду. Віддаючи належне надзвичайно вагомому внеску науковців у дослідження цього

питання, вважаємо, що дискусії з приводу останнього носять суто конвенціональний характер. При цьому, поділяючи точку зору, згідно з якою нагляд розглядається як передумова, підфункція, стадія чи окрема форма контролю, у даному питанні слід дотримуватись позиції законодавця, зафіксованої у базовому в контексті нашого дослідження законі, а саме Законі України «Про тваринний світ».

2. Обґрунтовано, що державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу слід розглядати як: складову системи державного контролю в сфері охорони навколишнього природного середовища; інструмент реалізації національної екологічної політики; функцію (напрямо) державного управління у розглядуваній галузі, що полягає в оцінюванні правомірності діяльності підконтрольних суб'єктів; діяльність уповноважених законом суб'єктів публічної влади, спрямовану на забезпечення додержання усіма учасниками суспільних відносин у цій галузі вимог відповідного законодавства, попередження, своєчасне виявлення правопорушень і вжиття заходів щодо їх усунення.

На підставі аналізу концептуальних правових актів з питань реформування системи нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, а також джерел, присвячених діагностиці ефективності реалізації національної екологічної політики, визначено основні причини, що призвели до проблеми незадовільного рівня здійснення державного контролю та моніторингу у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Окреслено коло суб'єктів, на які відповідно до чинного законодавства покладено здійснення державного контролю в досліджуваній галузі та досліджено організаційно-структурну побудову й компетенцію уповноважених центральних органів виконавчої влади щодо державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу. Для чіткого уявлення про процес реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища

здійснено аналіз правових актів щодо його впровадження та реалізації, розглянуто хронологію структурних і функціональних змін цієї системи. Як наслідок, запропоновано напрями підвищення ефективності здійснення державного контролю в галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу.

3. Обґрунтовано, що: 1) зовнішнім вираженням контрольної діяльності, здійснюваної уповноваженими суб'єктами з метою практичної реалізації поставлених перед ними завдань, є форми державного контролю, з яких до системоутворювальної в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу підставно віднести перевірки; 2) під методами державного контролю в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу слід розуміти сукупність юридичних способів і прийомів, за допомогою яких уповноважені суб'єкти контролю в цій галузі реалізують відповідну функцію. Оскільки як способи виступають дозволяння, зобов'язування та заборони, що відображають сутність імперативного, диспозитивного, заохочувального й рекомендаційного методів, комплексним виявом яких є методи переконання та примусу, вважаємо, що саме останні є базовими (загальними) методами державного контролю у досліджуваній галузі.

Наголошено, що запровадження ризик-орієнтованого підходу до організації та проведення заходів державного нагляду (контролю) є дієвим інструментом забезпечення попередження та мінімізації проблем у досліджуваній галузі, дозволяє сфокусувати увагу саме на об'єктах високого ступеня ризику та знизити навантаження з об'єктів, які не несуть реальної загрози довкіллю. Разом із тим скасування планових перевірок малих та середніх підприємств, діяльність яких не становить підвищеної екологічної небезпеки, як те задекларовано Концепцією від 31 травня 2017 р. № 616-р, на сучасному етапі вважаємо недоречним, з огляду на кризовий стан навколишнього природного середовища, посилення деструктивних процесів, які становлять загрозу природним ресурсам, та низьку екологічну правосвідомість громадян.

4. На основі аналізу наукових підходів до розуміння адміністративного примусу, його характерних ознак, а також чинного законодавства, яким регламентовано застосування заходів адміністративного примусу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, сформульовано поняття та визначені особливості останнього. Установлено, що особливості адміністративного примусу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу (регламентація адміністративно-правовими нормами, що містяться в численних та різних за юридичною силою нормативно-правових актах; наявність спеціальних суб'єктів застосування та їх множинність; є результатом реалізації державно-владних повноважень суб'єктів управління та регулювання у досліджуваній галузі; розмаїття заходів адміністративного примусу) обумовлюються, насамперед, специфічною сферою його реалізації.

При класифікації заходів адміністративного примусу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу обґрунтовано доцільність використання критерію цільового призначення цих заходів (мети застосування адміністративного примусу). Відповідно, у досліджуваній галузі ці заходи поділяються на три основні види (групи): заходи адміністративного попередження (запобігання); заходи адміністративного припинення; заходи адміністративної відповідальності.

З огляду на відсутність у законодавстві та наукових джерелах єдиного переліку заходів адміністративного попередження та заходів адміністративного припинення в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, на основі аналізу численних нормативно-правових актів здійснено їх авторську систематизацію. Визначено особливості, які характеризують заходи адміністративного попередження (запобігання) та заходи адміністративного припинення в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, а також основні критерії їх розмежування.

5. Встановлено, що адміністративна відповідальність розглядається як соціально-правове явище (крізь призму адміністративних правовідносин), як інститут адміністративного права (відповідна сукупність адміністративно-

правових норм), як правовий засіб (засіб реалізації примусового методу державного управління, охорони і захисту суспільних відносин, забезпечення законності та правопорядку, застосування каральних санкцій за вчинення адміністративного проступку, забезпечення нормального функціонування механізму адміністративно-правового регулювання та ін.), а при формулюванні поняття адміністративної відповідальності акцентується на одній, визначальній з погляду науковця, її ознаці або ж синтезуються декілька у різних варіаціях. Не можна стверджувати, що якийсь окремо взятий підхід претендує на абсолютну вичерпність, адже існуючі концепції збагачують і доповнюють одна одну та дозволяють розглядати адміністративну відповідальність у різних аспектах і з різних точок зору.

Здійснено дефініційний аналіз адміністративної відповідальності та виокремлено основні ознаки останньої, внаслідок чого сформульовано визначення адміністративної відповідальності за правопорушення в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, під якою розуміється реагування держави на адміністративний проступок, яке виявляється в застосуванні уповноваженим суб'єктом заходів державного примусу – передбачених законом адміністративних стягнень (заходів впливу) до винної особи, внаслідок чого остання зазнає обмежень особистісного чи майнового характеру.

Визначено особливості, що характеризують адміністративну відповідальність за правопорушення в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Здійснено загальну характеристику складів адміністративних проступків у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Сформульовано й запропоновано пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази в цій галузі:

- 1) з метою вдосконалення правового регулювання інституту адміністративної відповідальності в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу необхідно внести зміни до КУпАП щодо

посилення адміністративної відповідальності за правопорушення, передбачені ст. 50, ст. 76, ст. 77-1, ст. 85, ст. 85-1, ст. 86-1, ч. 3 ст. 88-1, ст. 90, ст. 91-2, ст. 188-5 КУпАП;

2) з метою забезпечення ефективного екологічного контролю у пунктах пропуску через державний кордон, удосконалення нормативно-правового регулювання в сфері екологічної безпеки та захисту навколишнього природного середовища необхідно:

– затвердити Положення про екологічний контроль у пунктах пропуску через державний кордон та в зонах митного контролю на митній території України;

– розробити наукові методи та відповідну нормативну базу щодо запобігання та контролю за розповсюдженням чужорідних та інвазійних видів відповідно до Конвенції про охорону біологічного різноманіття;

3) з метою уникнення зловживань як з боку суб'єктів, уповноважених видавати дозволи або здійснювати контроль за дотриманням законодавства у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, так і з боку користувачів зоологічними колекціями, доцільним вбачається до ч. 1 ст. 46 Закону України «Про тваринний світ» внести зміни у частині формулювання поняття «зоологічна колекція», зокрема шляхом фіксації вичерпного переліку об'єктів, у яких указані колекції можуть перебувати. Зважаючи на величезний масив і розпорошеність нормативного забезпечення відносин, які виникають у зв'язку зі створенням, поповненням, зберіганням, використанням, державним обліком зоологічних колекцій та торгівлею ними, актуальним лишається питання розроблення та прийняття спеціального нормативного акта щодо порядку здійснення вищевказаних операцій стосовно зоологічних колекцій.

За результатами дослідження, отриманими в цьому розділі, наявними є такі публікації автора [93; 94; 95; 96; 97; 98; 101; 102; 103; 109; 110; 111; 113; 117; 120; 121; 124; 125; 127; 29; 588].

РОЗДІЛ 4
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН
У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ
ТВАРИННОГО СВІТУ В УКРАЇНІ

4.1. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання відносин охорони, використання і відтворення тваринного світу

Відповідно до ч. 2 ст. 64 Закону України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III Україна бере участь у міжнародному співробітництві з питань охорони, використання і відтворення тваринного світу [462]. Надзвичайно важливим чинником підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу є вивчення, аналіз і використання позитивних аспектів досвіду зарубіжних держав.

Цілком закономірним є те, що у сучасних умовах інтеграції України до світового співтовариства, а також з огляду на необхідність пошуку спільних шляхів подолання екологічної кризи як глобальної проблеми спостерігається підвищення інтересу вітчизняних учених до проблематики використання зарубіжного досвіду у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів. З-поміж інших слід виділити праці таких науковців, як: Л.П. Василенко (досліджено зарубіжний досвід правового регулювання діяльності органів виконавчої влади у галузі захисту об'єктів довкілля [48]); І.В. Гиренко (здійснено порівняльно-правовий аналіз охорони рослинного світу країн із спорідненими правовими системами [74]); Н.І. Зубченко (виявлено особливості та закономірності міжнародно-правового співробітництва

держав у сфері забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження [168]); Д.В. Лазаренко (проаналізовано зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання використання природних ресурсів [249]); Ю.О. Легеза (узагальнено зарубіжний досвід публічного управління у сфері використання природних ресурсів та визначено перспективи його адаптації до правової системи України [253, с. 16-18]); Г.В. Савенко (з'ясовано особливості адміністративно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України [494]); Н.Л. Тішкова (проаналізовано системи органів державного управління охороною навколишнього природного середовища в Німеччині та Франції та запропоновано напрями вдосконалення державного управління охороною навколишнього середовища в Україні [537, с. 90-99]); В.М. Тюн (досліджено зарубіжний досвід щодо здійснення правоохоронними органами наглядових функцій у сфері охорони природи [546]) та ін. Водночас питанням аналізу, можливості та доцільності застосування зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу приділено недостатньо уваги, що й створює передумови для подальшого наукового пошуку. Відтак, зупинимось на висвітленні адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у досліджуваній галузі деяких зарубіжних країн із спорідненими правовими системами.

На офіційному сайті Міністерства природних ресурсів і охорони навколишнього середовища Республіки Білорусь розміщено довідкову інформацію про стан біологічного та ландшафтного різноманіття, згідно з якою в Республіці Білорусь функціонує понад 1,2 тис. особливо охоронюваних природних територій, у тому числі Березинський біосферний заповідник, 4 національні парки («Біловезька пуща», «Браславські озера», «Нарочанський» і «Прип'ятський») і 98 заказників республіканського

значення. Загальна площа особливо охоронюваних природних територій становить близько 1,8 млн. га або 8,7 % від всієї території країни. Фауна ссавців представлена 76 видами, які належать до 6 загонів: комахоїдні (11 видів), кажани (19), хижі (13), зайцеподібні (2), гризуни (25), парнокопитні (6 видів). Зареєстровано 325 видів птахів, із яких не менше 230 видів гніздяться в Білорусі. У четверте видання Червоної книги Республіки Білорусь включено 202 види диких тварин [37].

Нормативно-правовою базою адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Республіці Білорусь є: закони Республіки Білорусь «Про тваринний світ» від 10 липня 2007 р. № 253-3 [294], «Про охорону навколишнього середовища» від 26 листопада 1992 р. № 1982-XII [314], Кодекс Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення від 21 квітня 2003 р. № 194-3 [195]; укази Президента Республіки Білорусь «Про охоту та ведення мисливського господарства» від 21 березня 2018 р. № 112 [313], «Про деякі заходи щодо підвищення ефективності ведення мисливського господарства і рибогосподарської діяльності, удосконалення державного управління ними» від 8 грудня 2005 р. № 580 [303], «Про вдосконалення контрольної (наглядової) діяльності в Республіці Білорусь» від 16 жовтня 2009 р. № 510 [308]; постанови Ради Міністрів Республіки Білорусь «Про методика формування системи оцінки ступеня ризику» від 22 січня 2018 р. № 43 [299], «Про деякі питання поводження з дикими тваринами, що відносяться до видів, які занесені до Червоної книги Республіки Білорусь, і до видів, які підпадають під дію міжнародних договорів Республіки Білорусь, і регулювання поширення та чисельності диких тварин» від 30 січня 2008 р. № 126 [302] та ін.

У ст. 8 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ» наведено невичерпний перелік державних органів (посадових осіб), що здійснюють державне регулювання й управління в галузі охорони та використання тваринного світу, а саме: Президент Республіки Білорусь, Рада Міністрів

Республіки Білорусь, Міністерство природних ресурсів і охорони навколишнього середовища Республіки Білорусь, місцеві Ради депутатів, виконавчі та розпорядчі органи, інші державні органи в межах їх компетенції [294]. Аналіз нормативно-правових актів Республіки Білорусь, що регулюють відносини у досліджуваній галузі, дозволяє віднести до суб'єктів адміністративно-правового регулювання, окрім конкретизованих у ст. 8 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ», також Міністерство лісового господарства Республіки Білорусь, Міністерство сільського господарства та продовольства Республіки Білорусь, Державну інспекцію охорони тваринного і рослинного світу при Президентові Республіки Білорусь [303; 308; 314].

Важливим суб'єктом адміністративно-правового регулювання у досліджуваній галузі є Президент Республіки Білорусь. Відповідно до законів Республіки Білорусь «Про охорону навколишнього середовища» (ст. 8-1) та «Про тваринний світ» (ст. 9) Президент Республіки Білорусь у галузі охорони та використання тваринного світу: визначає єдину державну політику; затверджує державні програми в цій галузі; визначає уповноважені державні органи в галузі ведення мисливського господарства та рибогосподарської діяльності, а також їх компетенцію; затверджує правила ведення мисливського господарства та полювання, правила ведення рибальського господарства та рибальства; приймає рішення про передачу мисливських і рибальських угідь у безоплатне користування для ведення мисливського та рибальського господарства; встановлює такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної навколишньому середовищу фізичними і юридичними особами в результаті незаконного вилучення або знищення диких тварин і шкідливого впливу на середовище їх проживання; визначає уповноважені державні органи і посадових осіб, які здійснюють контроль за охороною та використанням об'єктів тваринного світу [294; 314].

Виходячи зі змісту ст. 10 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ», основними повноваженнями Ради Міністрів Республіки Білорусь є:

забезпечення проведення єдиної державної політики; забезпечення здійснення заходів з охорони, науково обґрунтованого використання об'єктів тваринного світу; забезпечення розроблення та реалізації державних програм у досліджуваній галузі; затвердження правил спеціального користування об'єктами тваринного світу, визначення порядку видачі дозволів на таке користування, а також порядку й умов реєстрації диких тварин і об'єктів їх утримання та розведення; забезпечення організації та розвитку системи освіти, виховання в галузі охорони й використання тваринного світу, формування екологічної культури [294].

Серед основних суб'єктів адміністративно-правового регулювання у досліджуваній галузі спеціальної компетенції слід виділити Міністерство природних ресурсів і охорони навколишнього середовища Республіки Білорусь, яке є республіканським органом державного управління, що підпорядковується Раді Міністрів Республіки Білорусь. До системи Мінприроди Республіки Білорусь входять територіальні органи (обласні комітети, міські й обласні інспекції природних ресурсів і охорони навколишнього середовища), а також державні організації, що йому підпорядковані [301]. Відповідно до ст. 11 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ», Положення про Міністерство природних ресурсів і охорони навколишнього середовища Республіки Білорусь, затвердженого постановою Ради Міністрів Республіки Білорусь від 20 червня 2013 р. № 503, Мінприроди Республіки Білорусь у галузі охорони та використання тваринного світу:

- проводить єдину державну політику. Пріоритетні напрями державної політики визначені Стратегією в галузі охорони навколишнього середовища Республіки Білорусь на період до 2025 року, схваленою рішенням колегії Мінприроди Республіки Білорусь 28 січня 2011 р. № 8-Р [517];

- координує діяльність уповноважених державних органів у цій галузі;
- здійснює контроль за охороною та використанням об'єктів тваринного світу;

– встановлює <...> обмеження та заборони на здійснення окремих видів користування об'єктами тваринного світу, користування дикими тваринами окремих видів, в окремих угодах, у певні терміни, а також на використання окремих знарядь, способів вилучення диких тварин, <...> [294];

– приймає <...> рішення про повне або часткове призупинення до усунення виявленого порушення господарської та іншої діяльності юридичних осіб і (або) громадян, яка негативно впливає на об'єкти тваринного світу та (або) середовище їхнього існування, видає обов'язкові для виконання приписи [294; 301];

– здійснює реєстрацію: диких тварин, що утримуються та (або) розведені в неволі (включаючи їх потомство, яке досягло віку трьох місяців), що відносяться до видів, які занесені до Червоної книги Республіки Білорусь, або є зразками СИТЕС; об'єктів утримання і (або) розведення диких тварин; виробничих об'єктів, на яких здійснюється виробництво осетрових видів риб і (чи) продукції з них, включаючи ікру. Порядок і умови реєстрації диких тварин детально регламентовано постановою Ради Міністрів Республіки Білорусь від 30 січня 2008 р. № 126 «Про деякі питання поведінки з дикими тваринами, що відносяться до видів, які занесені до Червоної книги Республіки Білорусь, і до видів, які підпадають під дію міжнародних договорів Республіки Білорусь, і регулювання поширення та чисельності диких тварин» [302]. Крім того, на офіційному сайті Мінприроди Республіки Білорусь міститься інформація про місця утримання диких тварин, яка систематизована за принципом територіальності та містить дані про володільця місця утримання диких тварин, розташування місця такого утримання, відомостей про диких тварин, що утримуються в неволі (назва виду, статус виду, кількість), що, в свою чергу, сприяє своєчасності отримання, комплексності оброблення та використання інформації про стан тваринного світу всіма зацікавленими особами [37];

– здійснює разом із іншими державними органами (організаціями) ведення державного кадастру тваринного світу (ст. 54 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ») [294]. Зокрема, у веденні кадастру тваринного світу беруть участь Міністерство лісового господарства Республіки Білорусь (щодо диких тварин, які належать до об'єктів мисливства), Міністерство сільського господарства та продовольства Республіки Білорусь (щодо диких тварин, які належать до об'єктів рибальства), Національна академія наук Білорусі (щодо генетичного фонду диких тварин і таких, види яких занесені до Червоної книги Республіки Білорусь або підпадають під дію міжнародних договорів) [300]. Відповідно до Положення про порядок ведення державного кадастру тваринного світу та використання його даних, затвердженого постановою Ради Міністрів Республіки Білорусь від 29 березня 2016 р. № 257, кадастр представляє собою електронну базу даних (державний інформаційний ресурс «Державний кадастр тваринного світу»), розміщену в глобальній комп'ютерній мережі Інтернет, і ведеться по відношенню об'єктів тваринного світу, що мешкають на території Республіки Білорусь [300]. Зазначений інформаційний ресурс досить зручний у користуванні, містить систематизовані дані про географічне поширення видів диких тварин, кількісну та якісну характеристики об'єктів тваринного світу, про економічну оцінку і використанні їх ресурсів, а також інших відомостей про об'єкти тваринного світу, необхідних для забезпечення їх охорони і сталого використання [132]. На наш погляд, одним із важливих чинників забезпечення належного рівня функціонування системи кадастру тваринного світу Республіки Білорусь є встановлення відповідальності за подання недостовірних відомостей до бази даних кадастру та за несвоєчасне їх подання [300];

– організовує та координує функціонування національної системи моніторингу навколишнього середовища, облік і оцінку природних ресурсів. Відповідно до ст. 55 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ» моніторинг тваринного світу є видом моніторингу навколишнього

середовища і проводиться Національною академією наук Білорусі в межах Національної системи моніторингу навколишнього середовища в Республіці Білорусь [294]. Спеціальним нормативно-правовим актом у цій сфері є Положення про порядок проведення моніторингу тваринного світу та використання його даних, затверджене постановою ради Міністрів Республіки Білорусь від 25 липня 2013 р. № 653 [318]. На офіційному сайті Головного інформаційно-аналітичного центру Національної системи моніторингу навколишнього середовища Республіки Білорусь міститься інформація про моніторинг тваринного світу починаючи з 2006 р., який проводиться за чотирма напрямками, а саме здійснюється спостереження за дикими тваринами, які: 1) належать до об'єктів мисливства; 2) належать до об'єктів рибальства; 3) занесені до Червоної книги Республіки Білорусь; 4) охороняються відповідно з міжнародними зобов'язаннями Республіки Білорусь. Таке спостереження здійснюється також і за середовищем існування таких тварин. Узагальнення моніторингової інформації базується на результатах аналізу первинних даних, отриманих на 115 пунктах спостережень [276].

Мінприроди Республіки Білорусь здійснює й інші повноваження у галузі охорони та використання тваринного світу, передбачені законодавством.

Відповідно до Указу Президента Республіки Білорусь від 8 грудня 2005 р. № 580 «Про деякі заходи щодо підвищення ефективності ведення мисливського господарства і рибогосподарської діяльності, удосконалення державного управління ними» Міністерство лісового господарства проводить єдину державну, у тому числі науково-технічну, політику в галузі ведення мисливського господарства, а Міністерство сільського господарства та продовольства – в галузі рибогосподарської діяльності. Зазначеним нормативно-правовим актом до основних повноважень цих міністерств віднесено державне управління цими галузями, розробку річних і перспективних планів їх розвитку, підготовку проектів нормативних

правових актів, участь у веденні державного кадастру і моніторингу тваринного світу, контроль за веденням мисливського господарства та полюванням, рибогосподарською діяльністю, організацію обліку диких тварин і видачі дозвільних документів та ін. [303].

Державна інспекція охорони тваринного і рослинного світу при Президентові Республіки Білорусь є спеціально уповноваженим державним органом, підпорядкованим Президенту Республіки Білорусь, що здійснює в межах своєї компетенції державний контроль за охороною та використанням об'єктів тваринного і рослинного світу. Основними завданнями цього органу, відповідно до Положення, затвердженого Указом Президента Республіки Білорусь від 27 січня 2003 р. № 45, є: здійснення державного контролю за охороною та використанням диких тварин, що відносяться до об'єктів полювання і рибальства; координація діяльності державних органів та інших організацій щодо здійснення державного контролю за охороною та використанням диких тварин, що відносяться до об'єктів полювання і рибальства; здійснення контролю за прийняттям рибоводними організаціями належних заходів щодо забезпечення збереження риби, що міститься в ставках цих організацій [351].

Відповідно до ст. 57 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ» контроль за охороною та використанням об'єктів тваринного світу є складовою частиною контролю в галузі охорони навколишнього середовища і здійснюється відповідно до законодавства про контрольну (наглядову) діяльність і про охорону навколишнього середовища [294]. Указом Президента Республіки Білорусь від 16 жовтня 2009 р. № 510 «Про вдосконалення контрольної (наглядової) діяльності в Республіці Білорусь» встановлено єдиний порядок проведення контрольної (наглядової) діяльності. Перевагами зазначеного нормативно-правового акта є: затвердження переліку контролюючих (наглядових) органів, уповноважених проводити перевірки, і сфер їх контрольної (наглядової) діяльності; визначення підстав для проведення позапланової перевірки, зокрема у

досліджуваній галузі, а саме «наявність у контролюючого (наглядного) органу інформації, у тому числі отриманої від правоохоронного, іншого державного органу, іноземної держави, іншої організації або фізичної особи, що свідчить про скоюване (скоєне) порушення законодавства або про факти виникнення загрози заподіяння або заподіяння шкоди <...> тваринному та рослинному світу, навколишньому середовищу, <...>»; закріплення права на проведення позапланової тематичної оперативної перевірки Державною інспекцією охорони тваринного і рослинного світу при Президентові Республіки Білорусь та ін. [308].

Також до суб'єктів адміністративно-правового регулювання у досліджуваній галузі відносяться місцеві Ради депутатів, виконавчі та розпорядчі органи. Їхня компетенція в галузі охорони та використання тваринного світу регламентована ст. 12 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ» [294].

Відповідно до ст. 61 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ» порушення законодавства про охорону та використання тваринного світу тягне за собою відповідальність згідно з законодавчими актами [294]. Склади адміністративних правопорушень, які стосуються тваринного світу, закріплені в Кодексі Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення від 21 квітня 2003 р. № 194-З. Так, адміністративна відповідальність застосовується за вчинення таких правопорушень у досліджуваній галузі: порушення права державної власності на тваринний світ (ст. 10.4); порушення вимог щодо охорони та використання диких тварин, що відносяться до видів, які занесені до Червоної книги Республіки Білорусь, місць їх проживання (ст. 15.8); порушення вимог законодавства про охорону і використання тваринного світу (15.32); незаконні вивезення з Республіки Білорусь або ввезення до неї диких тварин (15.33); порушення правил ведення рибальського господарства та рибальства, добування інших водних тварин (15.35); незаконні виготовлення, придбання, зберігання або збут знарядь добування риби та інших водних тварин (15.36); порушення

правил ведення мисливського господарства та полювання (15.37); порушення ветеринарних правил (15.38); жорстоке поводження з тваринами (15.45); порушення правил утримання хижих тварин (15.47); приховування, умисне спотворення і (або) несвоєчасна передача відомостей про стан природних ресурсів, про їх використання та охорону (15.61). Крім того, низку складів таких правопорушень закріплено в главі 23 «Адміністративні правопорушення проти порядку управління» [195].

Аналіз Кодексу Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення дозволяє виокремити такі особливості, що характеризують адміністративну відповідальність за правопорушення в галузі охорони та використання тваринного світу: суб'єктами правопорушень у цій галузі є не лише фізичні особи, а й індивідуальні підприємці та юридичні особи; розміри штрафів за адміністративні правопорушення у цій сфері є значно вищими, ніж передбачені за аналогічні проступки Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Таким чином, до позитивних аспектів досвіду Республіки Білорусь щодо адміністративно-правового регулювання в галузі охорони й використання тваринного світу, які слід враховувати в процесі пошуку шляхів удосконалення такого регулювання в Україні, слід віднести:

- ефективне ведення державного кадастру тваринного світу;
- належний рівень функціонування Національної системи моніторингу навколишнього середовища та її складової – моніторингу тваринного світу;
- забезпеченість інформаційними ресурсами, що містять дані про стан тваринного світу, його охорону й використання;
- урахування специфіки здійснюваного контролю (нагляду) у досліджуваній галузі (наявність спеціалізованого контролюючого органу – Державної інспекції охорони тваринного і рослинного світу);
- наявність унормованих процедур здійснення контрольної (наглядової) діяльності;

– відповідальність посадових осіб контролюючих (наглядових) органів за порушення вимог законодавства, яким регламентовано порядок здійснення контрольної (наглядової) діяльності;

– значні розміри штрафів за порушення законодавства у галузі охорони й використання тваринного світу [99, с. 192-195].

Особливості географічного розташування Республіки Казахстан обумовили розмаїття та своєрідність тваринного світу, що мешкають на її території: 835 видів хребетних тварин, у тому числі: ссавці – 178 видів, птахи – 489 (396 із них гніздяться в Казахстані, інші прилітають тільки на зимівлю або відлітають навесні та восени), рептилії – 49, амфібії – 12, риби – 104 і круглороті – 3. Передбачається, що на території Казахстану мешкає близько 100 тис. видів безхребетних, у тому числі не менше 50 тис. видів комах. До Червоної книги Казахстану занесені 128 видів і підвидів хребетних тварин, у тому числі риб – 18, земноводних – 3, плазунів – 10, птахів – 57, ссавців – 40, 96 видів безхребетних тварин, в тому числі: кільчастих хробаків – 2, молюсків – 6, ракоподібних – 1, павукоподібних – 2, комах – 85 [256].

Відповідно до ст. 3 Закону Республіки Казахстан «Про охорону, відтворення та використання тваринного світу» від 9 липня 2004 р. № 593-ІІ тваринний світ за цільовим призначенням поділяється на такі категорії: рідкісні та такі, що знаходяться під загрозою зникнення, види тварин; види тварин, які є об'єктами полювання; види тварин, які є об'єктами рибальства; види тварин, що використовуються в інших господарських цілях (крім полювання та рибальства); види тварин, які не використовуються в господарських цілях, але мають екологічну, культурну та іншу цінність; види тварин, чисельність яких підлягає регулюванню з метою охорони здоров'я населення, запобігання від захворювань сільськогосподарських та інших домашніх тварин, запобігання шкоди навколишньому середовищу, попередження небезпеки нанесення істотного збитку сільськогосподарській діяльності [316].

Нормативно-правовою базою адміністративно-правового забезпечення управління у галузі охорони, відтворення та використання тваринного світу в Республіці Казахстан є: закони Республіки Казахстан «Про охорону, відтворення та використання тваринного світу» від 9 липня 2004 р. № 593-II [316], «Про особливо охоронювані природні території» від 7 липня 2006 р. № 175-III [312], Екологічний кодекс Республіки Казахстан від 9 січня 2007 р. № 112-III [581], Лісовий кодекс Республіки Казахстан від 8 липня 2003 р. № 477-II [257], Підприємницький кодекс Республіки Казахстан від 29 жовтня 2015 р. № 375-V [357], Кодекс Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення від 5 липня 2014 р. № 235-V [196]; постанови Уряду Республіки Казахстан «Про затвердження Правил ведення Червоної книги Республіки Казахстан» від 2 червня 2012 р. № 734, «Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів і службової зброї державними інспекторами з охорони тваринного світу та інспекторами спеціалізованих організацій з охорони тваринного світу, а також застосування службової зброї егерями» від 24 травня 2012 р. № 670; Положення про Комітет лісового господарства і тваринного світу Міністерства сільського господарства Республіки Казахстан, затверджене наказом Заступника Прем'єр-Міністра Республіки Казахстан – Міністра сільського господарства Республіки Казахстан від 29 вересня 2016 р. № 408 [352] та ін.

Статтею 6-1 Закону Республіки Казахстан «Про охорону, відтворення та використання тваринного світу» до числа органів і посадових осіб державного управління у цій галузі віднесено Президента Республіки Казахстан, Уряд Республіки Казахстан, уповноважений орган, включаючи його відомство з територіальними підрозділами [316].

До повноважень Уряду Республіки Казахстан у галузі охорони, відтворення та використання тваринного світу належить:

– розроблення основних напрямів і забезпечення реалізації державної політики в цій галузі;

- здійснення права володіння, користування та розпорядження тваринним світом;
- керівництво діяльністю уповноваженого органу та місцевих виконавчих органів з питань охорони, відтворення та використання тваринного світу;
- прийняття рішень про: вивезення за межі Республіки Казахстан у живому вигляді особин осетрових видів риб, виловлених із природного середовища існування, і їх заплідненої ікри; вилучення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тварин, їх частин чи дериватів;
- затвердження переліку рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тварин та переведення їх в інші категорії;
- введення обмежень міжнародної торгівлі рідкісними і такими, що перебувають під загрозою зникнення, видами тварин, <...> та ін. [316].

Уповноваженим органом державного управління в досліджуваній галузі є Міністерство сільського господарства Республіки Казахстан, положення про яке затверджене постановою Уряду Республіки Казахстан від 6 квітня 2005 р. № 310 [286]. Відповідно до п. 1 зазначеного положення Міністерство сільського господарства Республіки Казахстан – центральний виконавчий орган, який здійснює керівництво у сфері агропромислового комплексу, водного, рибного, лісового і мисливського господарства, земельних ресурсів, геодезії і картографії, а також у межах, передбачених законодавством, – міжгалузеву координацію державних органів у сфері діяльності, віднесеної до його компетенції. Відповідно до ст. 9 Закону Республіки Казахстан «Про охорону, відтворення та використання тваринного світу» уповноважений орган: реалізує державну політику та здійснює міжгалузеву координацію в галузі охорони, відтворення та використання тваринного світу; здійснює координацію та методичне керівництво місцевих виконавчих органів у цій галузі; розробляє та затверджує положення, правила, інструкції, методики тощо; видає дозволи чи інші документи на право використання об'єктів тваринного світу;

організовує ведення державного обліку, кадастру та моніторингу тваринного світу; перевіряє діяльність користувачів тваринним світом з метою визначення дотримання ними вимог відповідного законодавства; здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення в межах компетенції, встановленої законами Республіки Казахстан; здійснює державний контроль і нагляд у галузі охорони, відтворення та використання тваринного світу та ін. [316].

Одним із відомств цього міністерства є державна установа «Комітет лісового господарства і тваринного світу Міністерства сільського господарства Республіки Казахстан» [286], який здійснює стратегічні, регулятивні, реалізаційні і контрольні функції в галузі лісового господарства, охорони, відтворення та використання тваринного світу й особливо охоронюваних природних територій [352]. У віданні Комітету лісового господарства і тваринного світу Міністерства сільського господарства Республіки Казахстан знаходиться 14 територіальних підрозділів – обласні територіальні інспекції. Крім того, до підвідомчих організацій цього Комітету належать 28 республіканських державних установ та 13 республіканських державних підприємств [352].

Основні завдання, функції, права та обов'язки уповноваженого органу, його відомства з територіальними підрозділами та інших державних органів Республіки Казахстан, які здійснюють діяльність у галузі охорони, відтворення та використання тваринного світу регламентовано Законом Республіки Казахстан «Про охорону, відтворення та використання тваринного світу» [316], Положенням про Міністерство сільського господарства Республіки Казахстан, затвердженим постановою Уряду Республіки Казахстан від 6 квітня 2005 р. № 310 [286], Положенням про Комітет лісового господарства і тваринного світу Міністерства сільського господарства Республіки Казахстан, затвердженим наказом Заступника Прем'єр-Міністра Республіки Казахстан – Міністра сільського господарства Республіки Казахстан від 29 вересня 2016 р. № 408 та ін. [352]. Особливістю

перелічених вище нормативно-правових актів є детальна регламентація компетенції суб'єктів управління та регулювання в цій галузі, їх системна погодженість, а також чіткість, конкретність та зрозумілість для виконавців.

Повноваження органів місцевого державного управління в галузі охорони, відтворення та використання тваринного світу визначені у ст. 10 Закону Республіки Казахстан «Про охорону, відтворення та використання тваринного світу». Так, місцеві представницькі органи Республіки Казахстан: розглядають звіти керівників місцевих виконавчих органів з питань охорони, відтворення та використання тваринного світу, здійснюють інші повноваження щодо забезпечення прав і законних інтересів громадян. Місцеві виконавчі органи: реалізують державну політику в досліджуваній галузі; здійснюють координацію та контроль за діяльністю підвідомчих їм органів і організацій; затверджують перелік рибогосподарських водойм місцевого значення; приймають рішення щодо закріплення мисливських угідь і рибогосподарських водойм та (або) ділянок за користувачами тваринним світом і встановлення сервітутів для потреб мисливського та рибного господарств; організують заходи з надання допомоги тваринам у разі їх захворювань, загрози їх загибелі на незакріплених мисливських угіддях і рибогосподарських водоймах і (або) ділянках; організують діяльність по інтродукції, реінтродукції та гібридизації, а також зі штучного розведення тварин, у тому числі рідкісних і тих, що перебувають під загрозою зникнення видів тварин; здійснюють інші повноваження, передбачені законодавством [316].

Відповідно до законодавства Республіки Казахстан державні облік, кадастр, моніторинг і контроль за використанням тваринного світу, його охорона та відтворення складають єдину систему державного управління в досліджуваній галузі [316].

Правові засади ведення державного обліку, кадастру і моніторингу в досліджуваній галузі, крім Закону Республіки Казахстан «Про охорону, відтворення та використання тваринного світу», передбачені в низці інших

нормативно-правових актів, зокрема в Екологічному кодексі Республіки Казахстан (ст. 137-140, 142, 144-146, 149-151) [581], Правилах ведення державного обліку, кадастру і моніторингу тваринного світу, затверджених наказом Міністра сільського господарства Республіки Казахстан від 26 червня 2015 р. № 18-03 / 577 [320].

Казахстанські вчені слушно наголошують, що завданням першочергової важливості є зміцнення державно-правового механізму регулювання в галузі охорони навколишнього середовища, в функціонуванні, якого особливе місце займає кадастрова діяльність [171].

Згідно з постановою Уряду Республіки Казахстан від 25 вересня 2000 р. №1449 «Про створення Єдиної системи державних кадастрів природних об'єктів Республіки Казахстан на основі цифрових геоінформаційних систем», а також Главою 18 Екологічного кодексу Республіки Казахстан було створено інформаційну систему «Державні кадастри природних ресурсів Республіки Казахстан». Ця інформаційна система являє собою автоматизовану систему збору, систематизації, зберігання, обробки та відображення просторово-координованих даних про стан природних ресурсів Республіки Казахстан, аналізу цих даних для ефективного використання при вирішенні управлінських, виробничих і наукових завдань, пов'язаних з охороною, відновленням і збереженням природних ресурсів. До даної системи, окрім інших, входить підсистема «Кадастр тваринного світу» та підсистема «Кадастр рибних ресурсів» [172]. Система державних кадастрів природних ресурсів містить у цифровому вигляді на кожен обліковий кадастровий об'єкт документальні відомості про його стан із зазначенням географічної прив'язки й організаційно-правової форми [171]. Функції кадастрів реалізуються за допомогою сучасних систем управління базами даних і геоінформаційних систем [131; 172].

Екологічним кодексом Республіки Казахстан регламентовано правові засади функціонування Єдиної державної системи моніторингу навколишнього середовища і природних ресурсів (Глава 16), до складу якої

входить підсистема «Моніторинг природних ресурсів» (ст. 140). Одним із видів останнього є моніторинг тваринного світу (п. 1 ст. 142), який являє собою систему спостережень, оцінки і прогнозу стану та динаміки об'єктів тваринного світу з метою державного управління в галузі охорони, відтворення та використання тваринного світу і збереження біологічного різноманіття. Дані моніторингу тваринного світу узагальнюються в Державному кадастрі тваринного світу (п. 9 ст. 142) [581].

Збір відомостей для ведення обліку, кадастру і моніторингу здійснюється уповноваженим органом та його територіальними підрозділами. Користувачі тваринним світом проводять облік чисельності об'єктів тваринного світу та подають відомості до територіального підрозділу уповноваженого органу [320].

Надзвичайно важливим чинником ефективного адміністративно-правового регулювання в досліджуваній галузі є забезпечення державних органів, фізичних і юридичних осіб достовірною інформацією про стан навколишнього середовища та її об'єктів. З метою інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності уповноваженого органу відповідної галузі для планування і виконання заходів з охорони навколишнього середовища та реалізації права громадян на сприятливе для життя та здоров'я довкілля було створено Республіканське державне підприємство на праві господарського відання «Інформаційно-аналітичний центр охорони навколишнього середовища» Міністерства енергетики Республіки Казахстан [483]. Дане підприємство здійснює такі види діяльності:

– ведення Державного фонду екологічної інформації, до складу якого, відповідно до п. 4 ст. 161 Екологічного кодексу Республіки Казахстан, входять: державні кадастри; дані державного екологічного моніторингу; державний облік ділянок забруднення навколишнього середовища; державні реєстри природокористувачів, джерел забруднення навколишнього середовища та ін.; нормативні правові акти й інші документи в галузі охорони навколишнього середовища та використання природних ресурсів;

Національна доповідь про стан навколишнього середовища і про використання природних ресурсів; Національний екологічний атлас; звіти за результатами контрольної та правозастосовчої діяльності в цій галузі; інші матеріали та документи, що містять екологічну інформацію [581];

- надання та поширення екологічної інформації. Можливість отримання такої інформації забезпечено створенням та функціонуванням інформаційного ресурсу – «Єдиний екологічний інтернет-ресурс» [145];

- просвіта населення та природокористувачів з питань охорони навколишнього середовища та використання природних ресурсів;

- супровід інтернет-ресурсів, порталів, інформаційних систем, програмного забезпечення для збору, зберігання, надання та поширення екологічної інформації;

- формування, ведення та технічна підтримка Єдиної системи державних кадастрів природних ресурсів Республіки Казахстан та ін. [483].

Відповідно до законодавства Республіки Казахстан контроль у галузі охорони, відтворення і використання тваринного світу за суб'єктами його здійснення поділяється на державний, виробничий і громадський. Правовою основою здійснення контролю в цій галузі, насамперед, є норми Закону Республіки Казахстан «Про охорону, відтворення та використання тваринного світу» (Глава 10) [316], Екологічного кодексу Республіки Казахстан (Розділ 4) [581], Лісового кодексу Республіки Казахстан (Глава 4) [257], Підприємницького кодексу Республіки Казахстан (Глава 13) [357] та ін.

На наш погляд, однією з переваг Закону Республіки Казахстан «Про охорону, відтворення та використання тваринного світу» є чітке розмежування понять державний контроль і державний нагляд у галузі охорони, відтворення і використання тваринного світу. Обидва поняття законодавцем визначаються як «діяльність уповноваженого органу, відомства та його територіальних підрозділів із перевірки та спостереження за <...>», при цьому розмежувальними критеріями є: суб'єкти щодо яких здійснюється така діяльність (суб'єкти, що перевіряються; фізичні особи);

відсутність (характерно для контролю) або наявність (характерно для нагляду) права застосовувати заходи оперативного реагування (підпункти 43, 44 ст. 1) [316].

Крім того, в указаному Законі наявним є комплексне закріплення:

– форм державного контролю в галузі охорони, відтворення і використання тваринного світу – позапланова перевірка та профілактичний контроль (ст. 49). Слід зазначити, що позапланова перевірка та профілактичний контроль із відвідуванням суб'єкта (об'єкта) контролю здійснюються відповідно до Підприємницького кодексу Республіки Казахстан [316; 357]. Останнім детально регламентовано: порядок проведення перевірок, здійснюваних органами контролю та нагляду; порядок взаємодії органів контролю та нагляду при проведенні перевірок; права й обов'язки суб'єктів, що перевіряються, заходи щодо захисту їх прав та законних інтересів; права й обов'язки органів контролю та нагляду, їх посадових осіб при проведенні перевірок (п. 3 ст. 129) [357]. Профілактичний контроль без відвідування суб'єкта (об'єкта) контролю здійснюється відповідно до Підприємницького кодексу Республіки Казахстан і цього Закону (п. 3 ст. 49) [316];

– переліку об'єктів державного контролю та нагляду. До них віднесено: тваринний світ і середовище його існування; умови утримання видів тварин у неволі та напіввільних умовах; знаряддя, методи і (або) способи добування об'єктів тваринного світу; добута продукція тваринного світу; документація, що підтверджує право користування тваринним світом; діяльність з охорони, відтворення та використання тваринного світу; нормативна документація в розглядуваній галузі; діяльність, що впливає на тваринний світ та середовище його існування (ст. 50);

– посадових осіб, які здійснюють державний контроль і нагляд у галузі охорони, відтворення та використання тваринного світу (ст. 51), їхніх прав та обов'язків (ст. 52), а також актів посадових осіб відомства уповноваженого органу та його територіальних підрозділів, що здійснюють державний

контроль і нагляд у цій галузі, та які є обов'язковими для виконання фізичними та юридичними особами. Такими актами є: 1) протокол про адміністративні правопорушення; 2) акт перевірки; 3) припис про усунення порушень вимог законодавства Республіки Казахстан у галузі охорони, відтворення і використання тваринного світу; 4) постанова: про притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності; про вилучення вогнепальної зброї, заборонених знарядь добування та незаконно добутих об'єктів тваринного світу та їх продукції для тимчасового зберігання до винесення судового рішення (ст. 53) [316].

У структурах державного органу, який здійснює функції управління, контролю та нагляду в досліджуваній галузі, організовується державна охорона тваринного світу Республіки Казахстан. Ця служба складається з працівників спеціалізованих організацій із охорони тваринного світу, що видають питаннями охорони, відтворення та використання тваринного світу. Правові засади її діяльності регламентовано ст. 55 Закону Республіки Казахстан «Про охорону, відтворення та використання тваринного світу» [316] та Положенням про державну охорону тваринного світу, затвердженим наказом в. о. Міністра сільського господарства Республіки Казахстан від 27 лютого 2015 р. № 18-03/146 [317]. Основними завданнями державної охорони тваринного світу є: запобігання та припинення правопорушень у галузі охорони, відтворення і використання тваринного світу; направлення до уповноважених, правоохоронних та судових органів інформації, позовних вимог та інших матеріалів за фактами порушень законодавства Республіки Казахстан у цій галузі [317].

Відповідно до Кодексу Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення адміністративна відповідальність застосовується за вчинення таких проступків у досліджуваній галузі: порушення права державної власності на тваринний світ (ст. 143); порушення вимог проведення виробничого контролю з охорони, відтворення та використання тваринного світу (ст. 325); реєстрація незаконних операцій з

природокористування (ст. 357); порушення правил охорони <...> середовища перебування тварин, правил створення, зберігання, обліку та використання зоологічних колекцій, незаконні переселення, інтродукція, реінтродукція та гібридизація видів тварин (ст. 378); порушення заходів охорони <...> тварин при розміщенні, проектуванні та будівництві населених пунктів, підприємств та інших об'єктів, здійсненні виробничих процесів та експлуатації транспортних засобів, застосуванні засобів захисту рослин, мінеральних добрив, інших препаратів (ст. 379); порушення вимог користування тваринним світом і правил полювання (ст. 382); порушення правил рибальства й охорони рибних ресурсів та інших водних тварин (ст. 383); порушення вимог законодавства в галузі охорони, відтворення і використання рибних ресурсів та інших водних тварин (ст. 384); порушення правил ведення мисливського господарства (ст. 385); незаконні придбання, збут, перевезення, ввезення, вивезення, зберігання (утримання) видів диких тварин <...>, їх частин чи дериватів (ст. 389); порушення порядку видачі та використання виданих дозволів на користування тваринним світом (ст. 390) та ін. Зокрема, склади таких проступків закріплено в главі 27 «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» [196].

Відповідно до Кодексу Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення суб'єктами адміністративної відповідальності у досліджуваній галузі є фізичні особи, посадові особи, юридичні особи (некомерційні організації, суб'єкти малого або середнього або великого підприємництва). Зазначимо, що найбільший розмір штрафу за адміністративні проступки у галузі охорони, відтворення та використання тваринного світу становить 1000 місячних розрахункових показників. При цьому, відповідно до ст. 8 Закону Республіки Казахстан «Про республіканський бюджет на 2018–2020 роки» від 30 листопада 2017 р. № 113-VI, з 1 січня 2018 р. місячний розрахунковий показник становить 2405 тенге, мінімальний розмір заробітної плати – 28284 тенге [306].

Таким чином, до особливостей адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони, відтворення та використання тваринного світу в Республіці Казахстан, які доцільно враховувати у ролі позитивного досвіду, слід віднести:

- досягнення високого ступеня узгодженості нормативних вимог у досліджуваній галузі завдяки кодифікації законодавства;

- детальну регламентацію компетенції суб'єктів, що здійснюють державне управління та регулювання в галузі охорони, відтворення та використання тваринного світу нормативно-правовими актами, системну погодженість останніх, їх чіткість, конкретність і зрозумілість для виконавців;

- посилення функціональної спроможності суб'єктів управління та регулювання в цій галузі, зокрема щодо ведення державного обліку, кадастру і моніторингу тваринного світу, здійснення державного контролю та нагляду, забезпечення інформаційними ресурсами.

Національним бюро статистики Республіки Молдова щорічно випускається статистичний збірник «Природні ресурси та навколишнє середовище в Республіці Молдова», відповідно до даних випуску 2017 р. якого: державою охороняється 312 природних територій загальною площею 192974,2 га; до видів фауни, що перебувають під загрозою зникнення та охороною, занесених до Червоної книги Республіки Молдова, належать ссавці – 25 видів, птахи – 62, рептилії – 6, земноводні – 9, риби – 23, комахи – 80; площа мисливських земель становить 336,7 тис. га; чисельність диких тварин, призначених для полювання – 20204 голів, із яких 8759 – копитні та 11445 – хутрові. Крім того, у збірнику містяться дані щодо державного контролю в галузі охорони і використання тваринного світу [359, с. 47-49, 54, 55, 84].

Слід зазначити, що на межі зникнення перебуває велика кількість видів диких тварин. Так, у третє видання Червоної книги Республіки Молдова, яке вийшло друком у 2016 році, потрапило 219 видів тварин, що в два рази

більше, ніж в останній редакції. Учені занепокоєні таким станом і визначають його критичним, а також наголошують, що він трагічний не лише для тварин, але й для всіх екосистем і для самої людини [153].

Найбільшу загрозу біорізноманіттю становить значне зменшення придатних для життя середовищ існування, що є наслідком інтенсивного ведення сільського господарства та використання добрив, інтенсивного землекористування, яке призвело до ерозії ґрунтів і зсувів, трансформації степу, засоленню ґрунтів і висиханню водно-болотних угідь [542, с. 6].

Республіка Молдова являється Стороною 18 багатосторонніх природоохоронних угод, у тому числі Конвенції про біологічне різноманіття – з 1995 р., Картахенського протоколу – з 2003 р., Нагойського протоколу – з 2012 р., Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (СІТЕС), Рамсарської конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином, як середовища існування водоплавних птахів, Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннська конвенція), Конвенції про збереження тваринного світу та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція), Конвенції про доступ до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища (Орхуська конвенція) та ін. [542, с. 89-90, 195-198]. На здійсненні міжнародних природоохоронних угод позитивно позначилася підготовка законодавства щодо приведення законодавчої бази країни у відповідність до вимог різних природоохоронних директив ЄС [542, с. 87].

Нормативно-правовою базою адміністративно-правового регулювання в галузі охорони і використання тваринного світу є: закони Республіки Молдови «Про тваринний світ» від 27 квітня 1995 р. № 439-XIII [295], «Про охорону навколишнього середовища» від 16 червня 1993 р. № 1515-XII [315], «Про природні ресурси» від 6 лютого 1997 р. № 1102-XIII [305], «Про Червону книгу Республіки Молдова» від 15 грудня 2005 р. № 325-XVI

[298], «Про рибний фонд, рибальство та рибництво» від 8 червня 2006 р. № 149-XVI [307], «Про державний контроль підприємницької діяльності» від 8 червня 2012 р. № 131 [290], «Про фонд природних територій, що охороняються державою» від 25 лютого 1998 р. № 1538-XIII [309], «Про зоологічні сади» від 14 червня 2007 р. № 136-XVI, Кодекс Республіки Молдова «Про правопорушення» від 24 жовтня 2008 р. № 218-XVI [304]; постанови Уряду Республіки Молдова «Про затвердження Стратегії про біологічне різноманіття Республіки Молдова на 2015–2020 роки та Плану дій щодо її впровадження» від 18 травня 2015 р. № 274 [321], «Про організацію та функціонування Міністерства сільського господарства, регіонального розвитку та охорони навколишнього середовища» від 30 серпня 2017 р. № 695 [311], «Про організацію та функціонування Інспекції з охорони навколишнього середовища» від 13 червня 2018 р. № 548 [310], «Про заснування, організацію та функціонування Агентства навколишнього середовища» від 13 червня 2018 р. № 549 [322], «Про затвердження Положення про організацію та функціонування Агентства «Moldsilva», структури і граничної штатної чисельності його центрального апарату» від 2 березня 2010 р. № 150 [319] та ін.

Відповідно до ст. 4 Закону Республіки Молдови «Про тваринний світ» державне управління в галузі охорони і використання ресурсів тваринного світу здійснюється Урядом через центральний орган держави з управління природними ресурсами та охорони навколишнього середовища, органи місцевого публічного управління. Статтею 5 указанного Закону до компетенції Уряду віднесено: прийняття екологічних нормативних актів і стандартів у галузі охорони та раціонального використання тварин і їх місцеперебування, затвердження державних програм щодо збереження екологічної рівноваги та різноманіття тваринного світу, організацію їх реалізації [295].

Слід зазначити, що в процесі реформування центрального публічного управління в Республіці Молдова, у тому числі оптимізації кількості міністерств і державних органів, у результаті перейменування та злиття

повноважень Міністерства сільського господарства і харчової промисловості та Міністерства охорони навколишнього середовища було створено Міністерство сільського господарства, регіонального розвитку та навколишнього середовища Республіки Молдова. Означене міністерство є центральним галузевим органом публічної адміністрації, що забезпечує реалізацію політики держави у ввірених йому областях діяльності, серед яких охорона навколишнього середовища та природні ресурси [311]. Його основні функції та права, організація діяльності, структура центрального апарату визначені Положенням про організацію та функціонування Міністерства сільського господарства, регіонального розвитку та охорони навколишнього середовища, затвердженим постановою Уряду Республіки Молдова від 30 серпня 2017 р. № 695 [311].

Крім того, постановою Уряду Республіки Молдова від 13 червня 2018 р. № 548 було організовано Інспекцію з охорони навколишнього середовища – підвідомчий адміністративний орган Міністерства сільського господарства, регіонального розвитку та охорони навколишнього середовища, який уповноважений здійснювати державний нагляд і контроль у сфері захисту навколишнього середовища і користування природними ресурсами [310].

Цей інспекційний орган, відповідно до п. 9 Положення про організацію та функціонування Інспекції з охорони навколишнього середовища, затвердженого постановою Уряду Республіки Молдова від 13 червня 2018 р. № 548, виконує такі основні функції у досліджуваній галузі:

- 1) державний нагляд і контроль дотримання нормативних актів у галузі охорони і використання тваринного світу підприємствами, установами, організаціями усіх видів власності та організаційно-правових форм, місцевими та центральними органами публічного управління, а також фізичними та юридичними особами;

- 2) попередження, припинення випадків порушення законодавства в цій галузі;

3) координування діяльності, що впливає на навколишнє середовище та може привести до погіршення компонентів довкілля, у тому числі тваринного світу;

4) констатування та розгляд випадків порушення законодавства про охорону та використання тваринного світу, включаючи адміністративні правопорушення, застосування санкцій відповідно до законодавства, розрахунок і відшкодування шкоди, заподіяної тваринам та середовищу їх існування [310].

У галузі охорони і використання тваринного світу Інспекція з охорони навколишнього середовища виконує такі обов'язки:

– здійснює державний контроль за: станом, використанням, регенерацією, захистом та охороною <...> мисливських фондів; дотриманням норм охорони навколишнього середовища при проведенні заходів по підтримці й збереженню біорізноманіття та використання мисливської фауни; забезпеченням природного відтворення, поліпшенням і відновленням рибних ресурсів у природних рибогосподарських водних об'єктах, <...>; дотриманням фізичними та юридичними особами законодавства з охорони і раціонального використання водних біологічних ресурсів; веденням промислового, спортивного та любительського (рекреативного) лову риби, а також лову риби в наукових цілях <...>; проведенням робіт у природних рибогосподарських водних об'єктах; вивезенням із країни ресурсів тваринного світу, у тому числі тих, які внесені до Червоної Книги Республіки Молдова; законністю утримання фізичними чи юридичними особами в неволі диких тварин, <...>; порядком використання біологічних ресурсів дикої флори і фауни, рибного фонду в природних водоймах і диких тварин, що представляють мисливський інтерес;

– розраховує збиток, заподіяний: мисливським <...> ресурсам у лісовому фонді і за його межами; рибним ресурсам в результаті різної діяльності <...>;

– здійснює раптові перевірки в порядку і межах, установлених законом, з метою виявлення та припинення випадків браконьєрства, <...>, перевезення природних ресурсів без документів про походження та їх продажу й ін. [310].

Повноваження посадових осіб Інспекції з охорони навколишнього середовища регламентовано частиною 3 глави III Закону Республіки Молдова «Про охорону навколишнього середовища» [315].

Інспекція складається з центрального апарату (управлінь, відділів, служб) і територіальних підрозділів (інспекцій з охорони навколишнього середовища). Останні не є юридичними особами й управляються безпосередньо центральним органом Інспекції, який несе фінансові витрати на їх утримання [310].

Також Законом Республіка Молдова від 21 вересня 2017 р. № 185 внесено зміни та доповнення до Закону Республіки Молдова «Про охорону навколишнього середовища». Зокрема, главу III доповнено частиною 3-1, відповідно до якої, з метою забезпечення реалізації політики у відповідній сфері та процедур надання, призупинення і відкликання дозвільних документів у підпорядкуванні центрального органу з природних ресурсів і охорони навколишнього середовища створюється та діє Агентство навколишнього середовища. Основні функції Агентства навколишнього середовища визначені у ч. 2 ст. 29-1 Закону Республіки Молдова «Про охорону навколишнього середовища», до яких, з-поміж інших, віднесено: забезпечення впровадження програмних документів і законодавства в галузі охорони середовища на національному та місцевому рівнях; здійснення моніторингу лісового фонду та фонду природних територій, що охороняються державою, моніторингу рослинного і тваринного світу, моніторингу рибальства; створення й адміністрування спеціальних кадастрів та реєстрів, адміністрування інформаційної системи та системи даних в областях своєї діяльності, забезпечення доступу громадськості до відповідної інформації [315]. Постановою Уряду Республіки Молдова від 13 червня 2018 р. № 549 затверджено Положення про організацію та функціонування

Агентства навколишнього середовища, у якому визначено основні обов'язки новоствореного адміністративного органу, у тому числі в таких сферах діяльності, як: охорона та регулювання використання тваринного і рослинного світу, водних біологічних ресурсів; збереження біорізноманіття й управління охоронюваними державою природними територіями [322]. У межах Агентства функціонують територіальні деконцентровані підрозділи без статусу юридичної особи, якими безпосередньо керує керівництво центрального апарату Агентства, зі здійсненням фінансових витрат на їх утримання [322].

До суб'єктів адміністративно-правового регулювання у досліджуваній галузі належить також Агентство «Moldsilva», яке є центральним органом публічного управління, підпорядковується Уряду, проводить політику держави в галузі лісового та мисливського господарства. Його місія, відповідно до п. 7 Положення про організацію та функціонування Агентства «Moldsilva», затвердженого постановою Уряду Республіки Молдова від 2 березня 2010 р. № 150, полягає в реалізації конституційних прерогатив Уряду з розробки, просування та впровадження політики держави в галузі лісового і мисливського господарства, орієнтованих на міжнародні тенденції соціально-економічного розвитку, сталий розвиток лісового та мисливського секторів, охорону, захист лісів та тваринного світу, підтримання і збереження біорізноманіття, професійну підготовку та забезпечення доступу до екологічного та лісового виховання [319]. Основні функції, повноваження і права, організація діяльності Агентства «Moldsilva», а також структура його центрального апарату та перелік підвідомчих державних підприємств визначені у Положенні про організацію та функціонування Агентства «Moldsilva», затвердженому постановою Уряду Республіки Молдова від 2 березня 2010 р. № 150 [319].

Відповідно до ч. 2 ст. 5 Закону Республіки Молдова «Про тваринний світ» органи місцевого публічного управління спільно з Інспекцією з охорони навколишнього середовища здійснюють контроль за охороною та

використанням ресурсів тваринного світу, узгоджують місця будівництва об'єктів, що впливають на його стан, координують програми дій галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, здійснюють заходи щодо охорони та поліпшення місцеперебування тварин, обмежують права користувачів тваринного світу [295]. Крім того, компетенція органів місцевого публічного управління у досліджуваній галузі регламентована законами Республіки Молдова «Про охорону навколишнього середовища» (ст. 9, 10) [315], «Про природні ресурси» [305], «Про рибний фонд, рибальство та рибництво» (ст. 9) [307].

Правові засади ведення державного обліку, державного кадастру та моніторингу тваринного світу визначені у законах Республіки Молдова «Про тваринний світ» (розділ IV, ст. 34, 35) [295], «Про охорону навколишнього середовища» [315], «Про Червону книгу Республіки Молдова» (ст. 14, 16) [298] та ін. Крім того, призначення, структура і спосіб організації та ведення державного обліку видів тварин, державного кадастру та моніторингу тваринного світу визначаються в Положенні про Державний кадастр тваринного світу, затвердженому постановою Уряду Республіки Молдова від 13 вересня 2004 р. № 1005. Слід зазначити, що попри позитивні зрушення щодо ведення окремих видів кадастрів і моніторингу, а саме моніторингу якості атмосферного повітря, моніторингу якості поверхневих вод, моніторингу забруднення ґрунтів, комплексна система моніторингу навколишнього середовища не працює. Процес ведення державного обліку та кадастру тваринного світу потребує вдосконалення, адже відповідна діяльність ведеться різними організаціями розрізнено та безсистемно [542, с. 3]. Планом дій щодо впровадження Стратегії біологічного різноманіття на 2015-2020 роки, затвердженим постановою Уряду Республіки Молдова від 18 травня 2015 р. № 274, передбачено розробку кадастру тваринного світу до 2020 р. [321].

Відповідно до ч. 3 ст. 29 Закону Республіки Молдова «Про природні ресурси» органи публічної влади, що здійснюють управління та регулювання

в галузі використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища, а також господарюючі суб'єкти регулярно надають громадськості достовірну і доступну інформацію про діяльність у цій галузі [305]. Республіка Молдова була в числі перших держав, що ратифікувала Орхуську конвенцію. Слід зазначити, що деякого прогресу в галузі створення інформаційних баз даних було досягнуто завдяки зовнішній підтримці, проте в аналітичних джерелах, присвячених аналізу результативності екологічної діяльності Республіки Молдова, наголошується на: відсутності національної системи екологічної інформації, єдиного інформаційного ресурсу, що дозволяє швидко знаходити необхідну інформацію; неналежних координації та обміну даними між установами, які займаються моніторингом навколишнього середовища; відсутності національної системи моніторингу біорізноманіття тощо [542, с. 69, 74]. Позитивною стороною є покращення ситуації у сфері екологічної статистики, що стало наслідком продуктивної співпраці Національного бюро статистики та Міністерства охорони навколишнього середовища (з 2017 р. – Міністерства сільського господарства, регіонального розвитку та навколишнього середовища Республіки Молдова). Зокрема, значно покращився доступ громадськості до статистичних даних, із якими можна безоплатно ознайомитися на веб-сайті Національного бюро статистики. Останнім з 2010 р. випускається щорічний статистичний збірник «Природні ресурси та навколишнє середовище в Республіці Молдова», доступний в онлайн-режимі [359; 542, с. 76-77].

Відповідно до ч. 2 ст. 26 Закону Республіки Молдова «Про природні ресурси» система контролю в галузі користування природними ресурсами складається з державного, внутрішньовідомчого та громадського контролю [305]. Державний контроль за охороною та використанням ресурсів тваринного світу здійснюється Інспекцією з охорони навколишнього середовища та органами місцевого публічного управління [295]. Нормативно-правові засади здійснення державного контролю в галузі охорони і використання тваринного світу визначено законами Республіки

Молдова «Про тваринний світ» [295], «Про охорону навколишнього середовища» [315], «Про природні ресурси» [305], «Про Червону книгу Республіки Молдова» [298], «Про рибний фонд, рибальство та рибництво» [307], «Про фонд природних територій, що охороняються державою» [309], «Про державний контроль підприємницької діяльності» [290] та ін. Завданням державного контролю за охороною і використанням ресурсів тваринного світу є забезпечення виконання всіма міністерствами, департаментами, фізичними та юридичними особами, незалежно від виду власності й організаційно-правової форми, обов'язків щодо охорони тваринного світу, дотримання встановленого порядку використання тварин та інших норм, передбачених законодавством [295]. Відповідно до ст. 38 Закону Республіки Молдова «Про тваринний світ» державні органи з охорони та використання ресурсів тваринного світу мають право:

- припиняти самовільне користування тваринами, а також користування, здійснюване з порушенням встановлених правил, норм, термінів та інших вимог із охорони і використання ресурсів тваринного світу;

- анулювати дозвіл або встановлювати обмеження на право користування ресурсами тваринного світу;

- давати обов'язкові для виконання вказівки про усунення порушень встановлених правил, норм, термінів та інших вимог із охорони і використання ресурсів тваринного світу;

- припиняти роботи, якщо вони можуть завдати істотної шкоди тваринам та середовищу їх існування;

- залучати до адміністративної відповідальності порушників встановлених правил, норм, термінів та інших вимог із охорони і використання ресурсів тваринного світу, а в разі необхідності – направляти правоохоронним органам матеріали для вжиття відповідних заходів [295]. Крім того, повноваження державних органів (посадових осіб), що здійснюють контроль у цій галузі, регламентовано низкою інших законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів [307; 310; 315].

Задля посилення правової та інституційної основи в сфері здійснення державного контролю було прийнято Закон Республіки Молдова «Про державний контроль підприємницької діяльності», одним із завдань якого, відповідно до ст. 1, є забезпечення більш високого рівня охорони навколишнього середовища, а предметом регулювання – організація та здійснення контролю, встановлення основних принципів контролю, встановлення процедури здійснення контролю [290]. У цьому законодавчому акті чітко розмежовані поняття «контроль» і «нагляд». Перший законодавством визначається як «усі дії з перевірки дотримання особами, які підлягають контролю, положень законодавства, які здійснюються органом, наділеним функціями контролю, або групою таких органів» (ст. 2). Перелік контролюючих органів і областей їх контролю також визначено Законом Республіки Молдова «Про державний контроль підприємницької діяльності». Щодо нагляду, то вказаний Закон містить главу II «Нагляд над здійсненням контролю», у якій визначено орган центрального публічного управління, відповідальний за нагляд над здійсненням контролю – Державна канцелярія, його повноваження, права та обов'язки (ст. 10-13) [290].

У статті 40 Закону Республіки Молдова «Про тваринний світ» наведено перелік порушень законодавства про охорону і використання ресурсів тваринного світу та закріплено такі види відповідальності за їх вчинення, як кримінальна, адміністративна, матеріальна та дисциплінарна [295]. Відповідно до Кодексу Республіки Молдова «Про правопорушення» від 24 жовтня 2008 р. № 218-XVI адміністративна відповідальність застосовується за вчинення таких правопорушень у досліджуваній галузі: порушення правил охорони рибних ресурсів і правил рибальства (ст. 114); порушення положень нормативних актів про використання і охорону мисливського фонду (ст. 128); умисне знищення або пошкодження місць існування фауни (ст. 129); порушення встановленого порядку створення і використання зоологічних колекцій (ст. 138); порушення порядку використання тваринного світу в природних заповідниках і на інших

природних територіях, що охороняються державою (ст. 139); вилов або знищення тварин, занесених до Червоної книги Республіки Молдова та додатків до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES) (ст. 140); порушення режиму охорони об'єктів і комплексів фонду природних територій, що охороняються державою, у тому числі порушення правил захисту фауни з об'єктів і комплексів фонду цих територій, а також їх несанкціоноване використання (ст. 141); будівництво об'єктів без дотримання заходів із охорони тварин і середовищ їх існування та без здійснення державної екологічної експертизи проектів цих об'єктів або без дотримання вимог експертизи (ст. 144, 156); недопущення інспектування об'єктів або ненадання відомостей про стан тваринного світу (ст. 145); порушення правил застосування засобів захисту рослин, пестицидів, мінеральних добрив, мікроелементів і інших препаратів, які можуть завдати шкоди тваринному світу (ст. 155, 189-1); жорстоке поводження з тваринами (ст. 157) та ін. [304].

Аналіз Кодексу Республіки Молдова «Про правопорушення» дозволяє виокремити такі особливості, що характеризують адміністративну відповідальність за правопорушення в галузі охорони і використання тваринного світу: суб'єктами відповідальності у цій галузі виступають фізичні та юридичні особи, посадові особи; найпоширенішим видом стягнень, що застосовується до винних осіб є штраф. Максимальний розмір штрафу за адміністративні проступки у галузі охорони і використання ресурсів тваринного світу становить для фізичних осіб – 90 умовних одиниць, для юридичних осіб – 500 умовних одиниць [50]. З 2016 р. в Молдові розмір умовної одиниці підвищився з 20 до 50 леїв. За даними Національного бюро статистики, в першому кварталі 2018 р. середня номінальна нарахована заробітна плата склала 5906,5 лея [57].

Заслуговує на увагу порядок створення і використання спеціальних засобів. Так, відповідно до ст. 48 Закону Республіки Молдова «Про

тваринний світ» як додаток до нього затверджено Положення про мисливське господарство, у главі IX якого визначено, що:

– суми штрафів, стягнутих в адміністративному порядку за порушення вимог цього положення, а також кошти, виручені від реалізації конфіскованих знарядь і продукції незаконного полювання, відшкодування вартості незданої порушниками продукції незаконного полювання, відстрілу диких тварин у наукових і культурно-виховних цілях, від продажу дозволів на спортивно-любительське та вибіркове полювання, а також суми, стягнені в порядку відшкодування завданих державі збитків, зараховуються на рахунки екологічних фондів (абз. 1 п. 86);

– 50 % від сум штрафів, що надійшли, від сум, виручених внаслідок реалізації вилученої продукції незаконного полювання, рушниць та інших знарядь, власники яких протягом шести місяців не звернулися за їх отриманням, перераховуються в екологічні фонди і використовуються тільки на організацію охорони мисливського фонду (абз. 2 п. 86). Крім того, особам, які безпосередньо виявили правопорушників, виплачується винагорода, зокрема премія в розмірі трьох або десяти мінімальних заробітних плат залежно від ступеня суспільної небезпеки скоєного протиправного діяння (п. 87) [295].

Таким чином, здійснений комплексний аналіз адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони і використання тваринного світу в Республіці Молдова виявив:

1) низку існуючих проблем, що свідчать про неналежний рівень його ефективності, зокрема відсутність національної системи моніторингу біорізноманіття, безсистемний і епізодичний характер ведення державного обліку, кадастру та моніторингу тваринного світу, низький рівень забезпеченості електронними інформаційними ресурсами та обміну даними між суб'єктами управління;

2) позитивні тенденції, якими можна вважати:

– реформаційні процеси, спрямовані на вдосконалення організаційно-інституційного забезпечення державного управління в галузі охорони і використання тваринного світу (реорганізація профільного міністерства, створення адміністративного органу, відповідального за впровадження держаної політики у відповідній сфері, та центрального галузевого органу, уповноваженого здійснювати державний нагляд і контроль);

– певний прогрес у приведенні законодавчої бази країни у відповідність до вимог різних природоохоронних директив ЄС, у підвищенні ефективності виконання ратифікованих міжнародних природоохоронних угод, що стосуються охорони тваринного світу та середовищ їх існування;

– періодичне підвищення розмірів адміністративних штрафів за порушення законодавства в цій галузі [173, с. 47-51].

4.2. Шляхи підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні

Проведений у попередніх розділах дисертаційного дослідження комплексний аналіз теоретичних і практичних питань адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу виявив низьку результативність останнього, про що свідчить існування значної кількості проблем і деструктивних факторів суб'єктивного й об'єктивного характеру, що, в свою чергу, актуалізує необхідність з'ясування основних чинників ефективності адміністративно-правового регулювання в досліджуваній галузі.

Під ефективністю правового регулювання розуміють: конкретну міру його результативності, яка виявляється у певному співвідношенні між очікуваними та фактичними наслідками дії права на суспільні відносини (О.В. Петришин, Є.Б. Ручкін, В.Д. Ткаченко, М.В. Цвік [158, с. 223]);

результативну характеристику його дії, яка свідчить про здатність права вирішувати відповідні соціально-правові проблеми (О.М. Мельник [268, с. 127]); ступінь відповідності його цілей об'єктивним соціальним потребам, міру їх реального задоволення, а також відповідності прогресивним тенденціям суспільного розвитку в перспективі (С.М. Балабан [29, с. 16]). Вітчизняні теоретики адміністративного права наголошують, що «адміністративно-правову ефективність адміністративно-правового регулювання потрібно розглядати з погляду теорії природного права, соціологічного підходу та позитивізму в праві» [8, с. 373], при цьому домінуючою залишається позиція юридико-позитивістського вираження ефективності правового регулювання через співвідношення його цілей та результату [29, с. 15].

Загалом, проблематика ефективності правового регулювання є досить складною та багатогранною, дослідження якої потребує врахування як традиційних так і нових парадигм її розуміння, використання значного масиву методологічного інструментарію, системного аналізу поглядів щодо неї представників різних галузей знань. З огляду на відсутність можливості в межах одного підрозділу дисертації комплексно підійти до розгляду даної проблеми, зосередимо увагу на деяких суттєвих в контексті нашого дослідження аспектах.

Аналіз вітчизняної юридичної літератури свідчить про велике розмаїття поглядів на сукупність чинників (факторів) ефективності правового (адміністративно-правового) регулювання, а також дозволяє виокремити принаймні три основні теоретичні підходи щодо їх розуміння.

У межах першого та найпоширенішого підходу, представниками якого є В.В. Галуцько, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короед, В.І. Олефір та ін., акцентується на таких основних чинниках, що забезпечують ефективність адміністративно-правового регулювання, як: відповідність норм права рівню соціально-економічного розвитку суспільства та його реальним потребам; рівень досконалості

законодавства; рівень правової культури громадян; рівень правосвідомості суб'єктів правозастосовної діяльності [8, с. 370-373].

Представники іншого напрямку, пропонуючи ту чи іншу систему чинників (факторів), розглядають останні крізь призму необхідних елементів механізму адміністративно-правового регулювання. Так, Н.О. Рибалка та С.М. Балабан обґрунтовують доцільність проведення аналізу ефективності адміністративно-правового регулювання на структурно-функціональній основі. Учені наголошують, що потрібно враховувати як структурні елементи механізму адміністративно-правового регулювання (стадії, методи, типи адміністративно-правового регулювання), так і його функціональні компоненти (юридичні норми, правовідносини, акти застосування й реалізації адміністративно-правових норм) [484, с. 154-157]. На наш погляд, такий підхід дозволяє комплексно підійти до розгляду означеної проблеми та сприяє системному баченню чинників ефективності адміністративно-правового регулювання.

За третього підходу крім суто юридичних (правових) чинників виокремлюють також політичні, економічні, організаційні, морально-етичні, інформаційні, соціально-психологічні та ін. (А.І. Берлач, В.А. Лазаренко, Л.В. Сенченко) [248, с. 13-14; 496, с. 106-108], що цілком логічно, адже кожен із зазначених чинників із притаманними йому функціями тією чи іншою мірою впливає на ефективність адміністративно-правового регулювання певних суспільних відносин.

Урахування наукових підходів щодо чинників ефективності адміністративно-правового регулювання, а також сучасного стану розвитку адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, розуміння його сутності, змістовної та формальної ознак механізму цього регулювання дозволяє визначити загальні напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання в досліджуваній галузі:

1) досягнення максимальної кореляції мети (цілей) правового (адміністративно-правового) регулювання із потребами (інтересами) суб'єктів суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;

2) підвищення ефективності адміністративно-правових засобів за допомогою яких здійснюється безпосередній правовий вплив на ці відносини;

3) посилення функціональної спроможності суб'єктів, що здійснюють адміністративно-правове регулювання у цій галузі, забезпечення дієвого механізму їхньої взаємодії;

4) підвищення рівня правосвідомості та правової культури суб'єктів права.

На основі узагальнення дослідницьких здобутків, отриманих у попередніх розділах дисертаційного дослідження, та врахування зарубіжного досвіду окреслимо коло основних проблем, що детермінують зазначені напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, та визначимо можливі шляхи їх реалізації.

У межах першого напряму надзвичайно важливими є питання розуміння мети правового (адміністративно-правового) регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу та потреб (інтересів) суб'єктів цих відносин, а також їх співвідношення, ґрунтовний аналіз яких нами здійснено у підрозділі 1.2 дисертаційного дослідження [123, с. 62-64; 589, с. 16-19]. На важливості цільового аспекту в правовому регулюванні та забезпеченні рівня його ефективності наголошується багатьма вітчизняними вченими (М.Р. Аракелян, В.В. Галунько, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короед, В.І. Олефір, І.М. Шопіна та ін.) [8, с. 322, 373-374; 24, с. 24-25; 576, с. 59]. Так, першим до переліку основних факторів, що визначають ефективність

правового регулювання суспільних відносин, О.М. Мельник підставно відносить «правильне визначення мети» [268, с. 136-137].

Проведений аналіз основних нормативно-правових актів, які визначають концептуальні засади державної екологічної політики, у тому числі в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, а також низки документів щодо результативності її реалізації [587, с. 295-298] виявив проблему відсутності адекватних і чітких цільових установлень у цій галузі, що, в свою чергу, обумовлює потребу її негайного вирішення шляхом зміни, заміни, коригування відповідних цілей та завдань. Слід зазначити, що підходи до вирішення означеної проблеми є вкрай неприйнятними. Так, процес оновлення Стратегії державної екологічної політики України занадто затягнувся. Починаючи з 2015 р. головний документ екологічної політики зазнає перманентного перегляду, в результаті чого цілі та завдання чинної Стратегії ігноруються, а нові не приймаються [330, с. 12]. Понад трьох років тривав процес підготовки, експертної оцінки та громадського обговорення різних варіантів проектів оновленої редакції Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 р. [285, с. 261]. Однак КМ України вніс до Верховної Ради України законопроект «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (реєстр. № 8328 від 26 квітня 2018 р.), із приводу якого Головне науково-експертне управління висловило низку суттєвих зауважень, серед яких занадто декларативний характер положень проекту Стратегії. Крім того, експертам сумнівним видається доцільність визнання Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» таким, що втратив чинність (тим більш за півтора року до закінчення строку його дії), а не внесення до нього змін, оскільки відсутність аналізу виконання чинного Закону підвищує ризик того, що після затвердження нової Стратегії аналогічні проблеми призведуть до ускладнення або неможливості досягнення її цілей та виконання відповідних завдань [470]. Зазначимо, що на відміну від чинної Стратегії, в межах Цілі 5 і

частково Цілі 6 якої передбачено низку завдань, спрямованих на вирішення проблеми припинення втрат біологічного різноманіття, у пропонуваному законопроекті № 8328 від 26 квітня 2018 р. означене питання, зокрема щодо збереження і розвитку видової різноманітності тваринного світу, фактично знівельовано.

Як відомо, тактика практичного досягнення цілей реалізується через плани дій. При цьому дестабілізуючим чинником реалізації державної екологічної політики, у тому числі в досліджуваній галузі, є відсутність Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища. Тривалий процес розроблення й обговорення проекту Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2016–2020 роки так нічим і не завершився. Відтак, наразі склалася критична ситуація симбіозу декларативних, у переважній більшості, цільових орієнтирів та відсутності практичного інструмента впровадження та реалізації Стратегії державної екологічної політики України, а саме Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища.

Таким чином, потреба визначення чітких цільових установлень і конкретних завдань у досліджуваній галузі обумовлює необхідність:

- оновлення Стратегії державної екологічної політики України та негайного розроблення й затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища з обов'язковим урахуванням положень Стратегічного плану з біологічного різноманіття на 2011–2020 роки і цільових завдань Аїті щодо біологічного різноманіття;

- коригування регіональних програм і місцевих планів дій з охорони навколишнього природного середовища з метою приведення їх у відповідність до вищезазначених документів та актуалізації питань щодо охорони тваринного світу та середовища його існування.

У попередніх розділах дисертаційного дослідження нами було обґрунтовано, що основними чинниками кризового рівня ефективності адміністративно-правового регулювання у досліджуваній галузі є,

насамперед, низький рівень ефективності правових норм та їх реалізації [128, с. 79-85]. З огляду на те, що останні виступають основоположним засобом (інструментом), за допомогою якого здійснюється безпосередній правовий вплив на суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу [592, с. 87-92], підвищення ефективності нормативно-правових актів є першочерговим кроком у реалізації другого із запропонованих нами напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання у цій галузі. На існуючих проблемах природоохоронного законодавства та необхідності його вдосконалення наголошується як у програмних і концептуальних правових актах у сфері охорони навколишнього природного середовища, так і в аналітичних джерелах та науковій літературі.

Зокрема, у Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI встановлено необхідність ефективного функціонування системи законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища та визначено основні вимоги до нього, зокрема «<...> відповідність Конституції України, наближення до відповідних директив ЄС, забезпечення впровадження багатосторонніх екологічних угод (конвенцій, протоколів тощо), стороною яких є Україна, соціальна прийнятність, реалістичність, економічна ефективність», а також першочергові напрями, за якими необхідно здійснити приведення у відповідність екологічного законодавства України до положення джерел *acquis communautaire* [435].

У Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю), схваленої розпорядженням КМ України 18 грудня 2017 р. № 1020-р, до однієї з основних проблем, яка потребує свого розв'язання, віднесено неузгодженість норм законодавчих актів щодо здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності з положеннями Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та наголошено на необхідності: приведення актів

законодавства, які визначають повноваження органів державного нагляду (контролю) в окремих сферах господарської діяльності, у відповідність до вимог цього Закону; здійснення їх перегляду, систематизації та удосконалення з питань вжиття заходів реагування щодо виявлення порушення в частині обмеження надмірно широких дискреційних повноважень посадових осіб органів державного нагляду (контролю) <...>, узгодження заходів реагування та способів їх вжиття <...> з тяжкістю виявлених порушень та пов'язаними з ними ризиками, усунення дублювання застосування санкцій за одні і ті ж порушення різними органами державного нагляду (контролю) та ін. [461].

У Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, схваленої розпорядженням КМ України від 31 травня 2017 р. № 616, також містяться вказівки стосовно недосконалості законодавчого забезпечення у цій сфері та необхідності внесення змін до законодавства щодо вдосконалення системи здійснення нагляду (контролю), організації проведення моніторингу стану навколишнього природного середовища, забезпечення функціонування загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи, доступу до екологічної інформації та ін. [460].

З метою виявлення проблем впровадження Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища [460] та факторів, які сприяють корупції у здійсненні органами влади державного контролю у природоохоронній сфері, командою урядово-громадської ініціативи «Разом проти корупції» у рамках Проекту «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «Взаємодія!» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), було підготовлено аналітичну записку «Механізми мінімізації корупції в реалізації державного контролю та нагляду за довкіллям» (2018 р.) [270]. Відповідно до цього документа однією з ключових проблем є недосконалість та суперечливість вимог природоохоронного законодавства, у тому числі

щодо екологічної перевірки та правових підстав їх проведення, зарегульованість сфери державного контролю та нагляду, множинність вимог до суб'єктів господарювання. Крім того, розробниками даного аналітичного документа підставно наголошується на тому, що недоліки нормативно-правових актів, якими регулюються повноваження, організація і порядок державного контролю та нагляду в сфері природоохоронного законодавства (відсутність унормованих процедур, встановлених термінів, вичерпних вимог) призводять до занадто широких дискреційних повноважень державних інспекторів, що створює підґрунтя для потенційних зловживань з боку контролюючого державного органу [270, с. 20-21], а також надаються рекомендації щодо вдосконалення відповідного законодавства та необхідності усунення практики регулювання суспільних відносин великою кількістю підзаконних нормативно-правових актів [270, с. 21-22].

Вітчизняними фахівцями-практиками у галузі мисливського господарства та спеціалістами з природоохоронних питань у результаті кропіткої та плідної роботи у рамках програми «ENPI East FLEG II», яка фінансувалася ЄС і впроваджувалася Світовим банком (The World Bank) у партнерстві з Всесвітнім фондом природи (WWF) та Міжнародним союзом охорони природи (МСОП / IUCN), розроблено й оприлюднено низку документів, серед яких:

– «Аналіз законодавчої бази мисливського господарства України та розробка покращених пропозицій» (О.Р. Проців, А.-Т. Башта, В.Р. Бурмас, А.В. Сагайдак, П.Б. Хоєцький), у якому виявлені основні недоліки нормативно-правового забезпечення у цій сфері, зокрема, щодо надання у користування мисливських угідь, організації діяльності мисливських господарств, надання адміністративних послуг, правового забезпечення державного регулювання мисливським господарством, регулювання допуску мисливців до права полювання, охорони мисливських угідь від незаконного полювання та ін., а також запропоновані конкретні пропозиції, спрямовані на

вдосконалення законодавчої бази мисливського господарства в Україні [15, с. 6-8, 60];

– «Розробка ключових законодавчих актів щодо охорони біорізноманіття в лісах: адаптація українського законодавства до вимог ЄС» (О. Кагало, Л. Проценко, Г. Бондарук, Д. Скрильніков), у якому виявлено ключові невідповідності чинного природоохоронного законодавства України, у тому числі про охорону, використання і відтворення тваринного світу законодавству європейських країн та наведені пропозиції щодо змін і доповнень до законів України «Про Червону книгу України», «Про екологічну мережу України», «Про природно-заповідний фонд України», «Про тваринний світ» та інших нормативно-правових актів з урахуванням принципів оселищної концепції збереження біорізноманіття, положень Бернської конвенції та Оселищної директиви ЄС [176];

– «Аналіз законодавчої бази і практики ведення мисливського господарства деяких країн Європейського Союзу» (М.О. Мироненко, А.-Т. Башта, Р.І. Новіков, О.І. Станкевич-Волосянчук, О.Р. Проців, І.В. Делеган, В.Р. Бурмас, І.В. Гуль, І.М. Шеремет, Д.Ю. Карабчук), у якому наголошується на необхідності приведення українського законодавства щодо мисливства та мисливського господарства у відповідність до міжнародних вимог, зокрема, «Директиви про охорону птахів», «Директиви про охорону місць перебування», «Директиви про зброю», низки інших конвенцій (Рамсарська, Ріо-де-Жанейрівська, Вашингтонська, Бернська, Боннська) [14, с. 60].

Слід зазначити, що питанням адаптації законодавства України у сфері охорони довкілля до законодавства ЄС останнім часом приділяється надзвичайно багато уваги. Так, на засіданні Платформи громадянського суспільства Україна–ЄС 18 травня 2017 р. було представлено доповідь «Охорона довкілля в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС», у якій розкривається стан виконання екологічних зобов'язань за Угодою, надаються рекомендації щодо покращення імплементації екологічної частини угоди про

асоціацію [330, с. 2]. Підтримуючи наведені у доповіді пропозиції щодо апроксимації законодавства, слід погодитись із тим, що «плани імплементації *acquis communautaire* та розроблені і прийняті нормативно-правові акти повинні бути спрямовані на досягнення мети директив у тій чи іншій сфері, а не лише ретранслювати в українське законодавство певні положення директив» [330, с. 39].

На проблему недосконалості нормативно-правового забезпечення у сфері охорони навколишнього природного середовища, у тому числі законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу та необхідності його вдосконалення, звертали увагу у своїх наукових дослідженнях такі вчені, як Г.І. Балюк, О.В. Бевз, Н.С. Бондаренко, А.П. Гетьман, Т.В. Григор'єва, І.С. Гриценко, В.І. Книш, М.В. Краснова, Ю.О. Легеза, Л.Д. Нечипорук, В.В. Овдієнко, О.О. Онищук, В.В. Петренко, О.О. Погрібний, Т.І. Сухоребра, П.В. Тихий, О.О. Томин, В.О. Турська, Ю.С. Шемшученко, В.В. Шеховцов, М.В. Шульга, К.В. Ящук та ін.

Так, у постатейному науково-практичному коментарі Закону України «Про тваринний світ», підготовленому авторським колективом за редакцією Г.І. Балюк, виявлено низку недоліків вітчизняного законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу та його колізійність [530]. Дослідивши систему нормативних актів, які становлять основу адміністративно-правового регулювання охорони тваринного світу, В.І. Книш констатує, що «<...> загальний стан нормативного забезпечення адміністративно-правової охорони тваринного світу залишається таким, що не відповідає потребам сьогодення» [187, с. 8] і вказує на необхідність упорядкування усіх нормативних актів у цій сфері, виключення застарілих норм та заміни їх новими [186, с. 77]. У свою чергу, Л.Д. Нечипорук вважає, що найбільш оптимальною формою систематизації законодавчих норм у сфері екології має бути підготовка та прийняття Екологічного кодексу України, при цьому дослідниця обґрунтовує тезу про те, що подальший

розвиток законодавства про використання об'єктів тваринного світу повинен іти шляхом консолідації розрізнених нормативно-правових актів [287, с. 89-90; 288]. На активізації діяльності щодо систематизації законодавства у сфері використання природних ресурсів з метою розробки та прийняття Природоресурсного кодексу України, прийняття спеціальних законодавчих актів у сфері використання окремих видів природних ресурсів наголошує у своєму дисертаційному дослідженні «Адміністративно-правові засади публічного управління у сфері використання природних ресурсів» (2018 р.) Ю.О. Легеза [254, с. 336]. Слід зазначити, що з огляду на складність, внутрішню непослідовність і суперечливість природоохоронного законодавства вже досить тривалий час ведуться дискусії щодо його кодифікації, при цьому основними перепонами до останньої є відсутність глибокого аналізу ефективності та результативності діючих приписів, недостатнє фінансування та відсутність консенсусу в експертному середовищі.

У науковій юридичній літературі наявним є розмаїття пропозицій щодо вдосконалення законодавства про охорону використання і відтворення тваринного світу, особливості яких обумовлюються, з-поміж іншого, специфікою предмета того чи іншого дослідження: норми та нормативно-правові акти, які регулюють адміністративно-правову діяльність суб'єктів владних повноважень по боротьбі з браконьєрством (О.О. Онищук [326]); адміністративно-правові засоби охорони тваринного світу (В.І. Книш [187]); проблематика правового регулювання водних живих ресурсів (Т.В. Григор'єва [134]); правові норми, що регламентують застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення правил полювання і рибальства (Т.І. Сухоребра [523]); адміністративна відповідальність за правопорушення, які посягають на тваринний світ України (К.В. Ящук [585]), за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів в Україні (В.В. Петренко [337]), за жорстоке поводження з тваринами (Н.С. Бондаренко [45]) та ін.

Таким чином, ураховуючи існуючі проблеми природоохоронного законодавства та пропозиції науковців і фахівців-практиків у відповідній сфері щодо його вдосконалення, зарубіжний досвід, а також виявлені нами в процесі дисертаційного дослідження недоліки законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу, вважаємо, що підвищення рівня ефективності нормативно-правової бази адміністративно-правового регулювання у досліджуваній галузі можливе шляхом:

1) активізації процесу перегляду чинного законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу й аналізу результативності діючих приписів з метою мінімізації декларативних і скасування застарілих норм, усунення суперечностей та неузгодженостей, які містяться у нормативно-правових документах, диспропорції у співвідношенні законів і підзаконних актів, оскільки велика кількість останніх є чинником ускладнення процесів правореалізації;

2) систематизації законодавства і приведення його у відповідність з міжнародними нормами та зобов'язаннями України;

3) внесення змін і доповнень до:

– Закону України «Про тваринний світ», а саме: доповнити розділ I «Загальні положення» статтю «Визначення основних термінів», що дозволить тлумачити і, відповідно, застосовувати норми закону на якісному рівні; з метою систематизації адміністративно-правових норм, що врегульовують компетенційну складову уповноважених центральних органів виконавчої влади у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу та надання ст. 13 реального регулятивного значення викласти останню у новій редакції, зазначивши окремо і максимально конкретизувавши повноваження кожного із відповідних суб'єктів;

– КУпАП в частині: посилення відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень в досліджуваній галузі, передбачених ст. 50 (порушення права державної власності на тваринний світ), ст. 76 (знищення корисної для лісу фауни), ст. 77-1 (самовільне випалювання

рослинності або її залишків), ст. 85 (порушення правил використання об'єктів тваринного світу), ст. 85-1 (виготовлення, збут, зберігання чи реклама заборонених знарядь добування (збирання) об'єктів тваринного або рослинного світу), ст. 86-1 (експлуатація на водних об'єктах водозабірних споруд, не забезпечених рибозахисним обладнанням), ч. 3 ст. 88-1 (порушення правил утримання диких тварин у неволі або в напіввільних умовах), ст. 90 (порушення вимог щодо охорони видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України), ст. 91-2 (перевищення лімітів та нормативів використання природних ресурсів), ст. 188-5 (невиконання законних розпоряджень чи приписів посадових осіб органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, радіаційної безпеки або охорону природних ресурсів); встановлення відповідальності за порушення порядку ведення державного кадастру, за порушення вимог законодавства про наглядову (контрольну) діяльність.

Одними з основних функцій державного управління в досліджуваній галузі є моніторинг, державний облік і державний кадастр тваринного світу. При цьому незадовільний стан і організація ведення останніх є дестабілізуючими чинниками здійснення ефективного управління та регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, оскільки унеможливають доступ зацікавлених суб'єктів, зокрема, як наділених владними повноваженнями, так і громадськості до достовірної інформації про стан тваринного світу та середовищ їх існування в реальному часі. З-поміж причин, що призвели до проблеми незбалансованості системи моніторингу навколишнього природного середовища, незадовільного рівня його здійснення, у тому числі в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, і, які аналізувалися нами у підрозділі 3.1 дисертаційного дослідження [124, с. 184-187], до основних у експертному середовищі віднесено: необґрунтовані управлінські реформи останнього десятиріччя, а саме невдале «реформування» функціональної структури Мінприроди –

ліквідація територіальних органів останнього та передача їхніх повноважень обласним державним адміністраціям, що призвело до розриву природоохоронних зв'язків центру і регіонів, організаційно-правової відсутності екологічного моніторингу в рамках діяльності Мінприроди [142; 330, с. 18-19]; здійснення державними органами різного підпорядкування, із різними пріоритетами та фінансовими можливостями одного і того самого виду моніторингу; відсутність належної координації всіх суб'єктів моніторингу [163, с. 27].

Правові засади здійснення державного моніторингу тваринного світу регламентовано законами України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ (п. «в» ч. 1 ст. 20, п. «б» ч. 1 ст. 20-4, ст. 22) [440], «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-ІІІ (ст. 55) [462], «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 8 липня 2011 № 3677-VI (ст. 15) [456], «Про мисливське господарство та полювання» від 22 лютого 2000 р. № 1478-ІІІ (ч. 1 ст. 6, абз. 5 ч. 2 ст. 30) [431], «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. № 3055-ІІІ (абз. 4 ч. 2 ст. 11) [468], постановою КМ України від 30 березня 1998 р. № 391 «Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля» [396] та ін. Суб'єктами моніторингу тваринного світу, на які покладено виконання функцій і задач спостережень та інформаційного забезпечення, є Мінприроди (щодо видів тваринного світу, що перебувають під загрозою зникнення, та видів, що перебувають під особливою охороною), Держлісагентство (щодо мисливських тварин – видові, кількісні та просторові характеристики), Держрибагентство (щодо водних біоресурсів) та їх територіальні органи, підприємства, установи та організації, що належать до сфери їх управління, місцеві державні адміністрації. Через обмежене бюджетне фінансування моніторинг показників біологічного різноманіття здійснюється тільки за видами, які представляють промисловий інтерес (дерева, риба, дичина) [285, с. 273].

Слід зазначити, що відповідно до постанови КМ України від 21 жовтня 2015 р. № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» Мінприроди має оприлюднити певні набори даних [400], при цьому на оновленому сайті цього міністерства посилання на дані державної системи моніторингу довкілля відсутнє, а інформація про стан біорізноманіття, у тому числі щодо тваринного світу, є досить обмеженою. На Єдиному державному веб-порталі відкритих даних також не міститься жодного набору даних, які мають бути оприлюднені Мінприроди як розпорядника відповідної інформації [282].

З метою сприяння розвитку моніторингу біорізноманіття в Україні та залучення до нього громадськості, а також оприлюдненню отриманих даних, групою фахівців-біологів Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена Національної академії наук України на громадських засадах було створено веб-сайт, який містить: дані моніторингу чисельності, розселення та добування мисливських видів тварин (копитні, перната дичина, хутрові звірі); форму в форматі Excel для подання даних для Державного кадастру тваринного світу, до якої включено перелік видів тварин занесених до третього видання Червоної книги України. Моніторингова інформація базується на даних статистичного бюлетня «Про ведення мисливського господарства» (форма 2-тп (мисливство)), Державного комітету статистики України, і, охоплює період з 1999 р. по 2007 р. [277].

Загалом, слід погодитись із тим, що «<...> існуюча система моніторингу навколишнього природного середовища не досягає мети створення, не забезпечує отримання повної, своєчасної та узгодженої інформації, унеможлиблює формування оперативних прогнозів змін навколишнього природного середовища, що створює ризики для національної безпеки держави в екологічній сфері» [270, с. 6].

Правові основи ведення державного обліку тварин та обліку обсягів їх добування, державного кадастру тваринного світу встановлені законами України «Про тваринний світ» (ч. 1 ст. 13, ст. 14, абз. 3 ч. 2 ст. 34, ст. 56)

[462], «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 23) [440] «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів (ст. 15) [456], «Про мисливське господарство та полювання» (ст. 6-1) [431], «Про Червону книгу України» [468], постановою КМ України від 15 листопада 1994 р. № 772 «Про порядок ведення державного кадастру тваринного світу» [444] та ін. Відповідно до останньої, організація ведення державного кадастру тваринного світу, координація діяльності, пов'язаної з виконанням кадастрових робіт, здійснюється Мінприроди, Радою міністрів АР Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями. Державний контроль за якістю і вірогідністю даних, що включаються до зазначеного кадастру, здійснюється Держекоінспекцією та її територіальними органами [444]. У ч. 1 ст. 56 Закону України «Про тваринний світ» наведено невичерпний перелік відомостей, які становлять зміст державного кадастру тваринного світу – географічне розповсюдження видів (груп видів) тварин, їх чисельність і стан, характеристики середовища їх існування і сучасного господарського використання [462]. На офіційному сайті Мінприроди розміщено електронний довідник «Єдина інформаційно-аналітична система «Довкілля України»», складовою частиною якого є розділи «Червона книга України», «Кадастр рослинного та тваринного світу України». Попри те, що системою передбачено пошук і фільтрування за низкою ознак (таксономічна належність, назва, природоохоронний статус, природоохоронні документи, господарське значення тощо), слід наголосити на наявності значної кількості недоліків даного інформаційного ресурсу: результатом запиту за певним критерієм (критеріями) є видача неповної інформації, або ж, узагалі, надпису «немає даних» (станом на вересень 2018 р.); рік останнього дослідження обмежується 2008 р., при цьому по деяких видах тварин – 1902 р., 1930 р., 1947 р., 1960 р.; дані за категорією «тренд зміни популяції» (динаміка зміни чисельності) відсутні тощо [177]. У порівнянні з кадастрами тваринного світу зарубіжних країн (напр. Республіки Білорусь [99, с. 193-194]), яким нами було приділено увагу в

попередньому підрозділі дисертації, кількість та якість відомостей про об'єкти тваринного світу, необхідних для забезпечення їхньої охорони та сталого використання, у відповідному національному кадастрі є вкрай низькою.

Слід констатувати, що наразі забезпечення інформаційними ресурсами, які містять дані про стан тваринного світу, його охорону й використання є незадовільним. Досить часто обсяги, форма і зміст такої інформації не відповідають вимогам чинного законодавства, не забезпечують повноту та достовірність даних щодо стану природних ресурсів, унеможливають прийняття ефективних управлінських рішень. Пошук наявної інформації ускладнено тим, що значні обсяги останньої належать різним структурам, що потребує не лише від громадськості, а й від суб'єктів, що здійснюють державне управління та регулювання в розглядуваній галузі, значних часових витрат та відповідних професійних знань і навичок. Так, певна інформація міститься на офіційних веб-сайтах Мінприроди, Держлісагентства, Держрибагентства, Держекоінспекції та їх територіальних органів, Державної служби статистики України та ін.

Позитивними зрушеннями в напрямку покращення управління екологічною інформацією є затвердження розпорядженням КМ України від 25 травня 2018 р. № 353-р Плану заходів щодо реалізації Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, яким передбачається запровадження автоматизованих інформаційних систем екологічних даних [388], підготовка Мінприроди та винесення на громадське обговорення проекту розпорядження КМ України «Про схвалення Концепції створення Загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля»», основними структурними компонентами якої мають бути: система управлінської діяльності та документообігу; Гео-портал екологічних даних; Портал адміністративних послуг і державних екологічних реєстрів; аналітична підсистема економічного й фінансового моделювання

природоохоронної діяльності; шина обміну інформацією для забезпечення інтероперабельності [473].

Таким чином, з огляду на відсутність системи комплексного моніторингу навколишнього природного середовища, національної системи екологічної інформації та доступу до великої кількості екологічних даних, що повинні бути відкритими, єдиних електронних реєстрів природних ресурсів та неналежний рівень інформаційного обміну [460], першочерговими кроками в межах третього із запропонованих напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу мають бути створення та функціонування: автоматизованого єдиного державного кадастру природних ресурсів, системи комплексного державного моніторингу стану навколишнього природного середовища та, відповідно, їхніх складових – державного кадастру тваринного світу і моніторингу тваринного світу; загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи з метою забезпечення державних органів, фізичних і юридичних осіб достовірною інформацією про стан навколишнього середовища та її об'єктів, у тому числі тваринного світу, його охорону й використання.

Висновки до розділу 4

1. На підставі опрацювання значної кількості нормативних актів, якими врегульовуються відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища в Республіці Білорусь, Республіці Казахстан, Республіці Молдова, аналізу статистичних даних, довідкових видань та екологічної інформації, що міститься на національних інтернет-порталах, досліджено особливості адміністративно-правового регулювання відносин у цій галузі у відповідних державах. Здійснено комплексний аналіз нормативно-правової бази адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони й

використання тваринного світу в означених країнах, визначено коло основних суб'єктів такого регулювання та розглянуто їхні повноваження, досліджено окремі питання ведення державного обліку, кадастру і моніторингу тваринного світу, інформаційного забезпечення, державного контролю та адміністративної відповідальності за порушення законодавства у цій галузі.

Визначено позитивні аспекти досвіду Республіки Білорусь та Республіки Казахстан щодо адміністративно-правового регулювання в галузі охорони й використання тваринного світу, які слід враховувати в процесі пошуку шляхів удосконалення такого регулювання в Україні, низку існуючих проблем та позитивних тенденцій, притаманних адміністративно-правовому регулюванню в умовах реформаційних процесів, спрямованих на зміцнення інституційного потенціалу у відповідній сфері в Республіці Молдова.

2. На підставі урахування наукових підходів щодо чинників ефективності адміністративно-правового регулювання, а також сучасного стану розвитку адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, розуміння його сутності, змістовної та формальної ознак механізму цього регулювання визначено загальні напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання в досліджуваній галузі.

3. На основі узагальнення дослідницьких здобутків, отриманих у попередніх розділах дисертаційного дослідження, та врахування зарубіжного досвіду окреслено коло основних проблем, що детермінують означені напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, та визначено можливі шляхи їх реалізації.

Проведений аналіз основних нормативно-правових актів, які визначають концептуальні засади державної екологічної політики, у тому числі в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, а також

низки документів щодо результативності її реалізації, виявив проблему відсутності адекватних і чітких цільових установлень у цій галузі, що, в свою чергу, обумовлює потребу її негайного вирішення шляхом зміни, заміни, коригування відповідних цілей та завдань. Потреба визначення чітких цільових установлень і конкретних завдань у досліджуваній галузі обумовлює необхідність:

- оновлення Стратегії державної екологічної політики України та негайного розроблення й затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища з обов'язковим урахуванням положень Стратегічного плану з біологічного різноманіття на 2011-2020 роки і цільових завдань Айті щодо біологічного різноманіття;

- коригування регіональних програм і місцевих планів дій з охорони навколишнього природного середовища з метою приведення їх у відповідність до вищезазначених документів та актуалізації питань щодо охорони тваринного світу та середовища його існування.

4. На підставі проведеного аналізу існуючих проблем природоохоронного законодавства та пропозицій науковців і фахівців-практиків у відповідній сфері щодо його вдосконалення, урахування зарубіжного досвіду, а також виявлених в процесі дисертаційного дослідження недоліків законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу визначено шляхи підвищення рівня ефективності нормативно-правової бази адміністративно-правового регулювання в досліджуваній галузі.

Сформульовано пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Закону України «Про тваринний світ» та Кодексу України про адміністративні правопорушення.

5. Обґрунтовано необхідність створення та функціонування: автоматизованого єдиного державного кадастру природних ресурсів, системи комплексного державного моніторингу стану навколишнього природного середовища та, відповідно, їхніх складових – державного кадастру

тваринного світу і моніторингу тваринного світу; загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи з метою забезпечення державних органів, фізичних і юридичних осіб достовірною інформацією про стан навколишнього середовища та її об'єктів, у тому числі тваринного світу, його охорону й використання.

Окремі теоретико-методологічні та практичні проблеми, розглянуті в розділі, розкрито в авторських публікаціях [99; 123; 124; 128; 173; 587; 589; 592].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в розробленні концептуальних теоретичних засад адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні та формулюванні науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо його розвитку й удосконалення. За результатами дослідження сформульовано такі основні висновки:

1. Використання системного підходу для розуміння поняття «тваринний світ» дозволяє визначити останній як цілісну систему, що включає сукупність живих організмів усіх видів диких тварин (елементи системи), в якій кожен елемент системи знаходиться в складних причинних взаємозв'язках із іншими. Таке розуміння поняття «тваринного світу» базується на таких аспектах:

1) цілісність – самодостатність тваринного світу по відношенню до світу людини, що обумовлено здатністю до саморегуляції (відновлення основних властивостей після природних або антропогенних змін) завдяки сукупності складних і різноманітних причинних взаємозв'язків кожного елемента системи з усіма іншими;

2) ієрархічність – наявність рівнів структурно-функціональної організації (організмівий, популяційно-видовий), при цьому тваринний світ як система є елементом системи більш високого рангу – екосистеми, водночас складається з елементів (живі організми усіх видів диких тварин) – підпорядкованих їй систем нижчого рангу;

3) взаємозалежність системи і середовища – нерозривна єдність тваринного світу з навколишнім природним середовищем, у процесі взаємодії з яким тваринний світ функціонує, формує свої властивості і проявляє свою цілісність.

Обґрунтовано, що для суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу як об'єкта правового регулювання характерна низка ознак:

1) комплексний характер – обумовлений багатоаспектністю та поліструктурністю самих відносин, урегульованістю їх нормами різних галузей права, застосуванням способів і прийомів диспозитивного та імперативного методів правового регулювання;

2) є складовою складної системи взаємодії галузей (підгалузей, інститутів, норм) права (іншими складовими якої є екологічне, земельне, водне, лісове, флористичне, гірниче, атмосфероповітряне право), обумовленої об'єктивним взаємозв'язком компонентів природного середовища та інтегративну функцію якої (системи взаємодії) зумовлено екологічним фактором;

3) превалювання публічних (суспільних) інтересів над приватними, що зумовлює пріоритетне положення публічно-правового регулювання розглядуваних відносин.

2. Встановлено, що потреба правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу обумовлена, насамперед, функціями (екологічна, економічна, соціальна), які виконує у життєдіяльності людини та розвитку всього суспільства тваринний світ і впливом на нього та середовище його існування негативного антропогенного навантаження, ступінь якого в Україні у порівнянні з розвинутими країнами світу вищий у кілька разів. З огляду на сучасні тенденції переходу прогресивного світового співтовариства до моделі сталого розвитку, яка передбачає оптимальне збалансування екологічної, економічної, соціальної складових розвитку суспільства в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь, а також з урахуванням існуючих у юридичній науці підходів до розуміння мети правового регулювання, сформульовано теоретичне визначення поняття мети правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення

тваринного світу під якою пропонується розуміти забезпечення належних умов для сталого розвитку розглядуваних суспільних відносин, що дозволяє задовольнити екологічні, економічні, соціальні потреби нинішнього покоління, без ризику для можливостей задоволення цих потреб наступними поколіннями.

З'ясування співвідношення фактичного результату виконання стратегічних завдань і тих стратегічних цілей, для досягнення яких ці завдання були визначені, передбачених Стратегією державної екологічної політики України на період до 2020 року, свідчить про кризовий рівень ефективності адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. До основних проблем останнього в контексті виконання Стратегії державної екологічної політики України віднесено: 1) недосконалий рівень нормативно-правової бази адміністративно-правового регулювання в досліджуваній галузі; 2) недостатньо ефективну діяльність суб'єктів, зокрема, виконавчо-розпорядчих, що здійснюють державне управління та адміністративно-правове регулювання в цій галузі, у тому числі щодо застосування і реалізації адміністративно-правових норм.

Визначено основні потреби суб'єктів суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, які можливо та необхідно задовольнити завдяки юридичному інструментарію адміністративно-правового регулювання:

- 1) удосконалення механізмів реалізації та захисту їх прав і свобод;
- 2) створення відповідних правових умов для сталого розвитку розглядуваних суспільних відносин;

- 3) забезпечення ефективного функціонування й оптимальної системної взаємодії органів, що безпосередньо здійснюють державне управління та регулювання в цій галузі, інших уповноважених на це органів державної влади згідно з їхніми повноваженнями або яким відповідно до законодавства надані окремі повноваження органів виконавчої влади в галузі охорони,

використання і відтворення тваринного світу;

4) удосконалення форм і методів управлінської діяльності;

5) регламентації такої системи взаємодії суб'єктів управління та об'єктів управління, при якій досягається максимальна кореляція інтересів перших і других, та, які (інтереси) кореспондуються із загальною метою правового регулювання суспільних відносин у досліджуваній галузі в процесі реалізації правових можливостей.

Під метою адміністративно-правового регулювання пропонується розуміти детерміновану суспільними потребами ідеальну модель бажаного результату ефективного функціонування суспільних відносин, що входять чи мають потенційну можливість входити до предмета адміністративного права та спрямовану на забезпечення прав, свобод і публічних інтересів суб'єктів цих відносин.

Доведено, що сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу виявляється крізь призму співвідношення потреб (інтересів) суб'єктів цих відносин (які можливо задовольнити завдяки інструментарію адміністративно-правового регулювання) і мети адміністративно-правового регулювання, за умови кореляції останньої із загальною метою правового регулювання досліджуваних суспільних відносин.

З'ясування внутрішньої глибинної складової адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу та зовнішнього виявлення сутності останнього (ознак), дає підстави сформулювати таке визначення: адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу – це здійснюваний за допомогою комплексу адміністративно-правових засобів правовий вплив на ці суспільні відносини, спрямований на досягнення загальної мети адміністративно-правового регулювання в процесі забезпечення належних умов для сталого розвитку таких суспільних відносин, що дозволяє задовольнити екологічні,

економічні, соціальні потреби нинішнього покоління, без ризику для можливостей задоволення цих потреб наступними поколіннями.

3. Враховуючи позитивні сторони використання інструментального підходу до дослідження тих чи інших явищ правової дійсності та теоретичні здобутки провідних учених стосовно розуміння категорії механізму адміністративно-правового регулювання, сформульовано таке визначення: механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу – це комплекс адміністративно-правових засобів, за допомогою яких забезпечується функціонування адміністративно-правового регулювання цих відносин відповідно до цілей (мети) останнього, які (цілі) становлять змістовну ознаку цього механізму, тоді як його основні складові частини (адміністративно-правові норми, адміністративні правовідносини, акти реалізації прав і обов'язків) у поєднанні з іншими, кількісний склад яких варіативний, – формальну ознаку.

4. Визначено ознаки та сформульовано поняття «адміністративно-правових норм» як складової механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Під такими пропонується розуміти загальнообов'язкові, формально визначені та забезпечені примусовою силою держави правила поведінки, що регулюють суспільні відносини, які виникають, змінюються або припиняються у процесі державного (публічного) управління в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, застосування заходів адміністративного примусу, у тому числі адміністративної відповідальності, та, призначенням і метою яких (норм) є забезпечення ефективного функціонування цих відносин відповідно до об'єктивних потреб та інтересів людини, суспільства та держави в означеній галузі.

Запропоновано авторський варіант класифікації адміністративно-правових норм, що регулюють суспільні відносини в галузі охорони,

використання і відтворення тваринного світу за такими критеріями: залежно від цілей адміністративно-правового регулювання цих відносин; за адресатом приписів; за функціональним призначенням; за формою припису; за межею дії; за повнотою викладених велінь; за юридичною силою. Наголошено, що використання першого із вищезазначених класифікаційних критеріїв сприяє розумінню місця та ролі цих норм у механізмі адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, інших критеріїв – дозволяє розкрити їх функціональне призначення та взаємозв'язок між собою.

5. Під адміністративними правовідносинами в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу пропонується розуміти виникаючі й існуючі на підставі адміністративно-правових норм стійкі правові зв'язки між сторонами (суб'єктами) суспільних відносин у цій галузі у формі суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, встановлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами.

Обґрунтовано, що адміністративні правовідносини у механізмі адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу виступають як засіб (інструмент) переведення адміністративно-правових норм (моделей поведінки) у площину стійких правових зв'язків між їх сторонами (суб'єктами) у формі суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

У механізмі адміністративно-правового регулювання досліджуваної галузі адміністративним правовідносинам притаманні такі особливості:

1) вони є головними засобами забезпечення функціонування адміністративно-правових норм, що регулюють суспільні відносини в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;

2) адміністративні правовідносини, закріплюючи конкретну поведінку суб'єктів у формі прав і юридичних обов'язків у процесі здійснення державного (публічного) управління, застосування заходів адміністративного примусу, у тому числі адміністративної відповідальності в галузі охорони,

використання і відтворення тваринного світу, виступають інструментом правового впливу на суспільні відносини в цій галузі та обов'язковим засобом механізму адміністративно-правового регулювання;

3) їхній характер обумовлений метою адміністративно-правового регулювання, що корелюється із специфічною метою правого регулювання в досліджуваній галузі.

Проведений аналіз сучасних підходів до розуміння існуючих численних критеріїв класифікації та видового розмаїття адміністративних правовідносин, дозволяє виокремити три основні критерії поділу цих відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу – «функціональна спрямованість», «сфера виникнення», «склад учасників». Видовий поділ адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу за *першим критерієм* на регулятивні та правоохоронні, відображає два найістотніші напрями адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у цій галузі, а також співвідношення з аналогічним критерієм поділу адміністративно-правових норм, на підставі яких виникають відповідні види правовідносин, за *другим критерієм* – акцентує на основних групах відносин у досліджуваній галузі, які перебувають у сфері адміністративно-правового регулювання, за *третьім критерієм* – відображає коло основних учасників та специфіку суб'єктного складу досліджуваних відносин.

6. До системи суб'єктів адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні підставно віднести:

1) *органи державної влади*: а) загальної компетенції: Верховна Рада України; Президент України; Кабінет Міністрів України; місцеві державні адміністрації; б) спеціальної компетенції: уповноважені центральні органи виконавчої влади у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, що здійснюють державне управління та регулювання у цій галузі – Міністерство екології та природних ресурсів України, Державна екологічна

інспекція України, Державне агентство лісових ресурсів України, Державне агентство рибного господарства України; інші уповноважені органи державної влади, які здійснюють певні спеціальні функції управління та регулювання у цій галузі;

2) *органи місцевого самоврядування;*

3) *недержавні інституції, що мають делеговані державою владні повноваження* (громадські природоохоронні організації, громадські інспектори у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу).

Проведений аналіз повноважень і компетенції суб'єктів адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу дав змогу виявити низку проблем, які вказують на низьку ефективність системи державного (публічного) управління та регулювання в цій галузі й необхідність її вдосконалення, а саме:

1) проблема низького пріоритету та рівня реалізації державної політики в досліджуваній галузі зумовлює необхідність системного підходу до її вирішення, у тому числі шляхом поліпшення правових, організаційних, фінансових і кадрових аспектів природоохоронного управління;

2) проблема дублювання повноважень державних органів спеціальної компетенції в досліджуваній галузі та відсутності чіткого розмежування природоохоронних і господарських функцій потребує вирішення насамперед шляхом передачі контрольних функцій органу, основним функціональним призначенням якого є реалізація державної політики зі здійснення державного нагляду (контролю) в цій сфері, координації діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання з метою ефективного виконання повноважень, забезпечених чітким механізмом їх реалізації;

3) мізерний обсяг повноважень органів місцевого самоврядування та неналежний рівень виконавчої дисципліни призводить до низької ефективності їхньої діяльності у природоохоронній сфері. Підвищення ефективності роботи місцевих рад у досліджуваній галузі шляхом розширення й удосконалення їхніх повноважень і встановлення

відповідальності посадовців за невиконання місцевих екологічних програм – важливі фактори забезпечення дієвого механізму охорони природного середовища на відповідних територіях і реалізації надзвичайно важливої в сучасних умовах розвитку демократичного суспільства ідеї децентралізації;

4) відсутність реального впливу громадських організацій і місцевих громад на формування персонального складу громадських інспекторів, їх низька професійна кваліфікація та ефективність праці щодо виконання належних заходів із охорони довкілля призвели до нівелювання ролі інституту громадського контролю в досліджуваній галузі, що зумовлює необхідність забезпечення прозорості й відкритості кадрової політики в цій сфері.

7. Обов'язковим елементом (структурною складовою) механізму адміністративно-правового регулювання відносин у досліджуваній галузі, який відображає основний зміст завершальної стадії процесу цього регулювання є акти реалізації прав і обов'язків, під якими слід розуміти фактичну (реальну) результативну поведінку (активну або пасивну) учасників цих відносин, що відповідає закріпленим у нормі права положенням (волі суб'єктів правотворчості).

Реалізація адміністративно-правових норм, які регулюють відносини в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу має прояв у трьох безпосередніх формах – додержання (дотримання), використання та виконання, які виявляються, відповідно, у реалізації «заборонних», «уповноважувальних» («дозвільних») і «зобов'язальних» норм права, та особливій формі – застосування, специфічні риси якої відрізняють її від решти форм реалізації, зокрема: є прерогативою лише спеціального суб'єкта; індивідуалізований, персоніфікований характер; «забезпечувальний характер» щодо інших форм реалізації; обов'язкова процесуальна регламентація; має наслідком видання правозастосовчого акта; особлива роль у механізмі адміністративно-правового регулювання.

8. Обґрунтовано, що державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу слід розглядати як: складову системи державного контролю в сфері охорони навколишнього природного середовища; інструмент реалізації національної екологічної політики; функцію (напрям) державного управління в досліджуваній галузі, що полягає в оцінюванні правомірності діяльності підконтрольних суб'єктів; діяльність уповноважених законом суб'єктів публічної влади, спрямовану на забезпечення додержання всіма учасниками суспільних відносин у цій галузі вимог відповідного законодавства, попередження, своєчасне виявлення правопорушень і вжиття заходів щодо їх усунення.

На основі аналізу концептуальних правових актів з питань реформування системи нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, а також джерел, присвячених діагностиці ефективності реалізації національної екологічної політики визначено головні групи причин, що призвели до проблеми незадовільного рівня здійснення державного контролю та моніторингу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу:

1) структурно-функціонального характеру (недосконала організаційна структура суб'єктів контролю, дублювання функцій з нагляду (контролю) центральними органами виконавчої влади, відсутність належної координації їх діяльності щодо здійснення моніторингу довкілля та гармонізації законодавства);

2) інформаційного характеру (відсутність ефективного державного моніторингу стану довкілля, єдиних електронних реєстрів природних ресурсів, незадовільний рівень інформаційного обміну та доступу до інформації про стан навколишнього природного середовища та його об'єкти);

3) ресурсно-забезпечувального характеру (низький рівень фінансового, технічного та кадрового потенціалу).

Обґрунтовано, що першочерговими напрямками підвищення ефективності державного контролю в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в контексті реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, мають бути:

1) посилення інституційної спроможності центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів та його територіальних органів шляхом оптимізації їхньої структури й якісного оновлення діяльності;

2) усунення дублювання повноважень з нагляду (контролю) Держекоінспекції, Держрибагентства, Держлісагентства у сфері використання та відтворення водних живих ресурсів, ведення мисливського господарства і полювання;

3) негайне реформування та відновлення системи державного моніторингу стану навколишнього природного середовища, а відтак, його складової – моніторингу тваринного світу, як одного з дієвих інструментів забезпечення ефективного контролю в досліджуваній галузі;

4) запровадження механізму оцінки ефективності державного нагляду (контролю);

5) підвищення рівня ресурсного забезпечення, необхідного для реалізації намічених цілей (фінансового, матеріально-господарчого, технічного, інформаційного, кадрового).

Досягнення очікуваних результатів (переваг), задекларованих в Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, можливе лише за умови детального планування її реалізації, узгодженого (системного, послідовного) механізму дій усіма учасниками процесу реформування, належного фінансового забезпечення.

9. Під адміністративним примусом пропонується розуміти універсальний та об'єктивно необхідний метод державного управління, різновид державно-правового примусу, що виявляється в застосуванні уповноваженими на те суб'єктами передбачених адміністративно-правовими нормами способів впливу на учасників правовідносин з метою попередження правопорушень, припинення протиправних діянь та притягнення до відповідальності за адміністративні проступки. При класифікації заходів адміністративного примусу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу обґрунтовано доцільність використання критерію цільового призначення цих заходів (мети застосування адміністративного примусу). Відповідно, у досліджуваній галузі ці заходи поділяються на три основні види (групи): заходи адміністративного попередження (запобігання); заходи адміністративного припинення; заходи адміністративної відповідальності.

З огляду на відсутність у законодавстві та наукових джерелах єдиного переліку заходів адміністративного попередження та заходів адміністративного припинення в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, на основі аналізу численних нормативно-правових актів, здійснено авторську систематизацію цих заходів.

До основних заходів адміністративного попередження (запобігання) віднесено: перевірку документів на право використання об'єктів тваринного світу; відвідування територій і приміщень підприємств, установ та організацій, які здійснюють добування, утримання, зберігання або переробку об'єктів тваринного світу; проведення фотографування, звукозапису, кіно- і відеозйомок; одержання від фізичних і представників юридичних осіб інформації, документів і матеріалів, необхідних для визначення стану охорони, використання та відтворення тваринного світу; безоплатне використання транспортних засобів і засобів зв'язку, що належать іншій особі.

Заходи адміністративного припинення у досліджуваній галузі поділяються на три групи – загальні, процесуальні, спеціальні:

1) до загальних заходів адміністративного припинення віднесено: вимогу усунення виявлених порушень законодавства про охорону, використання і відтворення об'єктів тваринного світу; тимчасове зупинення певних робіт, під час проведення яких порушуються правила, норми та інші вимоги щодо охорони та використання тваринного світу, середовища існування, умов розмноження і шляхів міграції тварин, до усунення виявлених порушень; припинення незаконних дій, анулювання дозволів (інших документів), встановлення обмежень на право добування, всіх видів використання, утримання, реалізації, вивезення з України і ввезення на її територію диких тварин; обмеження чи зупинення (тимчасове) діяльності підприємств і об'єктів незалежно від їх підпорядкування та форми власності, якщо їх експлуатація здійснюється з порушенням відповідного законодавства, вимог дозволів на використання об'єктів тваринного світу;

2) до процесуальних заходів адміністративного припинення належать: доставлення порушника в поліцію чи в приміщення виконавчого органу сільської, селищної, міської ради; огляд речей, транспортних (у тому числі плавучих) засобів, знарядь полювання та рибальства, добутої продукції та інших предметів; вилучення знарядь добування об'єктів тваринного світу (у тому числі водних живих ресурсів), транспортних (у тому числі плавучих) засобів, обладнання та предметів, що були знаряддями правопорушення, незаконно добутих тварин і продукції, що з них вироблена, а також відповідних документів;

3) спеціальними заходами адміністративного припинення є застосування табельної зброї та інших спеціальних засобів.

Визначено особливості, які характеризують заходи адміністративного попередження (запобігання) та заходи адміністративного припинення в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу: 1) розмаїття суб'єктів застосування; 2) реалізуються через сукупність державно-владних повноважень визначених законом суб'єктів, насамперед, – посадових осіб уповноважених центральних органів виконавчої влади, що здійснюють

державний контроль та управління в досліджуваній галузі, підприємств, установ, організацій, які здійснюють охорону, використання і відтворення тваринного світу, а також громадських інспекторів; 3) суб'єктами, щодо яких здійснюється застосування є фізичні та юридичні особи.

Основними критеріями розмежування цих заходів виступають: 1) підстави (умови) їх реалізації (обґрунтоване припущення про намір протиправної поведінки або ймовірність настання шкідливих наслідків небезпечних ситуацій; факт наявності правопорушення); 2) мета застосування (попередження правопорушень та інших негативних явищ – характерна для заходів адміністративного запобігання; комплексна – для заходів адміністративного припинення).

10. Під адміністративною відповідальністю за правопорушення в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу пропонується розуміти реагування держави на адміністративний проступок, яке виявляється в застосуванні уповноваженим суб'єктом заходів державного примусу – передбачених законом адміністративних стягнень (заходів впливу) до винної особи, внаслідок чого остання зазнає обмежень особистісного чи майнового характеру.

Визначено особливості, що характеризують адміністративну відповідальність за правопорушення в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу:

1) роль і місце адміністративної відповідальності в механізмі адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у досліджуваній галузі зумовлюються її специфічними функціями, зокрема правовідновлювальною, компенсаційною, каральною, превентивною, виховною, які в сукупності забезпечують реалізацію впорядкованості та охорону цих відносин; 2) її настання можливе за наявності трьох підстав – нормативної (система матеріальних і процесуальних норм права, що врегульовують даний вид відповідальності), фактичної (вчинення адміністративного проступку в галузі охорони, використання і відтворення

тваринного світу) та процесуальної (індивідуальний акт, виданий компетентним суб'єктом на підставі норм права, яким визначається міра відповідальності для конкретної особи, винної у вчиненні адміністративного проступку); 3) суб'єктами правопорушень у досліджуваній галузі, передбачених КУпАП можуть бути фізичні особи (громадяни та посадові особи), а іншими законодавчими актами – юридичні особи; 4) наявність широкого кола суб'єктів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення та накладати адміністративні стягнення: районні, районні в місті, міські чи міськрайонні суди (судді); органи Національної поліції; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини; органи рибоохорони; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері мисливського господарства; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів; 5) видове розмаїття адміністративних стягнень: попередження; штраф; конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, грошей, одержаних унаслідок вчинення адміністративного правопорушення; позбавлення спеціального права, наданого цьому громадянину (права полювання); адміністративний арешт; 6) особливий процесуальний порядок її реалізації; 7) притягнення до цієї відповідальності не звільняє особу від обов'язку відшкодування заподіяної внаслідок порушення законодавства в досліджуваній галузі шкоди в установлених законодавством порядку та розмірах.

11. До позитивних аспектів досвіду Республіки Білорусь щодо адміністративно-правового регулювання в галузі охорони й використання тваринного світу, які слід враховувати в процесі пошуку шляхів удосконалення такого регулювання в Україні, слід віднести: 1) ефективне ведення державного кадастру тваринного світу; 2) належний рівень

функціонування Національної системи моніторингу навколишнього середовища та її складової – моніторингу тваринного світу; 3) забезпеченість інформаційними ресурсами, що містять дані про стан тваринного світу, його охорону й використання; 4) урахування специфіки здійснюваного контролю (нагляду) у досліджуваній галузі (наявність спеціалізованого контролюючого органу – Державної інспекції охорони тваринного і рослинного світу); 5) наявність унормованих процедур здійснення контрольної (наглядової) діяльності; 6) відповідальність посадових осіб контролюючих (наглядових) органів за порушення вимог законодавства, яким регламентовано порядок здійснення контрольної (наглядової) діяльності; 7) значні розміри штрафів за порушення законодавства в галузі охорони й використання тваринного світу.

До особливостей адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони, відтворення та використання тваринного світу в Республіці Казахстан, які доцільно враховувати у ролі позитивного досвіду, слід віднести: 1) досягнення високого ступеня узгодженості нормативних вимог у досліджуваній галузі завдяки кодифікації законодавства; 2) детальну регламентацію компетенції суб'єктів, що здійснюють державне управління та регулювання в галузі охорони, відтворення та використання тваринного світу нормативно-правовими актами, системну погодженість останніх, їх чіткість, конкретність і зрозумілість для виконавців; 3) посилення функціональної спроможності суб'єктів управління та регулювання в цій галузі, зокрема щодо ведення державного обліку, кадастру і моніторингу тваринного світу, здійснення державного контролю та нагляду, забезпечення інформаційними ресурсами.

Здійснений комплексний аналіз адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони і використання тваринного світу в Республіці Молдова виявив: 1) низку існуючих проблем, що свідчать про неналежний рівень його ефективності, зокрема, відсутність національної системи моніторингу біорізноманіття, безсистемний і епізодичний характер ведення державного обліку, кадастру та моніторингу тваринного світу,

низький рівень забезпеченості електронними інформаційними ресурсами та обміну даними між суб'єктами управління; 2) позитивні тенденції, якими можна вважати: реформаційні процеси, спрямовані на вдосконалення організаційно-інституційного забезпечення державного управління в галузі охорони і використання тваринного світу (реорганізація профільного міністерства, створення адміністративного органу, відповідального за впровадження державної політики у відповідній сфері та центрального галузевого органу, уповноваженого здійснювати державний нагляд і контроль); певний прогрес у приведенні законодавчої бази країни у відповідність до вимог різних природоохоронних директив ЄС, у підвищенні ефективності виконання ратифікованих міжнародних природоохоронних угод, що стосуються охорони тваринного світу та середовищ їх існування; періодичне підвищення розмірів адміністративних штрафів за порушення законодавства в цій галузі.

12. Визначено загальні напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання в досліджуваній галузі та можливі шляхи їх реалізації:

1) досягнення максимальної кореляції мети (цілей) правового (адміністративно-правового) регулювання із потребами (інтересами) суб'єктів суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Потреба визначення чітких цільових установлень і конкретних завдань у досліджуваній галузі обумовлює необхідність: оновлення Стратегії державної екологічної політики України та негайного розроблення й затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища з обов'язковим урахуванням положень Стратегічного плану з біологічного різноманіття на 2011–2020 роки і цільових завдань Аїті щодо біологічного різноманіття; коригування регіональних програм і місцевих планів дій з охорони навколишнього природного середовища з метою приведення їх у відповідність до

вищезазначених документів та актуалізації питань щодо охорони тваринного світу та середовища його існування;

2) підвищення ефективності адміністративно-правових засобів за допомогою яких здійснюється безпосередній правовий вплив на ці відносини. Підвищення рівня ефективності нормативно-правової бази адміністративно-правового регулювання у досліджуваній галузі можливе шляхом: активізації процесу перегляду чинного законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу й аналізу результативності діючих приписів з метою мінімізації декларативних і скасування застарілих норм, усунення суперечностей та неузгодженостей, які містяться у нормативно-правових документах, диспропорції у співвідношенні законів і підзаконних актів, оскільки велика кількість останніх є чинником ускладнення процесів правореалізації; систематизації законодавства і приведення його у відповідність з міжнародними нормами та зобов'язаннями України; внесення змін і доповнень до низки нормативно-правових актів, що регулюють відносини в досліджуваній галузі;

3) посилення функціональної спроможності суб'єктів, що здійснюють адміністративно-правове регулювання в цій галузі, забезпечення дієвого механізму їх взаємодії. Першочерговими кроками в цьому напрямі мають бути створення та функціонування: автоматизованого єдиного державного кадастру природних ресурсів, системи комплексного державного моніторингу стану навколишнього природного середовища та, відповідно, їхніх складових – державного кадастру тваринного світу і моніторингу тваринного світу; загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи з метою забезпечення державних органів, фізичних і юридичних осіб достовірною інформацією про стан навколишнього середовища та її об'єктів, у тому числі тваринного світу, його охорону й використання;

4) підвищення рівня правосвідомості та правової культури суб'єктів права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. / за заг. ред. А.Т. Комзюка. 2-е вид., перероб. і доп. Харків: Ун-т внутр. справ, 2000. 99 с.
2. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. / М.І. Городиський та ін.; за заг. ред. А.Т. Комзюка. Харків: Ун-т внутр. справ, 1998. 78 с.
3. Адміністративна діяльність: навч. посіб. / В.В. Новіков та ін.; за заг. ред. доц. О.І. Остапенка. Львів: ЛІВС, 2002. 252 с.
4. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2-х т. / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. Київ: Юридична думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.
5. Адміністративне право України: навч. посіб. / В.В. Галуцько та ін.; за ред. В.В. Галуцька. Херсон: Грінь Д.С., 2015. Т. 1: Загальне адміністративне право. 272 с.
6. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса: Юридична література, 2003. 894 с.
7. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк та ін.; за ред. Ю.П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
8. Адміністративне право України: підручник: у 2-х т. / В.В. Галуцько та ін. Херсон: ХМД, 2013. Т. 1: Загальне адміністративне право. Академічний курс. 396 с.
9. Алексеев С.С. Общая теория права: в 2 т. Москва: Юрид. лит., 1982. Т. 2. 360 с.
10. Алексеев С.С. Теория права. Москва: БЕК, 1995. 320 с.
11. Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации: учеб. Москва: ИКД «Зерцало-М», 2003. 608 с.
12. Алпатов А.А. Природопользование и охрана окружающей среды: создание системы государственного контроля и надзора. Москва: Экономика и жизнь, 2007. 128 с.

13. Алфьоров С.М., Ващенко С.В., Долгополова М.М., Купін А.П. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
14. Аналіз законодавчої бази і практики ведення мисливського господарства деяких країн Європейського Союзу / ENPI East FLEG II. URL: http://www.fleg.org.ua/wpcontent/uploads/2015/11/Report_Hunting_EU_V2.0_UKR.pdf (дата звернення: 07.07.2018).
15. Аналіз законодавчої бази мисливського господарства України та розробка покращених пропозицій: заключний звіт / О.Р. Проців та ін. Львів, 2014. 73 с. URL: <http://www.fleg.org.ua/docs/388> (дата звернення: 07.07.2018).
16. Андрейцев В.І. Екологічне і земельне право України: практикум. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 271 с.
17. Андрейцев В.І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во НГУ, 2011. 373 с.
18. Андрейцев В.І. Екологічне право. Курс лекцій: навч. посіб. Київ: Вентурі, 1996. 208 с.
19. Андрійко О.Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади. Київ: Наукова думка, 2004. 304 с.
20. Андрійко О.Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 1999. 38 с.
21. Андрусяк Т.Г. Теорія держави і права. Львів: Право для України, 1997. 200 с.
22. Анисимов А.П. Экологическое право в «широком» и «узком» смысле: приглашение к дискуссии. *Новая правовая мысль*. 2013. № 2. С. 3–9.
23. Антонова Т.Л. Адміністративно-правове регулювання поведженням з відходами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2017. 244 с.

24. Аракелян М.Р. Эффективность права как фактор, определяющий состояние правозащитной деятельности государства (теоретический аспект). *Актуальні проблеми політики*. Одеса, 2012. Вип. 44. С. 17–26.
25. Артеменко О.В. Система суб'єктів адміністрування у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Університетські наукові записки*. 2014. № 3 (51). С. 114–119.
26. Арутюнян Д.А. Адміністративно-правові засади контрольно-наглядової діяльності у лісовому господарстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2017. 22 с.
27. Афанасієв Р.В. Окремі аспекти адміністративної відповідальності у сфері охорони права власності на природні ресурси. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2011. № 1 (4). С. 40–44.
28. Афанасьєв К.К. Адміністративний договір як форма державного управління (теоретико-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2002. 19 с.
29. Балабан С.М. Поняття ефективності адміністративно-правового регулювання. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2014. № 1. С. 14–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_1_4.
30. Балашенко С.А., Демчев Д.М. Экологическое право: учеб. пособ. Минск: Ураджай, 2000. 398 с.
31. Бандурка О.О. Адміністративно-правове регулювання міграційного процесу в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2002. 19 с.
32. Барахтян Н.В. Поняття та форми державного контролю у сфері господарської діяльності. *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 69–75.
33. Безпалова О.І. Загальна характеристика адміністративно-правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави. *Порівняльно-аналітичне право: електрон. наук. фахове вид.* 2015. № 2. С. 170–174. URL: http://par.in.ua/2_2015/52.pdf (дата звернення: 11.01.2018).

34. Белых Л.А. Административно-правовое регулирование охраны и использования животного мира в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / Уральская гос. юрид. акад. Екатеринбург, 2005. 182 с.
35. Берлач Н.А. Розвиток органічного напряму у сільському господарстві України (адміністративно-правові основи): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2010. 34 с.
36. Бєлікова О.В. Юридичний склад адміністративного правопорушення. *Держава та регіони*. Серія: право. 2013. № 3 (41). С. 22–28.
37. Биологическое и ландшафтное разнообразие // Официальный сайт Министерства природных ресурсов и охраны окружающей среды Республики Беларусь. URL: <http://minpriroda.gov.by/ru/biolog-landsh-raznoobr-ru/> (дата обращения: 27.03.2018).
38. Битяк Ю.П., Зуй В.В., Комзюк А.Т. Переконавання і примус у державному управлінні. Адміністративна відповідальність: конспекти лекцій. Харків: Укр. юрид. акад., 1994. 44 с.
39. Бобровник С.В. Правова система, правова надбудова та механізм правового регулювання: співвідношення понять. *Правова держава*. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2002. Вип. 13. С. 48–55.
40. Бобровник С.В. Правове регулювання суспільних відносин та реалізація права. *Правова держава*. Щорічник наукових праць. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1996. Вип. 7. С. 103–108.
41. Болокан І.В. Реалізація норм адміністративного права: проблемні питання теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Держ. ВНЗ Запоріж. нац. ун-т М-ва освіти і науки України. Запоріжжя, 2017. 38 с.
42. Болокан І.В. Реалізація норм адміністративного права: проблемні питання теорії та практики: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07 / Держ. ВНЗ Запоріж. нац. ун-т М-ва освіти і науки України. Запоріжжя, 2017. 549 с.
43. Бондар О.Г. Контрольно-наглядова діяльність у сільському господарстві України: аграрно-правовий аспект: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06; 12.00.07 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування

України. Київ, 2015. 42 с.

44. Бондаренко В.А. Види адміністративно-правових норм. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. Вип. 7. С. 134–137.

45. Бондаренко Н.С. Адміністративна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами (порівняльно-правова характеристика законодавства України та країн СНД): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Держ. ВНЗ Запоріж. нац. ун-т М-ва освіти і науки України. Запоріжжя, 2016. 18 с.

46. Братель С.Г. Громадський контроль за діяльністю міліції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Київський нац. ун-т внутр. справ. К., 2007. 269 с. URL: <http://meگو.info/> (дата звернення: 17.11.2017).

47. Бузунов Р.А. Поняття механізму адміністративно-правового регулювання кредитно-модульної системи організації навчального процесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2007. Вип. 7. С. 299–303.

48. Василенко Л.П. Організаційно-правові засади діяльності органів державної виконавчої влади з питань екології: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2012. 20 с.

49. Веденин Н.Н. Животный мир: проблемы охраны и использования. *Журнал российского права*. 2002. № 12. С. 40–47.

50. Веденин Н.Н. Правовая охрана животного мира в СССР. Москва: Знание, 1975. 64 с.

51. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

52. Веремеенко И.И. Административно-правовые санкции. Москва: Юрид. лит-ра, 1975. 192 с.

53. Вереша Р.В. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами (порівняльно-правовий аспект). *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Т. 11. № 1. С. 53–61.

54. Виконавча влада і адміністративне право / В.Б. Авер'янов та ін.; за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с. (Серія наукових видань «Адміністративно-правова реформа в Україні»).

55. Відповідальність у публічному праві: монографія / П. Андрушко та ін.; за заг. ред. І. Безклубого. Київ: Грамота, 2014. 496 с.

56. Віхляєв М.Ю. Модернізація предмета адміністративного права України як сфери об'єктивізації громадських об'єднань. *Європейські перспективи*. 2013. № 5. С. 54–61.

57. Вовк Ю.А. Советское природоресурсовое право и правовая охрана окружающей природной среды (общая часть). Харьков: Изд-во при Харьк. ун-те, 1986. 160 с.

58. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 № 213/95-ВР. Дата оновлення: 18.12.2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=213%2F95-%E2%F0> (дата звернення: 11.01.2018).

59. Волик М.П. Правове регулювання полювання в Україні (на матеріалах південного регіону України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Одеський держ. ун-т ім. І.І. Мечникова. Одеса, 1997. 22 с.

60. Волинка К.Г. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: МАУП, 2003. 240 с.

61. Гаврильців М.Т. Адміністративно-правові засади діяльності органів виконавчої влади у сфері забезпечення природоохоронної функції держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Львівський держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2011. 20 с.

62. Галунько В.В. Адміністративно-правова охорона права власності в Україні: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07 / Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2009. 498 с.

63. Галунько В.В. Адміністративно-правові відносини: алгоритм дослідження суспільних відносин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 3. С. 126–131.

64. Галунько В.В. Предмет сучасного адміністративного права України.

Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2010. № 2. С. 83–88. URL: http://www.nbuuv.gov.ua/old_jrn//FP/2010-2/10gvvcpru.pdf (дата звернення: 11.01.2018).

65. Галуцько В.В., Єщук О.М. Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання. *Actual problems of corruption prevention and counteraction*. 2011. URL: <http://www.law-property.in.ua> (дата звернення: 11.10.2016).

66. Гарашук В.М. Контроль та нагляд у державному управлінні: навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1999. 55 с.

67. Гарашук В.М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. юрид. академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 2003. 35 с.

68. Гетьман А.П. Організаційно-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища. *Проблеми законності*. Харків, 2014. Вип. 125. С. 119–128.

69. Гетьман А.П., Лозо В.И. Правовые проблемы экологической политики Европейского Союза и Украины: монографія. Харьков: Право, 2014. 280 с.

70. Гиззатуллин Р.Х. Правовая охрана животного мира законодательством Республики Башкортостан: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Башкирский гос. ун-т. Уфа., 1998. 142 с.

71. Гиренко І.В. Місце та роль галузей права у системі правової охорони рослинного світу України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Київ. 2014. Серія: Право. Вип. 197. Ч. 2. С. 124–131.

72. Гиренко І.В. Правова охорона рослинного світу України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 40 с.

73. Гиренко І.В. Правова охорона рослинного світу України: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.06 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування

України. Київ, 2015. 441 с.

74. Гиренко І.В. Правова охорона рослинного світу України: сучасна парадигма: моногр. / за заг. ред. В.І. Семчика. Київ: НУБіП України, 2015. 433 с.

75. Гойман В.И. Действие права (методологический анализ): монография. Москва: Академия МВД РФ, 1992. 182 с.

76. Голиченков А.К. Экологический контроль: теория, практика правового регулирования. Москва: Изд-во МГУ, 1992. 432 с.

77. Головін А.П. Адміністративно-правове регулювання діяльності міліції громадської безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2004. 20 с.

78. Головкін О.В. Державний контроль і нагляд у сфері охорони навколишнього середовища в Україні як функція управління. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 12. С. 68–73.

79. Головкін О.В. Держане управління у сфері охорони навколишнього природного середовища в Україні. *Науково-практичний журнал Чеської Республіки «Верховна прокуратура»*. 2011. № 11. С. 37–39.

80. Головкін О.В. Екологічний контроль та нагляд в Україні: монографія. Кам'янець-Подільський: Друкарня Рута, 2014. 437 с.

81. Головкін О.В. Інспектування як форма державного контролю у галузі охорони довкілля в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 233-236.

82. Головкін О.В. Організаційно-правові засади державного контролю і нагляду у галузі охорони довкілля в Україні: монографія. Кам'янець-Подільський: ОЦЮМ, 2011. 424 с.

83. Головкін О.В. Правове регулювання екологічного контролю та нагляду в Україні: теорія і практика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06 / НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2013. 32 с.

84. Головкін О.В. Співвідношення понять контролю та нагляду у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Науковий вісник*

Чернівецького університету. 2011. Вип. 578: Правознавство. С. 51–55.

85. Головкін О.В. Форми державного контролю у сфері охорони навколишнього середовища в Україні. *Університетські наукові записки*. 2011. № 4 (40). С. 194–200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2011_4_29 (дата звернення: 11.01.2018).

86. Головкін О. Система державного екологічного контролю як складова єдиної системи державного контролю. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 2. С. 30–34.

87. Головка І.А. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2010. 20 с.

88. Голосніченко І.П. Відносини державної служби та предмет регулювання адміністративного права. *Публічне право*. 2016. № 1. С. 12–19.

89. Голосніченко І.П., Стахурський М.Ф., Золотарьова Н.І. Адміністративне право України: основні поняття: навч. посіб. / за заг. ред. І.П. Голосніченка. Київ: ГАН, 2005. 232 с.

90. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 1995. 368 с.

91. Гончарук С.Т. Адміністративне право України. Загальна та Особлива частини: навч. посіб. Київ: Нац. акад. внутр. справ; Нац. акад. упр., 2000. 240 с.

92. Горбова Г.О. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового регулювання протидії насильству в сім'ї. *Порівняльно-аналітичне право*: електрон. наук. фахове видання. 2014. № 8. С. 132–136. URL: http://www.pap.in.ua/8_2014/39.pdf (дата звернення: 11.02.2018).

93. Городецька І.А. Адміністративна відповідальність за виготовлення, збут, зберігання чи рекламу заборонених знарядь добування об'єктів тваринного світу. *Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави*: збірник матеріалів Міжнародної юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 28 лютого 2018 р. Київ: Центр учбової

літератури, 2018. С. 48–51.

94. Городецька І.А. Адміністративна відповідальність за порушення вимог щодо охорони видів тварин, занесених до Червоної книги України. *Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Херсон, 9–10 лютого 2018 р. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 56–60.

95. Городецька І.А. Адміністративна відповідальність за порушення правил використання об'єктів тваринного світу. *Achievement of high school – 2013*: матеріали за 9-а Междунар. научна практична конф, 17–25 November 2013 г. Софія: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2013. Т. 1: Закон. С. 78–80.

96. Городецька І.А. Адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу в Україні: поняття й особливості. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 153–157.

97. Городецька І.А. Адміністративно-запобіжні заходи в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Розбудова правової держави в Україні: реалії та перспективи*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф (м. Одеса, 25–26 травня 2018 р.); за ред. Г.О. Ульянової, уклад.: О.В. Дикий, Ю.Д. Батан. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 76–79.

98. Городецька І.А. Адміністративно-правове регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні: теоретико-правові проблеми: монографія / за заг. ред. В.І. Курила. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 378 с.

99. Городецька І.А. Адміністративно-правове регулювання в галузі охорони й використання тваринного світу: досвід Республіки Білорусь. *Порівняльно-аналітичне право*: електрон. наук. фахове вид. 2018. № 2. С. 192–195. URL: http://pap.in.ua/2_2018/56.pdf.

100. Городецька І.А. Акти реалізації прав і обов'язків як складник механізму адміністративно-правового регулювання в галузі охорони,

використання й відтворення тваринного світу в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2017. Вип. 6. Т. 2. С. 44–48.

101. Городецька І.А. Державний контроль у галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу в Україні: сучасний стан і напрями реформування. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Ч. 3. С. 74–80.

102. Городецька І.А. Деякі аспекти адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з дикими тваринами. *Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov: zborník príspevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie, 27–28 novembra 2015 r.* Paneuropska vysoká škola, Bratislava, Slovenská republika. 2015. С. 109–112.

103. Городецька І.А. До питання адміністративної відповідальності за перевищення лімітів та нормативів використання об'єктів тваринного світу. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., м. Ужгород, 16-17 лютого 2018 р. Ужгород: Ужгородський нац. ун-т, 2018. С. 98–100.

104. Городецька І.А. До питання структури адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 5. С. 133–136.

105. Городецька І.А. До розуміння загальних ознак адміністративно-правових норм, які регулюють суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Państwo i Prawo. East European Conference: Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej* (Poznan, 29.11.2016–30.11.2016). Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. S. 30–32.

106. Городецька І.А. До розуміння та визначення поняття «тваринний світ». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 9-2. Т. 2. С. 40-42.

107. Городецька І.А. Законодавчі та наукові підходи до змісту понять «охорона тваринного світу», «використання тваринного світу», «відтворення

тваринного світу». *Вісник Запорізького національного університету*. Серія: Юридичні науки. 2014. № 4 (1). С. 223–230.

108. Городецька І.А. Класифікація адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 91–94.

109. Городецька І.А. Компетенція Державного агентства лісових ресурсів України щодо державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Суми, 25-26 квітня 2018 р.). У 2-х частинах. Суми, 2018. Ч. 1. С. 68-70.

110. Городецька І.А. Компетенція Державної екологічної інспекції України та її територіальних органів щодо державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2013. Вип. 23. Ч. II. Т. 2. С. 110-113.

111. Городецька І.А. Методи державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень*: тези доповідей Міжнародної наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 11-12 травня 2018 р. / за заг. ред. Т.О. Коломоець. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. С. 42-46.

112. Городецька І.А. Механізм адміністративно-правового регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу: теоретичні аспекти. *Публічне право*. 2016. № 3 (23). С. 117-124.

113. Городецька І.А. Об'єкт державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні: проблеми визначення. *Актуальні проблеми публічного права*: збірник тез Всеукраїнської наукової інтернет-конференції, присв. 120-річчю університету (24-26 квітня 2018 р., м. Київ, Україна) / упор. Яра О.С., Курило В.І., Ладиченко В.В., Янчук Ю.В. Київ, 2018. С. 114-118. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u123/zbirnik_materialiv_konferenciyi_nov.pdf.

114. Городецька І.А. Ознаки суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу як об'єкта правового регулювання. *Публічне право*. 2015. № 3 (19). С. 339–345.

115. Городецька І.А. Повноваження суб'єктів адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 110–116.

116. Городецька І.А. Поняття й ознаки адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Журнал східноєвропейського права: електрон. наук. фахове видання*. 2016. № 27. С. 80-87. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2016/05/horodetska_27.pdf.

117. Городецька І.А. Поняття й особливості адміністративного примусу в галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2018. № 3 (8). С. 7–12.

118. Городецька І.А. Предмет і об'єкт правового регулювання: співвідношення понять. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов: материалы Международной науч.-практ. конф. (1; 2014; Кишинев), 7-8 ноября 2014 г. Кишинев: Б. и., 2014 (Tipogr. «Cetatea de Sus»)*. Ч. 1. 2014. С. 24–26.

119. Городецька І.А. Предмет правового регулювання: окремі аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2014. Вип. 3. Т. 1. С. 17–21.

120. Городецька І.А. Проблемні питання державного управління у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law: collection of international scientific papers: in 2 parts. Part 2. (April 19-23, 2016, SLOVAK REPUBLIC-POLAND)*. Chernihiv: CNUT, 2016. P. 298-301.

121. Городецька І.А. Система адміністративно-правових повноважень спеціальних підрозділів (інспекцій), що здійснюють державний контроль у

галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу України. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 177-181.

122. Городецька І.А. Система суб'єктів адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2017. Вип. 47. Т. 2. С. 99-101.

123. Городецька І.А. Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Форум права*: електрон. наук. фахове вид. 2016. № 1. С. 60-66. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_12.pdf.

124. Городецька І.А. Сучасні проблеми державного контролю та моніторингу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 1. Т. 1. С. 184-188.

125. Городецька І.А. Форми державного контролю в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*: електрон. наук. фахове вид. 2018. № 1. С. 186-189. URL: http://www.pap.in.ua/1_2018/54.pdf.

126. Городецька І.А. Щодо адміністративних послуг у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Одеса, 29-30 грудня 2017 р.); за ред. Г.О. Ульянової, уклад.: О.В. Дикий, Ю.Д. Батан. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 122-125.

127. Городецька І.А. Щодо адміністративної відповідальності за порушення правил створення, поповнення, зберігання, використання або державного обліку зоологічних колекцій та торгівлі ними. *Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у XXI ст.*: тези доповідей Міжнародної наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 26-27 січня 2018 р. / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. С. 57-60.

128. Городецька І.А. Щодо проблем адміністративно-правового регулювання охорони та використання тваринного світу (у контексті виконання Стратегії державної екологічної політики України). *Адміністративне право і процес*. 2015. № 4 (14). С. 79-85.

129. Городецька І.А. Щодо розуміння і співвідношення державного контролю та нагляду у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Т. 1. С. 156-161.

130. Городецька І. Класифікація адміністративно-правових норм, що регулюють суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Evropský politický a právní diskurz*. 2016. Svazek 3. 6. vydání. S. 114-118.

131. Государственные кадастры природных ресурсов Республики Казахстан. URL: <https://есокadastr.kz/> (дата обращения: 09.07.2018).

132. Государственный кадастр животного мира: электронная база данных. URL: <http://belfauna.by/> (дата обращения: 27.03.2018).

133. Гревцов Ю.И. Социология права: курс лекций. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 467 с.

134. Григор'єва Т.В. Правове регулювання використання й охорони водних живих ресурсів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2005. 187 с.

135. Грицай І.О. Принципи, функції, форми та методи адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 192–197.

136. Гусарев С.Д. Діяльнісний підхід у структурі методології сучасного правознавства. *Право України*. 2011. № 8. С. 160–166.

137. Дабіжук В.І. Адміністративно-правові відносини у сфері експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності. *Право і суспільство*. 2013. № 5. С. 88-93.

138. Дембіцька С.Л. З'ясування правової природи адміністративного

примусу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2017. Вип. 6. Т. 2. С. 49–52.

139. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / В.Б. Авер'янов та ін.; за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: Факт, 2003. 384 с.

140. Деякі питання здійснення попереднього документального контролю в пунктах пропуску через державний контроль України: постанова Каб. Міністрів України від 05.10.2011 № 1030. Дата оновлення: 18.10.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1030-2011-%BF> (дата звернення: 11.01.2018).

141. Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг: розпорядження Каб. Міністрів України від 16.05.2014 № 523-р. Дата оновлення: 11.10.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-%D1%80/paran28#n28> (дата звернення: 17.12.2017).

142. Діагностика Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки // Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. URL: <http://old.menr.gov.ua/public/discussion/3742-diahnostyk-stratehii-derzhavnoi-ekolohichnoi-polityky-ukrainy-na-period-do-2020-roku> (дата звернення: 17.02.2017).

143. Дія права: інтегративний аспект: монографія / кол. авторів; відп. ред. Н.М. Оніщенко. Київ: Юридична думка, 2010. 360 с.

144. Егоршина О.П., Ромашов Р.А. Теория и государства и права: учебник. СПб.: Ассоциация «Юридический центр», 2005. 628 с.

145. Единый экологический интернет-ресурс Республики Казахстан. URL: <http://ecogofond.kz/kz/> (дата обращения: 09.07.2018).

146. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. 2-е вид. Київ: Юридична думка, 2008. 720 с.

147. Екологічне право України. Особлива частина: навч. посіб. /

О.М. Шуміло та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 432 с.

148. Екологічне право України: підручник / В.К. Попов та ін.; за ред. В.К. Попова та А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2001. 385 с.

149. Екологічне право України: підручник / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Харків: Право, 2009. 328 с.

150. Еникеев М.И. Общая и социальная психология: учебник. Москва: Норма ИНФРА-М, 1999. 624 с.

151. Європейська конвенція про захист тварин при міжнародному перевезенні: Міжнародний документ від 13.12.1968. Дата оновлення: 10.05.1979. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_227 (дата звернення: 21.05.2018).

152. Єщук О.М. Механізм адміністративно-правового регулювання охоронної діяльності. *Держава і право*. Серія: «Юридичні і політичні науки». 2010. Вип. 47. С. 255-258.

153. Животный мир Молдовы в катастрофическом положении – ученые. *Noi.md*: веб-сайт. URL: https://noi.md/ru/news_id/191 (дата обращения: 15.07.2018).

154. Забарний Г.Г., Калюжний Р.А., Шкарупа В.К. Адміністративне право України: навч. посіб. Київ: Вид. Паливода А.В., 2003. 212 с.

155. Завальний А. Інтерпретації дефініції юридичного факту: плюралізм наукових підходів. *Юридичні факти в системі правового регулювання*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 лист. 2015 р.) / за заг. ред. Н.М. Пархоменко, М.М. Шумила, І.О. Ізарової. Київ: ВД «Дакор», 2015. 630 с.

156. Завгородній В.А. Механізм адміністративно-правового регулювання взаємодії органів внутрішніх справ і громадських організацій у протидії корупції. *Публічне право*. 2011. № 2. С. 119–127.

157. Завгородня В.М. Теоретико-правовий аналіз юридичної природи екологічного права та його місця в системі права України. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. Суми. 2010. № 1. С. 81–86.

158. Загальна теорія держави і права: підручник / за ред. М.В. Цвіка,

О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

159. Загуменник В.І., Мусієнко В.В., Проценко В.В. Адміністративне право України. Основні категорії та поняття: навч. посіб. / за заг. ред. О.Х. Юлдашева. Бендери-Київ: Поліграфіст, 2010. 512 с.

160. Задихайло О.А. Проблеми визначення поняття «адміністративна відповідальність» в адміністративному праві України. *Порівняльно-аналітичне право*: електрон. наук. фахове вид. 2014. № 8. С. 136–139. URL: http://www.pap.in.ua/8_2014/40.pdf (дата звернення: 11.01.2018).

161. Залюбовська І.К. Організаційно-правові засади державного контролю в Україні: навч.-метод. посіб. Одеса: Юрид. л-ра, 2003. 104 с.

162. Заяць Р.Я. Поняття та ознаки адміністративної відповідальності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2012. Вип. 8. С. 17–20.

163. Зелена книга: проблеми та можливості створення єдиної інформаційно-комунікаційної системи сфери охорони навколишнього природного середовища та сталого розвитку. 2018. 103 с. / Відкрите суспільство. URL: http://osf.org.ua/data/blog_dwnl/Zelena_kniga_redaktsiya_3.pdf (дата звернення: 10.09.2018).

164. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2768-14> (дата звернення: 10.10.2017).

165. Зільник Н.М. Підстави адміністративної відповідальності за правопорушення в галузі стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 2 (8). С. 137–145.

166. Зміни та доповнення до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» (другий проект) // Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. URL: <http://old.menr.gov.ua/index.php/ecopolit> (дата звернення: 17.05.2017).

167. Золотарьова Н.І. Адміністративна діяльність правоохоронних

органів з охорони навколишнього природного середовища: теорія та практика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ, 2018. 43 с.

168. Зубченко Н.І. Міжнародно-правове співробітництво держав у сфері забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. 22 с.

169. Зуєв В.А. Організаційно-правові аспекти природокористування та охорони навколишнього природного середовища: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2003. 20 с.

170. Иванов В.И. Исследование предмета правового регулирования системным методом. *Вестник Томского государственного университета*. 2009. № 324. С. 223–225.

171. Ильясова М.Т., Акимжанова М.Т. Роль правовых норм о кадастрах природных ресурсов в системе экологического права. *Международный журнал экспериментального образования*. 2016. № 12. Ч. 2. С. 235-237. URL: <http://www.expeducation.ru/ru/article/view?id=10939> (дата обращения: 09.07.2018).

172. Информационная система «Государственные кадастры природных ресурсов Республики Казахстан». *РГП на ПХВ «Информационно-аналитический центр охраны окружающей среды» Министерства энергетики Республики Казахстан*: веб-сайт. URL: <http://iacoos.gov.kz/information-systems> (дата обращения: 09.07.2018).

173. Ирина Городецкая. Административно-правовое регулирование в области охраны и использования животного мира: опыт Республики Молдова. *«Legea si Viata»*. 2018. № 9-2. С. 47–51.

174. Інструкція про порядок придбання, зберігання, обліку, перевезення, використання та застосування вогнепальної зброї, бойових припасів до зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями

метальними снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також спеціальних засобів державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища органів, що входять до сфери управління Міністерства охорони навколишнього природного середовища України: наказ Мінприроди України від 12.10.2004 № 386. Дата оновлення: 12.10.2008. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1383-04> (дата звернення: 27.03.2018).

175. Інструкція щодо здійснення екологічного та радіологічного контролю товарів і транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон та в зонах митного контролю на митній території України: наказ Держекоінспекції від 13.12.2017 № 723. URL: [https://www.mdoffice.com.ua/pdf/nakaz_dei_%E2%84%96723_vid_13.12.17_\(instrukcija\)_1803211238.pdf](https://www.mdoffice.com.ua/pdf/nakaz_dei_%E2%84%96723_vid_13.12.17_(instrukcija)_1803211238.pdf) (дата звернення: 27.03.2018).

176. Кагало О., Проценко Л., Бондарук Г., Скрильніков Д. Розробка ключових законодавчих актів щодо охорони біорізноманіття в лісах: адаптація українського законодавства до вимог ЄС / ENPI East FLEG II. URL: http://www.enpifleg.org/site/assets/files/1900/kliuchovikh_zakonodavchikh_akt_v_shchodo_okhoroni_b_or_znoman_ttia_v_l_sakh.pdf (дата звернення: 07.07.2018).

177. Кадастр рослинного та тваринного світу України: Єдина інформаційно-аналітична система «Довкілля України». URL: <http://books.menr.gov.ua/Default.aspx?tabid=4> (дата звернення: 10.09.2018).

178. Казанчук І.Д. Адміністративно-правова система суб'єктів охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 5. С. 95–101.

179. Капаєва Л.М., Лях М.С. Фінансове право: навч. посіб. Київ: Центр навч. л-ри, 2004. 248 с.

180. Капітанська С.А. Правомірна бездіяльність як форма правової поведінки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2005. 220 с.

181. Каракаш І. Природноресурсове право як комплексна галузь права в українській правовій системі. *Юридичний вісник*. 2014. № 5. С. 84–90.

182. Карманюк О.П. Суб'єктивні права і юридичні обов'язки в контексті утвердження законності в українському суспільстві. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 48–52.

183. Кириленко Є.В. Поняття та склад адміністративних правопорушень: запрошення до дискусії. *Порівняльно-аналітичне право*: електрон. наук. фахове вид. 2013. № 3-1. С. 219-221. URL: http://pap.in.ua/3-1_2013/7/Kyrylenko%20Ye.V..pdf (дата звернення: 11.01.2018).

184. Кичилюк Т.С. Державний контроль за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. аграрний ун-т. Київ, 2007. 19 с.

185. Кіцул Ю.С. Адміністративно-правове регулювання діяльності місцевих органів виконавчої влади: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 200 с.

186. Книш В.І. Адміністративно-правова охорона тваринного світу та роль міліції у її здійсненні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2007. 187 с.

187. Книш В.І. Адміністративно-правова охорона тваринного світу та роль міліції у її здійсненні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2007. 17 с.

188. Книш В.І. Особливості адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у галузі охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів. *Право і безпека*. 2011. № 1 (38). С. 68-71.

189. Кобецька Н.Р. Дозвільне та договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06 / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2016. 39 с.

190. Кобецька Н.Р. Екологічне право України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 352 с.

191. Ковалева О.Н., Яковицкий О.Ч., Косенко А.А. Правовое регулирование реализации мер административного принуждения: монография / М-во внутр. дел Респ. Беларусь, учреждение образования

«Могилевский институт Министерства внутренних дел Республики Беларусь». Могилев: Могилев. ин-т МВД, 2016. URL: http://www.institutemvd.by/images/www.institutemvd.by/iPravovoe_regulirovanie_realizatsii_mer_administrat_prinuzhdenia.pdf (дата звернення: 11.01.2018).

192. Коваленко Л.П. Адміністративно-правові заходи охорони навколишнього природного середовища: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2003. 19 с.

193. Ковалів М.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері пасажирських перевезень на залізничному транспорті. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична / гол. ред. В.Л. Ортинський. Львів: ЛьвДУВС, 2009. Вип. 3. С. 151-158.

194. Когут Я.М. Адміністративно-правове регулювання діяльності органів місцевої міліції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Львівський держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2008. 16 с.

195. Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях: Кодекс Республики Беларусь от 21.04.2003 г. № 194-З. Дата обновления: 08.01.2018. URL: http://www.etalonline.by/?type=text&regnum=0300194#load_text_none_2_9 (дата обращения: 27.03.2018).

196. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях: Кодекс Республики Казахстан от 05.07.2014 г. № 235-V. Дата обновления: 14.07.2018. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31577399#pos=1;133 (дата обращения: 17.07.2018).

197. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. Дата оновлення: 07.01.2018. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 11.01.2018).

198. Кодекс України про адміністративні правопорушення: науково-практичний коментар / Р.А. Калюжний та ін. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 781 с.

199. Кодекс України про надра: Закон України від 27.07.1994 № 132/94-

ВР. Дата оновлення: 18.12.2017. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.12.2017).

200. Козлов Ю.М. Предмет советского административного права. Москва: МГУ, 1967. 160 с.

201. Козлов Ю.М. Советское административное право: пособ. Москва: Изд-во «Знание», 1984. 208 с.

202. Колбасов О.С. Право собственности на животный мир. *Развитие аграрно-правовых наук*. Москва: Изд-во ИГиП АН СССР, 1980. С. 56-70.

203. Коломоець Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

204. Коломоець Т.О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07 / Запорізький держ ун-т. Запоріжжя, 2005. 455 с.

205. Коломоець Т.О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2005. 43 с.

206. Коломоець Т.О. Адміністративно-процесуальне право – самостійна галузь національного права (в аспекті пошуку нової моделі предмета адміністративного права України). *Публічне право*. 2016. № 1 (21). С. 27–34.

207. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

208. Колпаков В.К. Адміністративно-правові відносини: поняття та види. *Юридичний науковий електронний журнал*: електрон. наук. фахове вид. 2013. № 1. С. 101–104. URL: http://lsej.org.ua/1_2013/ukr/Kolpakov.pdf (дата звернення: 11.01.2018).

209. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

210. Колпаков В.К., Мацелик Т.О. Предмет адміністративного права: оновлення парадигми. *Право України*. 2010. № 8. С. 110–115.

211. Комзюк А.Т., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. Адміністративний

процес України: навч. посіб. Київ: Прецедент, 2007. 531 с.

212. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права: Міжнародний документ від 10.12.1982. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_057/para0481#o481 (дата звернення: 27.03.2017).

213. Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин: Міжнародний документ від 23.06.1979. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_136 (дата звернення: 27.03.2017).

214. Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої флори і фауни, що перебувають під загрозою зникнення: Міжнародний документ від 03.03.1973. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_129 (дата звернення: 21.05.2018).

215. Конвенція про охорону біологічного різноманіття: Міжнародний документ від 05.06.1992. Дата оновлення: 29.10.2010. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_030 (дата звернення: 21.05.2018).

216. Конвенція про охорону дикої флори і фауни і природних середовищ існування в Європі: Міжнародний документ від 19.09.1979. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_032/page2 (дата звернення: 21.05.2018).

217. Константи́ниди С.С. Охрана животного мира (правовые вопросы). Алма-Ата: Кайнар, 1975. 120 с.

218. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 30.09.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 27.07.2017).

219. Костицький В.В. Екологія перехідного періоду: право держава економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні). Київ: Український інформаційно-правовий центр, 2006. 390 с.

220. Костицький В.В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні): монографія. Київ: УСП МСБ «Eusmeu»,

2003. 772 с. (Серія «Екологічна бібліотечка». № 5).

221. Котелевець А.В. Актуальні питання правозастосовчої діяльності у галузі екології: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. Харків, 2000. 20 с.

222. Кравчук О.О. Адміністративно-правове регулювання комунального управління: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ, 2008. 20 с.

223. Кравчук О.О. Акти реалізації прав і обов'язків у сфері управління державною власністю. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2013. Вип. 2 (18). С. 102-108.

224. Краснова Ю.А. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні: монографія. Київ: Алерта, 2013. 304 с.

225. Краткая философская энциклопедия / ред.-сост. Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко. Москва: Прогресс, 1994. 576 с. URL: http://svitk.ru/004_book_book/15b/3353_kratkaya_filosofskaya_enciklopediya.php

226. Кривицький Ю.В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 74–79. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2009_4/74.pdf (дата звернення: 27.03.2017).

227. Кривицький Ю.В. Теоретико-методологічні основи розуміння механізму правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 10. С. 22–25.

228. Крижановська В.А. Адміністративна відповідальність в адміністративному праві України: сучасне розуміння, нові підходи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2016. 22 с.

229. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 07.03.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14> (дата звернення: 10.03.2018).

230. Куракін О.М. Структура механізму правового регулювання.

Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 35. Ч. II. Т. 1. С. 41–44.

231. Курило В.І. Адміністративні правовідносини у сільському господарстві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 / Нац. ун-т держ. податк. служби України. Київ, 2008. 39 с.

232. Курило В.І. Адміністративні правовідносини у сільському господарстві України: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. аграрний ун-т. Київ, 2007. 487 с.

233. Курило В.І. Адміністративно-правова охорона та захист у сфері аграрних правовідносин. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 1 (7). С. 133–139.

234. Курило В.І. До питання розмежування предметів аграрного та адміністративного права. *Юридична Україна*. 2004. № 5. С. 45–48.

235. Курило В.І., Арутюнян Д.А. Сутність і зміст поняття «державний контроль у сфері ведення лісового господарства України»: адміністративно-правовий аспект. *Вісник Запорізького національного університету*. 2016. № 1. С. 84-91.

236. Курило В.І., Городецька І.А. Місце та роль адміністративних правовідносин у механізмі адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2017. № 4 (4). С. 30-35.

237. Курило В.І., Іщук Ю.В. Особливості адміністративно-юрисдикційної діяльності контрольно-інспекційних органів у сфері охорони навколишнього природного середовища (в аспекті охорони земель). *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Право. 2012. № 173 (3). 174–184.

238. Курило В.І., Світличний О.П. Державний контроль у сфері земельних ресурсів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Право. 2011. Вип. 165. Ч. 1. С. 150-

155.

239. Курінний Є.В. Об'єкт та предмет українського адміністративного права: змістовна та аксіологічна сутність категорій. *Публічне право*. 2016. № 1 (21). С. 43-51.

240. Курінний Є.В. Предмет адміністративного права України: тенденції трансформації в умовах реформування: навч. посіб. Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002. 92 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-book-70.html> (дата звернення: 17.11.2017)

241. Курінний Є.В. Предмет і об'єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного реформування: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2004. 416 с.

242. Курінний Є.В. Предмет і об'єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного реформування: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2004. 36 с.

243. Курінний Є.В. Реформування українського адміністративного права: декілька тез про сутність процесу. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2 (4). С. 5–15.

244. Курс адміністративного права: підручник / В.К. Колпаков та ін. 2-ге вид. перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 872 с.

245. Кучма К.С. Адміністративні послуги у сфері екології та природних ресурсів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Держ. ВНЗ Запоріж. нац. ун-т М-ва освіти і науки України. Запоріжжя, 2016. 22 с.

246. Лагода О. Основні помилки у застосуванні дискреційних повноважень посадовими особами адміністративних органів. *Право України*. 2009. № 3. С. 86-89.

247. Лазарев В.В. Правомерное поведение как объект юридического исследования. *Советское государство и право*. 1976. № 10. С. 28–33.

248. Лазаренко В.А. Адміністративно-правове регулювання екологічної безпеки в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Держ. НДІ

МВС України. Київ, 2010. 22 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/> (дата звернення: 12.12.2016).

249. Лазаренко Д.В. Адміністративно-правове регулювання використання природних ресурсів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». Київ, 2015. 16 с.

250. Лазор О.Я. Адміністративно-правові засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. управ.: 25.00.02 / Нац. Акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2004. 30 с.

251. Лазор О.Я. Адміністративно-правові засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні: дис. ... д-ра наук з держ. управ.: 25.00.02 / Нац. Акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2004. 530 с.

252. Лазур Я.В. Забезпечення прав і свобод громадян України у сфері публічного управління: адміністративно-правовий механізм: монографія / Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ: Четверта Хвиля, 2010. 284 с.

253. Легеза Ю.О. Адміністративно-правові засади публічного управління у сфері використання природних ресурсів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Держ. ВНЗ Запоріз. нац. ун-т М-ва освіти і науки України. Запоріжжя, 2018. 34 с.

254. Легеза Ю.О. Адміністративно-правові засади публічного управління у сфері використання природних ресурсів: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Держ. ВНЗ Запоріз. нац. ун-т М-ва освіти і науки України. Запоріжжя, 2018. 512 с.

255. Лепех Л.Л. Ознаки правового регулювання (в контексті діалектики його соціальної та юридичної ефективності). *Порівняльно-аналітичне право*: електрон. наук. фахове вид. 2013. № 3-2. С. 36-40. URL: http://www.pap.in.ua/2_2013/9.pdf (дата звернення: 27.03.2017).

256. Лесное хозяйство и животный мир // Официальный интернет-ресурс

Министерства сельского хозяйства Республики Казахстан. URL: <http://mgov.kz/ru/lesnoe-hozyajstvo-i-zhivotnyj-mir/> (дата обращения: 27.05.2018).

257. Лесной кодекс Республики Казахстан: Кодекс Республики Казахстан от 08.07.2003 г. № 477-ІІ. Дата обновления: 24.05.2018. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=117 (дата обращения: 07.07.2018).

258. Лисенков С.Л., Колодій А.М., Тихомиров О.Д., Ковальський В.С. Теорія держави і права: підручник / за ред. С.Л. Лисенкова. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 448 с.

259. Лісовий кодекс України: Закон України від 21.01.1994 № 3852-ХІІ. Дата оновлення: 18.12.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3852-12> (дата звернення: 20.12.2017).

260. Лозо В.И. Правовые основы экологической стратегии Европейского Союза (Концепция, программное обеспечение, систематизация и комментарий действующего законодательства ЕС): монография. Харьков: Право, 2008. 368 с.

261. Лошицкий М.В. Адміністративно-правові засоби в механізмі охорони навколишнього природного середовища. *Митна справа*. 2015. № 1 (97). С. 79-85.

262. Макаренко А.В. Адміністративне право. Загальна частина: навч.-метод. посіб. Київ: КНЕУ, 2008. 264 с.

263. Малая Т.Н. Право собственности на животный мир: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; 12.00.03 / Моск. гос. юрид. акад. Москва, 1996. 29 с.

264. Мартієнко А.І., Хумаров О.А. Методологічні підходи щодо вдосконалення адміністративних послуг у природокористуванні. *Економіст*. 2013. № 12. С. 22–26.

265. Матузов Н.И., Малько А.В. Теория государства и права: учебник. Москва: Юристъ, 2004. 245 с.

266. Медведєва М.О. Теоретичні та практичні аспекти реалізації міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища:

монографія / за наук. ред. О.В. Задорожнього. Київ: Фенікс, 2012. 484 с.

267. Мельник А.Ф., Оболенський О.Ю., Васіна А.Ю. Державне управління: підручник. Київ: Знання, 2009. 582 с. (Вища освіта XXI століття).

268. Мельник О.М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / НАН України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2004. 208 с.

269. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: навч. посіб. / за заг. ред. Р.С. Мельника. Київ: Ваіте, 2014. 376 с.

270. Механізми мінімізації корупції в реалізації державного контролю та нагляду за довкіллям: аналітична записка. 2018. 37 с. / USAID_Взаємодія. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Analytical-note_Ecology-Final.pdf (дата звернення: 07.07.2018).

271. Миколенко А.И. Административный процесс и административная ответственность в Украине: учеб. пособ. Харьков: Одиссей, 2004. 272 с.

272. Миколенко О.І., Дуліна О.В. Суб'єкт адміністративної відповідальності в доктрині сучасного адміністративного права (на прикладі адміністративних правопорушень в сфері земельних відносин): монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 200 с.

273. Минюк О.Ю., Минюк Д.І. Система суб'єктів державного управління у галузі екологічної безпеки. *Порівняльно-аналітичне право*: електрон. наук. фахове вид. 2014. № 2. С. 182–188. URL: http://www.pap.in.ua/2_2014/52.pdf (дата звернення: 11.01.2018).

274. Михайлюк Я.Б. Теоретичні засади надання адміністративних послуг у країнах Європейського Союзу та України. *Адміністративне право і процес*. 2015. № 2 (12). С. 37-45.

275. Міщанюк С.М. Розмежування форм та методів державного контролю у сфері спеціального водокористування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2014. Вип. 1. Т. 2. С. 195–200.

276. Мониторинг животного мира // Официальный сайт Главного

информационно-аналитического центра Национальной системы мониторинга окружающей среды Республики Беларусь. URL: <http://www.nsmos.by/content/178.html> (дата обращения: 27.03.2018).

277. Моніторинг біорізноманіття в Україні. URL: <http://biomon.org/> (дата звернення: 10.09.2018).

278. Мосьондз С.О. Наукове право як результат оновлення предмета адміністративного права України. *Публічне право*. 2016. № 1 (21). С. 52–58.

289. Музичук О.М. Контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні: адміністративно-правові засади організації та функціонування: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2010. 34 с.

280. Музичук О.М. Форми контролю за діяльністю правоохоронних органів. *Адміністративне право і процес*. 2012. № 1 (1). С. 41–48.

281. Мунтян В.Л. Правовоа охорона тваринного світу: метод. розробка. Київ: Вид-во Київ. ун-ту, 1968. 108 с.

282. Набори даних: Міністерство екології та природних ресурсів України // Єдиний державний веб-портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/organization/ministerstvo-ekolohiyi-ta-pryrodnykh-resursiv-ukrayiny> (дата звернення: 13.09.2018).

283. Найда Д.І. Методи здійснення державного контролю за використанням та охороною земель житлової та громадської забудови на намивних територіях. *Правова держава*. 2016. № 22. С. 137–143.

284. Национальное бюро статистики Республики Молдова. URL: <http://www.statistica.md/index.php?l=ru> (дата обращения: 15.07.2018).

285. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2015 році. Київ: Міністерство екології та природних ресурсів України, ФОП Грінь Д.С. 2017. 308 с.

286. Некоторые вопросы Министерства сельского хозяйства Республики Казахстан: постановление Правительства Республики Казахстан от 06.04.2005 г. № 310. Дата обновления: 27.06.2018. URL:

https://online.zakon.kz/m/document/?doc_id=30007997 (дата обращения: 07.07.2018).

287. Нечипорук Л.Д. Еколого-правове регулювання раціонального використання об'єктів тваринного світу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2009. 198 с.

288. Нечипорук Л.Д. Еколого-правове регулювання раціонального використання об'єктів тваринного світу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / НАН України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2009. 20 с.

289. Ніканорова О.В. Адміністративні правові відносини: ознаки та класифікація. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2014. Вип. 6–1. Т. 2. С. 206–210.

290. О государственном контроле предпринимательской деятельности: Закон Республики Молдова от 08.06.2012 № 131. Дата обновления: 31.05.2018. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=344613&lang=2> (дата обращения: 15.07.2018).

291. О животном мире: Закон Азербайджанской Республики от 04.06.99 № 675-ІГ. Дата обновления: 06.03.2015. URL: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=2674#A000000015 (дата обращения: 10.03.2015).

292. О животном мире: Закон Кыргызской Республики от 17.06.99 № 59. *Ведомости Жогорку Кенеша Кыргызской Республики*. 1999. № 12. Ст. 530.

293. О животном мире: Закон Республики Армения от 03.04.2000 № ЗР-52. *Официальные ведомости Республика Армения*. 12.05.2000. № 9 (107).

294. О животном мире: Закон Республики Беларусь от 10.07.2007 № 253-3. Дата обновления: 18.07.2016. URL: http://www.etalonline.by/Default.aspx?type=text&regnum=h10700257#load_text_none_1_1 (дата обращения: 27.03.2018).

295. О животном мире: Закон Республики Молдова от 27.04.1995 № 439-ХІІІ. Дата обновления: 21.09.2017. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?>

action=view&view=doc&id=311667&lang=2 (дата обращения: 15.07.2018).

296. О животном мире: Закон Туркменистана от 02.03.2013 № 375-IV. *Нейтральный Туркменистан*. № 69 от 12.03.2013 г.

297. О животном мире: Федеральный закон Российской Федерации от 24.04.95 № 52-ФЗ. *Собрание законодательства РФ*. 1995. № 17. Ст. 1462.

298. О Красной книге Республики Молдова: Закон Республики Молдова от 15.12.2005 № 325-XVI. Дата обновления: 16.03.2018. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=315224&lang=2> (дата обращения: 15.07.2018).

299. О методике формирования системы оценки степени риска: постановление Сов. Министров Республики Беларусь от 22.01.2018 № 43. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=3961&p0=C21800043> (дата обращения: 27.03.2018).

300. О некоторых вопросах ведения государственных кадастров животного и растительного мира: постановление Сов. Министров Республики Беларусь от 29.03.2016 г. № 257. URL: http://www.law.by/upload/docs/op/C21600257_1459803600.pdf (дата обращения: 27.03.2018).

301. О некоторых вопросах Министерства природных ресурсов и охраны окружающей среды Республики Беларусь: постановление Сов. Министров Республики Беларусь от 20.06.2013 № 503. Дата обновления: 12.04.2018. URL: http://etalonline.by/?type=text&regnum=C21300503#load_text_none_1_ (дата обращения: 27.04.2018).

302. О некоторых вопросах обращения с дикими животными, относящимися к видам, включенным в Красную книгу Республики Беларусь, и к видам, подпадающим под действие международных договоров Республики Беларусь, и регулирования распространения и численности диких животных: постановление Сов. Министров Республики Беларусь от 30.01.2008 г. № 126. Дата обновления: 25.05.2018. URL: http://etalonline.by/?type=text&regnum=c20800126#load_text_none_1_ (дата обращения: 27.05.2018).

303. О некоторых мерах по повышению эффективности ведения охотничьего хозяйства и рыбохозяйственной деятельности, совершенствованию государственного управления ими: Указ Президента Республики Беларусь от 08.12.2005 № 580. Дата обновления: 21.03.2018. URL: http://etalonline.by/?type=text&regnum=P30500580#load_text_none_1_ (дата обращения: 27.03.2018).

304. О правонарушениях: Кодекс Республики Молдова от 24.10.2008 № 218-XVI. Дата обновления: 31.05.2018. URL: <http://lex.justice.md/ru/330333/> (дата обращения: 15.07.2018).

305. О природных ресурсах: Закон Республики Молдова от 06.02.1997 № 1102-XIII. Дата обновления: 28.06.2013. URL: <http://lex.justice.md/ru/311535/> (дата обращения: 15.07.2018).

306. О республиканском бюджете на 2018-2020 годы: Закон Республики Казахстан от 30.11.2017 № 113-VI. Дата обновления: 27.04.2018. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=3536#pos=1;-86 (дата обращения: 13.07.2018).

307. О рыбном фонде, рыболовстве и рыбоводстве: Закон Республики Молдова от 08.06.2006 № 149-XVI. Дата обновления: 05.04.2018. URL: http://lex.justice.md/document_rus.php?id=413D7 (дата обращения: 15.07.2018).

308. О совершенствовании контрольной (надзорной) деятельности в Республике Беларусь: Указ Президента Республики Беларусь от 16.10.2009 № 510. Дата обновления: 16.10.2017. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=P30900510> (дата обращения: 27.03.2018).

309. О фонде природных территорий, охраняемых государством: Закон Республики Молдова от 25.02.1998 № 1538-XIII. Дата обновления: 03.12.2015. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311614&lang=2> (дата обращения: 15.07.2018).

310. Об организации и функционировании Инспекции по охране окружающей среды: постановление Правительства Республики Молдова от 13.06.2018 № 548. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=>

doc&id=375960&lang=2 (дата обращения: 15.07.2018).

311. Об организации и функционировании Министерства сельского хозяйства, регионального развития и охраны окружающей среды: постановление Правительства Республики Молдова от 30.08.2017 № 695. Дата обновления: 28.03.2018. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=371190&lang=2> (дата обращения: 15.07.2018).

312. Об особо охраняемых природных территориях: Закон Республики Казахстан от 07.07.2006 № 175-III. Дата обновления: 29.06.2018. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30063141 (дата обращения: 07.07.2018).

313. Об охоте и ведении охотничьего хозяйства: Указ Президента Республики Беларусь от 21.03.2018 № 112. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=12551&p0=P31800112&p1=1> (дата обращения: 27.03.2018).

314. Об охране окружающей среды: Закон Республики Беларусь от 26.11.1992 № 1982-XII. Дата обновления: 17.07.2017. URL: http://www.etalonline.by/?type=text&regnum=v19201982#load_text_none_1_4 (дата обращения: 27.03.2018).

315. Об охране окружающей среды: Закон Республики Молдова от 16.06.1993 № 1515-XII. Дата обновления: 21.09.2017. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311604&lang=2> (дата обращения: 15.07.2018).

316. Об охране, воспроизводстве и использовании животного мира: Закон Республики Казахстан от 09.07.2004 № 593-II. Дата обновления: 01.07.2018. URL: https://online.zakon.kz/m/document/?doc_id=1049332#pos=275;-47.66667175292969&sel_link=1000326540 (дата обращения: 07.07.2018).

317. Об утверждении Положения о государственной охране животного мира: приказ и. о. Министра сельского хозяйства Республики Казахстан от 27.02.2015 № 18-03/146. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500010700> (дата обращения: 12.07.2018).

318. Об утверждении Положения о порядке проведения мониторинга

животного мира и использования его данных: постановление Сов. Министров Республики Беларусь от 25.07.2013 № 653. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=12551&p0=C21300653&p1=1> (дата обращения: 27.03.2018).

319. Об утверждении Положения об организации и функционировании Агентства «Moldsilva», структуры и предельной штатной численности его центрального аппарата: постановление Правительства Республики Молдова от 02.03.2010 № 150. Дата обновления: 03.06.2018. URL: <http://lex.justice.md/ru/333903/> (дата обращения: 15.07.2018).

320. Об утверждении правил ведения государственного учета, кадастра и мониторинга животного мира: приказ Министра сельского хозяйства Республики Казахстан от 26.06.2015 № 18-03/577. URL: https://tengrinews.kz/zakon/pravitelstvo_respubliki_kazahstan_premier_ministr_rk/selskoe_hozyaystvo/id-V1500011800/ (дата обращения: 07.07.2018).

321. Об утверждении Стратегии о биологическом разнообразии Республики Молдова на 2015-2020 годы и Плана действий по ее внедрению: постановление Правительства Республики Молдова от 18.05.2015 № 274. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=358781&lang=2> (дата обращения: 15.07.2018).

322. Об учреждении, организации и функционировании Агентства окружающей среды: постановление Правительства Республики Молдова от 13.06.2018 № 549. URL: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=2&id=375961> (дата обращения: 15.07.2018).

323. Овдієнко В.В. Правове регулювання мисливства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. Харків, 2014. 20 с.

324. Олійник В.І. Адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі рослинного світу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2014. 18 с.

325. Олійник В.І. Суб'єкти правового регулювання галузі рослинного

світу України. *Право і суспільство*. 2014. № 1. С. 129–134.

326. Онищук О.О. Адміністративно-правова діяльність суб'єктів владних повноважень по боротьбі з браконьєрством: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Державний науково-дослідний ін-т МВС України. Київ, 2009. 20 с.

327. Орехова І.С. Форми державного контролю у сфері господарської діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 60. С. 535-542.

328. Остап Семерак презентував Концепцію реформування системи природоохоронного контролю // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/249403811> (дата звернення: 10.03.18).

329. Острівна Л.В. Щодо сутності механізму адміністративно-правового регулювання фінансового моніторингу. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 70-74.

330. Охорона довкілля в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС: доповідь Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС, Брюссель, 18 травня 2017 р. URL: https://drive.google.com/file/d/0ByGg_NFTRLvjeDA2R2ZKbThKRDA/view (дата звернення: 27.03.2018).

331. Оцінка виконання Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки // Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. URL: <https://menr.gov.ua/news/29270.html> (дата звернення: 27.01.2017).

332. П'ятий національний звіт України про виконання положень Конвенції про біорізноманіття // Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. URL: http://old.menr.gov.ua/docs/activity-dopovidi/UKRAINE_5th_Nat_Rep_CBD_ua.pdf (дата звернення: 07.07.2017).

333. Пахомов В.В. Адміністративно-правове забезпечення контрольно-наглядової діяльності у сфері земельних відносин: монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А.М. Куліша. Суми: Сумський держ. ун-т, 2016. 549 с.

334. Пацурківський П.С. Інтегративний підхід в системі методів пізнання права. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2000. Вип. 75: Правознавство. С. 10-18.

335. Пацурківський Ю.П. Реалізація права: поняття, зміст та співвідношення з суміжними категоріями. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012. Вип. 636: Правознавство. С. 59-64.

336. Пашук Т.І. Соціально-філософські засади концепції юридичних засобів. *Проблеми філософії права*. 2005. Т. III. № 1-2. С. 85-94.

337. Петренко В.В. Адміністративна відповідальність за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2015. 17 с.

338. Петренко В.В. Поняття та особливості адміністративної відповідальності за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів в Україні. *Право і суспільство*. 2013. № 4. С. 83–88.

339. Петров Г.И. Советское административное право. Часть общая. Ленинград: ЛГУ, 1970. 304 с.

340. Петрова І.Г. Адміністративна відповідальність юридичних осіб у сфері охорони та використання природних ресурсів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2014. 20 с.

341. Петков С.В. Предмет адміністративного права – константа в процесі трансформації суспільно-політичних відносин. *Публічне право*. 2016. № 1 (21). С. 35-42.

342. Петков С.В. Теорія адміністративного права: навч. посіб. Київ: КНТ, 2014. 304 с.

343. Петков С.В., Армаш Н.О., Соболев Є.Ю. Адміністративне право: актуальні питання та інноваційні ідеї: навч. посіб. Київ: КНТ, 2015. 148 с.

344. Питання реалізації Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища:

постанова Каб. Міністрів України від 21.02.2018 № 102. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/102-2018> (дата звернення: 27.02.2018).

345. Питання функціонування територіальних органів Державного агентства рибного господарства: постанова Каб. Міністрів України від 30.09.2015 № 894. Дата оновлення: 04.03.2016. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/894-2015-%D0%BF> (дата звернення: 11.01.2018).

346. Піддубний О.Ю. Державний контроль та нагляд за безпечністю і якістю ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини. *Ветеринарне право України*: підручник / ред. В.М. Єрмоленка. Київ: НУБіП України, 2015. Розд. 6, § 3. С. 117-121.

347. Піддубний О.Ю. Правове становище сільськогосподарських інспекцій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національний аграрний ун-т. Київ, 2017. 198 с.

348. Піддубний О.Ю. Правовідносини у сфері біотехнологій: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06; 12.00.07 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2015. 43 с.

349. Плиска В.В. Правові норми як елемент адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання і протидії корупції. *Порівняльно-аналітичне право*: електрон. наук. фахове вид. 2015. № 4. С. 267-271. URL: http://www.pap.in.ua/4_2015/82.pdf (дата звернення: 11.01.2018).

350. Подгорный Б. Административно-правовой механизм администрирования противодействия незаконному обороту синтетических наркотических средств: сущность и элементы. *Leges si Viata*. 2015. № 5/2 (281). С. 75-78.

351. Положение о Государственной инспекции охраны животного и растительного мира при Президенте Республики Беларусь: Указ Президента Республики Беларусь от 27.01.2003 № 45. Дата обновления: 21.05.2012. URL: <http://gosin.head.by/legal-provisions/regulations/> (дата обращения: 27.03.2018).

352. Положение о Комитете лесного хозяйства и животного мира

Министерства сельского хозяйства Республики Казахстан: приказ Заместителя Премьер-Министра Республики Казахстан – Министра сельского хозяйства Республики Казахстан от 29.09.2016 № 408. Дата обновления: 25.01.2018. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/origins/G16F0000408> (дата обращения: 07.07.2018).

353. Положення про громадських мисливських інспекторів: наказ Держкомлісгоспу України від 01.03.2002 № 27. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0290-02> (дата звернення: 11.01.2018).

354. Полонка І.А. Роль норми права як моделі поведінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 27. Т. 1. С. 38-42.

355. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А.П. Гетьман та ін.; за ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с. (Харківська наукова школа екологічного права).

356. Правові форми екологічного контролю: навч. посіб. / М.В. Краснова та ін.; за ред. М.В. Краснової. Київ: Алерта, 2012. 760 с.

357. Предпринимательский кодекс Республики Казахстан: Кодекс Республики Казахстан от 29.10.2015 № 375-V. Дата обновления: 03.07.2018. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38259854#pos=1;-117 (дата обращения: 07.07.2018).

358. Природноресурсове право України: навч. посіб. / за ред. І.І. Каракаша. Київ: Істина, 2005. 376 с.

359. Природные ресурсы и окружающая среда в Республике Молдова: статистический сборник. Кишинев. 2017. URL: http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Mediu/Resurse_naturale_2017.pdf (дата обращения: 15.07.2018).

360. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. Дата оновлення: 11.06.2017. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5203-17/paran175#n175> (дата звернення: 20.06.2017).

361. Про бджільництво: Закон України від 22.02.2000 № 1492-III. Дата

оновлення: 29.09.2013. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1492-14> (дата звернення: 11.01.2016).

362. Про ветеринарну медицину: Закон України від 25.06.1992 № 2498-ХІІ. Дата оновлення: 04.04.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2498-12> (дата звернення: 10.04.2018).

363. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 № 1068-ХІV. Дата оновлення: 06.08.2014. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1068-14> (дата звернення: 10.10.2017).

364. Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 16.05.1995 № 162/95-ВР. Дата оновлення: 09.12.2012. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/162/95-80> (дата звернення: 10.10.2017).

365. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин: Закон України від 22.06.2017 № 2120-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2120-19> (дата звернення: 10.11.2017).

366. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони тваринного світу: Закон України від 09.04.2015 № 322-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-19> (дата звернення: 10.11.2017).

367. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони біорізноманіття: Закон України від 09.04.2015 № 323-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/323-19> (дата звернення: 10.11.2017).

368. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 № 1777-ХІІ. Дата оновлення: 11.08.2013. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1777-12> (дата звернення: 12.05.2016).

369. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Дата оновлення: 15.12.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 20.12.2017).

370. Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду: Указ Президента України від 21.11.2017 № 381/2017.

URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/381/2017> (дата звернення: 10.12.2017).

371. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 № 2806-IV. Дата оновлення: 05.07.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2806-15> (дата звернення: 20.07.2017).

372. Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 № 1864-IV. Дата оновлення: 18.11.2012. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1864-15> (дата звернення: 12.12.2017).

373. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки: Закон України від 21.09.2000 № 1989-III. Дата оновлення: 10.06.2012. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1989-14> (дата звернення: 17.05.2017).

374. Про затвердження акта, складеного за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо додержання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері охорони водних біоресурсів: наказ Мінагрополітики України від 14.02.2013 № 98. Дата оновлення: 25.04.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0301-13/para6#n6>.

375. Про затвердження Інструкції про застосування порядку установлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення: наказ Мінприроди України від 24.01.2008 № 27. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0117-08> (дата звернення: 17.12.2017).

376. Про затвердження Інструкції про зміст та складання документації державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду територій України: наказ Мінприроди України від 16.02.2005 № 67. Дата оновлення: 17.01.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0298-05> (дата звернення: 20.11.2017).

377. Про затвердження Інструкції про порядок видачі дозволів на добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги

України, форм клопотання та бланків дозволів на таке добування: наказ МОНПС від 01.02.1993 № 3. Дата оновлення: 18.07.2011. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0004-93> (дата звернення: 20.11.2017).

378. Про затвердження Інструкції про порядок придбання, зберігання, обліку, перевезення, носіння і використання вогнепальної зброї, боєприпасів та спеціальних засобів державними інспекторами органів рибоохорони Головрибводу Державного комітету рибного господарства України: наказ Державного комітету рибного господарства України від 15.06.1998 № 86. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0489-98> (дата звернення: 21.05.2018).

379. Про затвердження критеріїв розподілу суб'єктів господарювання за ступенем ризику їх господарської діяльності для навколишнього природного середовища та періодичності здійснення заходів державного нагляду (контролю): постанова Каб. Міністрів України від 19.03.2008 № 212. Дата оновлення: 23.12.2011. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/212-2008-%D0%BF> (дата звернення: 12.01.2018).

380. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, яка підлягає державному ветеринарно-санітарному контролю та нагляду, і визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною ветеринарною та фітосанітарною службою: постанова Каб. Міністрів України від 17.06.2015 № 402. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/402-2015-%D0%BF> (дата звернення: 12.01.2018).

381. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності в галузі рибного господарства та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державним агентством рибного господарства: постанова Каб. Міністрів України від 17.04.2013 № 276. Дата оновлення: 27.02.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2-%D0%BF> (дата звернення: 12.01.2018).

382. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності, пов'язаної з промисловим виловом риби, крім внутрішніх водойм

(ставків) господарств: наказ Мінагрополітики України від 31.05.2013 № 341. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0983-13> (дата звернення: 17.10.2017).

383. Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки: розпорядження Каб. Міністрів України від 25.05.2011 № 577-р. Дата оновлення: 02.10.2013. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/577-2011-%D1%80> (дата звернення: 20.07.2016).

384. Про затвердження переліку органів державного нагляду (контролю), на які не поширюється дія Закону України «Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»: постанова Каб. Міністрів України від 18.12.2017 № 1104. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1104-2017-%D0%BF> (дата звернення: 11.01.2018).

385. Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Каб. Міністрів України від 05.08.2015 № 609. Дата оновлення: 10.06.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/609-2015-%D0%BF> (дата звернення: 10.11.2017).

386. Про затвердження переліку платних адміністративних послуг, які надаються Державним агентством лісових ресурсів, його територіальними органами та республіканським комітетом АР Крим з лісового і мисливського господарства, та розмір плати за їх надання: розпорядження Каб. Міністрів України від 06.06.2011 № 491-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/491-2011-%D1%80> (дата звернення: 10.12.2017).

387. Про затвердження переліку платних адміністративних послуг, які надаються Державним агентством рибного господарства та капітанами морських рибних портів: постанова Каб. Міністрів України від 09.06.2011 № 506-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/506-2011-%D1%80> (дата звернення: 10.12.2017).

388. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища: розпорядження Каб. Міністрів України від 23.05.2018 № 353-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-2018-%D1%80> (дата звернення: 10.09.2018).

389. Про затвердження Положення про Головне управління Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів в області, в місті Києві: наказ Мінагрополітики України від 12.04.2017 № 209. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0604-17> (дата звернення: 10.12.2017).

390. Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля: наказ Мінекоресурсів України від 27.02.2002 № 88. Дата оновлення: 06.07.2012. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0276-02> (дата звернення: 10.05.2017).

391. Про затвердження Положення про громадських інспекторів рибоохорони: наказ Мінагрополітики України від 24.02.2012 № 83. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0401-12> (дата звернення: 10.05.2017).

392. Про затвердження Положення про Державне агентство лісових ресурсів України: постанова Каб. Міністрів України від 08.10.2014 № 521. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-%D0%BF> (дата звернення: 11.01.2018).

393. Про затвердження Положення про Державне агентство рибного господарства України: постанова Каб. Міністрів України від 30.09.2015 № 895. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/895-2015-%D0%BF> (дата звернення: 11.01.2018).

394. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України: постанова Каб. Міністрів України від 19.04.2017 № 275. Дата оновлення: 15.03.2018. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF> (дата звернення: 17.03.2018).

395. Про затвердження Положення про державну лісову охорону:

постанова Каб. Міністрів України від 16.09.2009 № 976. Дата оновлення: 10.09.2016. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/976-2009-%D0%BF> (дата звернення: 11.01.2018).

396. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля: постанова Каб. Міністрів України від 30.03.1998 № 391. Дата оновлення: 25.10.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/391-98-%D0%BF> (дата звернення: 11.01.2018).

397. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів: постанова Каб. Міністрів України від 02.09.2015 № 667. Дата оновлення: 13.01.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-%D0%BF/page> (дата звернення: 12.12.2017).

398. Про затвердження Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України: постанова Каб. Міністрів України від 25.11.2015 № 1119. Дата оновлення: 29.08.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1119-2015-%D0%BF> (дата звернення: 12.12.2017).

399. Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України: постанова Каб. Міністрів України від 21.01.2015 № 32. Дата оновлення: 12.10.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/32-2015-%D0%BF> (дата звернення: 12.12.2017).

400. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних: постанова Каб. Міністрів України від 21.10.2015 № 835. Дата оновлення: 14.07.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF> (дата звернення: 10.09.2018).

401. Про затвердження Положення про обласні управління лісового та мисливського господарства Державного агентства лісових ресурсів України: наказ Мінагрополітики України від 21.03.2012 № 134. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0729-12> (дата звернення: 11.01.2018).

402. Про затвердження Положення про органи рибоохорони

Державного агентства рибного господарства України: наказ Мінагрополітики України від 19.01.2012 № 26. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0379-12> (дата звернення: 11.01.2018).

403. Про затвердження Положення про порядок застосування вогнепальної зброї: постанова Каб. Міністрів України від 12.10.1992 № 575. Дата оновлення: 26.07.2016. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/575-92-%D0%BF> (дата звернення: 21.05.2018).

404. Про затвердження Положення про правила проведення полювань, поводження із зброєю та порядок видачі ліцензій на добування мисливських тварин: наказ Мінагрополітики України від 17.10.2011 № 549. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1211-11> (дата звернення: 11.01.2018).

405. Про затвердження положень про територіальні органи Держекоінспекції України: наказ Мінприроди України від 04.11.2011 № 429 (втратив чинність). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1347-11> (дата звернення: 25.10.2016).

406. Про затвердження Положень про територіальні органи Держекоінспекції: наказ Мінприроди України від 11.08.2017 № 312. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1080-17> (дата звернення: 11.01.2018).

407. Про затвердження Порядку видачі дозволів на імпорт та експорт зразків видів дикої фауни і флори, сертифікатів на пересувні виставки, реекспорт та інтродукцію з моря зазначених зразків, які є об'єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, в часині осетрових риб і виробленої з них продукції: постанова Каб. Міністрів України від 25.07.2007 № 953. Дата оновлення: 19.01.2016. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/953-2007-%D0%BF> (дата звернення: 11.01.2018).

408. Про затвердження Порядку видачі дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів за межами юрисдикції України або відмови в його видачі, переоформлення, видачі дубліката та анулювання зазначеного дозволу: постанова Каб. Міністрів України від 30.10.2013 № 800. Дата

оновлення: 19.01.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/800-2013-%D0%BF> (дата звернення: 12.12.2017).

409. Про затвердження Порядку видачі дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) або відмови в його видачі, переоформлення, видачі дубліката та анулювання зазначеного дозволу: постанова Каб. Міністрів України від 30.10.2013 № 801. Дата оновлення: 09.02.2017. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/801-2013-%D0%BF> (дата звернення: 12.12.2017).

410. Про затвердження Порядку видачі посвідчення мисливця і контрольної картки обліку добутої дичини й порушень правил полювання: наказ Мінагрополітики України від 01.10.2014 № 383. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1316-14> (дата звернення: 11.01.2018).

411. Про затвердження Порядку державного обліку рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України: наказ Мінприроди України від 09.10.2012 № 486. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z2031-12> (дата звернення: 11.01.2018).

412. Про затвердження Порядку здійснення любительського і спортивного рибальства: постанова Каб. Міністрів України від 18.07.1998 № 1126. Дата оновлення: 09.12.2011. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1126-98-%D0%BF> (дата звернення: 11.01.2018).

413. Про затвердження Порядку здійснення спеціального використання водних біоресурсів у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі України: постанова Каб. Міністрів України від 25.11.2015 № 992. Дата оновлення: 22.11.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/992-2015-%D0%BF> (дата звернення: 11.01.2018).

414. Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах: наказ

Мінприроди України від 30.09.2010 № 429. Дата оновлення: 08.12.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1384-10> (дата звернення: 11.01.2018).

415. Про затвердження Правил видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення: наказ Мінекобезпеки України від 26.05.1999 № 115. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0608-99> (дата звернення: 11.01.2018).

416. Про затвердження Правил використання тварин у видовищних заходах: наказ Мінагрополітики України від 13.10.2010 № 643. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1313-10> (дата звернення: 11.01.2018).

417. Про затвердження Правил любительського і спортивного рибальства та Інструкції про порядок обчислення та внесення платежів за спеціальне використання водних живих ресурсів при здійсненні любительського і спортивного рибальства: наказ Держкомрибгосп України від 15.02.1999 № 19. Дата оновлення: 13.07.2004. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0269-99> (дата звернення: 11.10.2017).

418. Про затвердження Правил промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України: наказ Держкомрибгосп України від 18.03.1999 № 33. Дата оновлення: 12.06.2007. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0326-99> (дата звернення: 12.12.2017).

419. Про затвердження Уніфікованої форми акта, що складається за результатом проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо додержання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів: наказ Мінприроди України від 09.08.2017 № 303. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1289-17> (дата звернення: 11.01.2018).

420. Про затвердження форм дозволу на імпорт та експорт зразків видів дикої фауни і флори, сертифіката на пересувні виставки, реекспорт та інтродукцію з моря зазначених зразків, які є об'єктами регулювання

Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, та зразка заяви для їх отримання: наказ Мінприроди України від 29.02.2012 № 107. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0990-12> (дата звернення: 11.12.2017).

421. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 № 1645-III. Дата оновлення: 05.12.2012. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1645-14> (дата звернення: 11.12.2016).

422. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV. Дата оновлення: 04.08.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3447-15> (дата звернення: 11.01.2018).

423. Про заходи щодо забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України у зв'язку з її приєднанням до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення: постанова Каб. Міністрів України від 13.12.2000 № 1822. Дата оновлення: 08.05.2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1822-2000-%D0%BF> (дата звернення: 11.12.2017).

424. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. Дата оновлення: 05.10.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 11.01.2018).

425. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13.07.2000 № 1908-III. Дата оновлення: 28.12.2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1908-14> (дата звернення: 11.01.2018).

426. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. Дата оновлення: 01.01.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/para090#090> (дата звернення: 11.01.2018).

427. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. Дата оновлення: 11.10.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (дата звернення: 12.12.2017).

428. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР. Дата оновлення: 05.01.2017. URL:

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/116/95-%D0> (дата звернення: 12.12.2017).

429. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення: 12.12.2017).

430. Про меліорацію земель: Закон України від 14.01.2000 № 1389-XIV. Дата оновлення: 19.10.2016. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1389-14> (дата звернення: 12.12.2016).

431. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 № 1478-III. Дата оновлення: 10.03.2017. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1478-14> (дата звернення: 11.01.2018).

432. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Дата оновлення: 02.08.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.09.2017).

433. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. Дата оновлення: 15.11.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/586-14> (дата звернення: 20.11.2017).

434. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Дата оновлення: 01.01.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 10.01.2018).

435. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 № 2818-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (дата звернення: 17.10.2016).

436. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V. Дата оновлення: 04.04.2018. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/877-16> (дата звернення: 11.04.2018).

437. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення

екологічної безпеки: постанова Верховної Ради України від 05.03.1998 № 188/98-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 11.04.2016).

438. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 № 2707-ХІІ. Дата оновлення: 18.12.2017. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2707-12> (дата звернення: 21.12.17).

439. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962-ІV. Дата оновлення: 18.12.2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=962-15> (дата звернення: 20.12.2017).

440. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ. Дата оновлення: 22.04.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 27.04.2018).

441. Про перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності: Закон України від 19.05.2011 № 3392-VI. Дата оновлення: 18.12.2017. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3392-17> (дата звернення: 27.12.2017).

442. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання: постанова Верховної Ради України від 04.12.2014 № 22-VIII. Дата оновлення: 04.02.2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/22-19> (дата звернення: 27.10.2017).

443. Про Положення про Державну екологічну інспекцію України: Указ Президента України від 13.04.2011 № 454/2011. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/454/2011> (дата звернення: 10.10.2016).

444. Про порядок ведення державного кадастру тваринного світу: постанова Каб. Міністрів України від 15.11.1994 № 772. Дата оновлення: 30.10.2013. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-94-%D0%BF> (дата звернення: 10.09.2018).

445. Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного

значення: постанова Каб. Міністрів України від 10.08.1992 № 459. Дата оновлення: 07.11.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/459-92-%D0%BF> (дата звернення: 11.01.2018).

446. Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії: постанова Каб. Міністрів України від 07.09.1993 № 706. Дата оновлення: 19.11.2012. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/706-93-%D0%BF> (дата звернення: 27.03.2018).

447. Про порядок встановлення лімітів спеціального використання та визначення прогнозу допустимого вилову водних біоресурсів: постанова Каб. Міністрів України від 05.12.2012 № 1149. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1149-2012-%D0%BF/paran11#n11> (дата звернення: 11.01.2018).

448. Про приєднання України до Картагенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття: Закон України від 12.09.2002 № 152-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/152-15> (дата звернення: 17.07.2016).

449. Про приєднання України до Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин: Закон України від 19.03.1999 № 535-XIV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/535-14> (дата звернення: 17.07.2016).

450. Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення: Закон України від 14.05.1999 № 662-XIV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/662-14> (дата звернення: 17.07.2016).

451. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII. Дата оновлення: 19.04.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення: 27.04.2018).

452. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. Дата оновлення: 20.01.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 21.01.2018).

453. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон

України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР. Дата оновлення: 31.12.2014. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 11.10.2017).

454. Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття: Закон України від 29.11.1994 № 257/94-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/257/94-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.10.2016).

455. Про ратифікацію Угоди про виконання положень Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10 грудня 1982 року, які стосуються збереження транскордонних рибних запасів та запасів далеко мігруючих риб і управління ними: Закон України від 28.11.2002 № 319-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/319-15> (дата звернення: 10.10.2016).

456. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 № 3677-VI. Дата оновлення: 01.01.2017. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3677-17> (дата звернення: 11.01.2018).

457. Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України від 06.02.2003 р. № 486-IV. Дата оновлення: 01.01.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/486-15> (дата звернення: 11.07.2017).

458. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 № 591-XIV. Дата оновлення: 18.12.2017. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/591-14/card2#Card> (дата звернення: 19.12.2017).

459. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005–2025 роки: розпорядження Каб. Міністрів України від 22.09.2004 № 675-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/675-2004-%D1%80> (дата звернення: 17.12.2017).

460. Про схвалення Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища: розпорядження Каб. Міністрів України від 31.05.2017 № 616-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616-2017-%D1%80> (дата звернення:

11.01.2018).

461. Про схвалення Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю): розпорядження Каб. Міністрів України від 18.12.2017 № 1020-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1020-2017-%D1%80> (дата звернення: 11.01.2018).

462. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 № 2894-III. Дата оновлення: 18.12.2017. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2894-14> (дата звернення: 22.04.2018).

463. Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення: Указ Президента України від 27.07.2016 № 312/2016. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/312/2016> (дата звернення: 12.10.2017).

464. Про утворення територіальних органів Державного агентства лісових ресурсів та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Каб. Міністрів України від 28.12.2011 № 1364. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1364-2011-%D0%BF> (дата звернення: 17.10.2017).

465. Про утворення територіальних органів Державної екологічної інспекції: постанова Каб. Міністрів України від 14.09.2011 р. № 995. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995-2011-%D0%BF> (дата звернення: 17.07.2017).

466. Про участь України в Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів: Закон України від 29.10.1996 № 437/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/437/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.03.2017).

467. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. Дата оновлення: 01.01.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3166-17> (дата звернення: 07.01.2018).

468. Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 № 3055-

III. Дата оновлення: 18.12.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3055-14> (дата звернення: 10.01.2018).

469. Продаєвич В.О. Місце адміністративної відповідальності в системі заходів адміністративного примусу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ, 2007. 19 с.

470. Проект Закону про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: від 26.04.2018 № 8328. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63948 (дата звернення: 27.07.2018).

471. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення відповідальності за порушення лісового законодавства та охорони зелених насаджень: від 05.10.2017 № 5504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=60660 (дата звернення: 17.05.2018).

472. Проект Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2016–2020 роки // Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. URL: <http://old.menr.gov.ua/index.php/есopolit> (дата звернення: 11.12.16).

473. Проект розпорядження Каб. Міністрів України «Про схвалення Концепції створення Загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля»». URL: <https://menr.gov.ua/projects/125/> (дата звернення: 10.09.2018).

474. Проців О. Адміністративні послуги у мисливстві: теоретико-методологічний аспект. *Ефективність державного управління*. 2012. Вип. 31. С. 145–453.

475. Публічний звіт в.о. Голови Державної екологічної інспекції України за 2017 рік // Офіційний сайт Державної екологічної інспекції України. URL: <http://dei.gov.ua/menyu-3/2011-12-19-07-30-27/2017/4279-publichniy-zvit-v-o-golovi-derzhavnoji-ekologichnoji-inspektsiji-ukrajini-za-2017-rik.html> (дата звернення: 27.03.2018).

476. Публічний звіт Державного агентства лісового господарства України за 2017 рік // Офіційний сайт Комітету з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи. URL: <http://komekolog.rada.gov.ua/uploads/documents/35328.pdf> (дата звернення: 27.03.2018).

477. Публічний звіт Державного агентства рибного господарства України за 2017 рік // Офіційний сайт Державного агентства рибного господарства України URL: http://darg.gov.ua/_publichnyj_zvit_derzhavnogo_0_0_0_5513_1.html (дата звернення: 27.03.2018).

478. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. Вид. 5-те, зі змінами. Київ: Атіка, 2001. 176 с.

479. Рабінович П. М. Потребовий підхід – безальтернативний інструмент виявлення соціальної сутності права і держави. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2009. Вип. 8. С. 45–53.

480. Рабінович П.М. Філософія права: деякі «вічнозелені» наукознавчі сюжети. *Право України*. 2011. № 8. С. 13-20.

481. Разгельдеев Н.Т. К вопросу о правовой природе экологического и природно-ресурсного права. *Вести Волгоградского государственного университета*. 2014. № 2 (23). С. 29–36.

482. Результати розгляду справ про адміністративні правопорушення та кількість осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності, у 2016 році: експрес-випуск // Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 21.12.2017).

483. Республиканское государственное предприятие на праве хозяйственного ведения «Информационно-аналитический центр охраны окружающей среды» Министерства энергетики Республики Казахстан. URL: <http://iacoos.gov.kz/charter> (дата обращения: 09.07.2018).

484. Рибалка Н., Балабан С. Концептуальні засади визначення ефективності адміністративно-правового регулювання: міждисциплінарний підхід. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014.

№ 1. С. 147-159. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2014/147-rybalka.pdf> (дата звернення: 27.03.2018).

485. Родік Т.П. Поняття адміністративно-правового механізму державного регулювання діяльності дендрологічних парків України. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. Серія: Право та державне управління. 2013. № 1. С. 131–136.

486. Рудницький С.В. Категорія «механізм» та її гносеологічні можливості для опису явищ і процесів суспільно-політичного життя. *Держава і право*. Серія «Юридичні і політичні науки». 2011. Вип. 53. С. 679-685. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/63764> (дата звернення: 11.01.2017).

487. Рудницький С.В. Категорія «механізм» у суспільних науках. *Журнал Університету «Україна» та Всеукраїнської асоціації політичних наук «Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації»*. Київ, 2011. № 4. С. 111-119.

488. Руколайніна І.Є. Адміністративно-правове регулювання матеріально-технічного і фінансового забезпечення діяльності ОВС України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2013. вип. 2. С. 55–58.

489. Рябець К.А. Адміністративні правовідносини в галузі екології: актуальні проблеми: монографія / за заг. ред. В.І. Курила. Київ, 2008. 180 с.

490. Рябець К.А. Адміністративно-правове регулювання екологічної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ, 2007. 18 с.

491. Рябець К.А. Адміністративно-правове регулювання екологічної діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. аграрний ун-т. Кабінету Міністрів України. Київ, 2007. 205 с.

492. Рябець К.А. Екологічне право України: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 438 с.

493. Рябко А.И. Социальный контроль и его правовые формы (вопросы

теорії). Москва, 1995. 258 с.

494. Савенко Г.В. Адміністративно-правове забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2018. 223 с.

495. Світличний О.П. Адміністративні правовідносини у сфері земельних ресурсів України: проблеми теорії та практики правозастосування: монографія / Каб. Міністрів України, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Донецьк: Донбас, 2011. 409 с.

496. Сенченко Л.В., Берлач А.І. Характеристика чинників, які впливають на ефективність адміністративно-правового регулювання демографічної політики в Україні. *Вісник університету «Україна»*. 2010. № 1. С. 105–108.

497. Сидоренко О.О. Процесуальні норми права: поняття, особливості, різновиди: монографія. Харків: Право, 2014. 192 с.

498. Сильченко Н.В. Проблемы предмета правового регулирования. *Государство и право*. 2004. № 12. С. 61–64.

499. Сироватка С.С. Екологічний аудит як метод державного контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 381–388.

500. Сільченко С.О. Механізм правового регулювання соціального страхування: теоретичні аспекти. *Держава і право*. Серія «Юридичні і політичні науки». 2012. Вип. 56. С. 294–300. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/dip/2012_56/01_056.pdf (дата звернення: 11.01.2017).

501. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. 4-те видання допов. і перероб. Київ: Алерта, 2013. 524 с.

502. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2008. 656 с.

503. Словник іншомовних слів / укл.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута.

Київ: Наукова думка, 2000. 680 с. (Словники України).

504. Словник української мови: в 11 томах. Том 1. К., 1970.

505. Словник української мови: в 11 томах. Том 3. К., 1972.

506. Словник української мови: в 11 томах. Том 4. К., 1973.

507. Словник української мови: в 11 томах. Том 6. К., 1975.

508. Словник української мови: в 11 томах. Том 7. К., 1976.

509. Собакар А.О. Характеристика адміністративного нагляду та державного контролю в системі публічного управління. *Порівняльно-аналітичне право*: електрон. наук. фахове вид. 2013. № 2. С. 270–272. URL: http://www.pap.in.ua/2_2013/Sobakar.pdf.

510. Соловійов В.М. Поняття і сутність правового регулювання державного управління України. *Університетські наукові записки*. 2007. № 3 (23). С. 27–33. URL: <http://www.univer.km.ua/visnyk/1354.pdf> (дата звернення: 27.01.2017).

511. Сонюк О.В. Проблема визначення об'єкта правовідносин у сфері адміністративного судочинства. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 143-146.

512. Сорокина Ю.В. Актуальные проблемы теории и философии права: курс лекций. Москва: Норма ИНФРА-М, 2013. 304 с.

513. Социальная антропология права современного общества: монография / под ред. И.Л. Честнова; С.-Петербург. ин-т внешнеэкон. связей, экономики и права, Общество «Знание». СПб.: ИВЭСЭП, 2006. 248 с.

514. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. та доп. Київ: Атіка, 2011. 624 с.

515. Стеценко С.Г. Механізм адміністративно-правового регулювання: сучасні проблемні питання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. Вип. 35. С. 31–34.

516. Стеценко С.Г. Сучасний погляд на предмет адміністративного права. *Публічне право*. 2016. № 1 (21). С. 20–26.

517. Стратегия в области охраны окружающей среды Республики

Беларусь на период до 2025 года // Официальный сайт Министерства природных ресурсов и охраны окружающей среды Республики Беларусь. URL: http://minpriroda.gov.by/ru/new_url_1670219329-ru/ (дата обращения: 27.03.2018).

518. Стрельник В.В. Правові питання здійснення екологічного контролю та нагляду у сфері охорони надр: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2017. 207 с.

519. Стрельник В. Правове вдосконалення форм екологічного контролю в Україні. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2011. № 4. С. 60–63. URL: <http://repo.sau.sumy.ua/handle/123456789/2909> (дата звернення: 17.01.2018).

520. Струневич О.П. Адміністративно-правове забезпечення надання рекламних послуг в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Держ. ВНЗ Запоріж. нац. ун-т М-ва освіти і науки України. Запоріжжя, 2016. 205 с.

521. Сурілова О.О. Адміністративно-правове регулювання у сфері використання і охорони надр: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Держ. ВНЗ Запоріж. нац. ун-т М-ва освіти і науки України. Запоріжжя, 2017. 34 с.

522. Сурілова О.О. Адміністративно-правове регулювання у сфері використання і охорони надр: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07 / Держ. ВНЗ Запоріж. нац. ун-т М-ва освіти і науки України. Запоріжжя, 2017. 434 с.

523. Сухоребра Т.І. Адміністративна відповідальність за порушення правил полювання та рибальства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2011. 20 с.

524. Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук та ін.; за заг. ред. О.В. Зайчука; Ін-т законодавства Верховної Ради України. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 408 с.

525. Сушинський О. Методи та форми здійснення контрольної влади. *Вісник Української академії державного управління*. 2002. № 2. С. 54-61.

526. Сушко Л. Зміст контрольної діяльності органів державної влади. *Право України*. 2006. № 11. С. 118–121.

527. Тарахонич Т.І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право*. Серія «Юридичні і політичні науки». 2010. Вип. 50. С. 12–18. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/DiP/2010_50/01_02.pdf (дата звернення: 17.12.2016).

528. Тарахонич Т.І. Правове регулювання та правовий вплив як юридичні категорії: співвідношення понять. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 10–14. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2009_4/10.pdf (дата звернення: 17.12.2016).

529. Тарахонич Т.І. Структурно-функціональна характеристика механізму правового регулювання. *Правова держава*. 2011. Вип. 22. С. 154–158. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/PrDe/2011_22/03_03.pdf (дата звернення: 17.12.2016).

530. Тваринний світ України: правова охорона, використання та відтворення / Г.І. Балюк та ін.; за ред. Г.І. Балюк. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 384 с.

531. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

532. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: навч. посіб. / автор-упоряд. М.В. Кравчук. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 247 с.

533. Теорія держави і права: навч. посіб. / упоряд. Л.М. Шестопалова. Київ: Прецедент, 2004. 224 с.

534. Теремецький В.І. Механізм адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування: сутність та особливості. *Право та державне управління*. 2012. № 1. С. 104–108. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Ptdu/2012_1/files/PD112_20.pdf (дата звернення: 17.12.2016).

535. Теремецький В.І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. *Держава та регіони*. Серія «Право». 2012. № 1 (35).

С. 50–54. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jm/Soc_Gum/Dtr_pravo/2012_1/index.html (дата звернення: 17.12.2016).

536. Тихий П.В. Еколого-правове регулювання спеціального використання дикої фауни: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2000. 165 с.

537. Тішкова Н. Система органів державного управління охороною навколишнього середовища в країнах Європейського Союзу: досвід Німеччини та Франції. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 3 (26). С. 90–100.

538. Ткаля О. Загальнотеоретичне розуміння адміністративно-правового впливу. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 157–163.

539. Толковый словарь русского языка: в 4-х т.: собр. соч. / под ред. Д.Н. Ушакова; распространитель Дискавери. М.: Адепт, 2004. Электрон. опт. диск (CD): зв., цв.; 12 см.

540. Толстой Ю.К. К теории правоотношений. Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та. 1959. 88 с.

541. Томин О.О. Правове регулювання мисливства та полювання в Україні (на матеріалах Карпатського регіону): автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористуванні України. Київ, 2009. 20 с.

542. Третий Обзор результативности экологической деятельности Республики Молдова: серия обзоров результативности экологической деятельности / Европейская экономическая комиссия Организации Объединенных Наций. Нью-Йорк и Женева, 2014. Вып. 39. 253 с. URL: http://ecogofond.kz/wp-content/uploads/2018/03/ECE_CEP_171_Rus.pdf (дата обращения: 15.07.2018).

543. Турлова Ю.А. Кримінологічна характеристика браконьєрства в Україні та протидія цим злочинам: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2011.

18 с.

544. Турська В.О. Адміністративно-правове регулювання захисту тварин від жорстокого поводження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. 19 с.

545. Турська В.О. Проблема розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 8. С. 250–253.

546. Тюн В.М. Адміністративно-правові засади наглядової діяльності правоохоронних органів України у сфері охорони природи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2016. 26 с.

547. Тюн В.М. Адміністративно-правові засади наглядової діяльності правоохоронних органів України у сфері охорони природи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Львівський держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2016. 234 с.

548. Улютіна О.А. Адміністративно-правові засади охорони навколишнього природного середовища та природокористування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2011. 19 с.

549. Улютіна О.А. Адміністративно-правові засади охорони навколишнього природного середовища та природокористування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2011. 209 с.

550. Фалькина Т.Ю. Формы реализации права и механизм их осуществления: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / ГОУ ВПО «Нижегородский гос. ун-т. им. Лобачевского». Нижний Новгород, 2007. 25 с. URL: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1261524> (дата звернення: 10.10.2017).

551. Фатеев П.П. Понятие и структура механизма административно-правового регулирования. *Научный вестник Уральской академии*

государственной службы. 2010. № 3 (12). С. 18–21. URL: <http://vestnik.uapa.ru/ru/issue/2010/03/4/> (дата звернення: 17.03.2017).

552. Федорова К.І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. аграрний ун-т. Київ, 2008. 17 с.

553. *Философия: Энциклопедический словарь* / под ред. А.А. Ивина. Москва: Гардарики, 2004. 1072 с.

554. *Философский энциклопедический словарь* / гл. ред.: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. Москва: Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.

555. *Філософія: підручник* / О.П. Сидоренко та ін.; ред. О.П. Сидоренко. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2010. 414 с.

556. Фролов Ю.М. Види адміністративно-правових відносин, що виникають у сфері вищої освіти за участі вищих навчальних закладів. *Право і суспільство.* 2013. № 5. С. 75–82.

557. Халфина Р.О. *Общее учение о правоотношениях.* Москва: Юридическая литература, 1974. 352 с.

558. Харитоновна О.І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07 / Одеська нац. юрид. акад. Одеса, 2004. 435 с.

559. Харитоновна О.І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Одеська нац. юрид. акад. Одеса, 2004. 36 с.

560. Хом'яченко С.І. Правове забезпечення контролю за використанням та охороною земель в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2004. 19 с.

561. Хропанюк В.Н. *Теория государства и права: учеб. пособ.* / под ред. проф. В.Г. Стрекозова. Москва: Интерстиль, Омега-Л, 2008. 384 с.

562. Циганок Л. Відповідальність за порушення екологічного законодавства – 2017. *Екологія підприємства.* 2017. № 8. С. 48–54.

563. Чистов С.М. Державне регулювання економіки: навч.-метод. посіб. Київ: КНЕУ, 2002. 208 с.
564. Чорна В.Г. Загальна характеристика правопорушень в галузі тваринного світу України. *Митна справа*. 2014. № 1 (91). С. 85–89.
565. Чуйков В.А., Шахов В.С. Право пользования животным миром: текст лекции. Харьков: Юрид. ин-т, 1987. 35 с.
566. Чумаченко І.Є. Форми державного контролю за використанням та охороною водних об'єктів. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юрид. л-ра, 2016. Т. 1. С. 553–555.
567. Шахов В.С. Право пользования охотничьими угодьями: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / ВНИИ сов. гос. стр-ва и законодательства. Харьков, 1989. 216 с.
568. Шевченко Е.О. Визначення поняття адміністративно-правових відносин з урахуванням пріоритетного значення та ролі в них суб'єкта адміністративного права (на прикладі адміністративного суду). *Форум права*: електрон. наук. фахове вид. 2011. № 1. С. 1116–1122 URL: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2011-1/11seopac.pdf> (дата звернення: 27.01.2018).
569. Шемшученко Ю.С. Державний і громадський контроль у галузі охорони навколишнього середовища. Київ: Знання, 1980. 48 с.
570. Шеховцов В.В. Особливості цивільно-правових відносин приватної власності на об'єкти тваринного світу в екологічному законодавстві України. *Актуальні питання кодифікації екологічного законодавства України*: зб. тез наук. доп. учасн. «круглого столу», м. Харків, 9 листоп. 2012 р. / Нац. ун-т. «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків, 2012. С. 145-147. URL: <http://dspace.nulau.edu.ua/handle/123456789/1445> (дата звернення: 11.01.2016)
571. Шеховцов В.В. Право приватної власності на об'єкти тваринного

світу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2009. 204 с.

572. Шеховцов В.В. Право приватної власності на об'єкти тваринного світу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2009. 20 с.

573. Шеховцов В.В. Юридична відповідальність за порушення права приватної власності на об'єкти тваринного світу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія: Право. 2011. № 988. С. 280-287.

574. Шкарупа В.К. Доказування та докази в адміністративно-примусовій діяльності ОВС (міліції): монографія. Київ: УАВС, 1995. 163 с.

575. Шлома Г.О. Адміністративно-правове забезпечення службової таємниці в органах внутрішніх справ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2008. 20 с.

576. Шопіна І.М. Адміністративно-правове регулювання управління органами внутрішніх справ України: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07 / Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. Київ, 2012. 514 с.

577. Шопіна І.М. Адміністративно-правове регулювання управління органами внутрішніх справ України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. Київ, 2012. 36 с.

578. Шопіна І.М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. *Форум права*: електрон. наук. фахове вид. 2011. № 2. С. 1055–1061. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_2_173.pdf (дата звернення: 17.01.2017).

579. Шундикова К.В. Механизм правового регулирования: учеб. пособ. / под ред. А.В. Малько. Саратов, 2002. 211 с.

580. Щеколюдин А.Н. Правовые проблемы охраны и использования объектов животного и растительного мира на особо охраняемых природных территориях: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Ин-т законодательства и

сравнит. правоведения при Правительстве РФ. Москва, 2006. 178 с.

581. Экологический кодекс Республики Казахстан: Кодекс Республики Казахстан от 09.01.2007 г. № 112-III. Дата обновления: 29.06.2018. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30085593#pos=1;-117 (дата обращения: 07.07.2018).

582. Экологическое право: пособ. / С.А. Балашенко и др. Минск: БГУ, 2013. 240 с. (Классическое университетское издание).

583. Юридична відповідальність за порушення природоресурсного законодавства України: монографія / О.Б. Німко та ін.; за заг. ред. О.Б. Німко. Житомир: Житомирський національний агроекологічний університет, 2016. 208 с.

584. Юридичні факти в системі правового регулювання: зб. наук. праць: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 лист. 2015 р.) / за заг. ред. Н.М. Пархоменко, М.М. Шумила, І.О. Ізарової. Київ: ВД «Дакор», 2015. 630 с.

585. Ящук К.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, що посягають на тваринний світ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Держ. ВНЗ Запоріз. нац. ун-т М-ва освіти і науки України. Запоріжжя, 2014. 17 с.

586. Golovkin O. The System and Legal Status of Control Bodies in the Field of Environment Protection in Ukraine. *Journal on Legal and Economic Issues of Central Europe*. London. 2012. №3. P. 34–38.

587. Horodetska I.A. To the question of implementation of the state policy in the area of protection, use and reproduction of the animal world. *Economics, management, law: problems of establishing and transformation: Collection of scientific articles*. Al Ghurair Printing and Publishing LLC, Dubai, UAE. 2016. P. 295–298.

588. Horodetska Irina. Administrative responsibility for illegal export from Ukraine and import on its territory of objects of animal world. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*, «East West» Association for Advanced Studies

and Higher Education GmbH. Vienna. № 1–2, 2017. P. 225–230.

589. Horodetska Irina. To the problem of understanding of the purpose of administrative-legal regulation. *European Journal of Law and Political Sciences*, «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. 2016. № 1. P. 16–19.

590. Horodetska I.A. The stages of administrative-legal regulation public relations in area of protection, use and reproduction of animal world in Ukraine. *Conduct of modern science – 2016: Materials of the XII International scientific and practical conference, 30 Nov – 07 Dec 2016*. Science and Education Ltd (England), 2016. Volume 5: Law. P. 60–63.

591. Horodetska I. A. To the question of location of legal regulation of public relations in area of protection, use and reproduction of animal world in the system of right of Ukraine. *Dynamika naukowych badan – 2015: materialy XI Miedzynarodowej nauk.-prakt. konf., 07–15 lipca 2015 r.* Przemysl: Nauka i studia, 2015. Volume 2: Pedagogiczne nauki. Prawo. Politologija. Filozofia. S. 47–49.

592. Irina Horodetska. Administrative-legal norms as an element of the mechanism of administrative-legal regulation in area of protection, use and reproduction of animal world. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/2. P. 87–92.

ДОДАТКИ

Додаток А

**СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ**

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Городецька І.А. Адміністративно-правове регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні: теоретико-правові проблеми: монографія / за заг. ред. В.І. Курила. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 378 с.

2. Городецька І.А. Система адміністративно-правових повноважень спеціальних підрозділів (інспекцій), що здійснюють державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу України. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 177–181.

3. Городецька І.А. Компетенція Державної екологічної інспекції України та її територіальних органів щодо державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2013. Вип. 23. Ч. II. Т. 2. С. 110–113.

4. Городецька І.А. Предмет правового регулювання: окремі аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. Вип. 3. Т. 1. С. 17–21.

5. Городецька І.А. До розуміння та визначення поняття «тваринний світ». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 9–2. Т. 2. С. 40–42.

6. Городецька І.А. Законодавчі та наукові підходи до змісту понять «охорона тваринного світу», «використання тваринного світу», «відтворення

тваринного світу». *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. № 4 (1). С. 223–230.

7. Городецька І.А. Ознаки суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу як об'єкта правового регулювання. *Публічне право*. 2015. № 3 (19). С. 339–345.

8. Городецька І.А. Щодо проблем адміністративно-правового регулювання охорони та використання тваринного світу (у контексті виконання Стратегії державної екологічної політики України). *Адміністративне право і процес*. 2015. № 4 (14). С. 79–85.

9. Городецька І.А. Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2016. № 1. С. 60–66. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_12.pdf.

10. Городецька І.А. Поняття й ознаки адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Журнал східноєвропейського права: електрон. наук. фахове вид.* 2016. № 27. С. 80-87. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2016/05/horodetska_27.pdf.

11. Городецька І.А. Механізм адміністративно-правового регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу: теоретичні аспекти. *Публічне право*. 2016. № 3 (23). С. 117–124.

12. Курило В.І., Городецька І.А. Місце та роль адміністративних правовідносин у механізмі адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2017. № 4 (4). С. 30–35.

13. Городецька І.А. Класифікація адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 91–94.

14. Городецька І.А. До питання структури адміністративних правовідносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 5 (20). С. 133–136.

15. Городецька І.А. Система суб'єктів адміністративно-правового регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 47. Т. 2. С. 99–101.

16. Городецька І.А. Повноваження суб'єктів адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 110–116.

17. Городецька І.А. Щодо розуміння і співвідношення державного контролю та нагляду у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Т. 1. С. 156–161.

18. Городецька І.А. Акти реалізації прав і обов'язків як складник механізму адміністративно-правового регулювання в галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2017. Вип. 6. Т. 2. С. 44–48.

19. Городецька І.А. Сучасні проблеми державного контролю та моніторингу в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 1. Т. 1. С. 184–188.

20. Городецька І.А. Державний контроль у галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу в Україні: сучасний стан і напрями реформування. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Ч. 3. С. 74–80.

21. Городецька І.А. Адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу в Україні: поняття й особливості. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 153–157.

22. Городецька І.А. Форми державного контролю в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Порівняльно-аналітичне право: електрон. наук. фахове вид.* 2018. № 1. С. 186–189. URL: http://www.pap.in.ua/1_2018/54.pdf.

23. Городецька І.А. Поняття й особливості адміністративного примусу в галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки».* 2018. № 3 (8). С. 7–12.

24. Городецька І.А. Адміністративно-правове регулювання в галузі охорони й використання тваринного світу: досвід Республіки Білорусь. *Порівняльно-аналітичне право: електрон. наук. фахове вид.* 2018. № 2. С. 192–195. URL: http://pap.in.ua/2_2018/56.pdf

25. Horodetska Irina. To the problem of understanding of the purpose of administrative-legal regulation. *European Journal of Law and Political Sciences*, «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. 2016. № 1. P. 16–19.

26. Irina Horodetska. Administrative-legal norms as an element of the mechanism of administrative-legal regulation in area of protection, use and reproduction of animal world. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/2. P. 87–92.

27. Городецька, І. Класифікація адміністративно-правових норм, що регулюють суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Evropský politický a právní diskurz*. 2016. Svazek 3. 6. vydání. S. 114–118.

28. Horodetska Irina. Administrative responsibility for illegal export from Ukraine and import on its territory of objects of animal world. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*, «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. № 1–2, 2017. P. 225–230.

29. Ирина Городецкая. Административно-правовое регулирование в области охраны и использования животного мира: опыт Республики Молдова. «*Legea si Viata*». 2018. № 9-2. С. 47–51.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

30. Городецька І.А. Адміністративна відповідальність за порушення правил використання об'єктів тваринного світу. *Achievement of high school – 2013*: матеріали за 9-а Международна научна практична конференция, 17-25 November 2013 г. София: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2013. Т. 1: Закон. С. 78–80 (заочна участь).

31. Городецька І.А. Предмет і об'єкт правового регулювання: співвідношення понять. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов*: матеріали Международной науч.-практ. конф. (1; 2014; Кишинев), 7-8 ноября 2014 г. Кишинев, Б. и., 2014 (Типogr. «Cetatea de Sus»). Ч. 1. 2014. С. 24–26 (заочна участь).

32. Horodetska I.A. To the question of location of legal regulation of public relations in area of protection, use and reproduction of animal world in the system of right of Ukraine. *Dynamika naukowych badan – 2015*: materialy XI Miedzynarodowej nauk.-prakt. конф., 07-15 lipca 2015 r. Przemysl: Nauka i studia, 2015. Volume 2: Pedagogiczne nauki. Prawo. Politologija. Filozofia. S. 47-49 (заочна участь).

33. Городецька І.А. Деякі аспекти адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з дикими тваринами. *Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov*: zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie, 27-28 novembra 2015 r. Paneuropska vysoka škola, Bratislava, Slovenská republika. 2015. С. 109–112 (заочна участь).

34. Horodetska I.A. To the question of implementation of the state policy in the area of protection, use and reproduction of the animal world. *Economics, management, law: problems of establishing and transformation*: Collection of

scientific articles. Al Ghurair Printing and Publishing LLC, Dubai, UAE. 2016. P. 295–298 (заочна участь).

35. Городецька І.А. Проблемні питання державного управління у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law: collection of international scientific papers: in 2 parts. Part 2.* (April 19–23, 2016, SLOVAK REPUBLIC-POLAND). Chernihiv: CNUT, 2016. P. 298–301 (заочна участь).

36. Городецька І.А. До розуміння загальних ознак адміністративно-правових норм, які регулюють суспільні відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Państwo i Prawo. East European Conference: Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej* (Poznan, 29.11.2016–30.11.2016). Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. S. 30-32 (заочна участь).

37. Horodetska I.A. The stages of administrative-legal regulation public relations in area of protection, use and reproduction of animal world in Ukraine. *Conduct of modern science – 2016: Materials of the XII International scientific and practical conference, 30 Nov – 07 Dec 2016.* Science and Education Ltd (England), 2016. Volume 5: Law. P. 60–63 (заочна участь).

38. Городецька І.А. Щодо адміністративних послуг у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 29-30 грудня 2017 р.); за ред. Г.О. Ульянової, уклад.: О.В. Дикий, Ю.Д. Батан. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 122-125 (заочна участь).

39. Городецька І.А. Щодо адміністративної відповідальності за порушення правил створення, поповнення, зберігання, використання або державного обліку зоологічних колекцій та торгівлі ними. *Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у XXI ст.: тези доповідей Міжнародної*

наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 26-27 січня 2018 р. / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. С. 57–60 (заочна участь).

40. Городецька І.А. Адміністративна відповідальність за порушення вимог щодо охорони видів тварин, занесених до Червоної книги України. *Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Херсон, 9-10 лютого 2018 р. Херсон: Видавнич. дім «Гельветика», 2018. С. 56-60 (заочна участь).

41. Городецька І.А. До питання адміністративної відповідальності за перевищення лімітів та нормативів використання об'єктів тваринного світу. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., м. Ужгород, 16-17 лютого 2018 р. Ужгород: Ужгородський нац. ун-т, 2018. С. 98–100 (заочна участь).

42. Городецька І.А. Адміністративна відповідальність за виготовлення, збут, зберігання чи рекламу заборонених знарядь добування об'єктів тваринного світу. *Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави*: збірник матеріалів Міжнародної юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 28 лютого 2018 р. Київ: Центр учбової літератури, 2018. С. 48–51 (заочна участь).

43. Городецька І.А. Об'єкт державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні: проблеми визначення. *Актуальні проблеми публічного права*: збірник тез Всеукраїнської наукової інтернет-конференції, присвяч. 120-річчю університету (24–26 квітня 2018 р., м. Київ, Україна) / упор. Яра О.С., Курило В.І., Ладиченко В.В., Янчук Ю.В. Київ, 2018. С. 114–118. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u123/zbirnik_materialiv_konferenciyi_nov.pdf (заочна участь).

44. Городецька І.А. Компетенція Державного агентства лісових ресурсів України щодо державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри*: матеріали Міжнародної наук.-практ.

конф. (Суми, 25–26 квітня 2018 р.). У 2-х частинах. Суми, 2018. Ч. 1. С. 68–70 (очна участь).

45. Городецька І.А. Методи державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень*: тези доповідей Міжнародної наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 11–12 травня 2018 р. / за заг. ред. Т.О. Коломєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. С. 42–46 (заочна участь).

46. Городецька І.А. Адміністративно-запобіжні заходи в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні. *Розбудова правової держави в Україні: реалії та перспективи*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф (м. Одеса, 25-26 травня 2018 р.); за ред. Г.О. Ульянової, уклад.: О.В. Дикий, Ю.Д. Батан. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 76-79 (заочна участь).

Акти про впровадження результатів дисертаційного дослідження

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

03040, м. Київ, вул. Васильківська, 17, навчальний корпус № 6, тел./факс: (044) 259-97-25;
E-mail: dekanat_pravo@ukr.net

від 28.08.19 № 31

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження
Городецької Ірини Альбінівни
на тему «Адміністративно-правове регулювання охорони,
використання і відтворення тваринного світу України»

Окремі положення дисертації Городецької Ірини Альбінівни «Адміністративно-правове регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу України» використовувалися у науковій роботі при виконанні НДР

№ 110/77-ф «Організаційно-правові засади раціонального використання та охорони природних ресурсів» (номер державної реєстрації 0115U003454) кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Заступник декана юридичного факультету
доктор юридичних наук, професор

В. Ладиченко

Керівник НДР № 110/77-ф
«Організаційно-правові засади
раціонального використання
та охорони природних ресурсів»
д.ю.н., професор

В. Курило

Міністерство освіти і науки України
**НІЖИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ**

вул. Графська, 2, м. Ніжин, Чернігівська обл., 16602
 тел.: (04631) 7-19-67, факс: (04631) 2-53-09
 e-mail: ndu@ndu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125668

18 09 2018 № 18/1119

На № _____ від _____

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження

Городецької Ірини Альбінівни

«Адміністративно-правове регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу України», поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Окремі положення дисертації Городецької Ірини Альбінівни «Адміністративно-правове регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу України» використовувалися у науковій діяльності Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя при виконанні науково-дослідної теми кафедри політології, права та філософії «Права та обов'язки людини і громадянина, гарантії їх реалізації та забезпечення захисту», в межах якої досліджувалися такі актуальні та дискусійні наукові проблеми, як: адміністративно-правове регулювання суспільних відносин в контексті переосмислення традиційного погляду на предмет адміністративного права та реформаційних процесів в Україні; правова охорона, використання і відтворення природних ресурсів: сучасний стан та перспективи розвитку; правове регулювання діяльності органів державної влади; теоретичні засади державно-правових процесів в Україні.

Результати впровадження дисертаційного дослідження Городецької І.А. обговорено і затверджено на засіданні кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (протокол № 1 від 30 серпня 2018 року).

Ректор університету

(Handwritten signature)

О.Г. Самойленко

УКРАЇНА

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
 ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ,
 ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

пр. Миру, 14, м. Чернігів, 14000, тел. (0462) 77-44-88, факс (04622) 4-24-44, e-mail: dapr_post@cg.gov.ua, ЄДРПОУ 00733702

01.10.2018 № 12-10/3137

На № _____ від _____

АКТ

про впровадження результатів наукових досліджень І. А. Городецької

Акт складено про те, що висновки і положення дисертаційного дослідження Городецької Ірини Альбінівни на тему «Адміністративно-правове регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу України» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право», виконаного у Національному університеті біоресурсів і природокористування України, використовуються у процесі нормотворчої роботи при підготовці проектів нормативно-правових актів з питань забезпечення реалізації державної політики у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Директор

Віталіна Синіговець (0462) 674872

Ю. ТКАЛИЧ

ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКЕ ОБЛАСНЕ УПРАВЛІННЯ ЛІСОВОГО ТА МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО «НІЖИНСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО»

вул. Московська, 5, м. Ніжин, Чернігівська обл., 16600, тел-факс (04631) 23074,
 E-mail: nezhin_les@ukr.net, Код ЄДРПОУ 00993521, р/р 26003060282058
 в ЧРУ ПАТ КБ «Приватбанк» м.Чернігів, МФО 353548

«05» 10 2018 р.

№ 441

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Городецької Ірини Альбінівни «Адміністративно-правове регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу України» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Акт складено про те, що основні положення та висновки дисертаційного дослідження Городецької Ірини Альбінівни на тему «Адміністративно-правове регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу України» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право», виконаного у Національному університеті біоресурсів і природокористування України, використовуються у правозастосовній діяльності посадових осіб державної лісової охорони в процесі здійснення державного контролю за додержанням вимог лісового та мисливського законодавства, запобігання злочинам і адміністративним правопорушенням у галузі мисливського господарства та полювання, а також використання мисливських тварин.

Директор

Ю. В. БОЛОХОВЕЦЬ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

03040, м. Київ, вул. Васильківська, 17, навчальний корпус № 6, тел./факс: (044) 259-97-25;
E-mail: dekanat_pravo@ukr.net

від 05.09.17 № 32

**Акт впровадження
матеріалів дисертаційного дослідження у навчальний процес**

Основні положення дисертаційного дослідження Городецької Ірини Альбінівни на тему «Адміністративно-правове регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу України» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» впроваджені у навчальний процес підготовки здобувачів вищої освіти освітнього рівня «Бакалавр» спеціальності «Право» при викладанні навчальної дисципліни «Адміністративне право».

Декан юридичного факультету
кандидат юридичних наук, доцент

О.С. Яра

Міністерство освіти і науки України
**НІЖИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ**

вул. Графська, 2, м. Ніжин, Чернігівська обл., 16602
 тел.: (04631) 7-19-67, факс: (04631) 2-53-09
 e-mail: ndu@ndu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125668

18.09.2018 № 18/1118

На № _____ від _____

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Городецької Ірини Альбінівни**

«Адміністративно-правове регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу України», поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Основні результати наукового дослідження Городецької І.А. «Адміністративно-правове регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу України» використовуються у навчальному процесі Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, зокрема, при підготовці навчально-методичних комплексів та викладанні дисциплін: «Адміністративне право»; «Адміністративна відповідальність»; «Правознавство».

Результати впровадження дисертаційного дослідження Городецької І.А. обговорено і затверджено на засіданні кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (протокол № 1 від 30 серпня 2018 року).

Ректор університету

(Handwritten signature)

О.Г. Самойленко